

Rbl. 1.—

Fjodor Koluntsev Hommik, päev, õhtu

Fjodor Koluntsev

Hommik, päev, õhtu

Fjodor Koluntsev

Hommik, päev, õhtu

Romaan

Tõlkinud Mare Lott

Tallinn

«Eesti Raamat» 1981

V 2
K 63

Originaal:

Федор Колунцен
Утро, день, вечер
Роман
«Октябрь», 1977, № 7—8

Kunstiliselt kujundanud Mati Pärk

4702040200

K 70302—098
M 901 (16)—81 138—81

© Издательство «Прованс», «Октябрь», 1977.
© Tõlge eesti keelde.
Kirjastus «Eesti Raamat», 1981.

I

Häbi ja magusa kohkumise kammitsas, lamas Anissim kohuh, nagu tolmuses rohus, lihaselised pronkspruunid käed välja sirutatud. Varajasest hommikutunnist hoolimata kõrvetas päike juba palavalt tema ammu pügamata juuksekahtludega kaetud kukalt. Ent Anissimi üleni häbelikust ihast pakatav kogukas keha, mustad supelpüksid kitsaste puusade ümber, oli kaotanud liikumisvõime. Kuulatahes naabrusest, samuti tolmunud põõsa tagant, kostvaid haali ning vee loksumist läheduses, vajutas ta ainult näo üha sügavamale rohu sisse. Jõgi voolas siinsamas, otse ta raskelt liivale heidetud käte juures, sogasevõitu vesi peaaegu puudutas jalgrattaõlist parkunud sõrmi. Hääled põõsa taga, mis kuulusid kahele tütarlapsele, olid vaiksed, laisalt hääbuvad. Võbelevad nagu pinnavirvendus, rammestavalt venivad ja uniselt katkendlikud, voolasid nad kiirustamata, segunedes jõe loksumisega.

Tüdrukud vahetasid kaldaäärsetes põõsastes aeglaselt üksikuid sõnu, nende tuhmid, vallali hääled hommikuse jõe kohal olid maailma muredest täiesti vabad. Põõsaisse peitunud heitsid nad seljast kleidid, kingad ja kõik muu, avades maailmale usalduslikult ja hääbenemata oma näkineid. Ja maailm sai neile korraga intimselt lähedaseks — hingetallad ei eraldanud nende klaukkest, tulitavaid jalataidu torkivast ja tolmusest rohusi, põõsaste karedad lehed paitasid takistamatult nende sooje selgi ja niudeid, ning lais rõõmsat valmisolekut kuldas päike neid üleni. See kaitsetus, mida alasti loimene alati tunneb, oli magus ja see tõttu muutusid tüdrukute hääledki katkendlikuks ning surutuks, lähtusetusid sõnad aga omandasid tabamatu ja dhtlasti teravalt erutava mõtte, nagu poleks nad lihtsalt lobisenud, vaid saladusi jaganud. Sellesama pärast lõikasid need laisalt lausunud sõnad nii jõuliselt Anissimile kõrva, et surusid ta vastu kõva maad.

Mööda jõge läks esimene lõbusõidulaev. Selle mootori mürin mattis tüdrukute vidina... Anissim kergitas aeglaselt pead. Esialgu oli ta silme ees üksnes tolmukorraga kaetud lehtede sigrimigri, siis aga nägi ta otse veepiiril Ritat. See oli nagu hoop selja tagant — otsekui mõne muinasjutuolendi nägemine, kes saladuslikust kõrkjastikust usalduslikult väljunult end hommikuse jõe ääres soojendab. Ja vaid ime läbi oli temale osaks saanud näha seda keelatud vaatepilti.

Rita seisis ja vaatas kaugenevale «Raketile» järele. Üle tema päevitunud palja ihu jooksis kaks valget vööti, mida päike polnud puutunud — päevituspükste ja rinnahoidja jälg.

Riietatult oli Rita õbluke — pluusi alt paistsid haprad õlad ja teravad rangluud. Paljalt aga tundus ta kogukas ja tähelepanuvääriv. Pimestavalt valged päevitamata puusad olid laiad ja ootamatult jõulised. Loodus oli loonud ta tugevaks ja määranud naiseelu eriülesanneteks... Anissim seda kõike muidugi ei taibanud, ta imetles vaid Rita saladuslikku keha ja surus pea siis kiiresti rohu sisse tagasi. Ja mõistis äkki ehmunult, et Rita oli teda märganud.

Pinguletõmbunult ootas ta nõrдинud kisa. Kuid kõik oli vaikne. Üksnes kärsitud lained limpsisid pehmet, märga liiva.

Siis kuulis Anissim rohul kergete sammude sahinat. Sammud lähenesid ja seisatasid tema kõrval. Anissim oleks tahtnud oma kukla peopesadega katta.

«Tere, Aska!» kostis tema kohal Rita lõbus hääl.

Anissim kergitas pead ja nägi otse oma näo juures paljaid, ahtakesi jalgu tillukeste erepunaseks lakitud küüntega.

Rita lustakas hääl oli üllatav ja seletamatu. Anissim tõstis pea. Rita seisis ta kõrval, päevitusriided seljas, ja naeratas. Kummaline, kuidas need kaks kirjut riideriba teda muutsid: see oli taas tavaline Rita, selline, nagu Anissim teda supelrannas kogu suve iga päev oli näinud.

Anissim tõusis istukile, raputas nõutult oma sasipead ja ühmas:

«Terel»

Ritale oleks pidanud seletama, kuidas kõik oli juhtunud, kuid Anissim ei osanud midagi öelda, ta kõssitas maas ja vaatas Ritat alandlikult alt üles. Varajasest tunnist hoolimata oli Rita juba jõudnud ripsmeid värvlda ja need olid

tušist kahused nagu kimalase koivad. Tema tugevate põse-sarnadega ümmargune nägu oli rahulik. Ja hallid läbipaistvad silmad vaatasid Anissimit, nagu poleks midagi juhtunud.

Rita paljas jalg tonksas Anissimi kõrval vedelevat raamatut.

«Mis see on? Kas on huvitav? Näita siia!»

Kuulekalt tõstis Anissim paksu hallis kõites raamatu ja ulatas Ritale. Rita võis teda alati käsutada. Praegu aga oli Rita võim tema üle muutunud seletamatu kombel täiesti piiramatuks.

Rita avas raamatu sealt, kus Anissim oli lehenurga kahekorra pööranud, ja luges:

«Mehed peavad oma naistele armastuse ja mõistliku nuhtlemise läbi õpetust andma... Teenijaid ja lapsi tuleb samuti vastavalt süüteole nuhelda ja kantsitada, nuhtle ja anna armu, perenaine aga hoolitsegu teenijate eest: nõnda on teenijatele kindlam... vastu nägu ja vastu kõrvu ära viruta, rusikaga südame alla ka ei tohi, jalga ära pruugi, kepiga ei kõlba vemmeldada ega mõne muu rauast või puust asjaga. Kui süütegu raske on, siis särk maha, hoia käest kinni ja nüpelda ontlikult nuudiga...» Mis asi see on? Mingi jama!»

«Mispärast jama? See on «Domostroi»»

«Nüpelda ontlikult nuudiga. Nuhtle ja anna kantsikut.»

Rita viskas raamatu rohu sisse ja hüüdis üle öla:

«Tatjana, tule siia! Ja võta alustekk kaasa... Aska loeb siin «Domostroid»!»

«Oige mul su Askat vaja,» kostis Tatjana laisalt. «Vastu lõugu tuleb talle anda, et pöösastes ei passiks.»

Rita jättis Tatjana sõnad tähelepanuta ja pöördus uuesti Anissimi poole.

«Kuias eksam on?»

«Homme.»

«Milleks kõiksugu jama pähe ajada? Nii kuinii pörud läbi ja lähed talveks kolinal sõjaväkke,» ütles Rita.

«Tõenäoliselt jah,» nõustus Anissim saatusele alistunult.

«Noh, näed siis!» Rita vidutas kergelt oma kahuseid ripsmeid, vaatas Tatjana sõnadest õhetama lõõnud Anissimile näpidavalt otsa ja küsis ootamatult: «Oled sa, Aska, üldsegi normaalne?»

Anissim vaikis. Tema süda peksis ikka veel kuuldavalt. Kuid Rita nähtavasti ei oodanudki vastust. Ta istus maha, surus põlved kokku, loetas neile oma terava lõua ja asus

päikeses sätendavat jõge vahtima. Rita ümar, tugev, päevitusest tellisepunane läkivate põsesarnadega nägu jäi taltunult rahulikuks. Ka põlvede ümber põimunud peened, tugevad käsivarred olid pruunid. Rita oli jälle harilik. Tüdruk nagu tüdruk ikka. Üksnes kahused ripsmed ja väikeste päevitunud jalapõidade erepunaseks lakitud küüned olid ebameeldivalt naiselikud...

Anissim ohkas kuuldavalt, pidas viivuks hinge kinni ja ütles:

«Sinu nägu on otsekui vääriskuust.»

Poosi muutmata kõõritas Rita Anissimi poole. Ta pilk oli rammestavalt pikk, kelmikas ja tähendusrikas. Nagu oleks neil nüüd olnud mingi ühine saladus.

«Küll mõtles alles komplimendi välja,» lausus Rita. «Ütleb tütarlapsele, et tolle nägu on puust!»

«Ega ma seda tahtnud öelda,» pomises Anissim.

«Kompliment peab arusaadav olema,» ütles Rita veendunult. «Kuigi ma seda üldjoontes mõistsin...»

Rita vaatas ikka veel Anissimit, ja Anissim mõtles, et kuigi nad on ühevanused, on Rita temast märksa täiskasvanum.

«Sa, Aska, oled päris kena,» lausus Rita. «Kust sa see-sugused musklid oled saanud?»

«Tõstsin triikraudu,» ütles Anissim.

«Hm... triikraudu... Järjekordne jama.»

Anissim mõtles jälle, et peaks Ritale seletama, kuidas kõik oli juhtunud.

«Tulin enne teid... Heitsin siia päevitama,» alustas Anissim värisema kippuva häälega. «Siis aga tulite teie Tatjanaga...»

Rita kergitas kulme.

«Mida sa silmas pead?»

«Noh, seda... et miks ma... ühesõnaga, et sa ei arvaks, et...»

«Mida ma peaksin arvama? Või mitte arvama?... Ei taipu,» ütles Rita, aga Anissim nägi, et taipab küll, sest Rita pilk muutus taas pilklikuks ja tähendusrikkaks.

«Võiksid parem vait olla, Aska,» ütles Rita. «Igavene tööotsija.»

Seni tühjale jõele olid ilmunud esimeste jahtide purjed. Tuult polnud, purjed olid lontis ja liikumatud, näis, nagu oleks jõgi kasvatanud valgeid teravatipulisi hiigelputki. Läks mööda teine «Rakett» — peente kõverate metalljal-

gade ja uhke kalakujulise kerega monstrum. Kella kaheksane.

«Peaa minema,» ütles Anissim.

«Istu,» käskis Rita lühidalt.

Näis, nagu oleks temagi tunnetanud oma ootamatut võimu Anissimi üle ning proovinud seda nüüd mõnuga. Ja segadusse astunud, hiline Anissim jäigi istuma, sirutades oma suured jalad kohmetult rohule. Aga oleks pidanud ümtingimata minema hakkama: poole tunni pärast sõidavad isa ja ema linna tööle, ja oleks tulnud välja uurida, ega kumbki neist kavatse enne tööleminekut linnakorterist läbi astuda. Nad ei tohitud mingil juhul jõuda sinna enne Anissimit. Siis veel homme eksam. Selle häbi eest, pole pääsu.

«Kohe tuleb Sergei Petrovitš,» ütles Rita. «Leppisime kokku, et läheme metsa kartuleid küpsetama. Tuled kaasa?»

«Ei,» ütles Anissim.

«Jõudsime ju kokkuleppele, et õppida pole sul niikuinii mõtet,» Rita hää muutus hellitavaks.

Miks peab inimene nagu äraneeetu tegema alati seda, mida ta ei taha? Rita naeratas peenelt ja kutsuvalt. Anissim aga peab sellegipoolest tõusma ja minema hakkama, peab Moskvasse sõitma ja õiendama seal kõiksuguseid asju, mis temale absoluutselt olulised ei ole, vahepeal aga lappama meeleheitlikult seda raamatut, millesse ta on lootusetult lakerdunud nagu kärbes meepotti. Rita vahtis teda üksisilmi. Ta pilk oli nõnda tungiv, et võis selgesti mõista: Anissim ütleb lahti kaugelt rohkemast kui tühipaljastest küpsekartulitest.

«Ei, ma ei saa,» kohmas Anissim nukralt. «Kuidagi ei saa.»

Rita pööras talle selja. Ja hakkas jälle jõge vahtima. Jõgi oli ärganud. Paljuhäälselt podisesid mootorid, vee kohal hõljus ahtine hõlguva. Otsekui unenäos venis silla all välja mülmekorraseline tumivalge «Konstantin Trenjov». Jahid paigutusid paremale, veehoidla-poolsesse külge, ja seal, avaruses, lõmbusid nende purjed tuulest pingule.

«Vabanda, Rita,» sõnas Anissim kahetsevalt. «Ma tõesti kohe, kuidagi ei saa. Vabanda.»

Rita kohitas oma teravanukilisi õlgu.

«Mis sa ikka vabandad! Mis minul sellest on?»

Pööraste tagant ilmus nähtavale Sergei Petrovitš. Kummaski käes oli tal nallonvõrk — üks pungil täis hoolikalt pesitud marmorkollaseid kartuleid, teises suured, samuti

hoolikalt puhtaks pestud tomatid, violetsed sibulad ja kaks pudelit: valges oli viin, rohelises vein.

Sergei Petrovitši värskelt raseeritud ja odekolonniga niisutatud jumekas nägu oli naerul, türkiissinised silmad särasid.

«Tervist, Ritatulja!» ütles ta, sirutades võrkottidega käed võidukalt laiali.

Rita pööras pead ja vaatas teda — väljasirutatud kätega lühikest kasvu jässakat meest, vaatas õhus õõtsuvaid nailonvõrke ja naeratas talle täpselt niisama peenelt ja vandeseltslaslikult, nagu oli äsja naeratanud Anissimile. Ja see oli täiesti ootamatu.

Anissim vihkas Sergei Petrovitšit esimesest tutvuspäevast alates ja häbenes ise oma sallimatust, sest Sergei Petrovitš polnud seda nagu millegagi ära teeninud.

Sergei Petrovitš oli elurõõmus mees. Tüdimatult tundis ta rõõmu päikesest, jõeveest, metsasat, igast seenest, igast marjaterast metsalagendikul. Ent just see elurõõm ärataski Anissimis rasket viha.

Sergei Petrovitš pööras näo päikese poole ja ütles: «Paista, hellake, paista palavalt!» Sõnas seda nõnda, nagu oleks päike ainult selleks olnud, et tema õrnu põski sooendada. Võttis mokassiinid jalast ja asetask need korralikult teineteise kõrvale, sokid aga riputas põõsa külge ning sammus siis vee poole. Kõndis iga sammu nautides, nagu oleks see kitsas liivariba siin vee ääres just selleks olnud, et Sergei Petrovitši väikestel kõvadel päevitunud jalapõidadel oleks mõnns siin tatsata... Võttis metsast leitud seene, muheles, paitas seda ja näis, nagu oleks seen just selleks kasvanud, et Sergei Petrovitšile meelehead teha... Vihkamine tõusis Anissimi hinge, siis aga hakkas tal häbi, sest selles, et inimesele meeldis puhkuse ajal päevitada ja palja-jalu liival astuda, polnud midagi halba.

Sergei Petrovitš laskis käed võrkudega alla ja lausus:

«Kartulid, kõrgem sort! Lohi! Oli selline akadeemik, viiskümmend aastat aretas.»

Ta rääkis ja tema türkiissiniste silmade pilk libises aeglaselt ning mõnuga üle liival istuva Rita, üle tütarlapse lõua alla surutud krõnksus põlvede, kuldpruunide õlgade ja päikesest heledaks pleekinud juuste... Sergei Petrovitš jaoks oli akadeemik viiskümmend aastat aretanud seda kartulit. Ka Rita oli üheksateist aastat elanud ja kasvanud tema jaoks. Kõige arusaamatum oli see, et Rita Sergei

Petrovitši poole pööratud sarnakas nägu oli alistuv. Nad vaikisid, kuid neil, nagu näis, polnud vajagi kõnelda.

Jõudmata isegi mõelda, miks ta seda teeb, sirutas Anissim käe kiiresti ette, haaras Sergei Petrovitšil luukeksest ja tõmbas järsult enda poole. Sergei Petrovitš rabas kätega õhku ja langes Anissimi meelest üllatavalt kergesti rohule. Rasked võrgud joonistasid kõrge kaare ja prantsatasid rohu seest tolmu üles kergitades vastu maad. Pudolid klirrasid.

Sergei Petrovitš tõusis seisma käte najale ja tõmbas jala Anissimi sõrmete sõrmede vahelt rutaka, jõulise liigutusega välja. Tema silmad läksid imestusest ümmarguseks ning vaatasid Anissimit jahmunult, lapseliku solvumise ja Anissimil hakkas sedamaid häbi selle oma selektamatu ja nii metsiku teo pärast. Hämmeldunult pühkis ta käeseljaga higist otsmikku. Raev kadus niisama kiiresti, nagu oli tekkinud. Ja hinges tärkasid tühjus, vastumeelsus ning häbi.

Kulmu kortsutades hõõrus Sergei Petrovitš oma kireva sokiga jalga. Ja ühmas hämmeldunult:

«Tohoh sõge! Tugev, kurat... Käed nagu tangid...»

Rita kõhistas naerda. Anissimi ootamatu tegu ei üllatanud ega heidutanud teda sugugi.

«Ta tõstab triikraudu,» ütles Rita.

Sergei Petrovitš kortsutas ikka veel kulmu ja hõõrus oma jalga.

«Triikraudu? Jah, triikraudu... Tõstab triikraudu, heidab samovare, painutab välivoodeid. Kuradi artist sihukel! Säärased vagurad on need kõige hullemad. Kunagi ei võid teada, mis nad kokku keeravad.»

Ta hakkas juhtunust tasapisi toibuma, asus kandevõrku kontrollima, et kas pudolid jäid terveks. Piidles Anissimit solvunult.

«Sa minu käest veel saad, kollanokk!»

«Sergei Petrovitš, ärge solvake mind,» sõnas Anissim tuuselt. «Käitusin halvasti ja palun vabandust.»

«Vulhi! Juba jälle vabandabi!» turistas Rita ja pöördus Sergei Petrovitši poole. «Kas teie pudolid on terved?»

«Terved... Muldu ma... Jala väänas välja, kurati!»

«Teie jalaga ei juhtunud midagi, ärge fantaseerige,» ütles Rita. «Kah mul mees! Aga Aska las tuleb meiega kaasa. Tatjana!» hüüdis ta, «oled sa nõus, et Aska kaasa tuleb?»

«Ah, mul ükskamm!» kostis põõsa tagant Tatjana napp vastus.

«Kas olete nõus, Sergei Petrovitš?»

Too oli juba lõplikult toibunud, tõusis püsti ja kohendas end. Kuigi häälel veel solvumisest värises, vastas ta suuremeelselt:

«Mis seal's ikka, mina hullude peale viha ei kanna. Tulgu pealegi... Kuid siis on vaja veel pool liitrit kaasa võtta.»

«Tema ju ei joo,» ütles Rita.

«Ei joo, aga trimbata võib küll. Teame sihukesti. Härg ka ei joo, kui ei taha.»

Kuni nad vestlesid, mõtles Anissim vaikides sellest, milleks küll Rita soovib, et nad mõlemad temaga koos metsa läheksid. Algul oli ta naeratanud temale, Anissimile, siis aga täpselt nõndasamuti Sergei Petrovitšile. Nüüd juba naeratab mõlemale koradamööda. Arusaamatu...

Sergei Petrovitš muutus üha suuremeelsemaks:

«Joogu pealegi, ega mul kahju ole. Raha ma annan. Ainult poodi kebigu ise. Ühtlasi võtku mulle kaks pakki «Jaavat». Ja ei mingil tembutamist enam. Või käsi külge ajamal»

«Selle pärast ärge muretsege,» ütles Rita. «Käsi ta enam külge ei aja. Üldiselt on ta rahumeelne.»

Ei, Rita ei naeratanud Sergei Petrovitšile nõnda nagu temale, Anissimile. Sergei Petrovitšile määratud naeratus oli usalduslik. Otsekui oleksid Sergei Petrovitš ja Rita ühest hõimust, tema, Anissim, aga teisest. Ja nad rääkisid temast nõnda, nagu polekski teda siin olnud... Anissim oli vaik ja mõtles, et ka nende välimuses on midagi ühist. Nad on küll erinevad, kuid see ühine on sellegipoolest olemas — kalgis ja ligipääsmatus ilmes, heledate, läbi paistvate silmade enesekindlalt julmas pilgus.

Sergei Petrovitš tiris rahakoti taskust välja. Ulatas Anissimile kümnerublalise. Ta oli helde loomuga ja seepärast pidasidki suvituskoha poisid teda ta kolmekümne viiele eluaastale vaatamata kambajõmmiks.

Ta oli Tatjana suvilas endale toa üürinud ja veetis siin nõnda juba teist aastat oma puhkust, sõbrustades seltskonnaga, kus kõik olid temast nooremad.

«Mina metsa ei tule,» ütles Anissim. «Ei saa. Mul on tegemist...»

«Too mulle siis kaks pakki «Jaavat». Aga kähkul»

Päike paistis Sergei Petrovitši jaoks, tema päralt oli jõgi, metsamarjad, lilled, küpskartulid, Rita... Ja nüüd peab ka Anissim teda teenima hakkama. Nagu toibus, nii asus kamandama. Ega ta teisiti oskagi — kas kamandab

või laseb ennast kamandada. Alandab teisi või laseb ennast alandada. Kaugelt meeldivam on muidugi alandada teisi!

«Ei saa, Sergei Petrovitš,» ütles Anissim. «Mul on tööpoolest tegemist... Vabandage.»

Sergei Petrovitši türkiissinised silmad muutusid tige-
daks.

«Mis tegemist võib sinusugusel logardil olla?» lausus ta.

Mingi sekundi mürdosa vältel oli Anissimil tahtmine teda lööda — otse puhtasse valgesse näkku. Kuid ta mõtles, et pärast on jälle saad enesetunne, häbi, vastik. Pealegi jättis Sergei Petrovitši jultumus ta äkki ükskõikseks.

Anissim ajas end vaikides jalule, korjas tolmusest rohust oma raamatu ja riided ning läks põõsastesse, kus asus ta jalgratas.

«Tatjana!» hõikas Rita. «Läki!»

«Oodake!» hüüdis Tatjana vastu.

Anissim riietus rutakalt, istus jalgrattale ja vajutas jär-
nult pedaalidele. Jalgratas veeres suvilate juurde viivale
raiale. Nüüd tuleb kõigest jõust pressida!

«Aska, sa veel kahetsed!» kostis selja tagant Rita hääle. Seejärel ütles Rita midagi Sergei Petrovitšile ja nad puh-
kestid naerma.

Anissim surus hambad risti ja liibus leistangi külge. Rõpane oli see nali, mida seal selja taga naerdakse! Miks on Sergei Petrovitš Ritale lähedasem kui tema, Anissim? Nüüd lähevad nad metsa, veedavad seal terve pika suve-
päeva, ja Anissim ei saa selle takistamiseks midagi teha. Sergei Petrovitš süütab lõkke, kougib tulisest tuhast küpse-
kartuleid ja vahib Ritat peremehelikult oma kalkide türkiis-
siniste silmadega... Teda, Anissimit, peavad nad aga lolli-
keks. Nad peavad lollikeks kõiki, kes nende sarnased ei
ole, ja kohtlevad inimesi laisa põlglikkusega. Anissim tea-
dis Ritast nii mõndagi. Ja ikkagi oli mõelnud temale terve
suve, ööd kui päevad. Paljud peavad Anissimit rumalaks
või siis veidrlikuks, mis küll enamikule tähendab ühte ja
sama. Võib olla on neil õigus... Vanemad panid talle
narril nime. Ja kasvgi on tal totter, rahvahulgas on ta teis-
test alati peajagu pikem. Sergei Petrovitš aga on tavaline,
nagus, jõmmakas.

Neid mõtteid läks meel järjest kibedamaks. Ent
see meelekihtedus oli isevärki — leebe, vahest koguni mõis-
tey. Anissim pani meks, kuldvõrd terav ja ühtlasi leebe oli
see tunne, otsekui oleks ta üheainsa hommikuga äkki täis-
kaavanuks saanud. Ja sellel kibestumise senitundmatul

kõrvalmaigul oli mingi Anissimi jaoks käsitamatu seos keelatud nägemusega jõe ääres...

Lõpuks ometi hakkas paistma nende suvila pooleldi tihedasse leedripuuvõsasse peitunud sinakas, luitunud tara. Verandal olid ema, isa ja vanaema parajasti hommikueinet lõpetamas.

Dimov jäi tee ääres, lükkas klaasi kõrvale ja vaatas poega läbi prillide. Anissim istus kummargil taldriku kohal ja helpis supilusikaga kohupiima — sõi kiirustades ja aplalt. Ent kuidagi tuimalt ja mõnuta: kühveldas suhu ühe lusikataie teise järel. Sirutas kõrvale vaatamata kää, haaras taldrikult suure punase tomati ja haukas seda.

«Võta soola ka,» ütles Dimov. «Ilma soolata pole maitsev.»

Anissim tõstis isa poole oma sügavaist mõtteist tumestatud eemalviibiva pilgu.

«Ütlesin, et pane tomatile soola.»

Anissim vaatas isa ikka veel eemalviibiva pilguga. Katkihammustatud tomatist voolas mahla mööda sõrmi alla. «Käpp nagu mõnel lukksepal,» mõtles Dimov imestunult. «Mispärast?»

Anissim ärkas lõpuks oma mõistatuslikest mõtetest ja torkas tomati kuulekalt soolatospi. Lõpetanud kohupiima ja tomati söömise, asus ta, samuti kiiruga ja suud kõrvaltades, teed jooma.

«Anissim, ära lurlista nagu velt joov hobune,» lausus Veronika.

Lehvivate hõlmadega hommikumantel seljas, sussid päevitunud jalgade otsas, terava nina ja helede, koheva tukaga, askeldas ta nõusid koristades laua ning kööginurga vahet. Imelik oli mõelda, et tema, väike ja kärmas, on selle pleekinud kauboisärgiga sünge ja õlaka noormehe ema.

Dimov vaatas oma kätt lauaserval, siis Anissimi tassi hoidvat kätt — ühesugused, sügava sisesõõriga küüned, kergelt paksenenud liigestega sõrmed, Anissimi käsi oli ainult suurem ja tema tassi hoidvates sõrmedes võis aimata ebatavalist ja Dimovile millegipoolest ebameeldivat jõudu. Dimov vaatas uuesti oma kätt. Sellel võis hõlpsasti täheldada esimesi vanadusmärke: õrnade pruunide täpikestega nahk oli kuivusest valkjast ja läikiv. Ja arusaamatu ängistus, mis Dimovi täna koitu ajal ootamatult oli äratanud, valdas teda pikkamööda uuesti. Ta istus ja suitsetas — kui-

vetu, kitsaõlgne mees valge särgi ja hoolikalt sõlmitud lip-suga, veidi tursunud laud prilliklaaside taga poolsuletud, ja kuulatas seda sisemist nukrust.

«Jälle te norite Anissimi kallal? Jätke ta rahule,» ütles Dimovi ämm Ustinja Lukjanovna. «Las sööb ilma soolata. Las matsutab ja luristab ja elab, nagu tahab!»

Vanaema Ustja oli armeenlanna Doni-äärsest Rostovist. Tal olid väga tumedad silmad ja kongus, naise näo jaoks liiga suur nina. Tema kõnegi oli haatav nagu Doni kasakanaistel. Hommikuti jäi ta imelikku jooki, mida nimetas kalmõki teeks — keetia teekuubikut kaua kannu sees, lisas siis piima, soola ja võid ning jäi seda, spetsiaalselt lambarasvaga praetud kuivikuid peale krõbistades.

«Las elab, nagu tahab,» kordas ta ja vaatas kuivikut hammustades Dimovit oma närvilikult vilgaste silmade õelalt pelarliku ning sõgedavõitu vanainimesepilguga. Ta tahtis vaidlust alustada, see oli tema meelistegevus: seitsmekümne kuuele eluaastale vaatamata oli temas ootamatult palju sõjakust.

Anissim jäi teed ja mõtles üha oma mõistatuslike mõtteid. Millegipärast tundus Dimovile, et need peavad olema patused... Poeg oli sööstnud verandale, juuksed turris, nagu oleks äsja kahlusest pääsenud. Missugused nägemused seisavad praegu tema tardunud pilgu ees? Mis mõtteid ta mõtleb, kui ta varahommikuti kuuri taha peitunud nõrkemiseni vehib kahe roostest punase triikrauaga? Mis ootamatud soovid sunnivad teda mõnikord keset vestlust püsti kargama ja jalgrattaga teadmata kuhu kihutama?

«Nähtavasti teab ta elust kaugelt rohkem kui meie Veronikaga ette kujutame,» mõtles Dimov. Mehelikud käed, harjased juba pardilt tunda saanud põskedel, kinganumber nelikümmend viis, valvakas olek ja sinna juurde patuselt sünge pilk... Millegipärast see mehelik alge, mis poja juures sel suvel ootamatu selgusega ilmsiks oli tulnud, mõjus Dimovile häirivalt.

Vanaema Ustja nāris nautides kuivikuid, rüüpas oma rasvast teed ja jälgis kõiki kelmikate, tumedate silmadega, kutsudes lahingusse nagu alati — mis tahes lahingusse mis tahes ajendil. Ent keegi ei võtnud ta väljakutset vastu ja see liirutas tumedaid tiibu laisalt liigutades laua kohal otsekui nähtamatu kull.

Kööginurgas läks Veronikal midagi klirinal puruks.

«Tasa. Suve jooksi kolmas,» täpsustas vanaema Ustja mõnuga.

«Ema, sinu komme kokku lugeda ja meeles pidada tapab mu,» kostis Veronika ärritatult.

Dimov jälgis, kuidas ängistus rinnas järk-järgult kustus ja kadus.

Täna oli ta ärganud võpatades, nagu oleks keegi teda hiljukesi, ent kurjalt ja tungivalt, õlast puudutanud. Oli hämmastavalt vaikne. Nurgas, välivoodil, magas hääletult Veronika. Lamas selili, valge kortsunud lina lõuani tõmmatud. Päikesest valgustatud juuksetukk oli koheva tutina ta otsmiku kohale tardunud. Päike kuldas toa värskelthõõveldatud seinu. Rohelised paplioksad akna taga olid täiesti liikumatud. Ja see irreaalne tardumus ning vaikus näisid igavesed. Tundus, nagu ei liiguks enam üldgi ükski leht, nagu oleks väsinud päikese valgus jäädavalt, igaveseks seinalaudadele laskunud, tundes nähtavale oksakohtade vasekarva laigud. Igavene on ka see õudne, kipsvalge lina ja tardunud tukk Veronika lauba kohal. Ja igavesti, jäädavalt, on ülespoole pööratud tema terava, ebaloomulikult esileküündiva nina ja veretute, pinguli põskedega nägu...

Dimov vajutas sigareti tuhatoosi. Mis see ometi on? Maailm oli, tänu jumalale, liikumise ja hääled tagasi saanud. Siin, isikliku suvila (tõsi küll, kehvapoolse) verandal, lõpetab tema pere hommikueinet. Anissim rüüpas tassist viimase, kõige suurema ja häälekama sõõmu ning avas paksu hallikaanelise raamatu — Solovjovi «Venemaa ajaloo». Sõjakas ämm oli jätnud kuivikute krõbistamise ja vaatas nüüd maailma kartmatul pilgul, otsekui kaalutledes, millest alustada selle viivitamatut ümbertegemist oma plaani ja arusaamise kohaselt. Kõõginurgast ilmus nähtavale Veronika, tema naine. Veronika juuksetutt leemendas higist ja näos polnud enam jälgegi igaviku pitserist, sealt paistsid nüüd üksnes kaduviku märgid: kánavarbad silmanurkades ja roosakad vanaduselaigud põsesarnadel. Kuid sellegipoolest näis ta oma aastatest nooremana. Tema keha lühikese, luitunud hommikumantli all oli tuline ja prink... Siin on poeg Anissim — nende armastuse villi. Veidike ema ja veidike isa sarnane. Ja täiesti omamoodi.

«Veronika, mul on aeg minna, ma hakkan minema,» ütles Dimov, kuid jäi oma kohale istuma. «Täna ei tohi ma hilineda.»

Ootamatult märkas Dimov, et millegipärast olid tema sõnad pojas huvi äratanud. Anissimi käsi oli lehte pöörates tardunud.

«Ka mina ei tohi hilineda,» sõnas Veronika.

Ta läks tuppa ja heitis hommikumantli seljast. Avatud uksest nägi Dimov, kuidas Veronika hakkas seinal rippuva peegli ees kiiruga oma sassiläinud tukka kammima.

«Kas sul ei oleks täna võimalik kodunt läbi sõita ja posti võtta?» küsis ta. «Postkast on kindlasti päris täis.»

Anissim vaatas raamatusse ja kuulas. Mine tea, mis talle selles kõneluses võis huvi pakkuda.

«Ei saa,» ütles Dimov.

Anissim pööras rahulolevalt lehte.

Veronika kammis ikka veel peegli ees oma tukka: kohendas peopesaga ja kammis jälle. Ta liigutused olid automaatsed, otsekui poleks ta märganudki, mida teeb, ega ennast peeglist näinudki. Tavaline toiming: naine kammis pead — automaatsuseni viidud liigutustega tõmbas ta kord korra järel kammiga ülalt alla. Ent selles harjumuslikus pildis oli midagi pahaendelist... Miks? Mis mure see oli, mis vaevas ta hinge, kord võimust võttes, kord järele andes? Dimov aimas, et kammides püüdis Veronika praegu sõnatult, silm silma vastu iseendaga, kõikide eest hoolikalt varjatud hingehädast jagu saada.

Lehelt vaadates näis väikese siniselillelise rinnahoidja ja samasuguste pükstega Veronika alaealisena. Ent samas oli tema vaevas nahas, sihvakate jalgade ja pea kohale tõstetud peenikese käsivarre joones küll vaevu aimatavaid, kuid ometi ilmselgeid põduruse märke. Ja Dimovile tuli pähe ootamatu mõte: «Mis oleks juhtunud nende kõikidega — Veronika, Anissimi ja ämmaga — kui ta äkki ära oleks surnud? Täna, koidu ajal. Näiteks südame infarkti? Viiekümneaastaste meestega juhtub seda sageli. Mida nad praegu, selsinatsel hetkel, teeksid? Ja mis saaks edasi sellest murelike kuldpruunide silmadega naisest, kellel on see naljakas tukk, mis teda sugugi ei noorenda?»

Haiglas operatsiooni oodates polnud ta seesuguseid küsimusi esitanud. Nüüd need aga millegipärast tekkisid...

Poeg istus võõrdunult ja luges. Mida talle öelda, et sellest võõrdumismüürist läbi murda?

«Solovjovi uurid sa küll ilmaaegu,» lausus Dimov ettevaatlikult. «Praegu, enne eksamit, on see asjatu ajaraiskamine. Tuleks piirduda kooliõpikutega.»

«Jah,» isa, sul on õigus. Aga see huvitab mind. Vabanda...»

See «vabanda» kõlas peaaegu nagu «jüta mind rahule».

Kerge kirju suvekleit seljas, nagu puuderdatud, järjekordse pika päeva askeldusteks valmis, tuli Veronika veran-

dale. Tal oli kuidagi õnnestunud seal peegli ees oma ebameeldivustest jagu saada. Pealtnäha oli ta igatahes juba rahulik.

Väliselt ei sarnanenud ta sugugi oma ema, vanaema Ustjaga, ja oli pärinud temalt üksnes armastuse teravate idamaiste toitude vastu ning kalduvuse ohjeldamatuiks tunde puhanguiks. Siis lõi tema kollakaspruunides silmades tantsisklema vanaema metsikuvõitu tuluks. Ruske tuka ja eriliselt kuivetu näo poolest oli ta aga läinud isa suguvõsasse. Dimov oli kohanud väikestes vene provintsilinnades sääraseid otsekui aja jooksul habrastunud, kuivetuid ja peenejoonelisi nägusid.

«Jookseme siis,» ütles Veronika reipalt nagu alati, vahest ainult pisut reipamalt kui harilikult.

«Nüüd pole kiirustamisel enam mõtet,» ütles Dimov. «Järgmine elektrirong läheb poole tunni pärast.»

Kanalilt kostis laevavile. Siis hakkas naabersuvilas laps nutma. Tema hale, tungiv hääl kaikus rabedas hommikuvaikuses kutsuvalt nagu appihüüd... Papliokstel laperdasid lustlikult lehed, veranda seintel hüpplesid päikeselaigud. Millest küll jälle see ootamatu ärevus?

Vanaema Ustja võttis ajalehepaki ja läks kahe võimsa vasekarva männi vahele tõmmatud võrkkiiigesse. Istub seal nüüd suursugusel ilmel, kuni kõik ajalehed esimesest kuni viimase reani läbi loetud... Huvitav, kas tal seitsmekümne kuue aastast pole ka vahel õudne ärgata südaööl või koidu ajal? Aga Anissimil?... Vanaema Ustja on ateist, hinge surematust ta ei usu. Küllap on temagi trotslikud mustad silmad näinud maailma otsekui jäädavalt ja igaveseks tarduvat. Tähendab, temalegi on tuttav selle nähtamatu käe valvsalt tungiv, ootamatu puudutus... «Ka tema, Dimov, oli alles hiljuti hakanud mõistma, kui õrn ja kaitsetu on inimese elu. Sellepärast nähtavasti ei meeldigi vanadele inimestele, kui nende lähedased kodunt ära lähevad. Nad on veel elus, kuid kuuluvad juba pooleldi igavikule, ja selle imalavõitu hingus, milles on tunda matuste vaigulõhna, paitab nende koltunud palgeid, jõudes nii mõnigi kord ootusest vakatanud südamenteni, ja sõna «igaveseks» avaneb neile kogu oma halastamatus suuruses. Kuid kaheksateist aastat on sõduri-iga — siis usutakse veel hardalt iseenda surematust.

Vanaema Ustja loeb ajalehed läbi ja asub lõunat tegema. Või istub katkise klaveri taha ja mängib oma lõbuks midagi tempokat ja jõulist. Vanaema Ustja oli olnud klaveri-

kunstnik... Päeval ta puhkama ei heida, Dimov polnud kunagi näinud teda hommikumantlis ja kammimata peaga. Kõik tema toimingud olid läbi mõeldud, selged, kõrvalekaldamatud ja sõjakad...

Kuigi aega oli varuks küllalt, hakkas Veronika suvila väravast väljunult kõndima väga kiiresti; temast pisut tagapool, mõõtis Dimov kannatlikult oma pikkade koibadega tuttavat suvilateed ja mõtles: Veronika käib alati kiiresti, miks jääb siis praegu mulje, nagu ei tõttaks ta mitte rongile, vaid põgeneks ikka sellesama hõlga eest, millega ta üsja seal peegli juures hajameelselt kanni liigutades nii ränka võitlust oli pidanud?

Keset, latta sihtl mändide vahel seisatas Veronika järsku ja ütles:

«Puhkuse asjus pole me ikka midagi otsustanud.»

«Aga miks me peaksime seda siin, käigu peal, tegema?» imestas Dimov.

Metsasihhi teises otsas ilmusid nähtavale kolm inimest: umbes kolmekümne viie aastane lühike turd mees ja kaks tütarlast. Mehel oli kummaski käes täistuubitud kandevõrk kartulite, tomatite ja pudelitega. Üks tütarlaps, sinised liibuvad elastikpüksid jalas, pikka kasvu ja päikese käes kollakaks pleekinud juustega, kandis kaenla all kokkukeeratud baikatekki, teine, punane pihikseelik seljas, tusane, kandleliste õlgadega, keerutas käes supeltrikood, nähtavasti selleks, et see kiiremini kuivaks.

Veronika, kes neid ei märganud, liibus oma kõhna kehaga tormakalt Dimovi vastu, lausudes mõistmatu ärevusega:

«Andrjuša, ma ei taha terve suve, juba mitmendat aastat järjest, siin suvilas passida. Me peame sõitma kuskile kahekesi koos!»

Mees ja tüdrukud lähenesid. Veronika kuulis selja tagant samme, vaatas tagasi. Mees ja tüdrukud möödusid neist sõnatult. Üksnes too pikk, siniste püksitega, vaatas Dimovit värvitud ripsmete alt ootamatult naiselikul, hindaval pilgul.

Nad läksid ruttamata. Mehe tillukesed, läikimahõõrutud lapsemokassiinid muljusid kuivanud rohukamarat peremehe kombel. Tüdrukud hõõritasid väljakutsuvalt puusi, kuigi nende väljakutse tühjal metsasihil vastuseta jäi.

«Vaata hoolega,» sosistas Veronika ja tema hääli oli millegipärast erutatud ning nukker. «Näe, seda pikka... Ta meeldib mele Askale. Ma tean. Juba terve suve...»

Dimov vaatas kaugenevat kiisast selga, heledaks pleeki-

nud juuksepuhmast, tugevaid puusi, mida sinised elastikpüksid tihkelt ümbritsesid... Vaene Aska! Etskae, mäherdused kired ründavad su vastuvõtlikku hinge! Oled suureks kasvanud! Ega saa nüüd enam raugaeani rahu. Küll tema, Dimov, juba teab. See plika pigistab sinust viimase väjalt... Siis aga, paljude aastate pärast, vaatad sa järele mõnele järgmise põlvkonna tütarlapsele, sinu naine aga libub su vastu just nõndasamuti kui sinu ema Veronika praegu, puudutab kuivetu sõrmega ettevaatlikult kortse su silmade all ja pärib hoolitsevalt: «Magasid sa täna halvasti? Sul on nii väsinud ilme.»

Veronika surus end tema vastu, vaadates talle otse silma. Dimov tajus tema väikesi rindu, sooja kõhtu, teravaid põlvi. See kokkupuude oli tuttav ja rahustav. Mis ajast õieti oli see märkamataalt rahustavaks muutunud ega erutanud enam? Otsiti surus nainegi end üksnes selleks tema vastu, et kaitsta teda mingite müütiliste hädade eest ja olla talle hingetooks, või otsis ta ehk ka ise kaitset. Ja Dimov muutus tõepoolest rahulikumaks, kui tundis, kuidas see pehme öösärgiga kaetud tuttav ja omane väike keha end ööpimeduses täies pikkuses tema vastu surus. Ja siis ärkas eelkõige õrnus, mitte kirg. Veronika kaisus oli tema õine kindlus, selle koduses õnaruses võis ta taastada päeva jooksul häiritud hingamisrütmi ning leida kõikumalõõnud enesetunnet. Praegu aga paistis, nagu otsiks Veronika ise temalt kaitset. Dimov tundis, kuidas häda naise hapras, aastatega väsinud kehas hääresignaali tagus ja kui raske oli tal seda varjata. Veronika naeratas. Dimov aga ootas, et kohe nüüdsama väraltavad naise huuled ja toovad kuuldavale kaebusele. Mispärast? Mis on juhtunud? Kas minuga? Või temaga? Sisetunne ütles, et otsesele küsimusele Veronika ei vastaks. Seepärast oli parem vaikida ja teha nägu, nagu ei märkaks ta midagi. Tuleb aeg ja see häda saab möödapääsmatult ka tema hädaks, nagu ühises elus ikka.

Aga Aska oma hingevaluga ja need tüdrukud, kes alles hakkavad tunnetama oma noore keha võlujõudu — kõik nad elavad teises, temale, Dimovile, ilmselt juba ligipääsmatus maailmas.

«Mille üle sa muigad?» küsis Veronika.

Dimov ei vastanud. Ta ei saanud ju öelda, et tunneb isikliku poja vastu midagi kadedusetaolist. Ja kibedust.

Veronika tõmbus temast eemale. Vaatas sellele kandevõrkude ja tekiga kolmikule järele. See pööras juba teisele

metsastihle. Laiaõlgne keerutas veel pea kohal supeltrikood

Ünnelikud. Lähevad kartuleid küpsetama,» õhkas Veronika.

Märg supeltrikoo valgatas põõsaste kohal viimast korda, otseselt pilklikuks hüvastijätuviipeks.

Me sõidame mere äärde,» ütles Veronika.

Ning jälle kõlas ta hääle ülemäära tungivalt.

Ja kui tagasi jõuame, leiame kodust nooriku eest... Dimov naeratas. «Ja meie naabrusel ei räägustata teda

kuid Veronika oli natjast kaugel. Ta pöördus ringi ja hakkas kühvel saanud jama poole astuma. Ja olles otseselt noori õhkas, nagu Dimov taas harjunud viisil naise järel minna moodust... «Ilmselt pole juhtunud midagi tõsist,» ütles ta. «Naib, et Veronika on jälle rahulik. Muide, ta ei tunne asju objektiivselt: nii suurtele kui väikestele kulu-
tab ühepalju energiat.»

Kui nad perroonile jõudsid, ütles Dimov:

Rong tuleb alles kahekümne minuti pärast... Ma lähen lootraks sinna. Ta osulas puust paviljonile, millel ilutses ilu: «OI U. KARASTUSJOOGID». «Janu on.»

Paviljon oli peaaegu tühi. Ainult kolm tsiviillennuväe lendurit jõid olut, rasked sinised vormimütsid kuklasse ahkatud, nurgalauas aga oli aset võtnud Dimovi suvilanaaber Udotškini-taat. Too oli endale selga tõmmanud üliõpilaste ehitusmaleva vanad khakivärvi rõivad, energeetikainstituudi embleem käisel — lapselapse päranduse. Udotškini ees laual oli klaas mürkpunast odavat portveini, paberitükile aga olid pandud muna, korralikult tükeldatud roosa keeduvorst ja kukkel.

Õnnitlen teid tervenemise puhul, Andrei Aleksandro-
lš,» ütles Dimovile puhvetipidaja Zinaida. «Te pole aninu
... siia sisse astunud.»

Tanan, Zina. Tohtrid ei lubanud.»

Esimest korda oli Zinaida selle leti taha ilmunud umbes kaheksa aastat tagasi, varsti pärast seda, kui Dimovid ilia suvilakrundi ostsid. Tollal oli ta alles noor, kleenuke ja häbelik. Pelgas oma lärmakat ja joomauimas puhuti ajakavõitu, üksnes meestest koosnevat klientuuri. Tema tütarlapsekäed tulid vaevu toime raskete, märgade õllekannudega, mis ootasid juhust, et pörandale kukkuda. Siin, maani täissuulsetatud vineerputkas, tundus ta juhusliku külalisena. Aga kord tulnud, oli ta palgale jäänud tervelt kaheksaks aastaks ning nüüd juba tõenäoliselt kogu eluks.

Märkamatuult kasvatatud endale peale paksu pekikorra ja omandanud jäise, jultunud enesekindluse...

«Ehk valame konjaki, Andrei Aleksandrovitš? Moldaavia oma. Müügiaeg pole küll veel käes. Kuid teile võib.»

«Ei, Zina. Võtan parem õlut. Pole ammu enam joonud.»

«Ja ongi õige. Pärast haigust on targem tagasi hoida. Tore, et te paranenud olete!»

Zinaida hää ei olnud jultunud, see oli mahe. Dimov oli harjunud, et ka kõige jõhkramad ja riiakamad inimesed tema juuresolekul leebusid. Võib-olla sellepärast, et Dimov ise oli inimeste vastu alati ülimalt viisakas ja lahke... Zinaida pesi kannu hoolikalt ja kaua, hõõrus seda oma panaste, pundunud kätega ja naeratas. Dimov aga mõtles, et Zinal näikse tõesti hea meel olevat, et tema, Dimov, terveks sai ja jälle tema õllesaalist läbi astus. Mispärast, mis on Zinal sellega asja? Kummalised sidemed tekivad mõnikord inimhingede vahel. Sest tõtt-õelda oleks temalgi kahju, kui Zina siit leti tagant äkki jäädavalt minema läheks.

«Täna, Zina.»

Dimov võttis letilt täis kannu. Udotškin viipas talle, kutsudes teda oma lauda.

«Minu lugupidamine,» ütles Udotškin, kui Dimov tema juurde jõudis. «Oleks vaja aru pidada.»

«Tara üle või?» päris Dimov ükskõiksel.

«Ära arvasid,» märkis Udotškini-taat rahulolevalt.

Tara lugu oli ammune, mitu aastat vana. Muide, tara enam polnudki — olid jäänud vaid üksikud kõdunenud postid, mis eraldasid Dimovi krunti Udotškini omast. Palju kordi oli kokku lepitud, et ühisel jõul tehakse uus tara. Kuid kõik takerdus ikka selle taha, et Udotškin tahtis tara ühtlasi edasi nihutada — loomulikult omakasupüüdlikel eesmärkidel.

Udotškin kooris oma kangete, tööst rikutud sõrmedega muna. Udotškini sõrmed jätsid õrnale valgele munale tumedaid jälgi. Kui muna kooritud, võttis Udotškin üliõpilaspluusi taskust asuniku, koukis viinapudelilt osavasti alumiiniumkorgi pealt ära ja pilgutas Dimovile silma:

«Valan juurde?»

«Ei.»

«Sa nagu polekski vene inimene,» ütles Udotškin. «Ma pole veel kunagi näinud, et sa viina võtaksid.»

«Ega näegi,» ütles Dimov. «Sest meie sinuga võtame viina eri ajal ja erinevates kohtades.»

«Selge.» Udotškin kallast viina portveini hulka. «Ajasin, et hoopis su ämm pole vene inimene. Silmad justkui roovlil ja nina nagu gruusia vürstil Tšavtšavadzel.»

«Missugusel Tšavtšavadzel?»

Oli sihuke. Lugesin tema kohta ühest raamatust... On see tõsi, et su ämm Kodusõja ajal Budjonnõi juures teenis ja, mõök püsti, hobuse seljas ratsutas?»

«Ei ole,» muigas Dimov. «Ta õpetas budjonnovlastele kirjatarkust. Seda nimetati «likbez».»

«Selge. Aga oma klaverit vihub ta küll niimoodi mängida, nagu põrutaks kuldplühdust. Tra ta-tal Lausa juba kuus!»

Udotškin võttis klaasi kõvasti oma suurde pihku.

Ja jõi neglaselt, tummides oma põrgulikku segu vaevaga, naost punaseks tõmbudes, läbi tihedalt kokkusurutud hammaste. Põhjani joonud, virutas klaasi plärtsi lauale ja vajutas kähku kae suule. Seejärel hingas sügavalt välja ja lausus kergendusega:

«Kotki Paska läks!»

Siis tombas taskurätiga üle näo, pistis terve muna korraga suhu ja hakkas mäluma. Tema seni ähmased silmad selgisid, löid särama. Kui vana ta õige võiks olla? Tugev vanatol. Nad elasid kõrvuti juba kaheksandat suve ja erinevalt Zinaidast polnud Udotškin selle ajal jooksul põrmugi muutunud. Näis, nagu oleks ta kuskile kuuekümnendate ja seitsmekümnendate aastate vahele kindlalt pidama jäänud ja elaks nüüd igavesti.

«Ma ei saa sinust aru, Andrei Aleksandrovitš,» ütles Udotškin munasöömist lõpetades. «Oled haritud, kultuurne inimene, aga mõnest meetrist maast hoiad kinni nagu ihuskoj...»

«Ega ma neid meetreid hoia,» ütles Dimov. «Kuid sellel maaribal kasvavad kaks toredat mändi ja üks kask. Kui need sulle anda, hakkad sa kohe neile keeva velt ja igasugust solki juurte peale valama. Hävitad puud, et need siis maha kanda ja sellel kohal kartuleid kasvatada.»

«Ja mis siis? Maa peab kasu andma. Midagi kasvatama. Maad ma tunnen, kuigi olen peaaegu kogu oma elu tehases töötanud. Kui teada tahad, siis on minus ühendatud töötav talurahvas ja töölisklass.»

«Kuradi! pole sinus ühendatud, Jegor Makarovitš,» ütles Dimov. «Oled äärelinlane. Külalt, vanast külalt, on sulle üksnes ahnus külge jäänud, saaks aga suurema tüki,

linnalt oled aga õppinud ainult trollibussimühaklust: esimesena peale, naabrile küünarnukk ribide vahele ja akna juures kont sisse.»

Udotškin ei solvunud. Võttis roosaka vorstilõigu, keeras selle rulli ja pistis kombekalt suhu.

«Arva, mis tahad, Andrei Aleksandrovitš. Juba täna alustan ma sinu vastu suurt pealetungi. Aitab jutupuhumisest. Lõõn tara päevaga püsti.»

«Proovi ainult,» ütles Dimov rahulikult, olut rüübates. «Võtan sul selle eest pea maha. Sa tunned mind.»

«Tunnen,» nõustus Udotškin, silmitsedes heatahtlikult Dimovi kuivetat nägu ja tema läikivaid prille. «Oled äge mees, kuid viha ei kanna. Lärmad natuke ja jätab järele. Aga kohtutes seerimist su intelligentsus ei luba.»

«Täna ma just kohtuistungile sõidangi,» muigas Dimov. «Mind valiti rahvakohtu kaasistujaks.»

«Mis seal ikka, õigesti tehti, et valiti. Teiste hüveks oskad sa alati õiglaselt otsustada. Enda kasuks aga mitte eluimaski... Tossike oled...»

«Sina, Jegor Makarovitš, oled aga tagatipuks veel ka psühholoog...»

«Kuidas muidu,» oli Udotškin kohe päri. «Pärast aga nõõrin sinult veel poole tara maksumusest, sest minule pole kohtuskäimine häbiasi. Aga sa maksad kohtutagi. Häbelikkusest, et keegi ei ütleks, nagu oleksid sa tööinimest koorida tahtnud...»

Dimov mõtles, et just nõnda kõik tõenäoliselt lähebki. Kuid vestlus Udotškiniga millegipärast ei vihanud teda, vaid lõbustas. Uldiselt oli talle ju täiesti üksipuha, kus see tara seisab ja kas seda üldse on. Kuid Udotškinil ei tohi lubada puid hävitada.

«Maksad — ja maksad täie mõõduga,» ütles Udotškin rahulolevalt. «Nii naelte kui ka värvi eest. Ja mulle töö eest kah.»

«Kuidas maa küll sinusugust kannab, Jegor Makarovitš?»

«Mina seisan selle maa peal palju kindlamalt kui sina. Sest sina jäändad paberitega, minul aga on eluaeg tulnud maa ja rauaga rinda pista... Näe, sina olid haiglas ja siin liikusid su haiguse kohta igasugused jutud. Välja rabelesid. Ja andku jumal sulle tervist paljudeks aastateks. Mina aga pole neid haiglaid eluaeg silmagagi nälnud... Jää taraga nõusse, Andrei Aleksandrovitš. Mulle on see maa vajalikum. Mul on temaga mitme aasta plaanid.»

Sa, Jegor Makarovitš, oled ometi paarkümmend aastat vanem. Tähendab, ka surra tuleb sul varem. Kui asi niiseldal loomulikku rada läheb.»

Udotškin juba kerges joobevines silmad sihtisid Dimovit julmalt, halastamatult ja täiesti kainelt.

«M ei loomulikku rada? Kui kõik loomulikku rada käiks, ei peaks lapsed üldse surema. Aga ometi surevad.»

Dimov pani tühja kannu kolksti lauale. Viivitas vastusega, et aktselt hingest puhkenud ärevast rüevuhoost kuldagi võitu saada. Ütleks siis

«Oled vaikus mees, Jegor Makarovitš. Aga küllap oleksid vist võimelised tapmaagi. Mises?»

«Miks siis kuhu üli tervevalt?» venitas Udotškin jälle vinna tunde häärdamlikkusega. «Me ju ikka naabrid...»

Kaugelt maaduka tagant kostis paviljoni elektrirongi hoolatav helge

Pakkusid üle, Jegor Makarovitš,» ütles Dimov. «Just Reparatur teenigi su tara pihuks ja põrmuks.»

Seda me veel vaatame.»

Dimov suundus ukse poole.

«He tervet!» hüüdis Udotškin talle järele.

«Astuge läbi,» ütles Zinaida leebelt.

«Miks ma küll vihastusin,» mõtles Dimov. «Tige vanatoj. Mis moodi ta vaatas! Nagu oleks sihikule võtnud. Ja tara ta muidugi teeb valmis. Ilmtingimata. Pöörab selle tarvis kas või maailma pahupidi. Noh, kurat temaga!»

Ebameeldiv oli seda endale tunnistada, kuid Udotškinil polk oli teda hirmutanud, otsekui oleks vanamees äkki geltnägijaks saanud ja Dimovi näost seda välja lugenud, mida too enda kohta veel ise ei teadnud. Piiritut põlglikku üleolekut oli olnud selles pilgus...

Veronika kiirustas Dimovit käeviipega. Elektrirong sõitis juba perroonile.

Vagunis süvenes Veronika kohe harjunud kombel raami

«Rong nõksatas ja nad alustasid oma harilikku suveommikust teekonda. Dimov ei lugenud, vaid vaatas aknast välja. Teel olles ei lugenud ta kunagi. Vaatas aknast välja ja pähe likkusid kõiksugused mõtted, rõõmutud mõtted. Veronika luges keskendunult. Veronika tegi alati kõike kes

Dimov mõtles: asjaolude kokkusattumise tõttu, mida tavaliselt nimetatakse saatuseks, on saanud sellest naisest, kes praegu tema vastas istub ja raamatut loeb, talle kõige lähedasem inimene maailmas. Nõnda vähemalt arvatakse.

Kuid kas see on ikka nii? Ja miks just see naine? Teistsuguste asjaoludel oleks see võinud olla keegi teine, ja siis oleks praegu hoopis teine nägu olnud talle niisama tuttav kui iseenda oma. Kõige lähedasem inimene maailmas? Aga tunneb ta täna teda palju paremini kui kakskümmend aastat tagasi?

Ta teab naise maitset ja igapäevaseid harjumusi. Aga mõtted, mis sünnivad selle sassis tuka all, mida aknast puhuv tuul praegu liigutab — palju ta neist teab? Sest saladused, mida varjatakse lähedaste eest, on kõige sügavamad, vandenõud lähedaste vastu kõige nurjatumad. Juba kaks nädalat vaevab naist miski, Dimov aga ei tea, mis see on. Poole tunni pärast väljuvad nad rongist ja lähevad nagu alati kumbki oma teed, õhtul aga kuuleb ta sellest, mis naisega päeva jooksul juhtus, üksnes nii palju, kui naine ise talle rääkida tahab. Kõige lähedasem inimene maailmas? Küllap vist. Ja ometi on ta Dimovile samasuguseks mõistatuseks nagu poeg Anissimgi.

Veronika ei lugenud; ta püüdis lugeda, kuid sõnad eksisteerisid igaüks omaette ega tahtnud mõtestatud fraasideks reastuda. Ta lõpetas piinava heitluse nendega ja raamatusse vahtides ning aeg-ajalt lehte pöörates ainult teeskles lugemist. Raamatut täiesti sulgeda aga ei suutnud, sest siis oleks tulnud vastas istuval mehele otsa vaadata, meeleheitepisarad kurgus, naeratada, valetada ning mõtetuid, tühje sõnu rääkida. Kõik mõttetu oli aga tema jaoks praegu vastuvõetamatu, pühadust teotav ning vastik.

Täna see päev... Kuidas see algaski? Ta oli ärganud, mõistes, et uneski polnud pääsu raskest, hingelaastavast murest. Päev aga oli pealtnäha nii harilik — arapoolsest aknast paistis sisse päike, tarvis oli tõusta, pesta end, teha igapäevaseid toimetusi... Tarvis oli elada viieni pärast lõunat. Võtta siis telefonitoru, valida number ja kuulda sõnu, mis pidid pöördumatult otsustama tema edasise saatuse. Miski siin ilmas pole halastamatum kui selgus. Kaks nädalat oli ta iht üks tund tunnil sellele saatusele telefonikõnele lähenenud. Maailmas ei eksisteerinud midagi peale selle eelseisva telefonikõne, see pidi selgitama kõik: kas elu või surm. Jutt oli Andreist, tema mehest.

Kaks nädalat tagasi oli talle öeldud: «Helistage kliinikusse kolmapäeval, kaheteistkümnendal, pärast viit.» Ning ta oli sellele kolmapäevale, sellele kella viiele vastu minema

lakanud, tema jõuvarud aga kahanesid kiiremini kui järelejäetud aeg. Jõudu polnud jäänud enam peaaegu sugugi ning ta pani imeks, et tal ikka veel läks korda teeselda ja aeg-ajalt raamatulehte pöörata.

Mees istus tema vastas. Veronika teadis pilku mõttetute, üheilbalistelt kirjaridadelt tõstmatagi, et Andrei vaata aknast välja ning kissitas heleda päikese käes lühinagelike silmi hoolikalt puhtaksühitud prilliklaaside taga, lootes pilgul mõeldavilksatavatest kaskedest, kiuskedest, muvildest, kummitest ja metsavaludest üle libiseda.

Jas oli mehel tema kättega lumivalgeks pestud särk, talas tema peksitud põlved. Tema kättega hooldatud, triipitud ja hallitsetud, oli Dimov tema kätetöö, tema hool. Vananema ta aeglaselt, aeg oli tema vastu armulikum: aastad lihasid valumusele tähtsust, tõmbasid kiirustamata, otsekui lood lopetades, otsmikule ja kaelale täpseid jooni. Mehe lumeruugeles, karedates juustes polnud halli veel peaaegu märgatagi.

Mees polnud kunagi täielikult temale kuulunud. Oigemini, ta polnud tahtnudki kuuluda, säilitades ihnsalt oma õigust suulutele vabadustele. Aga Veronika teadis mehest kõik. Või näis talle üksnes, et teadis? Kuid ta oli olnud kindel, et lõppastmes kuulub mees siiski temale. Ja muianud endamisi, kui mees oma väikeste vabaduste kaitseks vaikesi lahinguid pidas. Ja naeratades järele andnud, kuigi see ärritav visadus, millega mees oli seisnud oma õiguse eest näilisele vabadusele, teda mõnikord oli solvanud. Kahekümne aasta jooksul oli mehest saanud tema pärisomand, tema kõige lahutamatum osa, ja kui mees järsku mõtleks täiesti vabaks saada, läheks ta tema pärast ükskõik mis-sugusesse lahingusse ning tal jätkuks selleks ammendamatu jõudu. Ja lõpuks võtaks mees olematu, mugava vabaduse õnneliku võitja käest tänu ja kergendusega tagasi. Nüüd aga oli juhtunud nii, et see kõik võis lõppeda... Alaliseks.

Meeletult, otsekui paanilises põgenemishoos, kolksusid malmrattad vaguni põhja all, vagun oli täis kolinat, elektrimootori undamist, summutatud inimhääli, kuumavate kehade ja desinfektsiooni lämmitavat lehma. Kõrvu tikkusid mõttetu lausekatked — põgusad pihtimused, naljad, habisevad mureohked. Sõnad, sõnad! Elust, haigustest, jalgpallist ja igapäevasest leivast, televisioonisaadetest...

Täna kell viis võib kõik lõppeda. Ja siis saab talle osaks üksnes meeleheites pealt vaadata, kuidas mehe nägu päev-

päevalt üha veretumaks jääb ja tema nõutu pilk üha abitumaks muutub. Hiljem aga, määratud tunnil (esialgu käib mees alles tööl ja kaebab järjest kasvava nõrkuse üle), tunneb ta räsivat, muserdavat jõuetust. Kõigil hääbumisele määratuil läheb see nõnda. Ja õnn on, kui loodus siis viimise armuannina ta enne lõppu elu vastu ükskõikseks muudab. Praegu aga vaatas päikese käes silmi kissitades aknast välja pealtnäha täiesti terve, tugev mees...

Kui ta tõesti on sellest kahekümnenenda sajaandi needusest märgitud, miljonite seasst välja valitud, ei suuda neid keegi aidata. Ja see ei loe midagi, et kahekümne aastaga on temast ja Andreist saanud otsekui ühtse vereringega olen did. Vastupidi, tema armastus pöördub ta enese vastu, kuna armastusest saab selgeks tema armastuste mõõdupuu...

Mõni kord on tont Moskvas, seda rohkem tuli vagon rahvast taas ja seda rohkem on hõlpsa. Parempoolne naabrind, vapustamine, kinnitamine. Veronikale peale.

Veronika pöördus tagasi, mis helikäärje. Mees hõikas teda.

«Mis on? Lühikest aega ootamine!»

«Jah, jah, võtate, kui olete. Mul on tegemist...»

Mees lükkas pealgi välja mõtte, mingeid edasilükkamatuid asjatolmatus. Ta leidis, et mees mõtleb välja. Kuid tal polnud selles sooga ega kuuma Luisaku pealegi, võtki elit oma vaikes, rõõme... Kui ta ainult ei lahkuks, ekkas lõplikult, alatusks. Seda palge ees, mis neid ähvardas, võis ta mehele palja, lõpmatu palja andeks anda. Kuid mees... leidis seda ja mõtles üha välja mingeid elisid... segasid... segasid... segasid...

Kõik see, mis oli olnud... Mees läks kõlas süüdlaslikult.

Naine noogutas, pilk endiselt raamatus... Neetud mehed, mis te meiega küll teetel Olete meist kaks korda tugevamad, vananete aeglasemalt, harjutate meid elama otsekui kaitsva müüri taga, siis aga, kui me enam teisiti ei suuda ega oska, lahkute pahatihti õitsvas eas, jättes meile lesepõlve üksinduse. Ja meie armastusest saab meie kannatuste allikas.

«Äärmisel juhul jõuan üheteistkümneks,» lisas mees.

Naine noogutas jälle... Läbi meeleheite rajasid teed kained, arukad mõtted, kui see juhtub, tuiub suvila maha müüa. Anissim ei saa statsionaaris õppida... Ta mõistis täielikult nende mõtete jõledust, nende kained alatust: tema vastas istus ju pealtnäha täiesti terve inimene, temale kõige kallim ilma peal. Tahtmatult turgatas pähe uus mõte: mida

teeb Anissim ilma isata? Kuidas ta temaga üksipäini hakkama saab? Poiss on kohmakas, kaitsetu, usaldav. Midagi ei oska... Ei, see pole võimalik! Kadugu kõik, kes kinnitavad, et on olemas õnn! Mida õnnelikum oled, seda kallimalt pead maksma! Alles kaks nädalat tagasi oli tal olnud kõik. Ja nüüd peab ta maksma selle eest täit hinda.

Veronika lõi raamatu kinni. Ja nähvas parempoolsele naabrile:

«Isalugu sügavamalt. Võimatu on hingata.»

Imestusega vaatas naaber Veronika vihast punetavat naga ja otsis parajat vastust, kuid Veronika jõudis temast eemale.

«... ja see on...» Veronika ei olnud midagi taksoga sõita, olen seda juha miljon korda kuulnud!»

«Igaüks võib taksoga sõita jah!»

Naabritakse suu oli solvumisest pruntis, ta lödvdad põsed vahtsesel.

«Jumal küll!» ohkas Veronika. «Üks ja seesama. Ikka üks ja seesama!»

Naaber polnud nähtavasti skandaalitseja, tõmbus Veronikast nõrduvalt eemale ja jäi aknast välja vahtima.

Veronika tundis endal mehe imestunud pilku ja pöördus tema poole. Mees naeratas talle rahustavalt. See rahulik pilk mõjus nagu hoop: ohver ei teadnud, et oli hukkamisele määratud, ning oli seetõttu sada korda kaitsetum. Tema aga ei saanud meest kuidagi aidata.

«Palun helista mulle täna kell pool kuus,» palus Veronika.

«Ma ei luba midagi,» vastas mees. «Kui juhtun telefoni juures olema.»

«Helista tingimata.» Veronika hää l vārahtas.

Mees kergitas imestunult kulme... «Ettevaatust,» ütles Veronika endale, «ta ei tohi midagi aimata.» Tal polnud muud muud üle, kui hakata vandenõu kaasosaliseks ja teha kõik, et mees, niikaua kui võimalik, midagi ei teaks. Tuli aina valetada... Pole tõsi, et praegu andestaks ta mehele kõik. Oleks see tema teha, ei laseks ta meest endast samunugi eemale. Lausa ripuks ta küljes: «Ära minel!» Seda aga ei tõlkinud teha.

Veronika avas raamatu ja peitis sellesse oma mitte-midaginäged silmad.

«Hästi, ära siis helista... Aga imelik ikka küll: me peaaegu ei näegi teineteist nädalate kaupa.»

Mees ei lausunud sõnagi. Sel kombel vältis ta kõike, mis oli talle ebameeldiv.

Veronika vaatas vargsi kella. Alles pool üheksa. Äkitselt, nagu seda nende kahe nädala kestel temaga varemgi oli juhtunud, andis sisepinge järele. Loomulikult oli tema hirm asjatu. Kell viis ütleb arst: «Midagi uut pildil ei avastatud. Kõik on korras.» Ja see tähendab: «Elage edasi, nagu olete seni elanud.» Missugune õnn! Jälle on ees terve pikk elu. Ja veel palju suvesid sõidavad nad samuti hommikuse rongiga, vaatavad läbi akna tuttavat maastikku ega mõtle, et on suur õnn lihtsalt sõita rongiga, vaadata läbi akna möödaviiksatavaid kuuski ja kaski, lehitseda raamatut, kuulata teiste inimeste juttu... Muidugi läheb kõik just niimoodi.

Veronika lõi raamatu kinni ja sosistas vaikselt, et naabrid ei kuuleks:

«Need asjatoimetused on sul välja mõeldud, Andrijuška. Tegelikult lähed nähtavasti mõne linnukesega restorani. Olete kõik ühesugused. Aga olgu pealegi. Haneks jääb ta ikka.»

Mees vaatas teda taas imestunult. Ent nüüd vilksatas tema silmis ärevus. Nähtavasti tegi naise ootamatu ja kuidagi kramplik ülemeelikus mehe seekord ettevaatlikuks.

2

Anissimil oli väravalink juba peos, kui ta selja taga tuttavat karmi häält kuulis.

«Pea kinni!»

Vanaema Ustja istus võrkkiiges, selg tähtsalt sirgu, käed laiaili, hoidis ajalehte ees ja vaatas üle ninaotsale vajunud prillide Anissimil. Suunurgas tolknes tal pikk, tossava sigaretiga suitsupits.

«Tule siia!»

Anissim ohkas ja laskis kääe langeda. Enne poolt tundi ei pääse nüüd kuskile, ema ja isa võivad aga vahepeal vabalt oma kavatsusi munta ning linnakorterisse ilmuda. See, et nad teineteisele saakisid, kui hõivatud nad on, ei lugenud midagi. Näiteks tunaeile oli isa terve õhtu erupolkovnik Kravtsovi verandal malet mänginud ja konjakit

jõonud, emale aga kuulutanud, et jäi mingi koosoleku pärast hilja peale. Ta oli meelega teinud ringi mööda pimedaid metsasid, et tulla suvilasse jaama poolt küljest. Anissim oli juhuslikult Kravtsovide värava juurde sattunud ja kohtunud, kuidas polkovnik hüvasti jättes isale ütles:

«Sinu on tukk ajalehepaberit, Andrei Aleksandrovitš. Vahuge seda. Igasuguse lõhna võtab ära nagu pühitud.»

Anissim oleks nalle värava juures jalgrattaga peaaegu otsa sõitnud, hädavajava jõudis pidurdada ja alalipist kinni hantata.

Isa pildes polkovniku sõnade peale naerema

«Näe, te olete helde inimesed, Jevgeni Nikolajevitš. Kõik see hea pole teile polkovnik kahju!»

Isa polkovnik pahvatas naerema

«Ma mõtlesin tegi omal ajal nii, Andrei Aleksandrovitš!»

Isa kolustasid pimeduses naerda. Ja isa ei läinud mitte otse koju, vaid jaama poole. Anissim kustutas rattatule ja hakkas aeglaselt pedaalile sõtkudes isa kannul mööda pimeduses alamselt valendavat metsarada vänderdama. Isa istus ruttamata ja ümises mingit viisi. Et mitte kukkuda, lõi Anissimil ühtelugu pidurit vajutada ja leistungiga pendeldada. Isa laulis ja keeras huupi sihilt sihile. Tema vaikne, habras hää oli kummaliselt leebe ja üksildane selles soojas, pilkases pimeduses, keset jalgradade ragastikku, mustlendavaid põõsaid ja eemalt puude tagant ükskõikseltselt helkivaid punakaskollaseid suvilaaknaid. Vahel see hää peaaegu vaibus, siis paisus valjemaks, ja oli tunda, et isale meeldis sihitult mööda pimedaid metsaradu hulkuda ja endamisi laulda, et selle põgusa pooltunni kestel oli ta õnnelik. Ent Anissimil hakkas temast kahju — isa hää oli kuidagi üksildane ja kaitsetu, või tundus see ehk kaitsetu, kuna isa oli kindel, et keegi teda ei kuule. Anissim pidurdas, vajutas siis uuesti pedaalidele ja kuulatas. Iialgi polnud ta nii selgesti tundnud oma piiritut ühtekuuluvust selle oma ees pimeduses lonkiva mehega, kes laulda ümises ning nähtamatute puujuurte otsa komistades endamisi vändas...

Poole tunni pärast sõi isa verandal istudes suppi, mida vanaema Ustja oli talle soojendanud, ja jutustas üksikasjalt tiku igavast koosolekust, kus tal terve õhtu oli tulnud istuda... Anissim ei saanud aru, miks isa valetas. Mis halba selles oli, et ta polkovnik Kravtsoviga malet oli mänginud? Anissim oli õhtul asjatoimetuste tõttu polkovniku verandast mitu korda mööda sõitnud ja näinud neid istu-

mas ning aeg-ajalt pitsidest punakaspruuni konjakit rüü-
pamas, pilk malelaua küljes kinni. Või on inimesel lihtsalt
vaja oma väikesi süütuid saladusi? Luisates välgutas isa
sollidselt prilliklaase, kuid Anissimil oli temast sellegi-
poolest kahju...

Vanaema Ustja vaatas Anissimit lustaka ja parastava
pilguga.

«Tule ligemale.»

Sigareti otsast igitsetes kirbet sinkjashalli suitsu, sest
vanaema Ustja suitsetas ainult kõige odavamaid sigarette.
Tema mustades pungsilmades peegeldus päike, need olid
elurõõmsad ega sobinud kokku peene kongus nina ja kah-
vatu näoga. Soe tuul sõrmitses ta halle juukseid. Need olid
tal uudsulgepehmed ja kahused. Anissim oli alati imetlenud
vanaema Ustjat — väike, kleenuke, hallid juuksed nagu
ebened, kätel iga luu ja sooneke selgesti näha, jalad nõnda
peened, et lausa ime, kuidas need tal kätes katki ei lähel
Aeg oli temast kõik välja pigistanud. Aga kui ta niiviisi
istus — selg sirge, pea kuklas, suitsupits veretute huulte
vahele pigistatud — paistis ta karm ja suursugune.

«Lao välja, kuhu sa kavatsesid putkata!»

Anissim seisis tema ees, Solovjovi ajalooramatute kõide
kaenla all, silmad maas:

«Tahtsin metsa õppima minna. Seal on rahulikum.»

«Lüskad,» ütles vanaema Ustja. «Sa ei läinud, sa put-
kasid minema nagu jännes.»

«Jah,» nõustus Anissim alandlikult. «Vabanda.»

Eilest õhtust saadik oli ta hingerahu kadunud. Oleks
pidanud jalamaid Moskvasse sõitma. Ent vanaema Ustjale
oli mõttetu vastu vaielda. Oigupoolest peaks tõtt rääkima.
Anissimile tundus, et vanaema mõistaks teda. Ema ja isa
poleks vahest mõistnud, aga vanaema küll. Nii oli see
sugeli olnud, nähtavasti sellepärast, et Anissimi poisikese-
ja Ustja-eide vanainimeseasjad kellelegi peale nende eneste
korda ei läinud. Ja mõlemal tuli üksnes sellega leppida,
mis neil endil hinge taga oli

Lõpuks võttis Anissim südame rindu:

«Lasksin eile õhtul ühe noormehe meie korterisse ööbima.
Ta on Riias pärit.»

Vanaema Ustja ootas vaikides järgnevat seletust.

«Tutvusin temaga Gorki tänaval, raadiokaupluses. Pärast
läksime meile ning ta parandas nagu muuseas meie mag-
netofoni ära. Kuulasime muusikat. Ja siis selgus, et tal
pole kuskil ööbida...»

Vanaema Ustja tõmbas sigaretipitsat kinni, nagu oleks
talle ikkagi midagi meelde tulnud, lõi käega ja pahvatas vana-

ta silma paadid ta ema voodisse magama?

«L,» ütles Anissim imestunult. «Oma voodisse?»

Vanaema Ustja rahunes otseskohe.

«oh, kas sa küsisid siis vähemalt, miks ta Moskvast peab
sobima, kui elab Riias?»

«Ta ei elagi enam Riias. Naine jättis ta maha...»

«Miks? Kui vana ta siis on?»

«Kaheksakümne...» Ta on nõuks võtnud Siberisse mõnele
hobusele sõita...»

«Vahetah. See kõik on vale. Kindlasti varastab meid pal-
jalt...» Hinnatas vanaema Ustja Anissimile arusaamatu
hahololuga.

«Aotlesin seda täna hommikul.»

Või laseb korteri õhku. Hakkab teed keetma ja laseb
õhku. Küllap ongi juba lasknud. Provintslased ei oska gaasi

«Riias on tõenäoliselt gaas,» arvas Anissim lootusriakalt.
«Lähed kõik veel hästi. Ära ainult vanematele meeldi
gaasi. Eks?»

Vanaema Ustja hoiak muutus veelgi suursugusemaks

Nemad ei pea vajalikuks mind oma asjadest informee-
ri... ütles ta. «Ega kuula minu arvamust. Seega ei pea ka
mina end kohustatuks neile kõigest ette kanda.»

Ta seadis end võrkkirgides mugavasti sisse. Torkas va-
kate, läbipaistvate sõrmedega uue sigareti pitsi otsa.

«See, et ta korteri tühjaks teeb, on kindel,» ütles vanaema.
Ent olulisem on hoopis miski muu: et ta koos asjadega ei
võastaks ka sinu head südant.» Vanaema Ustjal ei olnud
id lennukad ütlused. «Hea, et sa pole valetama hakkanud.
Sei ju tead, et mina näiteks räägin alati tõtt, ütlen oma
arvamuse alati otse välja. Tead seda?»

«Tean,» nõustus Anissim alandlikult.

Mäletan, kaheksateistkümnendal aastal Rostovis, kui
ma punaarmee laste hulgas kirjaoskamatus likvideerisin,
tungis üks komissar tunni ajal minu juurde klassi ja rää-
gatas:

«Lõpetada õppimine! Valged on Bataiski all!» Ja siis
üllesin ma talle, kuigi olin alles kaheksateistkümnendal

«Esileks peab igal juhul teretama ja teiseks võib tund-
gada üksnes õpetaja loal. Ta oleks võinud mu maha konna-
mutada nagu kontrerevolutsioonilise hülina, tema aga siru-

tas mulle käe ja ütles: «Täna bolševistliku enesekriitika eest, seltsimees Ustja» Ega ta sõnapeensusi eriti ei mõistnud. Sus aga tulid valged ja oleksid võinud mu selle eest maha lasta, et ma puutunud kirjaoskust olin õpetanud. Ega ma kavaltsenudki seda varjata... Mäletan, kuidas Bataisk põles öösel Doni taga. Terve taevas oli punane...»

Vanaema sigareti otsast tõusis jälle keerlev suitsujuga. Tuul sõrmitses halle ebameid tema peas, mis oli otsekui väikese tüdruku oma. Mustade silmade pilk tungis läbi päikesest valgustatud põõsaste. Küllap nägid need silmad veel kord otsekui ilmsi õist tulekahju Bataiskis, mis oli lõõmanud rohkem kui pool sajandit tagasi... Lugu komis. sarist, sellest, kuidas Balti mere madrused öösiti läbiotsimisi tegid, aga mõni päev hiljem valgekasakad lagedale ilmusid, oli Anissim kuulnud lugematuid kordi. Ja teda pani alati imestama, mõnikord aga koguni häiris, et vanaema Ustja nõnda vähe meenutas seda, mis tema elus hiljem oli olnud, et ta mõni järjekindlalt tervelt poole sajandi võrra tagasi hüppas.

Vanaema Ustja jäi vaik, otsekui kuulataks midagi — tõenäoliselt ühist raske hoolikalt kinnikaetud akende taga või siis püssikabade lööke lukustatud ukse pihta või kahurväe kanonaadi Doni teisel kaldal... Kõik see elas temas kustumatult edasi.

«Ma siis lähen,» ütles Anissim. «Vabanda»

«Mina,» kostis vanaema Ustja ükskõikselt. «Kui ükskord minnavanuseks saad, siis mõistad, kui raske see on, kui keegi ei taha sind loovut kui latta. Kõik aia tõttavad kuhugi...»

Vanaema tõusis võrkiigest, surus ajalehepaki kaenla alla ja seadis sammud veranda poole. Ta läks kiirustamata, püstipäi, tõstes ettevaatlikult ja hoolega oma peenikesi jalgu. Ja Anissim mõtles, et vanaema Ustjas on näitleja kaduma läinud. Vanaema äraminek oli otsekui lavalt lahkumine pärast kõrge tahtsamat repliiki... Teda polnud enam peaaegu kehelegi vaja, inimesed peaaegu ei märganudki teda, tema aga liikus, istus ja vestles endiselt nõnda, nagu oleks iga minut jälginud iga ta liigutust tuhat vaatustatud silma.

Vanaema Ustja astus verandale ja seisatas.

«Lase jalga,» ütles ta. «Ja kui see vander pole veel meie asjadega minekut teinud, ära mõtlegi teda vanemate voodisse magama panna. Tal võivad kirbud olla.»

Anissim vaatas vanaemale jahmunult järele. Vanaema

olamatu mõttekärgud olid teda alati allutanud. Mispärast kirbud?... Kui nad kauplusest koju olid jõudnud, oli Vladik kohe vanul roninud ja ladistanud seal terve tunni põõsade ära kokid ja supelpüksid (muud pesu tal polnud) ning nallonäärki. Siis aga istunud täiesti alasti, urgatse nud magnetofonis kravikeerajaga ja arutlenud, et inimene peaks oma eluleed nõnda käima, et mingi pori talle külge ei jääks. Tema ihu oli hoolitsetud, valge. Pikad ja pesunud mähjad, otsekui tütarlapsejuuksed olid päikese paistel tihedalt kuldred. Ka laial rinnal kallendasid märjad udu need otamatu külalise häbitus häiris Anissimit ning ta kimbis tema õpetusõnu kõrvalepööratud pilgul. Vladik rääkis sõnalt ja pisut läbi nina: tema ülahuul oli pruntis ja vanaema saapaga.

Anissimult ta õbbimisluba polnud küsinud. Ütles lihtsalt:

«Magan kella poole kümneni. Reis oli väsitav. Tule kell kümme.» Kirpe tal küll ei võinud olla...

Lõpuks pääses Anissim väravast välja. Ent siis tõkestas ootamatult ta tee naaber, Udotškin-taat. Käes oli sel kang ja labidas.

«Tervitus noorele põlvkonnale,» ütles Udotškin.

«Tervist, Jegor Makarovitš.» Anissim püüdis Udotškinist mööduda, kuid vanamees aias ta soovi, astus sammu kõrvale ja Anissim oleks äärepealt vastu ta luitunud üliõpilaspluussiga kivikõva rinda pörrganud.

«Pea,» ütles Udotškin. «Kuhu sa tormad. Mul on asja.»

«Mis asi see on? Paistab, nagu oleksite täna kõik kokku rääkinud!» ohkas Anissim meeleheitel. «Pean Moskvasse sõitma. Mul on kiire!»

«Kohe vaatame.» Udotškin toetas kangi ja labida vastu puud, kergitas käist ja heltis pilgu lamedas kapslis kuld-kellale «Poljot». Pistis siis käe pluusitaskusse ja tõmbas välja rongide sõiduplaani. «Ni-i-il Praegu on kümme minutit kümme läbi. Järgmine rong läheb kell üksteist. Viie-kümne minuti pärast.»

«Jegor Makarovitš, vabandage... Ma tõesti kohe kuidagi ei saa!»

«Kas sa, kõlupea, tahad siis mööda liipreid Moskvasse pörutada või?» Udotškinist hoovas sooja, imalmagusat viinalõhka, silmad läikisid joobnult. Vanamees vilpas nende suvila poole.

«Kas tsaarinna Tamara on kodus?»

«Missugune tsaarinna Tamara?»

«Sinu vanaema, noh.»

«Kodus neh.»

«Tule siis kaasa!»

Udotškin võttis kangi ja labida kaenlasse ja hakkas pilkugi selja taha heitmata minema, kindel, et Anissim talle järele tuleb. Anissim läkski, pörnitsedes vihaselt Udotškini tugevat kukalt, sest kui rongi minekuni peaaegu tund aega oli, polnud niikuinii midagi teha... Millega Vladik praegu nende korteris võis tegelda?

Udotškin viis Anissimi oma kuurilogu juurde, mis seisis kruntide piirik. Osutas tühjale apelsinikastile:

«Istul!»

Ise istus ta Anissimi vastu taburetile, nõnda, et Dimovite suvila avatud uks näha oleks. Suvilas oli kõik vaikne. Peopesad harali aetud põlvedele toetatud, vahtis Udotškin, midagi endamisi vaagides, mõnda aega sõna lausumata Anissimit. Anissim ei teadnud, mis mõtted liikusid Udotškini raske mõhnaka lauba taga, tema alkoholist tumestatud teadvuses. Ent ta tundis, et need mõtted olid vaenulikud, et Udotškin kaalus, kuidas teda kõige käepärasem oleks haneks tõmmata.

Kuurist tuli raudteejaamalõhna. Udotškini selja taga seisis suured ja jämedad mehekõrgused postid, otsateravikud masuudiga immutatud. Oli lämmatavalt kuum. Lahtiste kuuriuste taga võttis võimust pimestavalt särav suvepäev — polnud üldse sedamoodi, et käes oli juba augusti keskpaik. Kuskil telspool seina kaagutasid kanad, siblisid oma kõredale jalgadega tolmust maad. Anissimit vaevas ärev rahutus.

«Sedamoodi et,» ütles Udotškin, «nägin Zinaida juures puhvetis praegu su isa. Leppisime lara asjus kokku.»

«See ei puutu minusse,» ütles Anissim. «Mina pean kohe Moskvasse sõitma.»

«Jõuad... Viis aastat ei andnud nõusolekut. Ei nii ega naa. Ajas kiusu. Pidas loenguid looduskaitsest. Nüüd aga otsustasime viie minutiga ära. Teadagi, kui surm silme ees, siis läheb inimene kohe lahkemaks.»

«Mis surmast te räägite,» muutus Anissim valvsaks.

«Ta oli ju haiglas. Köht lõigati lõhki,» sõnas Udotškin rahulikult. «Paljugi mis sealt välja võidi võtta. See on paljas jutt, et haiglas inimesi ravitakse. Enamasti minnakse sinna surema, et valgete kittlitega tuusad käepärast oleksid. Sinu oma pidas õnneks vastu ja andku jumal talle pikka igal»

«Lal! lõpp! maohavv!» ühman Anissim tinnalt
«Jelp, mis te mõnuet tahate!»

«Lallakeld mul lara teha. Postid oleks vaja lallalt lara ja maasse laguda. Sa ei saa ju vanamehele ära lada.»

«Vale puhu,» ütles Anissim. «Põlnud teil isaga mingit lahutust.»

Udotškin ei kohanenud põrmugi. Muigas ja võdistas oma puutis põske, nagu oleks nähtamatut kärbest ära

Dimovite suvilast hakkas kostma enneolematult tempokat

«Võib lausua Udotškin, hääles Anissimile arusaamatu oheldu. Mängib! Tsaarina Tamaral!» Ja võdistas jälle puutis põske, seekord tigatedalt.

«Vanaema Ustja mängis oma vanaaegset lemmikvalssi. Tema oleks õigupoolest pidanud olema kerge ja sujuv, kuid hõlpsalt, mis sündisid tema kõhnade sõrmede all, olid valjud raevukad. Tema mängu kuulates poleks võinud arvatagi, et ta istus vanadusest kokkukuivanud eideköbi.»

«Võib!» kordas Udotškin. «Krunn on umbe kasvanud. Haavavõsa, umbrohi. Takjad. Ja tema mängib klaverit. Ee eht!»

«Lallegi tabas Anissimit pahvakas imalat viinahaisu — lõpustanud kõdulehka — otsekui oleks surm Udotškini tugeis kehas juba aset võtnud ning oma nähtamatu tööga juba hakanud. Lähikäinud viina hais oli alati Anissimile tõrskumislehka meenutanud ja ta meel läks nukraks.»

«Maa lausa kisendab inimkäte järele, siin aga käib trullallaal!» Udotškin jäi silmanähtavalt üha vindisemaks. Oli olnud, et hiljuti joodud segu hakkas tema üle võimust võtma.

Klaveri võidukad helid kandusid üle kogu päikesepaistetu suvilasula. Kummatigi oli vanaema mängus midagi äärmiselt ängistavat ja kaitsetut nagu isa õises lauluski. Eks ta seepärast, et temagi mängis iseendale ja oli neil hetked täiesti üksik, silm silma vastu oma karmi, legendiks muutunud minevikuga. Vanaema ei mänginud ajaviiteks, tema mäng oli otsekui raske ja raevukas sissetung tagasi minevikku, omaenda algusesse, sellesse aega, mil ta oli veel õnnelik ja täis elujõudu. Iga kord, kui Anissim vanaema mängimas kuulis, nägi ta vaimusilma ees lindu, kes laskis äkkaelselt, suled turris, ikka ja jälle rinnaga vastu puurivarbu viskub. Udotškin aga kuulas klaverimängu,

käed põlvedel kõvasti rusikasse pigistatud, ja muudkui võdistas põske.

«See neetud maatükk sööb mul hinge seest!» Ta vaatas Anissimit rusutud pilgul. «Mulle on seda tarvis, ja kõik! Ma ei valeta sugugi. Kokkuleppe märgiks tegime isaga isegi kannu õlut. Äita mind, Anissim! Meie käes on see käkitegul Augud raiusin juba sisse ja katsin esiotsa takjatega. Vaja ainult postid kohale viia... Jumala tõsi, leppisime su isaga kokku!»

Udotškin tõstis käe ja puudutas higist otsaesist kolme sõrmega, nagu lööks risti ette. Ta ilmselt valetas, tegi seda lausa avalikult, vaevumata tõepärasemat esitustki otsima, olles ette kindel, et teda, veidrik Anissimit, on äärmiselt lihtne ninapidi vedada. Kuid Anissimil polnud sellest sooja ega külma. Oige mul asi, lapike maad! Temal, Anissimil, seda vaja ei ole. Isal, emal ja vanaema Ustjal samuti mitte. Udotškinil aga on seda tarvis. Eks siis võtku. Arvaku pealegi, et vedas Anissimit ninapidi. Polnud mingit tahtmist Udotškinga varelda ja tema valet paljastada. Isa saab muidugi vihaseks, kuigi talle ju ülekohut ei tehta. Ainult see polnud täiesti selge, miks Udotškin tahtis, et just Anissimil tal neid mustade otsateravikega poste tassida aitaks. Ta oleks vabalt nendega ise toime tulnud. Nähtavasti pakkus see Udotškinile mingit erilist, peaaegu nagu lisarõõmu. Ta istus taburetil, niheles kannatamatusest ja vahtis Anissimit anuvate silmadega. Kuid sellegipoolest võis ta joobnud pilgus tabada rahulikku, jultunud üleolekut. Noh, ja kurat temaga!

«Olgu,» ütles Anissim armulikult. «Tassin teie postid laiali.»

Vanaema Ustja katkestas ootamatult klaverimängu. Udotškin muutus valysaks ja hakkas Dimovite süvila poole vahtima.

Verandale ilmus vanaema Ustja, sinine barett peas ja suur vahariidest kandekott käes. Ta lukustas ukse, kontrollis, kas jäi pidama, torkas siis võtme avalikult läve ees oleva põrandariide alla ning sammus aeglaselt üle krundi aiavärava poole. Vanaema barett oli koketselt viltu, sigaretisuits keerles siniste viirgudena ta selja taga ja haihtus siis õhku.

«O-o-oo, naiskuulipildur!» venitas Udotškin talle järele vaadates. Kui vanaema oli aiavärava taha kadunud, lõi Udotškin kätega laksti vastu põlvi ja tõusis püsti.

«Noh, lase käia! Hakka tassima! Ja kähku!»

Anissim viskas Solovjovi kolle õlgedele, astus tagasi ja postide juurde ja võttis siis oma pikka kategeeriatükki korraga prooviks kaenlasse.

«Tugev, ratski!» ütles Udotškin imetlevalt. «Siin tuleb teie töö peale panna»

«Lahult Adia ette rakendada ja piitsa anda,» kostis Anissim lühidalt. «Küll teie juba annaksite...»

Anissim loostas postid robinal kuurist välja ja tassis tulevad oma krundi piirile.

«Võta ette! Sin on seeme maast!» hakkas Udotškin sila oma tabulema. «Sõstrapöösad tallad puruks, kutsu siis Udotškin appi!»

Ent Anissim ei kuulanud teda, murdis koos postidega ka lahtl põsaste ja üle peenramaa. Pahameel ja kärsitus lootas üha kasvavad: Rita küpsetab metsas koos Sergei Petrovitšiga kartuleid, pudikeelne ja kuldlokilline roosa saabasnaga Vladik teeb teab mida nende Moskva korteris, homine on loostunud eksam, aga tema, Anissim, tassib millegiparast neid neetud taraposte, aidates vintis Udotškinil isa lossatal!

Anissim viskas postid kahe krundi piirile, ajas selja sirgu ja ütles Udotškinile, kes ähkis nõnda, nagu oleks tema ja mitte Anissim poste vedanud:

«Ärge hingake mulle näkku, Jegor Makarovitš. Palun teid! Teie hingehõhk paneb mul pea ringi käima... Vabandage!»

Udotškin ei solvunud. Ta laskis rahuloleva pilgu üle oma tulevaste valduste libiseda.

«Su isa ütleb, et männid, lilled ja kogu see räga siin olevat ilus. Aga kas marjad, mis peenral kasvavad, polegi kenad? Mina saan niimoodi aru, et teie meelest on ilus see, mis süüa ega pihku võtta ei sünni. Uhesõnaga, mis on kasutu... Aga kes sellest kahju kannab, kui mõni inimene minu töö läbi peotäie maasikaid saab? Vastat Kes?»

Anissim ei kuulanud teda, läks kuuri juurde tagasi. Udotškin tõttas ta kannul, jätkates ähkides ja puhkides kaigu peal oma juttu:

«Ih, Sellel on mitu põhjust. Minu isa ütles: kui tahad, et roosipöösas ilus oleks, pane juure alla killuke südant ja lükake sõnnikut! Oli aeg, kus ma roosegi kasvasin!»

Anissimil tuli mitu korda kuuri vahet käia, enne kui kõik postid lõpuks laiali olid kantud.

«Kui veel plangud ka kohale saaks,» õhkas Udotškin, ent

milles räägiti, et selle aasta selle kuu sellel päeval võtnud Mihhail Nikolajevitš Pastuhhov, kes teenindusateljees põrandapoonijana töötavat ja töökäsu alusel muusikakoolis tööd teinud, direktori kabinetist kamina pealt (mis nähtavasti samuti ammu oma ülesandeid ei täitnud) kella ja viinud selle tööriistade kotis minema.

Kohtunik Tšudinov oli noor, umbes kolmekümne meesterahvas. Oma kohalt vasakule kiigates nägi Dimov päris lähedalt tema roosakat kõrva, hoolikalt puhastatud kaela ja valget särgiserva sinise kuuekrae kohal. Kohtunikust õhkus lõhnaõli «Sipr» ja noore, terve ihu magusat hõngu. Tema hääl kõlas selgesti ja valjusti, kuid argise monotoonsusega. Ja see äratas Dimovis niisamasugust imetust nagu kohtualuse muretu, eemalolev ilmegi. Muide, ka kõik teised saalis viibijad suhtusid toimuvasse nagu millessegi täiesti harilikku ja igapäevasesse. Elatanud, tuse valvemiilits, kes seisis kohtualuse kõrval, soe kalevist vormimüts kõrvuni pähe tõmmatud, pühkis suure taskurätiga aeg-ajalt näolt higi ja mõtles mingeid oma mõtteid. Teine valvur istus mugavalt pingi seljatoele nõjatudes esimeses reas, teravate põlvenukkidega pikad koivad välja sirutatud. Tema pilk oli suunatud kohtunikule ja näis, et ta pigem jälgis, kuidas liiguvad kohtuniku huuled, kui kuulab, mida loetakse. «Vaesekesel on palav ja igav,» mõtles Dimov, «küllap on ta oma pikal teenistusajal hullematki kuulanud. Mis tähendab temale ühe katkise kella vargust?»

Advokaat — vanaaegse targeldatud kraega kogukas suursugune vanamees — oli kindlalt sisse võtnud koha oma laua taga kohtunike poodiumi jalamil: ta otsis suurest, kulunud portfelli paki puhast paberit, suure märkmiku, mõned pastapliiatsid ning kaks mingit pruunis kroonuköites raamatut ja ladus need kõik hoolikalt lauale, nähtavasti vastavalt enda jaoks lõplikult kindlaks kujunenud korrale.

Kohtunik lõpetas lehekülje, tegi pausi ja pööras lehte.

«Ema, aga Slavka ähvardas minu käest palli ära võtta,» kostis tagumiselt pingilt vali lapsehää, mis kõlas väga igapäevaselt ja mis sellesse saali samuti põrmugi ei sobinud.

«Minge lapsega välja,» ütles kohtunik. «Lastega ei lubata siia tulla.»

Esimeses reas istuv miilits tõusis üllatavalt kärmesti püsti ja pöördus ähvardavalt saali poole.

Naine surus lapse vaigistavalt enda vastu ja ütles:

«Ma olen täna...» Ta otsustas kohtualusele. «See on muu la last pole kellelegi hoolde jätta...»
«Kõhtuniku ei ole midagi ja hakkas edasi lugema...»
«...» Naine maha, silmele natuke ja seadla end...
«Kõhtuniku luges...»

Kaebealune Pastuhhov tunnistas, et olevat kella ammu näinud, juba tuhande üheksasaja seitsmekümne nelja...
«...» Naine aga jätanud selle varastamata, kuna kartnud...
«...»

«Kõhtuniku kartis,» muigas Dimov. Küllap võttis kella...
«...» Naine aga jätanud selle varastamata, kuna kartnud...
«...»

Lugemises pingis rabeles Pastuhhovi poeg ägedalt ema...
«...» Naine aga jätanud selle varastamata, kuna kartnud...
«...»

Kohtunik jätkas lugemist. Advokaat tegi märkmeid. Naine...
«...» Naine aga jätanud selle varastamata, kuna kartnud...
«...»

«Kas ostad muile üheteistkopiikalist jäätist?» küsis ta valjusti.

Kohtunik katkestas lugemise. Naine tõusis kähku pingilt, haaras poisi kaenlasse ja kiirustas ukse poole:

Lähme, lähme!»

Ukse juures tõmbas poiss end tema käest lahti, näitas...
«...» Naine aga jätanud selle varastamata, kuna kartnud...
«...»

Miks ta kasti on pandud?»

Siis paukus nende kannul uks. Pastuhhov naeratas neile...
«...» Naine aga jätanud selle varastamata, kuna kartnud...
«...»

Kaebealune tunnistas, jätkas kohtunik, «et käesoleva...
«...» Naine aga jätanud selle varastamata, kuna kartnud...
«...»

Aknast välja vahtides noogutas Pastuhhov nõusolevalt.

«Pole midagi öelda,» mõtles Dimov, «see on täiesti vee-»

nev. Ta ei müünud ju kella pärast parandamist ära. Tegikorda, kuulas, kuidas lööb. Ja naeratas...

«Kaebealune tunnistas, et tema poolt varastatud kell oleval seisnud ja et selle remondi teinud ta ise, kulutades tagavaraosade peale isiklikest säästudest ligemale kolmkümmend rubla. Samal ajal nähtub muusikakooli inventari-raamatust (toimiku kahekümne kolmas leht) ja kooli majandusjuhataja Manina tunnistusest, et kell oli korras ja remonti ei vajanud.»

See oli juba midagi, mis asja oluliselt muutis. Dimov vaatas kohtualuse poole, ent too näppis endiselt ükskõiksel ilmel habet. «Kurat teda teab, on ta varas või unistaja,» mõtles Dimov tigidalt. «Ning ma ei mõista, miks just mina pean sellesse selgust tooma.»

Ruumis läks üha palavamaks. Laiad, hāgusevõitu aknad olid üleni päikest täis. Tänavamüra kostis tuhmilt ja värvitult.

«Miks olen ma siin, selle kohtulaua taga,» mõtles Dimov muigamisi. «Tõsi, ma pole kunagi midagi varastanud. Pole altkäemaksu võtnud ega end maani täis joonud. Ka välismaiste hilpudega, muide, pole spekuleerinud. Töötan toimetajana teaduslikus kirjastuses, redigeerin tõsiseid teaduslikke väljaandeid. Nõnda et mul on tõepoolest õigus istuda selle laua taga ja otsustada kodanik Pastuhhovi saatuse üle. Aga temal on kael nagu kitkutud kanal. Ja silmad nagu üllõndsäl nunnal. Miks tal särki seljas pole?... Paari tunni pärast panen kohtuotsusele käe alla ja elan edasi nagu ennegi. Tema viiakse Butõrkasse või vaiksele Matrosskajale, või kuhu neid pärast kohtumõistmist toimetatakse... Nagu poleks ilmas küllalt neid, kellele meeldib võõra saatuse üle otsustada»...

Kohtunik lõpetas süüdistuskokkuvõtte lugemise, nõjatas kõrgele, vapiga toolikorjule ja käsutas:

«Pastuhhov, tõuske püsti! Kas mõistate, milles teid süüdistatakse?»

«Mõistan»

«Kas tunnistate end süüdi?»

«Tunnistan küll.»

Pastuhhov seisis, hallid, pesemata käed enda ette barjäärile asetatud, ja vaatas kohtuniku ustava pilguga. Niihästi ta nägu, kael kui ka suured lontis kõrvad olid samuti hallid. Ta oli otsekui üleni õhukese tsemenditolmukorraga kaetud. Isegi habemetõrts näis läbinisti tolmuks. Üksnes

tunne oli tal hõbevalge, eredad ja puudunud nāg laupäevadele. Kõik see nägu kohal püüas soostevälja katta, kuidas asi oli. Algusest peale.

«Mis seal raakida,» ütles Pastuhhov, «lühikalt varas olen, ja loote, et tuleb vastust anda.»

Pastuhhov, nagu oleks tal tõepoolest üksipuha, mis temal elust saab, mõttes Dimov imestunult. «Selge tõrus.»

Pastuhhov vastus kohtuniku ei rahuldanud.

«Aga teie naitemängu, siin pole teater,» ütles ta. «Vastake, mis päeval see juhtus!»

Pastuhhov kratsis mõtlikult habet (Dimovile tundus, et tal keegi halli tolmupilvi) ja kostis:

«Tema maapilt. Tõenäoliselt kolmekümnendal. Aprillis.»

«Ja mitte kahekümne üheksandal? Toimikus seisab — kolmekümne üheksandal.»

«Mõeldub, nii see oli — kahekümne üheksandal,» nõustus Pastuhhov meelsasti.

«Noh, ja kuidas see juhtus?»

«Tookasu. Võtsin harjad, samuti vaha. Ja läksin.»

«Kas saarane ükskõiksus?» mõtles Dimov Pastuhhovi. «Kas mõtlematusest? Et vanglas annab ka elada, inimesed ju elavad? Üks on kindel: ta ei teeskle.»

Midagi naiivselt häbitut oli selles avameelsuses, millega Pastuhhov juhtunust jutustama hakkas: kuidas ta, enne kui kella võtta, koridori vaadanud, et keegi ei tule, kuidas oli kella kaltsu sisse mässinud ja kotti pistnud... Dimov polnud kunagi varem süü avalikku ülestunnistust kuulnud, kuid talle tundus, et inimesed tunnistavad oma patte hoopis teisiti, hingepiinadega, või siis raske häbitundega vahemalt.

«Ja keegi ei peatanud teid, kui väljusite, keegi ei tundnud huvi, mis teil kotis on? Ei valvur ega riidehoidja?» küsis kohtunik.

«Ei,» ütles Pastuhhov. «Seal usutakse inimest. Ebaaus inimene võib nende juurest isegi klaveri päise päeva ajal minna.»

Noh, aga sina, Pastuhhov, mis inimene sina oled? Kas sina oled siis aus?» küsis kohtunik, vaikis ja lisas ootamatult sõbraliku tooniga: «Näe, kella varastasid ära.»

«Varastasin jah,» ohkas Pastuhhov.

«Sa pole ju enam poisike... Sul on naine, poeg...»

«Ta ei ela minuga. Läks ära. Tal on nüüd teine. Üks oma-kõne poiss.»

«Aga poeg on ikka sinu oma?»

«Minu. Ta räägib küll, et polevat minu, aga ma tean, et on»

«Kas sa alimente maksad?»

«Maksan, täitelehe järgi.»

«Kuidas siis nõnda: naine ütleb, et poeg pole sinu oma, aga raha võtab. Ja sina maksad?»

«Ta valetab. Minu ikka... Ta räägib ka väikemehele, et Griška on tema isa. Poiss kutsub mind onu Mišaks. Naine käsib... Ta arvab, et olen napakas, ei taha, et mind isaks peetakse... Tutvusin temaga Klini lähedal külas, mind saadeti sinna pooleks aastaks tööle. Sõitsime Moskvasse ja abiellusime. Aga kuu aega enne Toliku sündimist ütles ta: «Ma ei saa sinuga elada.» Pastuhhov jutustas kiirustamata ja vaatas leebelt naeratades tühja pinki. «Ma andsin talle toa, vanematelt oli jäänud mulle ühiskorteris kaks eraldi tuba. Hiljem aga kutsus ta Griška enda juurde. Ütleb, et Griška olevat tema mees, mina aga ei keegi. Ta olevat Griškat juba maal enne minu tulekut armastanud ja temaga käinud ning tema olevatki Toliku isa. Mina aga ajutine eksitus.»

Imelik, kuid ta hääles kõlas ilmne uhkus naise üle, et too nii osav on, armastab, keda tahab, ja oskab nõnda hästi oma asju ajada.

«Tähendab, te kõik elate ühes korteris?»

«Jah.»

«Aga miks te lahku ei vaheta?»

«Milleks? Elame vaikselt, üksteist ei sega. Ma pole neil ees. Ja väikemees jookseb minu juurde, kui neid kodus pole. Ka naabrid on head inimesed. Elame... Pealegi ma armastan teda sellegipoolest,» lisas Pastuhhov samasuguse häbitu avameelsusega ja naeratas tühjale kohale pingil.

«Ja-ah,» venitas kohtunik. «Tundub, et selles loos olete teie, Pastuhhov, kannataja pool... Kella pärast aga tuleb seaduse ees vastust anda. Ja see on hoopis iselugu.»

Pastuhhov rebis mõttikult keskendunud pilgu tühja pingi küljest lahti, pilutas esimest korda tööpoolest kohmetunult oma punetavaid lauge ja arvas ebalevalt:

«Kuipaljukest nüüd selle eest ikka...»

Kohtunik ei vastanud, lõi toimiku plaksudes kinni ja tõusis.

«Kuulutan vaheaja. Kohtuistung jätkub keel kolmteist.»

Väikeses nõupidamisetoas oli väga umbne.

Teine kaasistuja — töödejuhataja insener Buškin, nagu ta end Dimovile juba enne istungi algust oli esitlenud, lan-

gas kolunud vahetlusega ületõmmatud lugile ja hakkas liiga lahti rebama. Tšudinov viskas Pastuhhovi toimiku laudu ning võttis telefonitoru. Lõpsust vabanenud Buškin lihas kergendatult, pühkis rätiga oma pisut rõugearmulast naga, tõmbas taskust sigaretipaki ja sirutas selle hea lahtliku naeratusega Dimovi poole.

«Kas suitsetate? Olge lahked, jugoslaavia sigaretid.» Ta pilgutas Dimovile oma kavaligedat pruuni silma.

Kohtunik surus telefonitoru vastu kõrva ning ootas sõnnaklaha kinnatamatuse ja murega vastust... Ent

«Mulle meeldib «Kazbek»,» ütles Buškin. «Karp on esinud sõltumatu, sõltisem. Ent naine ei luba. Ütleb, et polevat mees. Et selle minu «Kazbeki» konidki olevat suuremad ning pealetükkivamad.»

Dimov vaikis. Buškin häiris teda oma krapsaka enesekindlusega. Pealegi hakkas sügaval külje sees, just haava-kohtluse kohal, jälle torkima. Nähtavasti poleks tohtinud juurde juures õlut juua. Ja üldse tuleb arstide nõuandeid meeles pidada.

Dimovile vastust ära ootamata ütles Buškin:

«Aga see Pastuhhov on kuidagi kohtlane.»

«Paistab nagu sedamoodi jah,» nõustus Dimov valu pärast nagu krimpsutades.

Kohtunik Tšudinov valis kärsitult uuesti numbri.

«Vaadake toimikut,» ütles ta. «Seal on kohtupsühhiaatri depertiisiakt. Kaebealune on tunnistanud vastutusvõimeli-

lõpuks telefon vastas.

«Kus sa olid?» päris Tšudinov pahaselt. «Mis tähendab, loks lée peal aega? Ennäe mul üheksa-aastast ministrit! Lemmal läks aega! Kas sa endale suppi soojendasid?»

Vanemlik toon kohtunikule eriti ei istunud. Tema rõhutatult ranget häält kuulates mõtles Dimov, et küllap see isa nagu linalakk poiss, kes praegu teisel pool toru otsas on, tunneb hästi oma vanema nõrkusi.

«Ikka üks ja seesama lugul» torises Buškin. «Ei taheta suppi süüal! Miks keegi neist suppi süüa ei taha? Ah?»

«Olgu,» ütles kohtunik torusse, pärast pikka vaidlust pojale milleski järele andes. «Aga et minu tulekuks kõik viimseni õpitud oleks!»

Ta pani toru ära ja silitas hajameelselt kuklal turritavat jouksetutti.

nov valis nurgalaua ning istus, selg saali poole. Kohviku teises otsas nägi Dimov Pastuhhovi naist pojaga. Nendega koos istus suure sonimütsiga grusiinlane, üks tunnistajatest: enne kohtuistungit algust oli Tšudinov temalt allkirja võtnud, et ta valeandmete esitamise korral vastutust kannab.

Teine tunnistaja — muusikakooli majandusjuhataja Manina — oli samuti siin, rüüpas kiirustamata ja ettevaatlikult klaasist kefiiri ning näppis säästlikult, toidu väärust hindava inimese täpsusega, saia küljest tükikesi... «Seal ta on, see Pastuhhovi peavaenlane,» mõtles Dimov. «Kas keel oli korras või mitte?»

Maninal oli närtsinud nahaga pikk nägu ning ta jättis tasase, elust ääretult väsinud inimese mulje. Ka tema juuksed ammu moest läinud püsilokkide jäänustega ripusid inetute, karmide salkudena.

Grusiinlane suitsetas aeglaselt ja jälgis pannkoogitailise laia lapiku nokkmütsi alt, kuidas Pastuhhovi poeg metallpokaalist jäätist söi. Poisikesel oli ebamugav: laud oli kõrge, pokaal samuti, ta venitas oma kõhna kaela, küünitades lusikaga kätt kaugele üles. Grusiinlane naeratas ja tema peene kongnina sõormeist immitises sinkjas suitsuvine... «Kust võtavad need idamaalased selle omapärase elegantsi,» mõtles Dimov. «Koguni see tobe soni istub tal kuidagi eriti šikilt peas ja sigarettigi hoiab ta isemoodi sõrmede vahel. Kas seda hooletut nõtkust õpetatakse neile juba lapseas?» Grusiinlasel olid niisked, pruunikasliilled silmad. Seesuguseid silmi võib kohata Pirosmánašyji maalitud pötradel.

Pastuhhovi naine aga oli nähtavasti juba ammu linnastunud — külatüdrukust polnud enam midagi järele jäänud. Ta istus, üks jalg üle teise, pisut päikest saanud põlved kõrgelt paljad, ja viibutas laisalt varba otsa lükatud kinga, kandki oli tal õrn ja roosa, see polnud enam ammu külatanumaga kokku puutunud. «Ei, Miša Pastuhhov, see linn pole sinu jaoks,» mõtles Dimov. «Kui vaja, võib ta sinust peenemalgi sellil naha üle kõrvade tõmmata.» Aga poisiklutt oli ilmselt Pastuhhovisse: isa suured, kahvatud kõrvad ja hallikasruuged juuksed, ta käsi, mis arglikult ja hiljakesi jäätisepokaali poole küünitas, oli samuti hallikas.

Viinerilt kilet maha kiskudes porises Buškin: «Keemia tungib peale, et kurat teda võtaks! Missuguse

teda võtaks! Aga minevannast! oli viiner ilmselt juba ja... Aga mis see on?

Ettevaatlikult kahe sõrmega tõstis ta taldriku pealt tükikesele viineri.

«Aga taldriku kallal norige, vana,» ütles Dimov. «Olge meelik, et need teil seni veel sedagi süüa lubavad. Minu, et uskumud neld, et õlu on nüüd mulle mürk. Tana pole voodust, et neil oli õigus. Sööge, kuni võite süüa,» ütles Dimov.

«Kõik,» ütles Tšudinov. «Ükskõik, missuguses ümbrises oleksid olnud. Aga võib-olla ei mäletanudki ta oma nooruse tundeid, järele, millal viinereid veel tsellofaankestas ei oleksid. Ta polnud kiiresti, asjalikult. «Üliõpilaslikult,» täpsustas Dimov.

«Kõik,» ütles Tšudinov. «Ükskõik, missuguses ümbrises oleksid olnud. Aga võib-olla ei mäletanudki ta oma nooruse tundeid, järele, millal viinereid veel tsellofaankestas ei oleksid. Ta polnud kiiresti, asjalikult. «Üliõpilaslikult,» täpsustas Dimov.

Kallap va Udotškin-köbi teeb nüüd suvilas tara,» mõtles Dimov täiesti kohatult. «Noh, ja kurat temagal...»

«Mugav meelerahu, mis oli tulnud valu asemele, ei jätnud teda maha.

«Kõik,» ütles Tšudinov. «Ükskõik, missuguses ümbrises oleksid olnud. Aga võib-olla ei mäletanudki ta oma nooruse tundeid, järele, millal viinereid veel tsellofaankestas ei oleksid. Ta polnud kiiresti, asjalikult. «Üliõpilaslikult,» täpsustas Dimov.

«Kõik,» ütles Tšudinov. «Ükskõik, missuguses ümbrises oleksid olnud. Aga võib-olla ei mäletanudki ta oma nooruse tundeid, järele, millal viinereid veel tsellofaankestas ei oleksid. Ta polnud kiiresti, asjalikult. «Üliõpilaslikult,» täpsustas Dimov.

«Kõik,» ütles Tšudinov. «Ükskõik, missuguses ümbrises oleksid olnud. Aga võib-olla ei mäletanudki ta oma nooruse tundeid, järele, millal viinereid veel tsellofaankestas ei oleksid. Ta polnud kiiresti, asjalikult. «Üliõpilaslikult,» täpsustas Dimov.

Tema hääl kõlas karmilt. Ent juuksetutt pealael oli jälle tõusis, nägu oli söömisest nooruslikult õhetama lõõnud ning Dimovil tekkis tahtmine tema tähtsust madaidada või koguni teda veidi vihastada.

«Valeri Ossipovitš, kui vana te olete?» päris ta.

«Kolmekümneühene.»

«Pastuhhoviga peaaegu ühevanune,» mõtles Dimov endamisi, valjusti aga ütles:

«Kõigest... Ja teid ei rõhu kunagi võim võõraste saatmise üle, mis teile nii-öelda koos ametiseisundiga on tulnud?»

Tšudinov tõstis pea taldriku kohalt ja vaatas Dimovit rahulikult oma siniste silmadega.

«Minul pole mingisugust võimu. Seadus valitseb neid.»

«Olete tagasihoidlik, Valeri Ossipovitš. Seadust rakendate ju teie... Aga minul on Pastuhhovist kahju.»

Tšudinov lükkas tühja taldriku kõrvale.

«Teil on selleks õigus: tundke talle kaasa. Ainult hoidke et toosama kaastunne mõistust ei pimestaks.»

«Ka minul on teile kiisimus,» ütles Buškin. «Olen kuulnud, et olevat olnud üks kodanlik teadlane, kes väitnud, et olevat kohe sünnipäraseid kurjategijaid. Olete te midagi taolist märganud?»

«Ei ole,» kostis Tšudinov.

BLškin elavnes, nähtavasti oli ta sünnipärane vaidleja.

«Seletage siis mulle niisugust asja... Hiljuti nägin Tverskoi puistestel kõndimas umbes nelja-aastast tüdrukut, labidas käes. Vanaema istus pingil, tüdruk aga tatsas seal ligidal. Ja muudkui püüdis oma labidaga tüvile pihta anda. Tüvi läks eest ära — tema järele. Nii kange tahtmine oli tal tüvi lüüa. Millest see tuleb, kas kasvatusest? Ta polnud ju veel õieti käimagi õppinud.»

«See on esivanematelt päritud jahimeheinstinkt, vana,» narris teda Dimov.

«Nelja-aastaste-t tean ma vähe,» muigas Tšudinov. «Ma ei tööta ju lastesõimes. Minu hoolcalused on vanemad ega jaa milte ti visid. Seda näete oma silmaga nende kümne päeva jooksul, mis meil koos tuleb töötada... Süüalusepingil on nad aga sageli vaiksed ja vagurad ning võivad vabalt kaastunnet äratada.» Ta libistas käega üle juukse-tuti ja tõusis: «Läki, aeg on täis!»

Ja taas tühi kohtusaal. Pastuhhov barjääri taga, advokaat, valvurid... Ainult miilitsamehed olid kohad vahetanud: noor seisis nüüd Pastuhhovi kõrval, vanem oli istunud noorema asemele.

Tšudinov alustas majandusjuhataja Manina ülekuulamist. Too seisis kohtunikelaua ees, tugevate mehekämmal-dega peenikesed käed vastu keha surutud, ja vaatas silma pilgutamata rahulikult Tšudinovile otsa.

«Tunnistaja Manina,» ütles Tšudinov. «Tuletan teile meelde, et kohus on teid hoiatanud valetunnistuse andmise eest.»

«Jah, kodanik kohtunik,» kohmas Manina vaiksest.

Tšudinov oli hetke vait. Siis küsis:

«Kas olete kohtu all olnud?»

«Jah»

«Kunas?»

«Kuuekümne kuuendal. Kümme aastat tagasi.»

«Mis asja pärast?»

«Viisin oma mehele tema palvel haiglasse surmava

... nendubutab. Tal oli neeruvähk, püüdes raskelt,»
... Manina ikka ütsama vaiksest ja rahulikult

«Tal polnud talle mõistis?»

«Kas teil lapsel on?»

«On, kolm last... Juba täiskasvanud.»

Tšudinov lehitses toimikut, otsides Manina eeluurimisel etud tunnistuse protokoll.

«Kas tunnete kohtualust? Vaadake teda. Olete seda meest varem näinud?»

«Jah, see on Pastuhhov. Põrandapoonija.»

«Tunustage kohtule, mida te antud asjast teate.»

Vaikselt ja kätkestamata, ikka veel Tšudinovile otsa vaatades, hakkas Manina, kuidas ta järjekordsel inventariseerimisel jaksu oli avastanud kella kadumise ja kohe arvanud, et seda tegi poonija Miša, sest oli ükskord näinud, kuidas too direktori kabinetis tööd tehes kaua aega kella

...
«Kõikis nagu nõiutud ja vahtis. Ei pannud mind tähele. Siis võttis kella kätte... Ma kontrollisin pärast, kuidas kell oli oma kohal. Ta võttis selle ära alles pool aastat hiljem... Noh, läbiotsimisel leidiski miilits kella tema juurest.»

«Kas see on kõik?» küsis Tšudinov.

«Kõik.»

Nüüd vastake kohtule: kas kell enne varastamist käis?»

«Käis.»

Kohtualune Pastuhhov aga tunnistas eeluurimisel ja ka kohtus, et kell olnud rikkis ja tema kulutanud selle parandamiseks kolmkümmend rubla isiklikku raha... Nii-
... kas kell käis või seisis?»

«Käis,» kostis Manina kindlalt.

«Ja räägib tõtt,» jõudis Dimov ootamatult veendumusele. «Ja miks peaks ta valetama, mis kasu tal sellest oleks?»

Manina kustunud nägu jäi rahulikuks. Ja tragöödia, mille see naine läbi oli elanud, tekitas tahtmatult lugupeetamist. Sel saatuslikul päeval jäid kolm last ema hoolde. Ta ka mõistis, kui mehele haiglasse nembutaali viis, sõberduse hirmsa koorma ta elu lõpuni oma hingele otustab? Võimatu oli teda mitte uskuda... Kuid mis sel juhul Miša Pastuhhoriga teha? Tähendab, too on lihtsalt iline varas, kes teenitud karistust pisivalega kergemini pöörab, tähendab, tema siiras naeratus on võlts ning

napaklik saatusetele alistumine samuti? Tähendab, kõikjal, kus ta märkab asja, mida halvasti hoitakse, omastab ta selle samasuguse õndsuse rahuga?

«Niisiis,» ütles Tšudinov, «teie, tunnistaja Manina, kin-
nitate oma eeluurimisel antud seletust, et kell ei vajanud
mingit remonti?»

«Kinnitan.»

Tšudinov pöördus Dimovi poole.

«On teil tunnistajale küsimusi?»

«Ei ole,» ütles Dimov. Mida oleks ta pidanud Maninalt küsima? Üks neist kahest — kas Manina või Pastuhhov — igatahes valetas. Ent Dimovil polnud aimugi, mismoodi valetajat paljastada. Ees seisis teiste tunnistajate ülekuulamine. Võimalik, et siis midagi selgub.

Ka Buškinil polnud küsimusi.

«Kohtualune, tõuske püsti,» käskis Tšudinov. «Kas teil on tunnistajale küsimusi?»

«Kell ju seisis... Tal on meelest läinud. Seda võib igaühega juhtuda. Läks meelest ära ja kõik.»

«Kell oli korras»

«Kell oli korras.»

«Jevdokia Stepanovna, ma ju kulutasin tema peale ometi kolmkümmend rubla,» ütles Pastuhhov ja esimest korda kostis ta häälest meeleheide. «Ankruvõil oli murdunud, hammasrattaid oli puudu!»

«Ei, Miša, ei,» kinnitas Manina veendunult.

Pastunhov lõi käega ja istus.

«Kohtualune, tõuske püsti,» käskis Tšudinov. «Mä pole lubanud teil istuda... Kas tunnistajale on veel küsimusi? Ei ole? Utelge siis, kas te nüüd, kui me kuulsime Manina tunnistust, ikka veel kinnitate, et kell vajab remonti?»

«Kinnitan küll,» kostis Pästuhhov.

«Istuge. Kas advokaadil on küsimusi?»

«On küll.» Vanamees võttis pastapliiatsil kapsli ära ja nõjatus tooli seljatoele. «Tunnistaja Manina, ütelge, kas kell oli vanaaegne!»

«Oli.»

«Järelikult ei olnud see elektrikell, vaid vedrugak?»

«Jah »

«Kas firmat mäletate?»

«Ei»

Vanamees sobras oma suure käega lauad paberikühjas, tõmbas ühe lehe välja ja uuris seda.

«Arastamisprotokollis, toimiku kaheksandal lehel, on

about 100,000 tons of oil • Pavel Durov, co-founder of Telegram, said last month he will help Ukraine's defense forces by providing them with encrypted communication tools

Enneha loetles vaskides õlgu. Vanamees viilutas, ynn
leis kummitajal oma luitunud silmade kiretu pilguga.

...tõhikult tuli seda kella aeg-ajalt üles keerata. Kuidas
...selle juhtuda, et te selle kadumist ligemale kaks kuud
...mõnime? Kell varastati kahekümne üheksandal aprillil
...tote nymelaste tema kadumise ja teatasite sellest mi-
...tööd teisel juumil

«Eeldi vattameest Kohe saab kõik selgeks,» mõtles

||| ||

Ente Maama kostis hetkegi mõtlemata:

Ma ei tea, kas see on tõsi. Direktor ei lubanud, ütles, et
 100000 ja loob valjusti. Segab.*

Arvutav vastus. Pole midagi ütelda. Ja jälle on asi täiesti muudetatu. Kes selle siis lõpuks selgeks teeb?

Maailma vahits advokaati, ootas uusi küsimusi, kuid too kolleegipärast viivitas.

Ull vilga, vaikne. Pästuhhov luristas nina. Elatanud valvonniliits ohkas ettevaatlikult ja pühkis sõrmega üla-
houletti hligi. Akna tagant kostis automüra. Ja äkki tundis
tunnov jälle, nagu ennist ärgates, seletamatut, surmlikku
angestust südamesse hiilivat.

Õnustaja Manina, kui te kella üles ei keeranud, siis pole ju välistatud, et te võisite ka mitte teada, kas see on terve või rikkis?» kostis otsekui kuskilt kaugusest Dimovi korduva advokaadi vanamehelikult kärisev hääl.

Veronika istus ametipabereid, kiirkõitjaid ja lahtivõtmata kirju täiskuhjatud laua taha ja mõistis sedamaid, et tal pole jaksu selle kõigega tegelda.

Silla tulles, kui nad jaamahoone juures mehega kumbki oma teed läksid, tundusid peatusevahed metroos talle piiravalt pikad, kui aga inimmass teda ülekäigutunnelis püüas, oleks ta meelsasti silmad sulgenud, pealepressivad käed, vaenulikud kehad käte ja jalgadega eemale tõrjunud ning ummisjalu edasi sööstnud. Arbati väljaku metroojaamast kuni ministeeriumi trepikojani ta peaaegu lõksis, samas suunas ruttavaist töökaaslastest vaevu talle vastu vastates mööda tormates.

Kogu tee oli talle tundunud, et niipea kui ta viieteistkümnenda korruse väikesesse tuppa oma laua juurde jõuab

ja hunniku äsjasaabunud panderolle enda ette tõmbab, hakkab tal kergem. See ametipaberitega koormatud laud näis talle päästva sadamana, kus harjumuspärastesse toimingutesse sukeldunult võis kella viieni jäänud aja kuidagi ära istuda, üle elada, surnuks lüüa...

Aga kui ta siia jõudis ja maha istus, oli tal tunne, nagu oleks tal sein ees, see sein oli lausa füüsiliselt tajutav, peksa või pead selle vastu. Ja polnud jõudu kätt sirutada, et võtta esimene, kõige pealmine ministriumile alluva tehase templiga suur ümbrik.

Veronika vastas istus laua taga sekretär Saša. Nad istusid toas kahekesi, nende lauad olid kokku lükatud ja paberitelt pilku tõstes nägi Veronika iga kord enda ees Saša ilusat, kuidagi liiga avalalt, lausa jultunult kaunist nägu. Veronika ei tahtnud seda nägu praegu näha, Saša aga vaatas talle ootavalt otsa — Veronika tundis seda. Ja temas küpses ebaõiglane ärritus Saša vastu.

«Jefim Nikolajevitš käis teid juba otsimas,» ütles Saša. «Muudkui nämmutas ja punastas. Nagu me ei teaks, et ta on teist sisse võetud. Ütles, et mingisugune kiri olevat kadunud, aga minu arvates otsis lihtsalt ettekäänet, et teid näha...»

Taas vaatas Saša Veronikale ootavalt otsa. Ent Veronika vaikis.

«Teid küsis veel Ljudmila Aleksejevna. Siis käidi ametiühingukomiteest, ühe autojuhi vallandamise asjus. Ja veel, räägitakse, et teise osakonna Niina tellib Taganka teatri pileteid. Kas panen teid kirja?»

Veronika jätkas valkimist ja Saša ei pidanud enam vastu.

«Veronika Iljinitšna, mis teil viga on?» küsis ta.

«Palun, Saša, ära esita mulle praegu mingisuguseid küsimusi,» kostis Veronika kuivalt, pead tõstmata. «Ole vaikne.»

Saša vakatas imestunult.

Lõpuks võttis Veronika ümbriku. Pikkade kääridega lõi kas ta harjunud kombel serva maha. Ohest pilgust oli küllalt, et määrata, missugusesse osakonda see arvandmetega täidetud paberipatakas tuli saata. Harjumuspäraselt tegi ta esimese lehe paremasse ülanurka värvipliatsiga märgi, kinnitas lehed klambriga ja viskas Saša lauale. Ja nägi, et Saša nuttis. Ripsmetušist sinised pisarad jooksid nobedasti, üks teise järel, üle ta põskede.

«Mis see siis tähendab? Kas sa solvusid minu peale?»

«Mulle pole tähtis,» ütles Saša. Tema pilk silmitsi pehmetes, aga kohal, pisarad aga tilkusid korrapäraselt, tühja järel. Ja need pisaradki olid jultunud, liialt avatult teistele näitamiseks, omelt tundis Veronika et kühalt loist, et mõista: tüdrukul oli tõsine mure. «Tunnet kull,» mõttes Veronika tiges meelehärmis, «ma olen praegu kellegi pihtimusi, kellegi pisaraid! Mul pole peale jõudu.»

Ennetuse ootus oli Veronika kõigist ja kõigest järsult kadunud ja Saša oma ilu ja apla noorusega elas praegu tühja maailmas, millest Veronika nii ootamatult ja julmalt oli lahutatud.

Et Veronika sõnagi polnud lausunud, jätkas Saša:

«Tema tuli eile kell kolm öösel jällegi joobnult koju... Kõik tulin, magas ta veel... Ning ta särki kraenurgalt hõlguv plekk. Selgesti näha, et huulevärvi.»

«... Mul pole praegu tarvis sinu häda ja neid lõputavaid huulepumatite jälgedest mehe särgikrael ning üldmesöbrannade rõõvrünnakuist su perekondlikule heaolule, kirglikke arutlusi sellest, mis «tema» ütles «temale» ja «temake» «temale», varjatud mõtte otsimist mädast, mis on ühemõttelised nagu naelad!»

Armukadedus ajab ta lausa hulluks. Näeb kõikjal tonte ja kutab end ise üles. Lihtsalt kole.»

Veronika tundis Genat, Saša teinepoolt. Too oli naljakalt kolm, vimmas noormees väikese, kollaka, tigea näo ja kahilustavate, hirmunud silmadega. Keegi polnud süüdi, et loodus oli kinkinud Sašale lopsakad puusad ja kõrged, meekaunid rinnad, et tema huuled, mida ta kunagi ei värskend, olid kutsuvalt punased. Et tema naeratus oli raage ja peibutav, liigutused aga leebed ja aeglased nagu kas. Et Omamoodi Moskva lähiste (Saša ja Gena elasid Mörtäis) Marylin Monroe, kes pidi veel paljudeks aastateks meeste pilgupüüdjaks jääma. Ja polnud kellegi asi, et Saša oli lausa jaburalt, hüsteeriliselt karske ning mõtles üksnes oma kollanäolisele Genale.

«On ta elus, see sinu Gena? On ta sinu juures?» küsis Veronika.

«Jah, loomulikult,» pomises Saša.

«Ja jumal tänatud... Mis sa siis töinad. Ideaalseid mehi pole olemas. Korralda talle skandaal, aga särk pese puhkaka. Ja valmista midagi maitsvat... Ja öösel kaisuta teda, nagu ei kunagi varem. Ja täna jumalat, et teda

praegu miski ei ähvarda peale liigse viinapitsi ja võõra plika juhusliku suudluse.»

Saša vahtis kokkunult ja halvaks panuga Veronika tõmb-
levat nägu ning kahte leegitsevat laiku ta põskedel.

Veronika võttis laualt järgmise ümbriku. Lõikas ääre maha. Ja ootas ahastusega, et kohe astub tuppa mõni lõbus, enesega rahulolev tüüp ning toob kaasa igapäevaste argi askelduste sagina, või kutsutakse teda Jefim Nikolajevitši juurde, kus samuti ootavad piinlikud sekeldused ja mehe truud ning armunud, kui temale üldse mitte vajalikud silmad. Sest kõik siin maailmas on vaid tühipaljas sebumine, hirmus on tegelikult üksnes surm. Surm — see on igapäevane asi, surm on olmenähtus. Andrei surm ei vapustaks kedagi. Tähendab, see puudutaks ainult teda ja Andreid, just nõndasamuti, nagu nende armastuski on olnud üksnes nende endi asi. «Kas olete kuulnud, et Dimova ekspeditsiooniosakonnast suri mees ara? Vaeseke. Tal on poeg...» Kuid isegi Anissimit ei masendaks see lõplikult, sest temale on looduse poolt määratud elada vanematest kauem, loodus on ta selliselt kavandanud, programmeerinud, nagu praegu tavatsetakse rääkida.

Igaüks ootab oma tundi ja hoolitsev loodus on kinkinud inimestele immuniiteedi võoraste hädade vastu, et igaühel jätkuks jõudu iseenda muredega toime tulla... Süngel krematoriumihoone. Hirmuäratav, kerge suitsuvine neljakandilise betoonkorstna kohal. Ja ümberringi ebaloomulikud, solvavalt väikesed kalmukünkad. Nende all pole ju raskeid kirste kadunud, vaid üksnes saviurnid. Urni suletud näputais tuhka on kõik, mis inimesest järele jääb. Riulid väikeste õnarustega, igas pesas urn: küll portselanist, küll savist, küll häilitud terasest. Hingede hoidla. Kui palju inimlikku muret on kätketud igasse neist. Aeglaselt sulguvad mustad sameteesriided kirstu kohal, mis igaveseks maa alla keldrisse kaob. Juba vaikib muusika ja sõnatu seltskond valgub väljapääsu poole. Ent neile tuleb vastu järgmine grupp. Ja kedagi toetatakse käe alt. Lehkab palderjani järele, mida poolvägisi surmkahvatute, kõvasti kokkusurutud huulte vahele valatakse. Ja pärgadest levib kirbet, igaveseks mällu sööbivat vaigulõhna...

Alati on see olnud võõras mure. Kuigi see häiris ja muserdas hinge, jäi ta ikkagi sinna, selle hirmsa maja läve taha. Nüüd aga võib see osutada oma mureks. Nüüd talutatakse teda käe alt ja surutakse talle hammaste vahele kodunt hoolitsevalt kaasa võetud palder-

«... ja kui sa ei paku ühtki, seda nile elada? Ehk oleks
 mõni teie peastud, need kolm sammu avatud akna
 ees? Votter kummes korrusel? See vabastaks ta pikalt
 ja pöörd, ootekampidest, hinge lakkamatult nartvast
 vabast. Aga Anissin, aga ema? Ja Andrei...
 «... ja ühe linnatšinal»

«Ole teie parast, jala mind rahule, Saša. Ole vait!»
Kui talle kell viis öeldakse, et arstide kahtlused on kin-
nitud, võtab ta kõigepealt kohe endale puhkuse
võtta. Andreid puhkust võtma ning kuni lõpuni —
kuni ta haiglas — kõik neile jäänud kuud, päevad ja
tunnid on nad hetkekski teineteisest, kuni see, mil-
lega nad ega arstid enam võidelda ei suuda, mehe ta-
ha alla jätta. Praegu istub Andrei kohtulaua
taga ja mõeldab harjunud kombel nimetissõrmega aeg-ajalt
kella prille ega kahtlusta midagi. See on aga
teada sees... Ei, ei tohi nõnda mõelda, ma ei taha!

Vronika võttis otsustavalt ümbriku, seejärel teise, lõi-
 ... kääridega maha, tegi esimese lehe ülanurka
 ... ja viskas paberid Saša lauale. Too registreeris need
 ... raamatus hoolika käekirjaga. Alt, peadpööratavast
 ... kusest, kostis lakkamatut liikluskõminat. Akna taga
 ... lämmatavas kuumavinesse uppunud Moskva katu-
 ...

Kõnns ja mismoodi olid jõudnud mööduda nende kakskümmeend kooseluaastat?... Nad olid koos põgenenud olengult, kus olid tutvunud. Tähistati Veronika sõbratari sünnipäeva. Veronika oli Andreid külaliste hulgas kohe märganud. Kõik oli läinud lihtsalt ja alanud traditsioonilistest sõnadest: «Siin on kuidagi umbne.» — «Jah, tõepoolest, tuba on suitsune.» — «Ehk laseksime siit jalga?» — «Lase me pealegi.» — «Aga kas sõbranna pahaks ei pane? Tal on ju sünnipäev.» — «Ei tea, eks ma pärast seletan.» — «Nii et inglaste moodi?» — «Inglaste moodi jah.» — «Lahendab, kümne minuti pärast ootan all ukse juures.»

Õõbranna elas Tverskoj puiesteel. Oli septembri lõpp. Andrei oma kulunud ševiotülikonnaga lõdises külmast, kuid ei näidanud välja. Peas kandis ta noil kaugetel aegadel olnud laiaäärset veluurkaabut. Andrei oli tundnud teda väga naljakana, kui ta teda all ukse juures selle kaabiga nägi...

Missugune oli tookord olnud ta nägu? Ei, ei tule meelde — silme ette kerkib hoopis tänane pilt. Meenub, et ta oli olnud väga kõhn ja et tema sõrmed olid olnud kül-

mad. Ka kõrv oli olnud külm, kui ta tema põske puudutas.

Ohus oli juba olnud tunda lähenevate külmade jäänoole ja pink Tverskoi puisteel oli jäine. Veronika lõdises, kuid mitte ainult külmast, ja püüdis värinat maha suruda. Andrei rääkis talle traditsioonilisi sõnu, nagu taolistel puhkudel ikka, tema aga pingutas, et teine ei märkaks, kuidas ta õlad võbisevad, ja mõtles, et neid sõnu poleks vajagi, sest oli täiesti selge, et ta ei suuda sellele võõrale kõhnale, närvilisele ja enesekindlale veidra laiaservalise kaabuga priilikandjale vastu seista...

Jah, olid olnud kord niisugune võõras mees, üldiselt alles päris poisike, ja säärane septembrikülma jäisest hingusest kirvendav õhtu.

Ent kummaline küll, praegu, kakskümmend aastat hiljem, tundus, et just nimelt see külm, mis tema õlad, käed ja põlved vastupandamatult vappuma oli pannud, oligi too kord kõigele andnud erilise puhtuse ja selguse. Nüüd näis talle, nagu oleks ta tookord kohe taibanud, et sellest õhtust saab alguse tema elu kõige tähtsam osa. Andrei külmade sõrmede pundatus polnud teda solvanud, polnud esile kutsunud seda agodat vastumeelsust, mis varem taolistel puhkudel vältimatult oli tekkinud. Need olid täiesti võõrad käed, ent tema keha sirutus neile vastu, surus end nende võbisevate järeleandmatute jäiste pihkude vahele, nagu oleks alati just neid oodanudki. Ja selles tahtejõuetuses peitub eriline õndsus, täieliku enesesalgamise õndsus, senitundmatu rõõm jäägitust ja vastuvaidlematust alistumisest teisele.

Mis tuli hiljem? Esimesed teineteise tundmaõppimise kuud täis samasugast jäägitut andumust. Esimesed tülid, esimene arusaamatus. Kõike oli ette tulnud. Kümme aastat erati Tagankal tillukeses toas. Öösiti nuttis oma voodis väike Anissim. Esimeste abieluaastate raske, alles väljakujunemata elujarg. Ühised sõbrad, ühised hädad ja mured. Päris lihtsad inimlikud rõõmud ja kibestumised. Ja loomulikult õnneootus ja vankumatu veendumus, et kõige tähtsam veel ees seisab...

Uus elulõik oli alanud uue korteriga Vernadski prospekti. Kuidas nad selle üle olid rõõmustanud, mõistmata, et jättes hüvasti toapugerikuga Tagankal, jätavad nad hüvasti noorusega. Ometi oli veel kaua tundunud, et tuleb homme, et ülehommene toob endaga midagi uut... Millal see oli juhtunud, et päevad äkki kaotasid oma olulised tunnused.

Ja muutunud üksikse sarnaseks, aeg otseselt peatas ka need tulevikuplaanid andsid muud mälestus

... mil lood kolm pilges põikpäine veluurkaabuga noormees, ... olid ... hilgavatest tulevikuplaanidest elas. Ja praegu ... ta vanaema hakanud ja võib-olla on tema elupäevadki ...

... alati olnud midagi oma, naisest eraldi seisvat, ... nende kodust ja ühistest muredest, ühisest ... Ta oli visalt võidelnud, et meest täielikult ... alla saada, sest tema kujutles õnne üksnes täielikult ... armastava hoole alt välja libiseda, miks oli ... ainult endale hoida, kadedalt tema eest ... suguseid mõtteid, tundeid ja tegusid?

Hiljem oli saabunud märkamatu aeg, millal talle äkki ... paistma, et mees lõpuks ometi talle vastu

... poisist, poolmehest oli ootamatult saanud aastates ... öelda polnud see aastates mees just eriti ... Mis oli tema kavatsustest taitunud, oli ta olnud ... kakskümmend aastat? Naisele näis, et ikka ... vahem jäi mehele seda oma, mis naisest eraldi ... et mees üha rohkem saatusega leppis, kuuludes iga ... üha täielikumalt oma naisele. Kakskümmend aastat oli Veronika olnud oma mehele kindel tagala, taga ... taandutakse lõplikult alles pärast lüüasaamist. ... jõudnud kätte hetk, kunas ta mõistis, et võib ... mehele kõik, mida too iganes teeks. Ta võtab ... astu, mõistab kõike ja nende abielu ei olene enam ... juhustest, nad jäävad lõpuni ühte ja mehe salal ... maksa kooselatud aastate kõrval midagi, need ... enam mingid saladused, vaid lihtsalt elatanud inimese veidrused. Nii oli talle millegipärast paistma hakanud...

Veronika istus liikumatult, pea kätele toetatud... «Temal ... olnud raskem kui minul, tema unistas nii paljust.» mõttes ta. «Ja mis sellest, et kõik pole kätte tulnud. Me ... õnnelikud! Kui õnnelikud me mõnikord olime! Mis ... nagu tal oli, kui ma sünnitasmajast tulin, Aska ... Kui hell ta oskas ollal! Kui muretuult lõbus, kui ainult ... Ma ei suuda ilma temata elada!»

Ta krabistas vaikselt paberitega, vaheldes Veronikat ... veel ehmunult ja arusaamatuses.

«Tuleb tööd teha, tuleb tööd teha,» veenis end Veronika. «Muidu kaotan enne kella viit mõistuse. Praegu on alla kümme läbi.» Äkki soovis ta, et keegi tuleks, et ümberringi oleks palju inimesi ja saginat. Lobiseks ükskõik kellegi millestki ebaolulisest, viiks mõtted tühise sõnamulinaga mujale. Ja otsekui tellimise peale paiskus uks valla ja läviseis peavalitsuse ülema sekretär Varvara.

Jah, just Varvarat, õnnelikku ja lahedat inimest, oli Veronika praegu kõige rohkem tarvis.

Viimased aastad oli Varvara õnnelik, aga seljataga oli tal ränk mure... Ta oli tõmmu, mustasilmnne, tema kaaluva õbluke keha oli otsekui kuivaks küpsenud, mingis tugeva kuumuses lõõmutatud, ja kui Varvara liikus, tundus Veronikale mõnikord, nagu kuuleks ta justkui ritsikatiibade kerget kulva sahinat... Veronika oli nälnud Varvarat leina vana (kuue aasta eest oli autoõnnetusel hukkunud Varvara mees ja alaealine poeg) ja teda oli vapustanud selle naise imeväärne meelekindlus. Tookord ei toetatud Varvarat Vagankovos käre alt, keegi ei tihanud ulatada talle palderjani. Tema lein oli selline, et ka kõige siiram katse seda puudutada oleks paistnud pühaduseteotamisena. Ja kõik mõistsid seda. Praegu aga oli Varvara abielus vanapoolse bibliofiilist keemiaprofessoriga ning varjamatult, ülevoolavalt õnnelik. Kui ta rääkis oma abikaasast, väikesest, suurte kõrvaodega mehest, löid tema kitsad silmad kõrgete tõmmude põsesarnade kohal vaimustusest särama. Veronika aga mõtles siis alati, et nähtavasti võib mõõdunult unustamata ja seda reetmata jälle õnnelikuks saada. Aga et Varvara unustanud ja reetnud ei ole, seda mõistsid kõik, ning ilmselt just seepärast ei äratanud Varvara uus õnn klatši ega pilget.

«Ülemus läks plaanikomiteesse,» lausus Varvara. «Panin Ada telefoni taha. Hakkame teed jooma.» Sašake, lülita teekann sisse.»

Ta astus tuppa ja istus Veronika laua nurgale, paljastades tõmmu, läikiva nahaga kaetud terava põlvenuki. Oma tuliste, erksate silmadega vaatas vilksamisi, ent tähelepanelikult Veronika kahvatut nägu ja nutust Sašat. Ja märkas muidugi kõike. Kuid Veronika teadis, et Varvara mingeid küsimusi ei esita ja oma kaastunnet peale ei suru. Hakkab rääkima oma Stanislav Vitaljevitšist. Harilikult lausus ta: «Minu professor puhkab minu juures oma teadusest väsinud ajusid. Olen ju ainult kaheksa klassi lõpetanud. Ta vajab mu ürgset rumalust.» Ent neid sõnu kuuldes

10 • Veronika tga kord, et küllap on vanamehel vaja Var
kindlust, leebust ning uslavust

«Minu Stanislav Vitaljevitš kaotas eile mõistuse,» seletas ta lütlakult. «Kolm aastat oleme suvila jaoks kogunud lühike aga vaatan — tuleb ja tassib raamatuid, kõik tulevad vanad ja koltunud. Ja ajakirju, samuti vanu ja...» Nendes on kõik, mis Aleksandr Sergejevitš Puškin oma töödest trükki andis. Nõndanimetatud teadajal väljaantud teosed. Neid võib üksnes bukinistide jaoks väga hea tulvuse korral osta. Suvilaga on meil nüüd väga hea laht. Nagu ma aru saan, andis ta ära kõik, mis tal polnud vaja...»

«Palju seda siis oli?» uudishimutses Saša.

«Palju, Sašake, palju.»

«Kui palju?»

«Sellel pole praegu enam tähtsust.»

«Kuidas siis nii võib?»

«Võib küll, Saša. Ta on nendest raamatutest aastaid unustanud... Arkasin täna öösel, tema aga seisis paljate muide ees ja vahtis neid koltunud raamatuid. Kas mõistad, et maga, lihtsalt seisab ja vaatab. Ja sina veel küsid, et kuidas nii võib!»

Varvara vaatas jälle vilksamisi uurivalt Veronikat. Ja mõtles, et küll oleks praegu hea end vastu tema lamendat rinda ja väheldasest kaelaväljalõikest paistvaid tangluid suruda ning nutma puhkeda.

Varvara istus Veronika kõrvale toolile. Käsutas võimukalt Sašat:

«Mine minu tuppa. Kirjutuslaua vasakpoolses ülemises riiulis on «Aerofloti» karamelikompvekid. Too need siia.»

Saša ajas end laua tagant aeglaselt püsti. Alati tegi ta kõike aeglaselt ja laisalt, otsekui vastu tahtmist. Tema liigutused olid sujuvad ja rauged, ukse poole minnes ta vähegi puudutas oma väikeste valgete kingadega rohelist tükipõrandat ning mööda ta sirget selga ja laitmatuid puusi, ruugetest kaelakiharatest kuni tillukeste kandadeni, liigul sammul läbi kutse, kerge nagu virvendus... «Ei,» ütles Veronika, «Gena ei suuda ilalgi uskuma jääda, et tema üksnes temale kuulub. Ja kunagi lõpeb neil kõik väga halvasti. Selliste kahtlustavate, hirmunud silmadega mehed nagu Gena on suutelised ootamatuteks ja ohtlikeks tegudeks. Ja muidugi närib armukadedus ööd kui päevad ta hingest...»

«Akseleratsioon, kahekümnes sajand,» tähendas Varvara Sašale järele vaadates.

Veronika jätkas vaikides tööd. «Kas rääkida Varvarale? Tema mõistaks... Ei, see on võimatu. Mitte praegu, alles siis, kui kell hakkab viis saama...»

«Oh, missugune kuumus! Pole mitte augusti moodigi,» ühmas Varvara jutujätkuks, nähtavasti taibates, et Veronika ei taha ütelda, mis teda vaevab.

«Aga minule meeldib,» sõnas Veronika: «Olen ju pooleldi armeenlanna. Ju on need emapoolsed geenid. Armastan päikest. Ja palavust.»

«Kuidas emal läheb?» päris Varvara ettevaatlikult.

«Hästi,» kostis Veronika kuivalt.

«Aga Anissimil? Andreil?»

«Hästi...»

«Mis armeenlane sa ka oled!» ütles Varvara pärast hetkelist vaikust. «Näe, tukk on sul päikese käes heledaks pleekinud nagu pesuehtsal vene külapoisiil. Ainult silmad on pruunid...»

«Olen isasse,» kostis Veronika.

Need mittemidagiütlevad sõnad jäid õhku rippuma. Veronika mõtles: missugune julm ja mõttetu rumalus, et nad Andreiga praegu koos ei ole, vaid istuvad lahus Moskva eri paikades. Milleks on Andreile vaja seda kohut, temale aga neid pööraselt tüütuid ümbrikke? Sest kallis pole mitte ainult iga päev, kallis on iga minut sellest ajast, mis neile võib-olla üldse veel jäänud on.

Saša jõudis kommikotiga tagasi. Läks nurgas seisva teekannu juurde. Tänavamüra, mis kostis alt, viieteistkümnekorruselises peadpöörivas sügavuses laiuvalt prospektilt, muutus üha valjemaks. Nüüd pidi toas juba väga valjusti rääkima, muidu polnud midagi kuulda.

«Sašake, annan sulle head nõu,» ütles Varvara. «Sünita Genale lapsi. Riku oma figuur ära. See ei too sulle elus niikuinii midagi peale ebameeldivuste. Lähed paksuks ja perenaiselikuks ning Gena ei piina sind enam.»

«Ei,» ütles Saša, kolistades nurgas laisalt tassidega. «Siis jätab ta mu maha. Genale meeldivad ilusad.»

«Etskael» muigas Varvara. «Või temale meeldivad ilusad!»

«Aga kuidas siis?» seletas Saša tõsiselt. «Temale tuleks igaüks.»

Tööpäev jõudis haripunkti. Paljudest osakondadest toodi kirju. Uks paukus ühtelugu. Toas muutus rahvarõhkeks ja

toomata. Osakondade sekretärid töid koos postliga ka teadid, et «Süntetikas» olevat müügil jaapani vihma- ja tuulekummad, Uus-Arbati toiduainetekaupluses pakuti mõndagi defitsiitset, koordineerimise osakonna Nataša soovis oma mehest lahku, viienda osakonna ülemal olevat mõeldud romaan inspektor Laninaga, eile õhtul olevat nad nautunud restoranis «Moskva Tuled»... Sekretärineid, noored tüdrukud, olid Saša eakaaslased. Nad sarinatsid milleski tema ja üksteisega: peaaegu kõik olid rümpelt aeglased ja pikajalgseid. Veronika lauale, teetassi ümber, ilmusid itaalia lakk-kingad: ostjale ei sobivat, jopestavat, võib-olla keegi soovib...

Tähtsaim jõusse. «Kohe võtab võimust,» mõtles Veronika lootusrikkalt. «Võtku siis juba põhjalikult...»

... Selle paabeli segaduse keskpunktiks oli Varvara... «Mõtled, pärast seesugust leina võib jälle õnnelikuks saada?» mõtles Veronika meelega juba sajandat korda. «Milleks peab olema Varvara iseloom.»

Ja esimest korda nende aastate jooksul, mil nad koos töötasid, tärkas Veronikas ootamatu, tige vastumeelsus Varvara vastu, tolle pilusilmade, kindla kalgivõitu pilgu, laugele põsesarnade ja alati imalvānget pariüümi levitava kolvelu keha vastu... Kuidas tohtis Varvara pärast kõike juhtunut edasi elada? Mis õigus oli tal ellu jääda? Ja heita mõltsesse suurte kõrvadega paksu vanamehega, reetes igal õhtul kõik, mis üle ja läbi on elatud...

Sin ta aga istus ja keerutas oma kuivetute sõrmede vahel kergelt itaalia kingakest.

Üi, tüdrukud, sihuke king pole minu jaoks. Mul on talumise jalg: lapsepõlves lasksin paljajalu ringi, litsusin juba märja maa peal latakaks. Kolmekümne kaheksas numbert.

Ikka on ta reetur! tagus mõle Veronika peas. «Reetis juhi! Ja reedab praegugil...» Ent samas kerkis uus, halasamatu küsimus: äkki on ka tema reetur? Ta ju tahab edasi elada. Ja uuesti õnnelikuks saada! «Ei, ei, mitte ilalgi,» kindlalt Veronika endale... «Küllap sa tahad!...» tagus mõle. Tal hakkas Varvara ees häbi. Ela ise midagi taolist ütle ja mõista siis kohut. Varvara ju kaotas ainsa hetkega kõik. Temale aga jäaks Aska...

Aska... Ülekohtune oli mõelda, et see poisile muret ei teeks, Aska hoiab isa, kuigi omamoodi ja imelikult nagu on imelik kõik, mis ta teeb ja tunneb. Kuid see oleks esimene tõeline mure tema elus. «Olen vist halb ema,» mõtles Veronika.

nika. «Anissim on mulle alati olnud eelkõige tema poeg...» Muidugi polnud ta selle üle kuigi sageli mõtelnud. Aga kui endale täiesti ausalt tunnistada, on ta alati olnud eeskätt naine ja alles seejärel ema. Anissim oleks pidanud olema nende armastuse ideaalne kehastus. Tema aga oli asi iseeneses. Ta oli juba peaaegu mees, kes aastaatega kaugenenes emast ikka enam ja enam, sünge ja endasse sulgunud ning ühtaegu kaitsetu, ohtlikult, ärevaks tegevalt avameelne, pikakäeline, pikakoivaline ja laiaõlgne tugev ja nõrk. Hoopiski mitte ideaalkuju. Tema poeg. Mis ta aga temast teadis? Mis oli ta kaheksateistkümne aasta jooksul tema heaks teinud, peale selle, mis lihtsalt kuulus ta emakohustustesse? Ja mis ta oma pojast teadis?

Veronika sirutas käe telefonitoru järele. Anissim peaks praegu suvilas olema, peaks õpikute taga istuma. Aga paljudugi mis ta tegema peaks! Poja elu käis just nõndasamuti kui tema jalgrattasõit, ootamatute kõrvalpöigete ja järskude pööretega mööda tundmatuid radu... Võib-olla oli ta praegu kodus, Moskvast?

Veronika tõstis toru kõrva juurde ja valis numbri. Teise kõrva kattis ta peopesaga kaitseks tänavamüra ja tubaste häälte eest. Oleks Anissim ometi kodus! Tahaks teda lihtsalt kuulda!

Kaks signaali ja otsekohe kostis Anissimi hääl:

«Kuulen!»

«Sa oled kodus?»

«Jah, ema,» ütles Anissim. «Leidsin, et siin on mul parem õppida.»

«Pole tõsi,» mõtles Veronika. «Järjekordne vale!» Ent praegu ei tahtnud ta Anissimit paljastada. Mitte selleks polnud ta koju helistanud.

«Hüva,» ütles ta. «Ära ennast ainult näljuta. Mida sa kavatsed süüa?»

«Ostan vorsti. Mul on rubla ja peenikest.»

«Hästi.»

Veronika jäi vait. Ka Anissim vaikis. Seejärel aga küsis ootamatu, südamesse tungiva läbinägelikkusega:

«Ema, kas juhtus midagi? Võib-olla peaksin praegu sinu juurde sõitma?»

«Ei,» ütles Veronika. «Midagi pole juhtunud. Pole vaja sõita. Õpi... Aga helista mulle tingimata pärast viit. Või ole sel ajal kodus.»

Ta pani toru ära, Anissimi vastust ootamata. Ise, ise, ta

olust too jagu saama. Kui õnnetus tuleb, kui see on peaks tulema, saab Anissimgi sellest omal ajal osa, sellest omal ajal temagi.

3

Antoni pani toru umbropsu hargile. Ta lesis diivanil, suve jooksul tolmu täis läinud, ängistavalt tühjas korteris, ihu- ja aju- ja südamega, mida katsid Udotškini aiamaalt toodud kuivanud mullalatakad, olid diivaniotsale

«Miks ema helistas? Miks tal niisugune hääl oli?» mõtles Anton. «Mis nende vanematega üldse lahti on? Ja miks peaksin ma pärast viit helistama?»

Ta oli siin liikumatult lesinud juba üle tunni, vahtinud kolluma lõõnud, ammu valgendamata lakke, mõeldes ühte- ja teist, et peaks otsekohe tõusma, suvilasse sõitma, Udotškini koorist Solovjovi raamatu võtma ja õppima hakkama.

Miks ei võiks inimesed, kui neid miski vaevab, lihtsalt koor maha istuda ja silmast silma kõige üle rääkida? Ema ei teinud seda, kas praegu, öeldes, et midagi pole juhtunud. Kindlasti ei teinud. Istub oma ministeeriumis viieteistkümnendal korral ja kannatab. Häalest oli tunda...

Mäherduse sügava nõrdimusega oli Vladik talle tunni aja jooksul pargipingil, ülemine moka torssis, susistanud:

«Mispärašt, kui inimene täiesti avalikult ja varjamata pool päeva ajal väljub korterist magnetofoniga, või vastu- või isegi kohvriga, mispärašt teda šiiš kohe vargušes kaht- lusetatakse ja šuure larmiga miilitšašše tiritakše? Miš- putakše? Võid ša mulle šeletada?»

Anissim ei osanud seda seletada ja vaikis. Vladikust kuus seebi ja puhta ihu lõhna — nähtavasti oli ta ka hommikul dušši võtnud.

Ta jälle meenus, kui veenvalt ja üksikasjalikult oli isa töösõlekust rääkinud, ema aga teinud näo, nagu usuks teda. Tema muidugi teeskles, ta pidi ju tundma, kuidas isa sellest enampolkovnik Kravtsovi juures joodud konjakist haises... Tõsi seda oli isa aga sihitult hulkunud mööda pimeduses vaevu valendavaid jalgradu võoraste suvilate akendest otsakõltselt vilkuvate tulukeste vahel ja üksipäini laulnud.

Ema hää telefonis oli praegu olnud niisama üksildane. Kuid tundus, et isa oli toona olnud õnnelik, ema aga olnud praegu õnnetu...

Vladik oli tund aega tagasi öelnud:

«Kušt võtliš šee eit moraalše õiguše kiša tõšta ja ma kaešt kinni rabada? Mišpärašt?»

«Ema palus tal korteril silma peal hoida, kuni me suvlas elame,» ütles Anissim. «Tema sind ju ei tunne. Nägi et inimene tuleb võõrast korterist, magnetofon näpu otsas Vabanda...»

«Ja šee miilitšakapten!» jätkas nõrdinud Vladik. «Kui tema ei kahelnud hetkegi, et tema ees on varaš. «Ärge mingi möödal», šee on kõik, miš vaštaštikušešt lugupidamišešt järele on jäänud.»

Tema heledad, läbipaistvad silmad olid tigedad.

«Võib olla ei ušja šinagi, et tahtšin magnetofoni töökohta viia, et ta korralikult reguleeritud šaakš?»

«Usun,» ütles Anissim.

«Ei, ša ei ušul.» Vladik peaaegu karjus, ja Anissimile tundus, nagu oleks Vladik tahtnud, et ta ütleks, et ei usu.

Nad istusid puisteel. Nende kõrval pingil oli õnnetu magnetofon ja Vladiku «Aerofloti» kirjadega sinine kott, millesse ta enne lahkumist korralikult oli ladunud kõik Anissimi linnid.

Ei, Vladikut ei rahuldanud põrmugi, et Anissim lihtsalt formaalselt kinnitas, et ta teda usub. Vladikul oli vaja, et Anissim tunnistaks, et ta ei usu, selleks et veenda teda siin vastupidises...

Kui Anissim kahetunnise hilinemisega koju tormas ja ust lukust lahti tegema hakkas, hüppas naabrinaine seda kuuldes kohe oma korterist välja. Lokirullid tolknesid ähvardavalt ta juustes, nagu oli kreemiga paksult sisse määritud.

«Anissim? Mingi sinu hulkurist sõber tahtis siin magnetofoni sisse vehkida. Sihuke kahupea, juuksed nagu plika. Ma pidasin ta kinni ja toimetasin miilitšasse. Õnneks juhtus santehnik õigel ajal tulema. Pärast aitas veel kojanaine ka. Nii et see tüvike istub nüüd miilitšas. Küllap ta lokke seal rehitsetakse!» Naabri hääl kaikus tühjas trepikojas võidukalt.

«Vabandage, Ljudmila Zahharovna,» lausus Anissim, raevukalt põrnitsedes ta kreemist läikivat nägu. «Mis te küll alati end võõrastesse asjadesse segate? Vabandage!»

Ja vabandage avatud ukse uuesti kinni ja tormas trepist

«Vabandage,» häälega löödud! hüüdis naabrinaine mõistu talle

«Vabandage» tulles olid nad Vladikuga siinsamas puisteel

«Maga, selle Vladikuga...» Kortoris oli umbne, sest oli kõik kuumusest labi imbunud. Anissim salinud ja nägi juba kes teab mitmendat korda Ritat jõe tipudavate põõsaste juures. Ja jälle tundus talle, et ta nägi ta jõe vaikset loksumist ja lehiede sahinat. Ta võiks kohe ta pea kohal kosta Rita pilklik, hääle: «Tere, Askat!» Ning hirm ja häbi kammitse-
...hommikulgi ta keha.

«Ta suutnud ta suhtuda Ritasse nõnda nagu teist-
to hukutusse? Praegu ei ähvardanud teda miski: ta oli
...üks ja keelatud nägemus hommikuse jõe äärest
nagu foto seista ta silme ees ükskõik kui kaua.

«Mõistusasulas kõneldi sageli ja meelsasti Ritast. Ilmselt
oli nendes juttudes omajagu tõtt. Ta ei tahtnud kuulata,
kuid krõbedad sõnad lausa tikkusid kõrva. Kõigest hooli-
mata tiirles ta jalgrattaga igal õhtul pilkases pimeduses
tada muvila ümber, et viivukski näha tema siluetti kardina
taga või kuulda teraval, kapriissel häälel lausunud sõnu
tada lavalistest vestlustest kodustega.

«Jas nad peavad Anissimit pealegi lollakaks. See on nende
...Koolikaaslane Oleg, kes armastas on teadmistega hii-
lata, hüüdis teda frantsisklaseks. Oleg pidas silmas, et
frantsiskaani mungad on teistest suuremad lihasuretajad,
kui nad peavad teda rumalaks, veidrikuks või frantsisklaseks,
kui soovivad! Mida nad ülepea mõistavad? Muidugi on
õnnel liirutada südame põksudes ja pimeduses kaela murda
...iskides jalgrattal plika maja ümber, kes täiskasvanud

...tega lihtlabaselt metsas viina joomas käib... Ent
...ei tea, mis ta tunneb, kui näeb oranžis aknanelinurgas
...Rita siluetti või kuuleb öösel tema vastikult kapriisse
...lavallega öeldud sõnu. Seda polegi kellelgi vaja teada. Siin
...et tee sõnadega midagi selgeks, kui aga rääkima hakkad,
...lokkub lihtsalt rumalasti välja. Niisugustest asjadest ei
...hoolda. Ja millest siin üldse rääkida ongi? Kas näiteks
...sellest, et ta tunneb õrnust isegi Rita krundil kasvavate
...mude vastu, iga võrkkiigest ja pesunöörast hõõrutud koore
...ja elavasse ihusse taotud roostetanud naeltega vaevatud

suvilamänni vastu ainult sellepärast, et mänd Rita krundil kasvab. Mingi absurd!

Mõeldagu temast mis tahes... Vanemad aga ei suuda ikka veel lõplikult mõista, et ta pole enam viieaastane. Isad ja ema armastavad teineteist, nad on vastastikku hõivatud tema Anissim, pole neile võib-olla üldsegi vajalik. Ja nad ei tea temast midagi! Nad ei tea näiteks, kui kahju tal neist mõnikord on. Seda mitte siis, kui neil on midagi halvasti, vaid vastupidi siis, kui on hästi. Kui nad noorte viisi hüljama hakkavad, kui isa sekkub võrkpallimängu naaberkrundil ja häbiväärselt pallist mööda taob ning sellegipoolest endaga rahul on, või siis, kui külalised tulevad, ema huuled ära värvib ja mõne külalisega edvistama hakkab. Plikaalikult silmi välgutades ja üle laua isale just niimoodi otsa vaadates nagu Rita täna hommikul temale, Anissimile otsa oli vaadanud. Just taolistel puhkudel on tal neist valusalt kahju.

Miks ema ei tahtnud, et ta praegu tema juurde oleks sõitnud?

Ka Vladik, kes oli samasugune puhtusearmastaja nagu gangsterid välismaa filmides, oli teda lõppkokkuvõttes napakaks pidanud.

«Ei, ša ei ušul» ründas ta ikka ja jälle Anissimit. Tema silmad olid ikka veel ähvardavad. Ent Anissimit see ei kohutanud. Teda ei kohutanud kunagi miski. Ta ei teadnud, mis on hirm, loodus oli ta sellest tundest ilma jätnud. Ka see viis Anissimi mõttele, et ta on kuidagi iseäralik. Normaalne inimene pidanuks hirmu tundma. Ta märkas, kuidas isegi kõige julgemad poisid enne kaklust näost kahvatuks läksid, kuigi ei taganenud. Temal aga oli ükstapuhata.

Anissim ei kartnud, tal oli Vladiku pärast lihtsalt häbi nagu hommikul Udotškini-vanamehe pärast.

«Ma ju ütlesin miilitsas sellele kaptenile, et sa oled minu sõber ja et ma ise palusin sind magnetofoni töököta viia.»

«See oli ju vale,» muigas Vladik. «Aga kuule,» jätkas ta sootuks teisel toonil. «Miš ša olekšid teinud, kui olekšid tööpoolest uškunud, et ma tahtšin šinu magnetofoni varašt tada? Olekšid mu miilitšašše jätnud?»

Vladik ootas Anissimi vastust suure huviga.

«Ei,» ütles Anissim.

«Nii ma arvašingi.» Nüüd kostis Vladiku häälest seletamatut rahulolu. «Aga miš ša olekšid teinud?»

«Sedasama mis praegugi.»

«Nii ma arvašingi.» Seekord oli Vladiku hääles varja-

misolekut. «Nii ma arvašingi,» lausus ta kolmandat

korral «ša seda arvasid?» küsis Anissim. «Kas siis, kui oled magnetofoni kaasa võtsid?»

«Ei,» Vladik naeratas heasüdamlikult. Tema kuldsed hambad olid päikese käes, ülespoole kerkinud ülahuule alt peidetud hõlklased, lumivalged hambad. «Šiiš, kui olin juba hõlklane... Ja ütle, mille kuradi pärast ša hilinešid? Pidin hõlklane šaal tervelt kakš tundi kauem tolknema. Ja üldše, ma püüaš ma šellešše neetud miilitšašše kukkušingi. Võta mu šašše ešimešt korda elušt!»

«Ei, küll, vabanda,» ütles Anissim.

Vladik rahunes täiesti. Tõtt-õelda oli tal juba ükskõik, kas Anissim teda usub või mitte.

«Tuleb pidada,» ütles ta. «Alati ja igašuguštes tinnušeš. Lubašid kell kümme šiin olla, olekš tulnud kümmeš ka tulla. Ootašin šind poole üheteištkümneni.»

«Ja peeti magnetofoniga kinni kell pool kümme,» ütles

Anissim. «Huvitav!» Vladik muutus lustakaks. «Kuššt šellišed andmed päril on?»

«Miilitsakaptenilt,» Anissim vakatas ja lisas siis vaikselt:

«Mind ei maksa tigidaks ajada. Minus on ema poolt veeendat jagu idamaist verd. Tõenäoliselt sellepärast satun ma mõnikord raevu. Ja siis läheb halvasti. Tõsi, peamiselt küll mul endal.»

«Ah nii!» Vladik muutus veelgi lustakamaks. «Pean oma tulušekš hoiatada, et olen šamboš järgušportlane.»

«Sel pole tähtsust,» ütles Anissim.

«Kas ša kavatšed mind pekšta?»

«Ei... Aga kui sul on seda magnetofoni vaja, siis võta ta ja tee, et minema saad... Vabanda!»

«Hu-vi-tav pöörel! Kuidaš šeda mõišta? Kaš kingid ta mulle või?»

«Mõista, kuidas tähad... Mul pole teda niikuinii vaja. Niikuinii oli ta rikkis. Homme aga kukun ma eksamil läbi ja šingisel on sõjaväkke minek. Seega peaks ta kaks aastat ajatult ootama. Aga kes teab, mis kahe aasta pärast võib olla.»

«Nii ma arvašingi,» ütles Vladik, «šul pole šeda magnetofoni üldše vaja. Lintide peal on ka igavene šoga... Miš aga ikka...» Ta tõusis pingilt. «Aitüma, nagu öeldakše, olekšid ša ja hea šona eešt. Minu aeg on ümber. Tuleb jaama pööra škluda.»

Ta võttis oma sinise koti, tõmbas luku lahti ja otsis seal välja pappkarpidega magnetofonilindid. Pani need Anissimi kõrvale pingile. Sirutas talle käe.

Kuigi see tugev, valge käsi oli Anissimile vastik, surus ta seda. Vladik viskas kandekoti rihma üle õla ja hakkas mööda puiesteed astuma.

«Pea kinni!» hõikas Anissim. «Aga see?» Ta osutas magnetofonile.

Vladik pöördus ümber ja kergitas imestunult oma kulla karva kulme.

«Tahad sa tõsiselt, et ma ta kaaša võtakšin? ... Kuule sõber, äkki oled sa baptist?» Vladik tuli pingi juurde tagasi.

«Kas sa vanemad on ka baptistid? Teie unarussejääetud eluase annab igatahes tunniistu täielikuist lahtiütlemisest maišteest hüvedest.»

«Võta ja mine.»

Vladik viivitas hetke ja sirutas käe magnetofoni poole.

«Täna õõsel mõistšin, et ilma Leenata ma elada ei saa,» ütles ta. «Põrutan paarikš kuukš itta, šugišel aga lähem tema juurde Riiga tagaši. Šiis toon šelle šulle ära. Kas ušud?»

«Pole tähtis,» ütles Anissim.

Siis katkes Vladiku kannatus. Ta kummardus Anissimi poole ja ütles tollele otse silma vaadates ning äkkvihaselt veelgi rohkem susistades:

«Šina, lollikel Püha lehm! Ma tahtšin ju tõesti šeda šinu lohakat makki pihta panna! Ja tegelikult paningil!»

«Pole tähtis,» kordas Anissim. «Võta ja tee, et sa minema saad.»

Anissim tõmbus pingule, talle tundus, et kohe lööb Vladik teda ning on vaja löögi eest kõrvale põigata. Seejärel andis talle paremaga rindu ja vasemaga vastu lõugu. Ent Vladik surus oma valge käe pikkamööda tugevamini magnetofoni käepideme ümber ja tõstis selle pingilt üles ...

«Ka siin pole võimalik midagi seletada,» mõtles Anissim lakke vahtides. Miks oli ta andnud magnetofoni selle pesuehtsale suile? ...

Vladik eemaldus tõtlikult, ise külgepidi lookas: magnetofon oli raske. Ta kiirustas märgatavalt, arvatavasti kartis, et Anissim ümber mõtleb ning ta tagasi kutsub.

Muidugi, Vladik oli teda jultunult petnud ja häbitult paljaks varastanud. Isegi mitte varastanud, vaid paljaks rüüsunud nagu abitu poisikluti. Ja hoolimata kõigest tundis Anissim seletamatut rahuldust, nähes, kuidas kiirustava

... on loodud moekingades jalad ärevalt seisma. Miks rahuldust see võis pakkuda? Proovi sa seda ...

... kanda, sind naerdakse välja. Aga nii see oli. Ta ... üleolek sellest susistajast oli samuti. ... kättega oli ta hommikul aidanud ahnel vana ... ja siis andnud teisele ahnitsejale saja ... rublase magnetofoni. «Tõeline kretiin!» tegi Anissim ohates kokkuvõtte ...

Muidugi on nad seal metsas kõikidest ettenägeliku Sergei Petrovitši varudest juba jagu saanud ... Miks on Rita ... miks naeratas ta esiti temale, Anissimile, pärast ... nõndasamuti Sergei Petrovitšile?

... oleks olnud parem, kui ta Ritat täna hommikul jõe ... poleks näinud. Pärast seda oli midagi muutunud. Sest ... kui ta Rita suvilat ümbritsevasse pimedasse põõsas- ... kättega okstest kinni haaras ja kõvas jalgratta- ... istudes otsekui tardunud tema valgustatud akna ... vahtis, oli talle ju piisanud paljalt tütarlapse silueti ... Ta nägi üksnes tütarlapse ähmast silueti ja ... tema pirtsakat häält, ja oli hea, et ümberringi oli ... keegi ei teadnud, mida ta tundis. Nüüd aga tikkusid ... kolvatud mõtted Ritast ja Sergei Petrovitšist. Kõik ... tabastunud ja ähmaseks muutunud ning ilmselt meenub ... nüüd alati eeskätt Rita ootamatult kogukas, tugev ... mitte aga tütarlapse siluett kardina taga oleks tal kergem olnud, kui Sergei Petrovitši tun- ... Rita vastu oleksid vähegi sarnanenud tema, Anissimi ... Kuid tühja see Sergei Petrovitš midagi taolist ... Ta lihtsalt võttis peremehelikult seda, mis talle ... sattus, ja oli veendunud, et võtab teenitult, et see ... üksnes tema jaoks on loodudki.

Anissim hüppas diivanilt ühe ropsuga üles ja seisalas ... tuba: päike ja hääled, mida ta seni polnud märganud, ... avatud akendest talle peale. Paneelmaja imes nad ... ja helises üleni otsekui mängutoos. Laest kostis ... kitarri plõnksumist, küllap pidas korrus kõrgemal ... lukksepp Zenka jälle pidu ega olnud tööle läinud. ... kostis ülalt Zenka uljas rõõgatusohe ja kitarri ... otsekohe veelgi valjemini ja veelgi arutumalt tini- ... maja sisemuses õrisesid kanalisatsioonitorud ... olkasid lootusetult. Akna alt laste mänguplatsilt kost- ... hääled nõnda selgelt, nagu oleksid lapsed oma ämbrite ... huvakühvilitelgi siinsamas aset võtnud. Paremat tagusid ... klaverihelid nagu klaaskuulid seina: naabriprika

istus oma igapäevaseid ränkraskeid tunde klaveri taga. Kogu talve oli õppinud «Põld-põllukest», komistades alati ühtedel ja samadel taktidel. Ja üle kõige kostis Vernadski prospekti võimukas kõmin — see voogas üle puude, üle kaheteistkümnekorruseliste tornmajade frondi, üle väikesel haljasalade ja laste mänguplatside, murdes tihke lainet aknaist sisse. Päikesekiirte valgusvihkudes tunglesid arutult kuldsete tolmutterade sülemid. Trepikojast kostis naabrinaise Ljudmila Zahharovna võidukas hää: «Dimov, taheti täna paljaks varastada,» kuulutas ta kellelegi. «Kui mina poleks jaole saanud, poleks nõõpnõelagi alles jäänud. On ikka arusaamatud inimesed!»

Alles nüüd tajus Anissim väljakannatamatut, Moskva jaoks ebatavalist palavust. Higi valgus silmadesse ja kogu ihu muutus kleepuvaks. Ta vihkas praegu seda oma kohta tult suurt higist keha. See oleks nagu hakanud mingit oma ette elu elama, täites ta hinge ähmase pinge ja rahutusega.

Ei, enam kunagi pole tal pääsu sellest nägemusest hommikuse jõe ääres... Kohe läheb ta vannituppa, peseb maha selle kleepuva, tolmuga segatud higi, sõidab suvilasse ja otsib nad metsast üles.

Nätsket särki käigu pealt seljast tirides suundus Anissim vannituppa.

Kahhelseintega vannitoas oli jahe ja vaikne. Anissim klõpsutas lüliti. Valamu kohal peeglis paistis tema tõmmet nägu, paistsid sassi juuksed ja vanaema Ustjalt päritud mustad, justkui pisut pöörased silmad.

Vannitoas oli kõikjal Vladiku peremehetsemise jälgi. Vanniina ja käterätt olid konksu otsast maha võetud ja hoolimatult kokkukägardatuna märjalt taburetile visatud. Üks käterätt vedeles põrandal, nähtavasti polnud Vladik pärast hommikust dušši paljajalu külmale kivipõrandale astuda soovinud. Valgesse valamusse olid kinni jäänud tema kuldsete kiharate märjad kraasmed.

Anissim võpatas vastikusest ja vihast. Ta avas kraani ja hakkas kätt veëjoa alla seades valamut pesema... Oleks siiski tulnud seda pudikeelset lurjust õpetada. Magnetofoniist hakkas kahju, Nii või teisiti oli see ikkagi isa oma ja maksis sada üheksakümmend rubla! Ja mis ta nüüd vanaemale ütleb?

Ent oli miski, mis Vladikut osaliselt õigustas: läbiotsimisel ei leitud miilitsas temalt muud varastatud kraami peale magnetofoni ja lintide. Ja kui ta eile muusikast rääkis, oli ta täiesti siiras. Ta rääkis vaimustusega ja asja

hõõskelt. Vladik mõistis ja tunnetas muusikat. Ja kurtis, et tema kätkest ärasõitu oli ta pidanud oma magnetofoni kätte võtta, et sõiduraha hankida. Tema valged sõrmed olid täis armastusega ja osavalt kruvikeerajat, kui ta oma kätkest parandas... Vladik oli võtnud ainult magnetofoni ja linnid. Oli võtnud ainult muusika. Võimalik, et ta ei suutnud selleta elada!

Ent Anissim duši lahti keeras, kuulis ta telefonihelinat. Põlipojalu ning supelpükste väel paterdas ta tuppa. Helistas Oleg, crudiit, kes teda frantsisklaseks hüüdis.

Vahva?... Vahva! Sa siis pole unustanud? Täna on kolmapäev.»

Ja mis siis sellest, et kolmapäev?»

«Tah sulle!» solvus Oleg. «Leppisime ometi kaks nädalat loovast kokkul!»

«Aa, meelde tuli,» ütles Anissim. «Kell kolm pean tundelajana perekonnaseisuaktide büroos olema... See tuhin pole teil Mariannaga siis veel üle läinud?»

«Üks see oleks pidanud üle minema?» solvus Oleg. «On tekkinud ainult mõningad komplikatsioonid. Võimalik, et tuleb tarvis sinu füüsilist jõudu.»

«Luba hommikul läks ühel minu füüsilist jõudu tarvis. Peegrel vajab üks teine mu magnetofoni. Ei suutnud ilma selleta elada.»

«Missugust magnetofoni? Mis loba sa ajad?»

«Lauza 6». Muide, sel pole tähtsust... Kui ainult leiduks keegi, kes küsiks, mis minul vaja on.»

«Sinu võtame ette kõige ligemal ajal,» lubas Oleg.

«Minuga pole tarvis tegelda,» ütles Anissim. «Mind tuleb rahule jätta. Homme on mul instituudis eksam, vajalik raamat aga vedeleb suvilas, naabri kanakuuris...»

«Võtab lorast!» ütles Oleg. «Mis sul viga on? Täpselt kell kolm tuleme Mariannaga sulle järele. Arvan, et kahest tunnist peaks meile kõigeks jätkuma.»

Oleg lõpetas vastust ootamata kõne. Anissim riputas toru vana hargile. Ja peaaegu selsamal silmapilgul kostis uksekella nõudlik tirin.

«Ei ava,» mõtles Anissim raevunult. «Kes seal võiks olla?»

Ulal prõnnis Zenka kitarri ja kopsis jalaga takti:

lõ-õ-lu-u-u-u-ke-e, põ-õ-l-u-u-ke-e la-a-ai... Trõnn!»

«Lukk jäi kurku,» mõtles Anissim tigidalt. «Et ta kõn-geks samasse paika!»

«Lauas kostis nõudlik tirin. «Tuleb avada,» mõtles Anis-

sim. «Mis kasu on nõnda istuda? Niikuinii ei lähe enne kella ühte enam kuskile. Olegi ja Marianna peale ei saa käega lüüa, eriti kui neil mingid komplikatsioonid on tekkinud...»
Ta läks aeglaselt ukse poole.

«Mis minuga toimub?» mõtles Dimov ja nõjatus vastukohtunikutooli jäika puuseljatuge, lüües sõrmed krampilikult käepidemete ümber. See polnud täna esimest korda, oli juhtunud varemgi, et kogu ümbrus äkki irrealseks kehatuks, otsékui tabamatuks muutus. Kuid varem polnud kaasnenud sellele kunagi ängistavat hirmu... Olgu, see kõik on jama. Mis aga siin toimub, on täiesti reaalne. Niihästi see halli lume ja toimunud habemega vargapoiss, miilitsamehed-valvurid, tunnistaja oma haletsusväärsete püsilokkidega kui ka üleni kollasest päikesevalgusest täidetud väike saal. Mis võiks veel reaalsem olla? Ja praegu on vaja ainult ühte: kõiges, mis siin toimub, selgusele jõuda, sest tunni või paari pärast tuleb kohtuotsusele alla kirjutada ning otsustada täiesti reaalse inimsaatuse üle.

«Tähendab, kuna te kella üles ei keeranud, siis võisite ka mitte teada, kas see on terve või rikkis?» kordas advokaat Pastuhhov ei paistnud enam sugugi ükskõikne, ta istus süüalusepingil, peenike kael õieli, ja kuulas tunnistaja Manina iga sõna pingsa tähelepanuga.

«Jah,» vastas Manina advokaadile. «Kella me üles ei keeranud, kuid sellegipoolest teadsin, et see on korras.»

«Mismoodi?» küsis advokaat.

«Kella kontrolliti nädal enne seda, kui Mihhail ta ära viis.»

«Miks te järsku osustasite kella kontrollida, kui seda niikuinii üles ei keeranud?»

«Meil jäi vestibüülis suur seinakell seisma, siis palusin meistrit ühtlasi ka seda kella vaadata. Ta keeras kella minu juuresolekul üles, kuulasime veel, kuidas see lõi. Ilus hää oli. Ja meister ütles, et kell olevat väga hinnaline. Antikvaarne.»

Manina rääkis vaikselt, ja kuigi küsimusi esitas vana advokaat, vaatas ta oma tuhmide silmadega endiselt kohtunik Tšudinovile otsa. Ja iga tema vastusega veendus Dimov üha enam, et naine räägib tõtt. Vale võib end ehtida mitut moodi, Dimov teadis seda liigagi hästi. Ent Manina kõgutamatu rahu oli igatahes ehtne. Liiatigi olid advokaadi küsimused professionaalselt riikalikud ja täpsed,

aga kui Manina poleks tõtt rääkinud, oleks advokaadil olnud seda vastu seina suruda.

Pastuhhov aga närveeris üha enam. Ja näis, nagu oleks ta tema vastu tunnistanud. Ettepoole kummargil, klam- ta barjääri külge, nagu hüppeks valmistudes. Tema otsekohest polnud enam jälgegi. Pastuhhovi punetavate nägudega paistetanud silmades oli meeleheide. Ometi polnud ta sent kuidagi püüdnud oma süüd kergendada, polnud ei õigustanud ega vastu punninud, vaid kohe, meelsasti ja talutult, süü omaks võtnud. Ka praegust ärevust ei saanud ta taltsalt hirmuga oma saatuse pärast: paistis, nagu oleks ta kannatanud rohkem sel põhjusel, et tõde ta silme all poole varises.

«Aga hiljem, selle nädala kestel, mis varguseni oli jäänud, te kella enam ei kontrollinud?» küsis advokaat.

«Algsjaoks? Mis temaga siis juhtuda sai? Seisis oma kohal kamina peal. Meister keeras ta tookord üles ning ta ka. Ka direktor oli sel ajal haiguslehel ja kell ei häirinud kedagi. Teate ju küll, et üleskeeramise aeg on tal kaks nädalat. Nii käis ta ka siis, kui Miša ta võttis.»

«L. Jevdokia Stepanovna! Ma ju parandasin kella oma kohal. Kell seisis! Te mäletate küll, tuletage ometi meelde!» Pastuhhov oli pingilt üles karanud.

Ta rääkis tõtt. Ka Manina rääkis tõtt. Ent üks tõde käis teele risti vastu. See oli kurat teab mis!

«Kohtualune, istuge,» lausus Tšudinov. «Ilma minu loata ei tohi püsti tõusta ega rääkida. On selge?»

Valvemiilits pani käe Pastuhhovi õlale ja selle käe ras- kuse all jäi too otsekohe vait ning laskus alistunult pingile.

«Ma arvan, et Miša kella just sellepärast võttiski, et kell oli äkki tiksuma hakanud,» ütles Manina vaikselt. «Seni oli kell kaks aastat vaikinud. Nüüd aga järsku tiksus. Nõnda ta selle võttiski.»

Ka see võis tõesti tõi olla. Aga miks Manina sellest hoolimata rääkima pidi? Muidugi mitte sellepärast, et oli andnud allkirja, et ta valetunnistuse andmisel vastutust kannab. Kuid leidub inimesi, kes ripuvad viimse hingetõmbi tõe küljes,» mõtles Dimov. «Ja nad ei taipa ilalgi, et nende tõde mõnikord halastamatuks ja lausa tarbetuks muutub.»

Pastuhhov muutus taas endiseks, äraolevalt naeratades pilgis ta habet näppides valguse ja varju vaheldumist val- kade võõbatud aknaruutudel.

«Rohkem mul tunnistajale küsimusi ei ole,» ütles advokaat.

«Istuge, Manina,» lausus Tšudinov. «Esiolgu paluksaa-rist mitte lahkuda... Noh, Pastuhhov? Võib-olla lisate nüüd midagi? Oelge kohtule, kuidas asi olil Tõuske püsti.» Pastuhhov tõusis

«Tunnistaja Manina rääkis siin, et ainult nädal enne seda, kui te kella varastasite, olevat meister seda kontrollinud.»

«Küllap see siis nii ka oli,» ütles Pastuhhov. «Jevdokia Stepanovna on aus inimene, tema valetama ei hakka.»

«Kuidas me siis teid uskuda saame?»

«Aga teie uskuge teda... Mul on ükstapuha,» naeratas Pastuhhov.

«Kuidas ükstapuha?»

«Mina olen, näe, siin.» Pastuhhov ajas käed laiati, joonistades barjääriga piiratud ala ümber kaare. «Tema aga seal.» Ta osutas viimasesse ritta istunud Maninale. «Tähendab, õigus on tema poolel.»

«Tema tõde, minu tõde... Tõde saab olla ainult üks,» sõnas Tšudinov mõjukalt. «Niisiis, kas kell oli korras, kui te ta võtsite, või mitte?»

«Ei olnud korras,» ütles Pastuhhov. «Minu arvates ei olnud. Aga tema arvates oli. Mina ta peale viha ei kannan. Kuid ma parandasin kella oma käega. Ja kulutasin selleks kolmkümmend rubla. Võtsin voodikoha üürijalt laenuks ja maksin tagasi... Aga kus õigus on, seda peate otsustama teie.» Ta naeratas kordamööda otsekuuljastavalt Tšudinovile, Buškinile ja Dimovile. «Kas tohib istuda?»

«Istuge,» ühmas Tšudinov.

«Näib, et temagi on segaduses,» mõtles Dimov. «Kas tõde saab olla ainult üks? Praegu on neid tõepoolset ometi kaks.»

Manina istus viimases reas, mehelikud käed põlvedel. Pastuhhov vaatas silmi kissitades aknast välja. Kumb neist valetab?

«Kutsuge tunnistaja Dumbadze!» käskis Tšudinov.

«Ometi oli see ikka õige, et mind sellele toolile istuma pandi ja võim võõraste saatuste üle anti,» mõtles Dimov taas. «Mõne kuu eest olin ma haiglas suremas, Pastuhhov aga käis oma harjadega muudkui mööda mitmesuguseid asutusi ja hõõrus põrandaid läikima. Meil polnud teineteisest aimugi. Siis varastas ta muusikakoolist kella. Mulle aga öeldi veidi enne seda parteikomitees: «Sina, Dimov,

inimene, täpne ja põhjalik. Kõiges armastad täielikku selgust. Tee me ettepaneku sind kaasistujaks...» Kuid minu põhjalikkus ja täpsus puudutasid teda ainult teaduslikke artikleid ja raamatuid. Parandasin keelepärast professoristiili, kontrollisin fakte... Ei tahtnud Tšudinovil peaks ka raske olema või on see temale harjumuspärane töö nagu iga teinegi? Ka kohtuasi oli selgustiku lihtne: varastas, jäi vahele, tunnistas üles ja toh mõnd siin. Kell aga seisab jälle kamina peal. Ja valetades seda enam ei keerata; mis ta ilmaaegu tiksuh. Pastuhhov seisab seal nõndaviisi veel kes teab kui kaua. Aga kui mõniksin praegu Pastuhhovile, mis mind vaevab, naerata ta leebelt ja ütleks: «Kõik on õige, ärge kahelge, ma parandasin ta ju tõestil!» Ometi pole see asi lihtsate killast, kohtus ei saa olla lihtsaid asju. Ja igaühe puhul tuleb mõelda ränkade kahtlustega.»

Uimevalt Maninast oli tunnistaja Dumbadze väga erutatud. Ta võttis oma paksu sonilohmaka peast ja jäi samuti nagu Manina kohtunikule ainiti näkku vahtima, ent tema silmad, sõbralik-kurbades silmades võis märgata pinget. Valumuse järgi oli ta umbes kahekümne seitsme, kaheksa kaheksa aastane. Ja jälle, nagu tund aega tagasi kuu aega tagasi kohvikus, täheldas Dimov tema kuidagi eriti rahutunud välimust: peenike, ent lihaseline kael, tugevad, kuid mitte massiivsed õlad hästiistuva kergest riidest pintliku all vallali. Temas oli ühtaegu haprust ja jõudu.

«Lühk nüüd selgub midagi?» mõtles Dimov lootusrikkalt.

«Keskirja kohaselt alustas Tšudinov Dumbadze ülekuulamist ankeetandmetest: perekonnanimi, eesnimi, isanimi...

«Kas olete kohtu all olnud?»

«Mitte mingil juhul!» pahvatas Dumbadze enesest lugupidavalt. Tema esindusliku nina sõõrmed võpatasid rahulolevalt. «Olen Esimese Meditsiiniinstituudi aspirant. Arst.»

Tšudinov ei pööranud Dumbadze vihapurskele mingit tähelepanu: «Tähendab, kohtu all te olnud ei ole... Kas teadustunnetest?»

«Joo-mu-li-kult. Palju aastaid. Peaaegu kaheksa. Elasin juha üliõpilasena tema juures. Üürisin voodikoha.»

«Kas te ühiselamus ei elanud?»

«Ühiselamus on lärmi palju, tema juures aga rahulik. Ta on vaikne inimene. Pealegi kannatasin esimesel aastal talis, väga külma pärast. Tänaval kõik jooksevad, suust tuleb auru, ninast tuleb auru, sihuke mulje jääb, et ka kõrvast tuleb auru. Nägu põleb, käed-jalad on nagu puust.»

Seda oma ammust Moskva talve meenutades väristas Dumbadze koguni külmakartlikult õlgu. «Mihheil äga elab Pirogovkal, otse peakorpuse kõrval. Tõsi küll, sellegipoolest tuli joosta mööda Moskvat: kliinikud ja kateedrid on mööda linna laiali. Aga mis seal's ikka. Pärast instituudi lõpetamist töötasin kaks aastat Krasnojarski kraisis. Karm põhjalasõn-nis-ta-tud maanurk.» Dumbadze naeratas äkki lustakalt ja pilklikult. «Harjusin täiesti ära. Ent ikkagi elan praegu jällegi Mihheili juures. Vana mälestuse järgi.»

«On teil teada, milles teda süüdistatakse?»

«Olin kodus, kui miilits tuli. Kuigi nad selle, mida otsisid, kohe üles leidsid, pöörasid nad toas kõik pahupidi. Dumbadze muigas jälle. «Nad ütlesid, et Mihheil oleval kella varastanud. Pärast ütles seda ka uurija.»

Dumbadze rääkis vabalt, tema jutus peaaegu polnud aktsenti, küllap olid avaldanud mõju õpiaastad Moskvast ja töö «õnnistatud põhjalas». Võõras oli ainult tema komme üksikuid sõnu otsekui alla kriipsutades venitada.

«Kas te seda kella nägite?» küsis Tšudinov.

«Loo-mu-li-kult.»

«Kas ta ütles teile, kust ta selle sai?»

«Ütles, et olevat palutud parandada. Tema ilma tööta ei istu. Kogu aeg aina parandab midagi. Küll naabritele. Küll tuttavatele.»

«Tähendab, kell oli katki, kui ta selle koju tõi?»

«Loo-mu-li-kult.»

«Kuidas te teate, et kell tööpoolest rikkis oli? Kas üksnes kohtualuse jutu põhjal või võisite selles ise veenduda?»

«Ta võttis kella otsekohe koost lahti, kui koju tõi. Ja nägi siis terve kuu selle kallal vaeva. Ärkasin vahel öösiti — tema istus. Lamp ajalehega kaetud, et mind mitte segada ja püsis kella kallal. Ütlesin talle sada korda: «Mihheil, viska see neetud kell minema! Oled temaga täiesti ogaraks läinud.» Tema aga vastu: «Küll näed, Georgi, see hakkab mul veel tiksuma. Ärkab ellu!» Ja saigi oma tahtmise.»

Ka Dumbadze rääkis tõtt. Tema tulusus oli niisama veenev kui Manina häirimatu rahu...

Dumbadze tõde kinnitas vaieldamatult Pastuhhovi tunnistust. Aga kuidas siis Maninast aru saada? Dimov vaatas teda. Manina istus ikka niisama sirgelt, käed põlvedel. Ja kuulas tähelepanelikult Dumbadzet. Tema nägu ei olnud aga enam osavõtmatu, vaid valvas ja tige.

«Kui keil käima hakkas,» ütles Dumbadze, «oli meil pidu päev. Mihheil läks päris lapseks. Pööras osuteid ja kuulas

teha kull loob. Sel päeval jõime temaga pudeli tsinan-

Dumbadze oli juba täiesti rahunenud, tema hääli kõlas rahulolevalt ja usalduslikult, nagu polekski ta kohtus tunnistust andnud, vaid jutustanud sõpradele klaasi veini taga, kuidas kõik oli sündinud. Kuid nähtavasti just see ei meeldunud Tšudinovile.

Tunnistaja, ärge kalduge peamisest kõrvale,» ütles ta rahulolevalt. «Kõiki neid üksikasju külmast ja tsinandalist pole vaja tarvis.»

Dumbadze ninasõõrmed väratasid jälle tigidalt.

«Teie kü-si-te, mina vas-tan,» ütles ta. «Või pean ma mõne «jah» ja «ei» ütleva?»

«Ma pole lubatud kohtuga sõnavahetusse astuda,» ütles Tšudinov karmilt. «Siin küsime meie, teie vastate. Üksik-kohtade kohta aga ütlen teile järgmist: võib-olla Pastuhhov te poolest rõõmustas, sellest ei tea ma midagi. Aga kell oli sellegipoolest varastatud. Ta varastas selle. Ja tunnistas sellest.»

«Mille mingil juhul?» ütles Dumbadze. «Ei varastanud! Võttis Loomult on ta andja, mitte võtja. Kui kell oleks korras olnud, poleks ta seda ilalgi võtnud. Vannun oma elu selle eest.»

Rahulikumalt, tunnistaja,» ütles Tšudinov. «Manina! Tulge siia!»

Tšudinov ootas, kuni Manina ruttamata läbi saali kõndis ja kohtunikulaua ette seisma jäi.

«Te kuulsite tunnistaja Dumbadze seletusi? On teil midagi kohtule lisada?»

«Ma ei tea, mis nad seal tegid,» ütles Manina. «Jõid veini võtta, lantsisid lesginkat, aga kell oli igatahes korras.»

«Mis te räägite, lugupeetav?» ägestus Dumbadze. «Kus te siis korras oli? Ja mis puutub siia lesginka?»

Tunnistaja Dumbadze, ma pole teile sõna andnud,» ütles Tšudinov.

Dumbadze vaatas hämmeldunult Manina vihast lapiliseks muutunud nägu ja kehtas õlgu.

«Ma vaikin.»

«Tšudinovile on tarvis fakte, mitte emotsioone,» mõtles Dimov. «Too noormees ei oska aga esimesi teistest lahus võtta.»

«Tulge, Manina.»

«Kohtunik peab objektiivne olema,» mõtles Dimov. «Tõenäoliselt tõde. Kuid mina millegipärast tahan, et õigus

oleks Pastuhhovil ja sellel tuletikuna süttival lõunamaalasel, mitte aga Maninal... Varaste vastu olen alati tundnud üksnes vastikust ja põlgust, praegu on mul sellest pesemata hädavaresest aga kahju... Säh sulle siis objektiivsust!

Ülekuulamise lülitus vana advokaat. Ja samuti nagu Manina puhul alustas ta küsitlust kaugelt, detailidest, millel näiliselt polnud kohtuasjaga mingit seost:

«Ütelge, Dumbadze, kas te Pastuhhovilt voodikohta üürides ka tasu osas kokku leppisite?»

«Jah.»

«Kui palju te pidite kuus maksma?»

«Viisteist rubla.»

«Kas maksite?»

«Püüdsin.»

«Selgitage kohtule, mis tähendab «püüdsin» maksta?»

«Esimised kaks kuud Mihheil võttis raha, siis aga keeldus. Iga kord oli temaga tegu. Solvus.»

«Ja mida teie tegite?»

«Kom-pen-see-ri-sin. Otsin toiduaineid. Ükskord kinkisin talle saapad. Kuue.»

«Ja niimoodi kõik need aastad?»

«Jah!»

«Viimasel ajal olite talle võlgu?»

«Jah, kahe kuu üüri. Kolmkümmend rubla.»

«Maksite ära?»

«Jah.»

«Jutustage kohtule, kuidas see toimus.»

«Maksin kella varuosade eest. Oma käega andsin selle raha vanale, kes tagavaraosad hankis. Mihheilil polnud rublatki... Tookord ta nõustus. Ei saanud mitte nõustuda, sest kõigest kõige rohkem tahtis ta, et see neetud kell jälle käima hakkaks... Sama päeva õhtul aga, nagu too naiskodanik räägib, tantsisime temaga lesgingkat.»

«Ja nüüd on Pastuhhov kohtualusepingil,» lõpetas Tšudinov manitsevalt.

Dumbadze langetas pea ja laiutas käsi

«Selle kohta ei saa ma midagi öelda. Seadus on seadus.» Ta pani käe rinnale ja pöördus Pastuhhovi poole. «Tuleb vastust anda, Mihheil. Andesta,» lausus ta vaikselt ja nii, nagu oleksid nad Pastuhhoviga kahekesi saalis olnud. «Mit-te ku-na-gi ei anna ma endale andeks, et ma siis ei uurinud, kust see kell pärit on... Sa oleksid selle viie minuti jooksul tagasi viinud. Ise oleksid viinud, ma tean sind. Nüüd on aga hilja. Mis parata!»

hulutas Veronika targeldatud jäika särgimansetti ja vargsi kella. Kui lõunavahet mitte arvestada, kestis kohtuistung juba kolmandat tundi. Sõlm aga ei hargnenud, vaid tõmbus üha tugevamini puntrasse. Jah, Miša Pastuhhov, sa varastasid, sa rikkusid seadust, kuid mul pole mingil lahtmist sind vangimajja saata.

Vanaema Ustja puhastas suvila verandal supi sisse sibulad ja kuulatlas naaber Udotškin krundilt kostvaid haamritööd. Sibul oli noor ja tihke ning kippus kogu aeg vanaema Ustja sõrmede vahelt välja libisema. Ja vanaema Ustja loojustas oma värisevate sõrmede, libeda sibula ning sõnabudumatu noa pärast.

Kuni haamer kopsis valjusti ja rutakalt, varga komandades. Ja see süvendas ebameeldivaid kahtlusi vanaema Ustja hinges. Imekspandava rutuga kahe krundi vahel lõrkinud valgete, äsjakoorigitud postide rivi oli ta õlgu peale valvsaks teinud. Vanaema Ustja jõudis peatuda juures turul vaevu ära käia, kui postid juba püsti olid kindlalt maa sisse kaevatud, kõrged ja jämedad — kaugelt kõrgemad ja jämedamad kui hariliku suvilatara jaoks vaja oleks läinud.

Udotškin oli küll tugev vanamees, aga ometi oli arusaamatult, kuidas ta kõigest tunni ajaga oli jõudnud niisugusel taskel postid kuskilt kohale tassida ja maasse kaevata. Praegu lõi ta nende külge põiklatte.

Vanaema ammune vaidlus naabriga oli vanaema Ustjale teada. Seepärast seadis ta suvilast väljudes sedamaid sammud Udotškini poole, oma peenikesi jalgu nagu alati kauemal kõrgele tõstes, et mitte komistada mõne mätta või põõsa juurde.

Mis asja te siin teete, Udotškin?» päris ta ettevaatlikult. Udotškin lõi maas kükitades alumist latti kinni. Umbes meetrit eemal, kruntide endisel piiril, lesis tema pakitud voodetud rebasekarva peni. Peni tõstis pea, vaatas vanaema Ustjat, kergitas oma karvast kõrva ja laskis neli-nurkse koonu tagasi väljasirutatud käppadele vajuda.

Kuni vanaema Ustjale vastamist pörutas Udotškin osavalt, kahe löögiga, uue läikiva naela värskelthööveldatud punase. Teine nael, niisama uus ja läikiv, toiknes ta tõllal kinnimürgas nagu sigaret.

«Lara teen,» vastas Udotškin süütult.

«Mis õigusega?» küsis vanaema Ustja.

Udotškin võttis suust naela ja pörutas selle niisama osvalt eelmise kõrvale. Haaras siis rohu seest kastist ka naela, ühe torkas suhu, teise sobitas posti külge. Seejärel kostis ta näilise muretusega:

«Jõudsime Andrei Aleksandrovitšiga täna hommikul lõpuks ometi kokkuleppele. Zinka juures puhvetis.» Ja pörutas jälle haamriga.

Vanaema Ustja jälgis mõnda aega vaikides Udotškin täpset tööd. Terve elu jooksul oli ta armastanud osavalt tööd vaadata: Udotškini sõrmed olid kanged ja mähklitud, kuid naelad muutusid tema käes kuulekaks ja läksid täpselt puu sisse.

«Ütelge, Udotškin, kas peab tingimata naela esmalt subpistma?» küsis vanaema Ustja pilkavalt.

Udotškin sülgas järjekorda ootava naela kasti tagasi ja selgitas heasoovlikult:

«Ei, ei pea. Puusepad nii ei tee. Mina aga olin varrenkingsepp. Olen harjunud. Võtad suu naelu täis ja muudkui kopsid. Ühtesoodu ja aega viitmata.»

«Niimoodi võib ükskõik mis nakkuse saada.»

«Ei saa,» ütles Udotškin veendunult. «Naeltest ei saa mingit nakkust.»

«Teate, Udotškin,» ütles vanaema Ustja pärast mõningat vaikimist. «Olen siiski veendunud, et mingit kokkulepet teil Andrei Aleksandrovitšiga ei olnud. Praegu aga pole mul kahjuks aega teiega tegelda. Pean lõunat valmistama. Tunni aja pärast aga tunnistate mulle kõik ilusasti üles.»

«Kui tunni aja pärast, siis tunni aja pärast,» nõustus Udotškin varmalt ja häbitult. «Teen siis ka väikese vaheaja.»

«Isegi teie enda krants teab, kus on kruntidevaheline piir,» märkis vanaema Ustja.

«Teab,» oli Udotškin meeleldi nõus. «Aga ta ei tea meie kokkulepet Zinka juures...»

...Vanaema Ustja pesi sibula kätepesu nõu all kibedast mahlast puhtaks ja viskas siis potti. Mõtles küll, et oleks vaja veel teistki sibulat, kuid ei tahtnud seda enam puhastada. Tal polnud jõudu uueks kahevõitluseks sõna kuulmatute sõrmede ja libeda noaga. Saab ka nõnda läbi.

Udotškin jätkas üha reipamalt kopsimist. «Sel vanatol sõrmed ei värise,» mõtles vanaema Ustja kadedalt. «Muide, see on kutsealane harjumus. Minulgi muutuvad nad kla-

si kuulekamaks...» Vanaema Ustjale vanad inimesed tundusid meeldinud. Ja mida vanemaks ta ise sai, seda tugevamaks see vastumeelsus.

Ta vaatas potti. Vesi ei keenud, kuid selles oli juba märta lühumist. Vedelik oli häguseks tõmbunud ja põhjast tõusnud väikesi mullikesi. Ning selles hāgus keer-
...nagu aeglases ringmāngus suur tükk punakat, otse-
...harmilisega ehitud suhkrukondiga loomaliha, kolm
...porgandit ja üksainuke valge sibul. Vanaema Ustja
...potti sisu tüdinult ja põlastusega.

Tohhi ammu, hulk aastaid, mõtles ta harjumuseks saanud arvotsiatsioonidega. Teatud ese, mis talle silma jäi, tõusis temas alati esile ühtesid ja neidsamu mõtteid. Praegu, pidades kööginurgas visa võitlust sibulate, kartulite, porgandite ja pottidega, mõtles vanaema Ustja juba teab mit-
...korda, kui ebaõiglane see on, et vanu inimesi soku-
...tolakse toitu valmistama ja lapsi hoidma. Seda peetakse
...vanadele kõige sobivamaks tegevuseks, nagu pakuks see
...neile rahuldust. Mitu tuhat puljongit on tema, vanaema
...Ilja, oma eluajal keetnud? Ning ta peab veel ka kotlette
...pruudina. Ja mis peaaasi, vahu võtmisel ei tohi õiget
...momenti maha magada, muidu hakkab väimees Andrei
Aleksandrovitš vaikides, kuid ilmekaalt puljongi seest lusi-
...tuga pruunikaid ebemeid püüdma ja neid taldriku äärele
...jätta.

Vanaema Ustjat tõmbas oma tuppa, et sealses vaikuses olüvanil lesida. Päevast pikutamist aga lubas ta endale alati haiguse korral. Ammu oli möödas aeg, mil uni väsimuse võttis ja jõu tagasi andis. Praegu uni üksnes rojutas teda. Väga raske oli ärgates selle tihkest uimast välja lahelda. Magad ja ei maga ka, uni seguneb ärkvelolekuga. Ta üha sagedamini ilmuvad sinu juurde need, keda enam ammu ei ole. Ja see on ühtaegu niihästi rõõmustav kui ka lühim. Ning Ilja nägu... Ajapikku hakkad tundma, nagu oleks su keha olematuks muutunud, nagu poleks ei käsi ega jalgu ja südagi luksuks omaette, täielikus tühjuses, luksuks ebaühtlaselt, komistades ja lööke vahele jättes, ning tahes-tahmata kuulad neid lööke segase tundega ja kuulsid neist näib olevat viimane.

Praegu vanaema Ustja kartis und... Ja peaaigus kindlalt kehtiva skeemi kohaselt järgnes ärritusele sedamaid mõte, et selles köögiaskelduses ehk ongi ta pääsmine. Vanaema Ustja oli kindlalt veendunud, et inimene peab tundma seni, kui ta elab, siin aga oli tema ainus tegevus-

väli. «Võta ennast kokku, siis leiad ka jõudu, küll näed, et sul seda on,» käsutas ta end ja hakkas Udotškini haame vargalikult rutakat ja samal ajal häbitut kopsimist kuulates teist sibulat koorima... «Küll ma sulle veel näitan vanatoid,» mõtles ta nüri noaga tegutsedes. «Sa veel tantsid mul, rõõvlinägu...»

Ta otsis löövamaid, solvavamaid sõnu, niisuguseid, mis Udotškini kohe vastu seina suruksid. Ta paneb vanameelsete neid poste maa seest oma kätega välja kiskuma.

Vanaema Ustja valmistus lahinguks ja tundis jõudu kasvavat. Teine sibul sai märkamatuks puhastatud. Siis võttis ta põlle eest ja riputas naela otsa. Nagu kunagi varem enne kontserdilavale astumist, kohendas ta oma kleiti ja silus sõrmeotstega hõredaid halle juukseid. Ning siis hakkas ta verandalt alla minema, jalgu ettevaatlikult ja plaanikindlalt seades lääbakile vajunud trepiastmeile. Kõige rohkem siin ilmas kartis ta kukkumist ja jalaluumurdu.

Vanaema Ustjat märgates hakkas Udotškini haame veelgi kärmemalt tegutsema. Tema rebasekarva peni lamas kuumusest ogarana ikka veel kruntide endisel piiril.

Vanaema Ustja istus pilkugi Udotškini poole heitmata võrkkiike. Tõmbas kleiditaskust harjunud liigutusega välja «Priima» paki, suitsupitsi ja tikud. Umberringi valitses rammestavalt kuum keskpäev. Tulisekskoetud männid levitasid lämmatavat vaigulõhna.

Kuid vanaema Ustjale palavus meeldis. Ta seadis end võrkkiiges mugavalt sisse. Leitsak tungis tema vanade kontide vahele. «Oli tänavu alles suvi,» mõtles vanaema Ustja rahulolevalt, «seesugust suve juhtub Moskvas harva.» Tema meelest oli see õnn, kuumus teda ei hirmutanud. Kõik tema esivanemad olid armastanud palavust ning pärandanud tallegi selle päikesearmastuse. Ka Veronika talub palavust hästi, aga väimees Andrei Aleksandrovitš, vaeseke, piinleb.

Vanaema Ustja torkas sigareti pitsi otsa, kraapsas tikust tuld ja tõmbas kopsud mõnuga suitsu täis. Tema jalge ees leitsakust valgeks pleekinud kivikõval maapinnal, vedelesid hommikul läbiloetud ajaltched. Need olid juba jõudnud kuumusest koltuda.

Vanaema Ustjal kadus äkki igasugune tahtmine Udotškiniga vaielda. Tulid mõtted, mis külastasid teda alati, kui ta võrkkiike istus.

Platvormi äärest, puude ja suvilakatuste tagant, kostis elektrirongi lühike hõige. Seejärel kaikus kanalilt mooli

pikuldane, soliidne undamine. Inimesed sõitsid la roõpaid ja veepinda, inimesed aina tõttasid

vanaema Ustja suitsetas ja vaatas päikesest ning kirde suurtel suitsust kisis silmadega kõike seda, mis alati jalgu avanes, kui ta võrkkiike istus. Ja tuttavad asjad

ta silmale harjumuspäraseid mõtteid. Taamal paistis tihedasse põõsastikku peitunud suvila verandast.

Veranda oli see olnud eresinine, nüüd aga oli värv pragu- ja koorus õhukeste, narmendavate liistakutena

Veranda nurgaseinast laskus alla roostetanud

Veranda nurgaseinast laskus alla roostetanud

Veranda nurgaseinast laskus alla roostetanud

Veranda nurgaseinast laskus alla roostetanud

Veranda nurgaseinast laskus alla roostetanud

Veranda nurgaseinast laskus alla roostetanud

Veranda nurgaseinast laskus alla roostetanud

Veranda nurgaseinast laskus alla roostetanud

Veranda nurgaseinast laskus alla roostetanud

Veranda nurgaseinast laskus alla roostetanud

Veranda nurgaseinast laskus alla roostetanud

kuivanud rohul, vedeles tema peni — lesis maas nagu tükki kott, liigutas ainult kõrva... Teine rada viis põiki krun-
di jalgvärava juurde. Värava taga oli suvitusasul-
turg elektrirongi platvormi kõrval, sinine telk jõesadama-
Aga kaugemal? Kaugemal polnud enam midagi. «Kõik
Ring on täis,» mõtles vanaema Ustja... Moskvasse vii-
elektrirong siit umbes kolmekümne minutiga. Aga seal
oli tal oma ring...

Talvel elas vanaema Ustja üksi — suures ühiskorteri
oma toas. «Seal on minu riigiks mü tuba,» mõtles vana-
ema Ustja. «Siis veel koridor, nelja gaasipliidiga (kuus
teistkümne keedukohaga) köök, minu köögilaud ja väike
kapp. Ja naabrid, erinevad inimesed, kelle elust on ammu
ilma teada, väiksemgi pisiasi. Väljaspool maja aga
kolmsada sammu mööda Herzeni tänavat, siis ümber nurg-
Suvorovi, endisele Nikitski puisteele, uude, iseteeninda-
sega toiduainetekauplusse. Ja tagasi. Kõik, mis asub va-
jaspool seda ringi, on jäänud vaid mälestustesse...»

Tervest elust olid järele jäänud ainult need kaks ring-
nende raames suutis ta veel kõrvalise abita elada. Mis su-
ikka, tema vanuse kohta polnudki seda nii vähe... En-
tulevikus ahenevad need piirid veelgi. Uhel päeval ei suuda
ta verandalt enam ise selle võrkkiigeni minna, ei jaks
mööda Moskva tänavat leivakaupluseni kõndida.

Vanaema Ustja suitsetas ja tema mustad, pilukil si-
mad libisesid veel kord mööda tuttavat ringi: veranda-
roostes vihmaveetoru, tünn, kolm vaskset mändi... Udotš-
kin ahmis kiirustades naelu suhu nagu poisike varastatu-
kompvekke. Rebasekarva peni lesis rohul. Vana sul-
lata. «Olgu peale,» mõtles vanaema Ustja väsinud.
«Temagi märgistab oma ringi. Hiljem aga jääb selles-
alaliseks. Ükskord need postid jõdunevad. Mis tähtsus
sellel siis on, kus nad praegu seisavad?...»

Vanaema Ustja urgitses vana sigareti jäänused pit-
seest välja ning lorkas uue sigareti asemele.

«Ei, ei tohi lasta ahnepäitsul päise päeva ajal oma haam-
riga rõõvlitempe teha,» manitses ta ennast pahaselt. «Ma
väimees Andrei Aleksandrovitš ütleb? Ei tohil Juba ainult
õigluse nimel. Krunt niigi tilluke. Udotškin hävitab puu-
ja paneb kartulid asemele...» Ta süütas uue sigareti
ajaks end võrkkiiges sõjakalt sirgu. Hõikas siis kask-
valt:

«Udotškin, tulge siia!»

Udotškin viskas haamri rohu sisse. Astus üle lauavir-
ni

lõulekalt vanaema Ustja juurde, tema selletagi
eventatud lahkele naeratusele.

Lausus vanaema Ustja ähvardavalt, osutades
orval asuvale toolile. See tool seisis seal alati
II tuulest, vihmast ja päikesest täiesti luitunud.

Udotškinist võttis Udotškin tooli kätte ja komp-
is seda

«Ja ahi!» ütles ta kahetsusega. «Oli kena asi. Tõeline
ool tool

Ta asetaski tooli kindlalt maha ja istus, näidates kogu
oma olemusega, et on valmis rahulikult ära kuulama kõike,
mis vanaema Ustjal talle öelda on. Kuid vanaema Ustja
sõnatas vaikides ja silmitses Udotškiniga oma säravate mus-
tade silmadega. Ja Udotškinis hakkas maad võtma kohme-
ta Vanaema Ustja pani seda rahuldusega tähele. Muide,
ta oli harjunud, et paljud tema tulise, ainitise pilgu ees
kõhutuvad, ega pannud seda põrmugi imeks.

Marganud, et peremees ära läks, tõusis Udotškin peni
mööda tules, raputas end ja astus siis arglikult üle krun-
di piiri Udotškinile järele. Heitis peremehe kõrvale
maha ja uinus uuesti. Üksnes kõrv tõmbles aeg-ajalt.

«Küll harjub,» ütles Udotškin koera poole noogutades.

«Mees»
«Ole viga. Võõrutan ära,» ütles vanaema Ustja. Ja jäi
üksiks võitluseks jõudu kogudes uuesti Udotškinile
dovaltima.

«Tule ennast kuidagi hirmus täis söönud, Udotškin,»
«Ja pärast pikka vaikust. «Ja peni on teil ka liiga
...»

«Kas tahaksite, et meil ribikondid paistaksid?» imestas
Udotškin. «Ei ole enam endised ajad!»

Ta avas üliõpilasürbi ülemise nõõbi, nihutas oma pron-
tskeret ja seadis end toolil mugavamalt sisse. Hom-
mune alkoholiuim oli temast juba välja tuuldunud. Udotš-
kin istus, nagu tal kombeks oli, käsi harki aetud põlvedele
mõeldes, tema karvane põsk tõmbles aeg-ajalt. Ta puhkas
toolil ja ootas, mis vanaemal talle öelda on. Kuid vanaema
Ustja vaikus. Ja Udotškin sõandas lõpuks ise küsida.

«Kas te juhustlikult vürst Tšavtšavadze sugulane olete?»
«Ma olen üksnõutul hääl.

Vanaema Ustja tegi imestunud näo.

«Mis vürstist te räägite?» sähvas ta tigidalt. «Ei min-
id vürstid!»

«Vige ägestuge. Lugesin temast kunagi ühest raama-

tust,» seletas Udotškin. «Vahva mees oli, mägiröövel. V koguni kindral. Ei mäleta enam. Sellest ajast, kui l... sin, on möödas pool sajandit. Ütelge, kas see on tõsi, et Semjon Mihhailovitši juures teenisite ja, mõök peos, lah gusse ratsutasite?» küsis Udotškin, jätkates pärast pa keskustelu.

See küsimus löbustas vanaema Ustjat, oli talle mee mööda. Ennäe, mis vanatoi valja mõtles!

«Ei ole,» tunnistas ta ausalt. «Aga minu mees Ilja Zino jevitš teenis küll Budjonnõi juures. Kaheksateistkümnend aastal õpetasin tema punaarmeele kirjatarkust. Tema oli siis poolelijäänud haridusega üliõpilane. Jättis inst tuudi ja läks revolutsiooni tegema. Suure Isamaasõja ajal oli ta aga juba polkovnik, tankist, akadeemia seljatag Ja muuseas, Udotškin, oma elu jooksul ei teinud ta ainsat tara. Ta ei suutnud neid taluda. Tal polnud midagi pe sõdi riigis, kalifeede, saabaste ja sineli. Ning ta ei tah nudki midagi. Vormimüts oli tal muidugi ka.»

«Muidugi, arusaadav,» ütles Udotškin lugupidavalt. «S sõjamees... Ka minul mahtus Isamaasõjas kogu varanda ühteainsasse sõduriseljakotti. Praegu aga, jumal tänatu on meil rahu- ja õnnepäevad, needsamad, mille eest ve valati. Enam ei kõlba üheainsa seljakotiga elada.»

«Ja sellepärast kipudki võõrast vara krahmima?» küs vanaema Ustja karmilt. «Selle eest võib vastu näpp saada.»

Nüüd vihastas juba ka Udotškin. Tema pruntis põsk ha kas võibsema nagu sääsehammustusest.

«Maa on meil riigi oma,» ütles ta. «Ja peremees on se kes tema peal töötab. Mina aga just tahangi teda üle harida.»

«Ennäe poliitiliselt arenenud inimest!» naeris vanaema Ustja laginal.

Ka Udotškinile hakkas asi nalja tegema. Ta tagus pe pesi lustakalt vastu võimsaid lihavaid põlvi ja venitas om suure, lotaka suu naerule. Vanainimeste arusaamatu lõb sus pani rebasekarva peni kõrvu kikitama.

«Nüüd on kõik poliitiliselt arenenud,» lausus Udotški. «Tõe tuleb au anda: teie abikaasal ei lastud seda nä olgu muld talle kerge, aga vaadake, kuidas meie asul praegu ehitatakse. Kapitaalselt. Ehitavad endised rind mehed... Kolm aastat, kuni ma Velikije Lukist Stalingra ja tagasi käisin, ei mõtelnud ma mingisugusest varand sest. Mõtlesin elust. Ka sellel hommikul Varssavi all, v

enne seda, kui ma miinikilluga pihta sain, ei mõtel varandusest, vaid elust endast, kui nii võib olla... See kõik on seljataha jäänud. Ja läve ees keeb pu uus, jõukas elu. Loomulikult, riik mõtleb meie kõi le. Kuid meid on miljoneid. Ja Udotškin võib vabalt e miljonite sekka ära kaduda. Nii et pole patt, kui ta ta enda peale mõtleb. Minulgi on õigus «Žigulist» unis- tal, kui neid elanikkonna tarvis toodetakse.»

Aga miks poleks te, Udotškin, võinud terve eluaja hoida tuges seda ülevat, mis oli tookord seal Varssavi all, enne too te — nagu te ütlesite — pihta saite?» küsis vanaema Ustja, oma kahvatute huultega ettevaatlikult sigaretipit- t kirbet suitsu imedes.

Udotškin muigas lustakalt ja laskis siis oma peremehe- lla aeglaselt üle Dimovite unarussejäänud krundi

«Mõneda on lääbakil, värv maas. Krunt metsistunud,» ütles ta. «Teie, jah, olete ülevat hinges hoidnud...»

Kas me segame teid, Udotškin?» küsis vanaema Ustja ükselt ja nukralt.

«Ei,» vastas Udotškin. Ja lisas viivitades, pärast hetke- tal mõtlemist: «Mina... austan teid.» Paistis, et ta oli sel- tal, mida ütles, ka ise üllatatud. «Aga pisut koomale võtta tal tuleb. Kaaluge ise kaineit ja asjalikult.» Ta kummar- das vanaema Ustjale ligemale. «Teie väimehel Andrei Aleksandrovitšil hakkab tervis üles ütlema. Ta oli haiglas. Teie olete kaugelt üle seitsmekümne. Veronika Iljitšna tal suvilat välja ei vea, müüb maha. Pole teada, missu- pustusse kätte see maa siin satub. Mina aga saan temast Andke ta mulle.»

Udotškini higist leemendav, suure mõhnaka laubaga punelav nägu oli otse vanaema Ustja nina all. Tema kah- lusinised silmad vaatasid kurvalt ja anuvalt.

«Andke ära!»

Vanaema Ustja nihkus Udotškinist ehmunult eemale, laskis end võrkkiiges seljakile ja tõstis oma peenikese, üleni antsoonelise käe kõvasti sõrmede vahele pigistatud siga- tipitsiga nagu kaitseks näo ette.

«Mõneda tahtmist mööda olerne kõik surelikud,» jätkas Udotškin. «Kõigil on üks tee, nagu öeldakse. Võib-olla on mul määratud surra tunni aja pärast. Ega tea. Kuid ise kavatsen sellel patusel maal veel paarkümmend aastat elada. Tunnen endas jõudu, sellepärast. Surma karta on

viimane asi. Kui aeg tuleb, heida maha ja kõnge. Aga ka elad, siis elad! Eks ma siis elangi.»

Tema hää l kõlas vaikselt ja usalduslikult. Ta pühk otmikult hige ja vaatas vanaema Ustja kahvatusse, põlvate mustade silmadega näkku. Värisevate sõrmedega pitis too pitsi otsa uue sigareti.

«Ma vist hirmutasin teid,» ütles Udotškin siira kahe süsuga.

Rebasekarva peni ärkas ootamatult. Hüppas püsti ja hakkas ühe koha peal keerlema ning käpaga raevukalt kõrvatagust kraapima.

Vanaema Ustja surus huuled karmilt kokku. See mees julges teda haletseda! Eales polnud ta kellelegi selleks õigust andnud! Ja vanaema Ustja käsutas:

«Koristage siit oma peni, Udotškin! Tal on kirbud.»

«Muidugi,» nõustus Udotškin. «Ainult ega koera kirp inimese peale tule. Võiksite teada.»

«Miks ma peaksin seda teadma?» küsis vanaema Ustja üleolevalt. «Minge ära. Mul pole rohkem aega. Pean kotte lätte praadima.»

Udotškin kergitas raasugi solvumata varrukat ja vaatas kella.

«Minulgi on aeg. Jäin siia istuma. Tuleks oodet võtta.»

Ta tõusis toolilt. Kohendas luitunud üliõpilasrõivaid. Vilistas rebasekarva peni ja suundus aeglasel sammul oma krundi poole.

Vanaema Ustja südames lahvatas hiljaksjäänud raevu sөөst.

«Udotškin!» hüüdis ta võimukalt.

Udotškin seisatas kuulekalt.

«Pöördun suvitusasula nõukokku,» ütles vanaema Ustja. «Teate ju, et olen selle nõukogu liige. Ma saan loata teie tara lammutamiseks. Siis aga korraldan pioneeride laupäevaku eraomandiga võitlemiseks. Ja tarast jäävad armetatud riismed. Lapsed armastavad lõhkuda.»

«Mina aga pöördun miilitsasse,» sõnas Udotškin lõbusalt. «Eks vaatame, kumb on autoriteetsem, kas teie pioneerid või miilits.»

Udotškin kadus oma krundile. Rebasekarva peni lonk pakse käppi vaevaliselt liigutades tema kannul... «Nad on ju väga vanad, nii peni kui peremees,» mõtles vanaema Ustja, saates neid pilguga.

Vanaema Ustja ei olnud endaga rahul: vestlus Udotš

kin polnud õnnestunud. Ta polnud leidnud õigeid sõnu, meest häbistada. Udotškin oli lahkunud võitjana.

Ilja Zinovjevitiš oleks temaga korrapealt arved võtnud. Munde, see oli vale: Ilja Zinovjevitiš ei klaarinud kellelegi arveid. Tal polnudki vaja seda teha. Ta ei mõistis inimesi ja nemad kuuletusid talle mee- Udotškinile oleks ta öelnud mõned kaalukad ja pilavavad sõnad tollele arusaadavas keeles ja Udotškin oleks kuulekalt oma postid võõra maa seest välja kiskunud...

«mõtles vanaema Ustja harjumuspärase nukruga, «miks on mul tulnud tervelt kolmkümmend kaks aastat elada? Veerand sajandit koos sinuga ja kolmkümmend kaks aastat ilma sinuta. Missugune oleksid sa olnud praegu? Tookord, kaheksateistkümnendal aastal, polnud Nahhiševani sugulased õudusega sosistanud: «abiellus bolševikuga.» Nad rääkisid teda taga oma Nahhiševani murdes, mis oli omapärane segu armeenia, ungari ja vene keelest. Nad ei mõistnud, et olid ise sisenda-

nud talle, vaesele sugulasele, eluaegse viha omandikirega. Ustjake oli just lõpetanud gümnaasiumi, kavatses Peterburi konservatooriumi astuda ja äkki abiellus apandunud üliõpilase, bolševikust budjonnõilasega!

Vanaema Ustja istus võrkkües, silmalaud pimestava putkese lõttu langetatud, ja naeratas oma kahvatute huul- tega üleannetult ning parastavalt. Missugune skandaal see oli! Üksnes ema — varakult leseks jäänu, viie lapse kas- tataja, kes nende rikaste sugulaste armuande küllalt tunda

õid — oli teda mõistnud... Vanaema Ustja naera- tas voidukalt ja tema naeratus oli pühendatud rohkem kui poole sajandi eest asetleidnud sündmustele. Missugune oli ta olnud Ilja? Ta paigutati nende juurde korterisse. Enne

Ilja oli õine lahing. Mõned kilomeetrid Nahhiševanist kaugemal, Rostov, mis juba mitmendat korda kätke käis. Pimedusse mattunud Nahhiševani täna- del, mida liinideks kutsuti, kärgatasid aeg-ajalt üksikud plahvatused. Hommikul aga tuli Ilja. Ta oli kõhn, eba- harilikult kõhn ja pikka kasvu. Pikk kederluudeni ulatuv rindaväesinel ja teravatipuline villane punase tähega pea- kate legid ta veelgi kõhnemaks ja pikemaks. Oleni tolmu ja lohuga kaetud kurnatud nägu, mitmepäevasest väsimu- sest aukuvajunud silmad... Ta almus nende keskele olse lahingust — tungis mõõga ja kannuste kõlinal korterisse, olles peakatte tolmunud kõrval laperdasid vastu palgeid, tõrjatud silmade pilk oli jahe. Ta oli jäägitult haaratud

käimasolevast — maailma ümberkorraldamisest, mille vahetult osa võttis. Temast hoovas püssirohu ja hobusehigi lehka. Ta päästis mõõga võõlt ja pistis vihmavarju hoidjasse, võttis maha peakatte ja sineli ning tema ähvardavast välimusest ei jäänud midagi järele. Juuksed olid lühikesed ja ruugevõitu, kõrvad nooruslikult roosad. «Palun, tass teed,» lausus ta üllatavalt intelligentselt ja viisakalt. «Kui see teile raskusi ei valmista...» Jumal, kui ammu see oli! Kui sugulased, keda ta teguviis tookord nii oli vapustanud, praegu elus oleksid, jõuaksid nad vaieldamatul järeldusele, et tookord, kaheksateistkümnendal aastal, oli tema, Ustja, saatusliku vea teinud... Mis oli tema elu head olnud? Üksteisega sarnanevad sõjaväelinnakud maailma eri paikades. Kauge tankodroomi õine kõmin, mis pani komandörikoosseisu osmikud vappuma ning «Mühlbachi» firma kabinetklaveri keeled tinisema. See väike klaver oli ainus, mis ta tookord ema juurest kaasa oli võtnud. Selles peale oli klaver tal kõikjal kaasas olnud. Ülejäänud varandus aga mahtus paari-kolme kohvrissi. Mõned aastad olid nad Moskvast elanud, Ilja Zinovjevitš õppis siis akadeemias. See klaver aga reisib veel praegugi koos temaga: suvel suvilasse, talvel tagasi Moskvasse. Tookord oli neil olnud kaks kohvrit, praegu on tal kõigest üksainus! Pisut mõõnatult Moskva korteris, mõned kõige vajalikumad sööginõud ja pesu ning kriibitud külgedega «Mühlbachi» kabinetklaver, mis nagu vanaema Ustjagi järjest vanemaks jääb... «Oivaline,» mõtles ta, «see kõik oli oivaline...» Niikuin poleks nad ialgi mõistnud, et ta oli tegelikult võitnud. Kergejalgne, punajuukseline Veronika, kes oli nagu isa suust kukkunud, kasvas üles tankide keskel. Need olid talle niisama omased kui külatüdrukule lehmad. Ka mänguasjad olid tal samad, mis külatüdrukul, omatehtud kaltsunukud, mis ta ise oma lapsele valmistas. Lõputute ülevõistluste tõttu tuli Veronikal peaaegu iga aasta kooli vahetada. See-eest ei saanud tema tütreast asjade kummardajat. Muide, ega üksi Udotškin pidanud vanaema Ustja askeetlikkust veidraks reliikviaks, sõdade ja revolutsiooni päranduseks. Paljud arvasid nii... Mida oli elu talle pakkunud. Muusikatunnid komandörkoosseisu lastele, kontserdid punaarmee laste klubides, mille eel ta närveeris täpselt samuti nagu siis, kui oleks tulnud esineda pealinna laval. Sõjaväelinnakute ebamugavad korterid, rännuelu kashivõitu olme. Ning Ilja Zinovjevitši rahulik, jäägitu armastus, mida ei tumestanud mingid tülid ega arusaamatused

«Häer val tepeits!» pomises vanaema Ustja võrkküiges oma ammuneunustatud lapsepõlve keeles, kurtes silmakirguse oma saatuse üle. Vene keeles tähendas see: «Tabagu mind lubat häda!» Nahhitševani vanaemad armastasid ega seda kõnekäändu. Tema elust poleks nad midagi mõistnud. Siiski, võib-olla vanaemad oleksid ehk mõistnud. Tema oli talle kunagi rääkinud: «Meie, Nahhitševani sõjaväelased, olime põlvest põlve olnud sõjameeste elukaaslased. Meie on meid sunnitud olnud oma kodupaigast lahkuma. Meie mehed hukkusid noorelt lahingutes, meie aga õppisime kogu aja-aastaseks, et maataste tehtud pesaasemed uuesti üles ehitada ja lapsi ning lapselapsi kasvatada, muuta surematuks.» Tema, vanaema Ustja, oli samuti olnud sõjamehe naine...

Vanaema Ustja istus võrkküiges ja pigistas sõrmede vahel kinnitatud plastmassist sigaretipitsi. Tema silmad libisesid mõõda tavalist ringi: veranda, veetünn, kolm mändi. Kõrvad kuulsid ega kuulnud tuttavaid hääli: laevade bassideid kanalilt, magnetofonimängu palavusest närbunud puude tagant, jalgrattakellade tilinat lähemalt rajakelt... Esikust vihmavarjude keskelt ähvardavalt ja lohutatult välja ulatuv ratsaväelasemööök oli kaheksateistkümnenda-aastase Ustjakese südames tekitanud magusõndsaid juttuid. Mõõga hirmuäratav peremees aga oli söögitoas olnud, pea joomata jäänud lahja teega täidetud klaasi kõrval laual, õrn poisikesekael magades kaitsetult õieli. Tüvest lahingust imekombel eluga pääsenud, pidi ta läbi tegema veel kümneid samasuguseid. Mis oli sel noormehel olnud laiaõlgse, juba hallipäise polkovniku Ilja Zinovjevitš katehnikoviga?... Ilja oli tulnud tema juurde lahingust. Ta kakskümmend kolm aastat hiljem läinud jälle lahingusse, seekord igaveseks. «Pea vastu. Hoia Veronikat!» oli ta öelnud naisele Valgevene vaksalis 1941. aasta juulil. Tema «kolmekümne neljad» olid siis juba platvormidel olnud...

Peaa puljongi pealt vahu ära võtma,» mõtles vanaema Ustja. Tema mõtted pöördusid pärast harilikku ringi jälle Udotškini juurde tagasi. Mida see silmas pidas, kui ütles, et Veronika üksinda suvilat «välja ei vea»? See neetud varjulõhn — tuletub matuseid meelde. Väimehel, Andrei Aleksandrovitšil, lõppes ju haiglas kõik soodsalt... Aga oll see ikka nii? Akki varjavad nad tema eest midagi? Mis Veronikaga viimasel ajal lahti on? Alati varjavad nad talle tema eest. Tema aga kardab nende kõikide pärast:

nii Veronika, Anissimi kui ka väimees Andrei Aleksandrovitši pärast. Kardab päeval ja öösel küll põhjusega, kuid ilma põhjusega.

«Kohe tuleb see vanamees tagasi ja hakkab jälle oma haamriga taguma,» mõtles vanaema Ustja õudusega Udotškinist. «Neetud hauakaevaja! Mida ta silma pidas?»

Ikka ja jälle pöördusid Veronika mõtted tagasi selle juurde, mis kahe nädala eest oli juhtunud. Arst oli noor, ilus, hoolikalt ja koketselt värvitud silmadega naine. Kui Veronika terja kabinetti astus, pistis ta parajasti kompvekku suhu, kavatses teed juua. Laual haiguslugude kõrval seistes teetass. Veronikat märgates lükkas ta karamelli põske ja vestleski nõnda, seda põses hoides. Veronika mäletas selle vestluse iga sõna, selle valges kitlis tundmatu iga hääle varjundit. «Palun helistage kolmapäeval kahe nädala pärast, täpselt kell viis.» — «Kas röntgen avastas midagi halba?» Arst vaikis ja tõukas karamelli ettevaatlikult keelega nagu haiget hammast. «Meile röntgenoloogiga polt eriti ei meeldinud. Kolmapäeval vaatab seda professor Tema seisukoht on otsustav.» — «Võib ta leida midagi hirmsat?» — «Ei tea. Me ei saa professori eest rääkida. Ma juba selgitasin teile.» — «Kuidas ma need päevad üle elan? Saage aru...» — «Ei tea. Peate ootama. Me pole jumalad...» Arst ei vaadanud kordagi Veronikale otsa, aina temast mööda, seinale, ja ootas nähtavasti, kuni Veronika lahkub, et hakata teed jooma. Tema kittel ol lumivalge, lihtsalt häbitult lumivalge, ja selles silmaavalusas valemuses oli põlglikku üleolekut võõrastest kannatustest ja hädadest. Ja Veronika hinges lahvas raev — see neetud kompvek arsti põses, lumivalge kittel, kiretu nägul. Ent raev ei kestnud kaua, sellele järgnes arusaamine, et tema elu sõltub täielikult tolle naise sõnadest.

Nende kahe nädala jooksul tuletas Veronika korduvalt meelde vestlust arstiga, nii kompvekki põses kui ka seda, kuidas arst pilgu temalt ära oli pööranud ja valget seina või auravat teetassi vahtinud. Ja Veronika hinges lahvas uuesti raev. Hiljem aga mõtles ta taltunult: «Nähtavasti kaitses see naine end sel moel minu eest. Ta ei suuda kõigiga kaasa kannatada, see muudaks tema enda elu lausa piinaks...» Ning tahtmatult tärkasid südames mõ-

tted ja huletsusväärased armupalved, mis olid adresseeritud sellele võõrale naisele.

Saša küsis Andreiga jälle lahti on? Maohaavade operatsioonid olid möödas peaaegu pool aastat ja äkki olid tal jälle tekkinud häirivad valud. Arstid nõudsid röntgeni, kuid illegipärast ei meeldinud neile, kuid oli vaja oodata professori autoriteetset lõppotsust. Professor oli just eelnevat päeval kaheks nädalaks kuhugi välismaale, sümpoosioni sõitnud... Tema oli teinud operatsiooni, tema sõna oli otsustav... Professor pidi eile tagasi jõudma. Tähen-dab, talle näidati juba röntgeniülesvõtet, tähendab, ta on otsuse juba teinud. Teab, mida Veronikale öeldakse. Veronika aga peab veel mõned tunnid ootama. «Me pole

Kui palju vaevatud inimesi on seda lauset juba kuulnud! Ja tõesti, sellest kompvekilutsijast ei olene midagi. Professor ütleb talle oma arvamuse, tema aga annab selle Veronikale edasi. Teeb teatavaks otsuse, mida ta ise pole kuulnud. Sellest hoolimata tärkasid hinges ähmiga palved. Hiljem aga, kui enam jõudu ei jätkunud, saabus oodatult päästev rahunemine: «Ei, ei! Ma ei taha! Kõik tuleb hästi!» Ja maailm elustus uuesti.

Veronika tõstis pilgu laua kohalt. Aitab piinlemisest... Aga laheneb lõunale... Varvara oli oma tööpostile läinud, talle kingad olid ära müüdud, pikasäärelised näitsikud polt kunni pannud ja osakondadesse laiali valgunud. Veronika ja Saša olid jäänud tuppa kahekesi. Päike paistis, all mindes endiselt Kalinini prospekt, ja see oli äkitselt suurepärane. Hingevalu haihtus aegamisi. Ja nagu lõplik vabanemine tuli arukas ja kaine mõte (see oli talle nende kahe ootata vältel hingetõmbeviivude puhul iga kord pähe tulnud), et lumivalges kitlis naine sõandaski just sellepärast temaga rääkides kompvekki põses hoida, et midagi hirmsat ei olnud avastatud. Ja oma «ei tea» oli ta öelnud lihtsalt muretsama, igaks juhaks.

Telefon helises. Saša võttis toru, ütles oma tavalise suurepärase ja laisa «halu-u-u». Ent tema suurelusest ei jäädud korrastealt jälgegi järele. Ta pani toru ettevaatlikult laua peale tagasi ja sosistas ehmunud:

«Tema...»

«Saša, muutus õnnetuks.

«Oli jumal!» ütles Veronika. «Omaenda mehe helistades nända kohkudel. On alles tore perekonnaval!»

«Ta on siin, all... Nõuab, et ma alla tuleksin.» Saša rääkis ikka veel sosinal.

«Eks sa siis mine,» ütles Veronika. Ta ei mõtelnudki eriti mida ütles... Jah, kõik läheb hästi! Kuidas ta võis üldse teisiti mõelda? Kui imekaunis oli see kuum ja päikesekaltlane, elu häälest pilgeni täidetud keskpäev.

«Noh, mida sa kardad?»

Saša nägi tõesti hirmunud välja. Ning Veronika tundis tema vastu kaastunnet ja hellust.

«Ei tea... Ta on armukadedusest päris pöörane,» sosistas Saša ja tema silmad täitusid pikkamööda uuesti pisaratega.

«Mis sa nüüd?» naeris Veronika. «Šeikspirlikud kindlasti päise päeva ajal Moskva südalinnas?»

«Ta on kõigeks võimeline... Ta armastab mind väga.»

«See on ju suurepärane!»

«Mis on suurepärane?» imestas Saša.

«Kui mees armastuse pärast on kõigeks võimeline,» naeratas Veronika. «Südamepõhjas unistab iga naine niisugusest armastusest.»

«Eks proovige järele!» ütles Saša ootamatu tigidusega. Ta ei mõistnud Veronika äkilist lustakust, teise lõbusust tundus talle kahtlane ning solvav.

«Ei,» muigas Veronika. «Minu Andrei Aleksandrovitš on selleks liiga intelligentne ja pilkehimuline.»

«Aga Genal on väike nuga... Ta hankis selle meid mõtišinski lastelt vahetuskaubana.»

«Nuga?» küsis Veronika juba tõsisemalt.

«Ja-a... Mõõdunud korral, kui ta meie armastusest ja minu liiderlikkusest rääkis, tõmbas ta selle taskust välja.»

«Rääkis armastusest, nuga käes... On alles lugut.»

«Niisugune see meie armastus kord juba on,» nentis Saša kurvalt.

«Mine sa hullu tea,» mõtles Veronika erutatult. «Tapmisarmukadedusest tuleb lõpuks ka meie päevil ette...» Ta silus otsustavalt otsimikutukka. Juba ta mõistis, et peab tegutsema. «Tegutsemiskurat ärkas ja taob kapjadega. Kohe läheb lahti,» oli Andrei teda sellistel puhkudel ikka narrinud. Enamasti ei tulnud niisugusest tarmukast sekkmisest võõrastesse asjadesse midagi head... «Vahest ei maksaks?» mõtles Veronika. Ent see küsimus oli esitatud üksnes südametunnistuse vaigistamiseks, juhuks, kui pärast kõik hoopis untsu peaks minema. Võimatu oli istuma jääda käed rüpes, kui su enda silme all seesugust pundart kokk keeratakse. Paljugi mis. Kahekümnes sajand, ratsionalist

...mõnede lihtsus, infoputus... Noormehed kasvatavad lühikeste plikade patsid, plikad kannavad pükse ja suitsetavad. Noormehed, aga hinged on endisteks jäänud!... Näost armukadedetseja oli end peitnud ministeeriumi vestibüülis ja tema hinge lõhestasid tunded, mis olid niisama tugevad kui inimkond. Kurat teab, mis ta kokku võib kehtestada. Pealegi teadis Veronika: ängistav hirm tuleb kohe talle tagasi. Ja Saša asi oli see petlik ja ebakindel, ent ta ei näinud päästev õlekõrs, millest ajutiseltki võis kinni haakuda.

«Ta ootab all?»

«Jah, meie trepikojas.» Kaunid rumalad silmad vaatasid Veronikat paluvalt ja lootusrikkalt.

«Otsustavalt tõusis Veronika laua tagant, mõtles jälle ükskõiksmiselt: «Vahest ei maksaks?» ja astus ukse poole.»

Gena seisis avara vestibüüli nurgas ning juba eemalt oli mullegipärast selge, et sel pikal ja kõhnal kulunud džii-õõles noormehel on midagi halba mõttes.

Veronikat märgates pöördus ta kähku kõrvale ja hakkas talil klnasukse jälgima heledas päikesepaistes edasi-tagasi liikuvaid kottide ja pampudega inimesi.

Gena seisis külmus, käed püksitaskutesse surutud; ja tahtis tänavale. Juuksed rippusid tal moekohaselt pikkade sõtkadena seljal.

«Mis on mul asja selle Moskva äärelinna Othelloga,» mõtles Veronika taas, kuid lõi pea kuklasse ja läks läbi trepihüli.

Gena kõrvale astunud, koputas ta pilkavalt sõrmenükiga vastu tolle kondist, kirju särgiga selga. Gena võpatas haiglaselt, otsekui torkest, ja pöördus tema poole.

«Tere,» ütles Veronika. «Mis sa siin teed? Justkui jaanatud peitis pea tiiva alla ja arvab, et teda ei nähta.»

«Ma... niisama,» pobises Gena ebamääraselt. Tema väike, ligine näolapp oli veelgi kurnatum kui harilikult. Tal meenud vaatasid Veronikat tagaaetu tigea pilguga. «Ta ei tuleb tõepoolest hingepiinades,» mõtles Veronika. «Omaenda lollusest küll, kuid ega tal sellest kergem ole.»

«Lahme siit ära,» ütles Veronika. «Mul on töö ajal siin olemine vaja, aga ma pean sinuga rääkima.»

Ta läks väljapääsu poole, olles kindel, et Gena talle järele tuleb. Ministeeriumi uksest vasakul, otse tänaval, asus kohal - väikesed lauad erivärviliste sirmide all. Veronika astus äärmisesse lauda, selg ministeeriumi ukse poole, et ta istuolajad teda ei silmaks. Käsutas Genat:

«Istu!»

Noormees viivitas, enne kui istus, siis aga langetas pea ja surus suured, lõdvad kämblad põlvede vahele. Arusaamatu, mis Saša temas küll leidis!

«Miks sa Sašat piinad?» küsis Veronika karmilt.

Gena kõõritas tema poole ja küsis ootamatu jõhkrusegalt.

«Kas ametiühing tegi teile ülesandeks minuga rääkida või?»

«Rahulikumalt,» ütles Veronika. «Ma võiksin su ema olla.»

Gena väristas õlgu ja pomises vaikselt, otsekui vabandades:

«Nii on lihtsalt kombeks; nagu midagi on — kohe segab üldsus end vahele.» Tema sõnad sumbusid tänavamürrasse. «Aga mina ei taha seda. See on minu asi, kuidas ma oma naisega läbi saan.»

«On,» ütles Veronika. Ootamatult tundis ta seletamatut kohmetust selle kollanäolise kohmaka noormehe ees. Miski äratas tema vastu tahtmatut lugupidamist, võib-olla see valu, mida ta endas kandis. Teda vaevas tunne, mida on kombeks austada: armastus.

Laua juurde tuli higist ja puudrist lehkav, palavuses tigestunud ettekandja.

«Midagi pole vaja,» ütles talle Veronika.

«Kui midagi vaja ei ole, siis pole ette nähtud siin istuda,» teatas ettekandja.

«Kuidas nii?» ägestus Veronika. «Vabu kohti on nii palju kui kulub.»

Siinkohal sekkus Gena:

«Kas portveini on?»

««Kokur-surož», kollekttsioneeritud. Kuus rubla pudel.»

«Tooge,» ütles Gena.

«Terve pudel?»

Ettekandja sirgeldas pliiatsiga märkmikku ja suundus puhvetisse.

«Gena, ära patem joo,» ütles Veronika leebelt.

Gena ei vastanud, vaid istus, lõdvad kahvatud kämblad endiselt põlvede vahele surutud, üleni valust hõivatud, ja oli Veronika vist hoopis unustanud. Oimudelt nirisesid tal aeglaselt alla higipisarad. Ta kannatas, kannatas meeletult ja sügavasti.

«Gena,» hõikas Veronika teda ettevaatlikult. «Ma ei rääginuga ametiühingu nimel. Tulin ise. Tahtsin sulle lihtsalt öelda, et Saša armastab sind ega mõtle mitte kellelegi pea e-

le ju istun temaga päevast päeva silm silma vastas, öögi mulle kõik. Ja kui ma midagi ütlen, siis tean: «Usu mind, Gena!»

Gena ei vastanud jälle, ei olnud kindel, kas ta kuulis midagi või mitte.

Kuidas teie nimi on,» küsis ta ootamatult. «Olen unustanud.»

Veronika Iljinitšna.»

Gena nihetas oma toolil, tõmbus päris küüru ja surus kämblad veel tugevamini põlvede vahele.

Ta on ilus. Tähendab, talle kleebitakse külge.» Gena hakkas poolihääli ja tema sõnad jõudsid läbi tänavamürra Veronikani. «Ma ei tahtnud abielludagi, kahel korral laksin perekonnaseisuaktide büroost minema, mõtlesin: mis jaoks on ta liiga ilus... Eks ole, kõik muudkui tikutab talle ligi. Tähendab, ükskord vilakse ta mu juurest mööda.» Ta vaatas Veronikale otsa nurkasurutu kurbade silmadega. «Praegu on see lihtne.» Ta muigas kibedalt.

«Ih, Gena, seda ei juhtu, ei juhtu mingil juhul,» veenis Veronika tuliselt.

«Ihtub küll,» ütles Gena hukkamõistetult kõigutamatu-
ga... «Ei jaksa vastu seista.»

«Maabus ettekandja ja pani pudeli valju mürtsuga lauale. Gena võpatas ja krimpsutas nägu.

«Mis võis Veronika talle öelda?... Kui tegemist on tõelise tunde, tõelise hingevaluga, on sõnad sellest alati väiksed ja tühisemad. Mispärast?»

Ta vaatas toolil konutavat Genat, vaatas higiniresid tema näkuvajunud põskedel ja mõtles, et loodus on kinkinud sellele melikule kiitsakale noormehale, Moskva trollibussipühle, harukordse võime jäägitult armastada. See üllas tema aga on võtnud jõhkra kuju ja muutunud jõhkraks. Tähendab, on olemas ka jõhker armastus. Ja Veronika mõtles taas ootamatu kindlusega, et asi võib halvasti lõppeda.

Gena pühkis higiseid käsi vastu põlvi ja võttis pudeli. Veronika nihutas klaasi vaikides kõrvale. Gena ei öelnud midagi, valas endale.

Ta jõi veini kiirustades, suurte sõõmudega, pea kuklasse kallutades — neelas nagu arstirohtu, lootuses, et see vaigistab valu. Veronika vaatas, kuidas ta joob, ja mõtles: keegi pole talle kunagi tunde-kultuuri õpetanud, ilmselt ei osanud arvata, et tal seda vaja läheb. Ja nüüd ei suuda enam öelda lung teda aidata. Siis aga mõtles ta endast, rahuli-

kult, nagu kõrvalseisjast: misasja ma istun siin, selle la-
taga, punase sirmi all, kui kolme tunni pärast võib mi-
tabada kohutav õnnetus. Mis ma istun siin inimvoo ääres
autode heitgaaside pilves selle õnnetu Genaga? ...
jälle, juba kes teab mitmendat korda selle kahe nädal-
jooksul, tuli selge, kaine mõte: arst ütles «ei tea» üksnes
sellepärast, et kartis Veronika meeleheidet. Viivitas, va-
gides mõttes tema hingejõudu.

«Mis teiega on?» kuulis ta Gena häält.

Veronika pühkis peopesaga oma laubalt aeglaselt higi.

«Palun, vala mulle veini. Ainult piisake.»

Gena haaras kiiresti pudeli.

Akki naiseks tõmbunud sõrmedega surus Veronika klaasi
kõvasti pihku. Gena silmitses teda ärevalt.

«Lollpead,» ütles Veronika tasa ja hingeldades. «Juba
mardid olete kõik! Ei hinda seda, mis teil on. Mis sa veel
tahad? Mis sa sehkendad siin oma lollaka armukadede
sega? Sa peaksid iga minut õnne tänama, et oled alles
kahekümne viiene, et sul on Saša, et olete terved, et elate
ja võite edasi elada! Sina aga kõnnid siin ja väristad
põlvi, piinad ennast ja teda. Tainapea ...»

See ootamatu purse oli Genale arusaamatu. Ent tema
valust muserdatud hing tabas teravate sõnade taga, seda
maid võõra valu.

«Teil on õigus,» ütles ta otsekui vabandades. «Aga ma
ma teha saan?»

«Vististi mitte midagi,» ütles Veronika. «Elus on mõni
kord nii, et pole enam midagi teha ...»

Veronika vallandas veiniklaasi pigistavad sõrmed
lökkas klaasi kõrvale. Oma kahenädalase üksildase he-
luse vältel oli ta juba õppinud paanika lähenemist
tundma. Hingevalule eelnes ootamatu vastikus kõige su-
tes, mis teda ümbritses. Äkitselt muutus Gena talle lõpmata
vastikuks, vastik oli see silmanähtavalt kleepuv ja im-
päikesest pruuniks kõetud vein, ja tõtle, kauplusest kau-
lusse sõeluv inimvool oli samuti vastik. Pea kohal asu-
sirmi kriiskavpunane värv löikas silmi, ka hääled muut-
sid läbitungivaks ja teravaks, rebestasid kõrva.

Kõik tülgestas, kõik ärritas ja sähvatas mõte, veel mit-
valu ise, vaid üksnes mõte sellest, missugune see valu on.
Ja siis tuli valu.

Veronika istus sõnatult, olles vaikseks jäänud Ge-
nälesti unustanud, mõeldes endast ja sellest, mis tee-
ootab, nagu millestki kõrvalisest. Mõtted septembriõhtu

14. jaanuarist pingist, kust tema õnn alguse oli saanud,
tal kolge ohtlikumad, neist algas alati kõik. Ta katsus
põlvele tõrjuda, keelata endal meenutamast. Ta pöör-
tas jälle Gena poole, püüdes haarata võõraste hädade
sõnast olekorrast.

«Mulle,» ütles ta. «Jäta ta, mine ära. Piinlete mõlemad
võõrad ja saate üle. Juhtub ju, et armastus nagu inimenegi
õnnetuna.»

«I,» ütles Gena saatusele alistunult. «Ma poleks tohti-
nud kolmandat korda perekonnaseisuaktide büroosse
minna. Nüüd oleme temaga juba igaveseks kokku seotud.
Täna teineteist surnuks. Seda ütlesite te õigesti.»

Kõik polnud Veronikal Genale midagi öelda. Ta ei
tõelnud tema vastu enam ei kaastunnet ega huvi. Ka see,
et ta temaga rääkima oli tulnud, näis talle rumalana ja
mõttetu. Tarvis oli viieteistkümnenda korruse tuppa
lõpetada minna, laua taha istuda ja tööd teha, oodata, kuni
kõik viis saab.

«Olen sulle kõik öelnud, mida mõtlesin, Gena. Ilmselt
on sul õigus: keegi ei tohi end võõrastesse armuasjadesse
sõuda. Võid ära minna, kui soovid. Ma ei pea sind
hoida.»

Gena tõusis märgatava kergendustundega otsekohe
lõpetada.

Ka Veronikal tuli lahkuda. Kuid tal polnud jõudu end
pusti ajada. Ta sulges päikesest ja möödavilksatavatest
tuldudest väsinud silmad. Ja järsku võttis võimust piiritu
mehelaeletus. Milles on ta süüdi? Kunagi pole ta olnud
«ma» ega omakasupüüdlik, on alati olnud rahul nende väi-
tuste rõõmudega, mis elu talle on kinkinud. Oli lapsepõlv,
et lohn punapäine tüdrukutirts — Punaarmee komandöri
tatar. Olid lapsepõlve sõjaväelinnakud maa eri paikades,
tõde üksteisega sarnased. Siis, kui algas noorusaeg, tuli
sõda. Kellele need aastad kerged olid? Siis isa hukkumine
ja ema meeleheide. Ema on nüüd juba üle kolmekümne
aasta lesepõlve pidanud. Aastakümned üksindust. Nüüd on
ta vana, väga vana ja üksik.

Miks polnud varem kunagi pähe tulnud, et ema on üksik?
Tema palatine pärimine: «Kuhu lähed?», «Kunas tuled?»
et üksnes ärritanud, kunagi polnud mõttesse tulnud, et
«» tuleneb üksindusest, sellest, et aastakümnete eest ema
tõusnud kaotus oli olnud korvamatu

Ja on tugev inimene, see minu ema. Ei näita oma kannat-
ust. Maailmas on aga nõnda seatud, et lapsed ei maksa

vanematele oma võlgu. Ning suvilas istub üksildane eideköbi, suitsetab oma sigarette ja mõtleb oma mõtteid, aga tema, selle eidekese tütar, ei oska aimatagi, millest ta mõtleb.

Kui isa hukkus, oli ema peaaegu niisama vana kui tema Veronika, praegu. Ometi oli ema tüdrukule juba sama vanana paistnud. Vanemad on laste meelest alati vanad ja praegu oli peaaegu võimatu meenutada, missugune oli ema noorena olnud. Toona oli ta asendamatu, emata saanud päevagi elada, nüüd aga, kui ausalt südamepõhja vaadata, polnudki teda enam eriti vaja.

Gena oli ammu läinud, Veronika aga istus ikka veel, siin, siin, kinni. Ja mälu kummalise tuju tõttu meenus tal ammu möödunu, millele ta peaaegu kunagi polnud mõelnud: meri ja liivane supelrand. See meri ja liivane supelrand tulid tookord tema ellu ootamatult. Nende pere polnud kombeks suviti suvilasse või kuurorti sõita ja koolivaheaja veetis Veronika alati järjekordses sõjaväelinnakus, kuhu nad järjekordseks suveks olid sattunud. Onneks elasid need linnakud enamasti suurematest asulatest eemal, ning kohe majade taga oli kas taiga, Kesk-Venemaa stepp või mägioja. Ja vanematel ei tulnud pähegi, et peaks veel kuhugi sõitma — samasugusesse metsa, samasuguse jõe äärde. Tol aastal aga otsustasid isa ja ema Veronika mere äärde viia. Nii tulid meri ja Anapa liivane supelrand ning roosad viinamarjad, millel oli naljakas nimi — šasla. Tema, kaheteistkümnepäevane Veronika istus lina all, mis oli seotud nelja liiva sisse taotud vahtkõlge, ema aga seisis veepiiril, seljas sinine supeltrikoo ja vaatas merd.

Võib-olla meenus see sellepärast, et Veronika, kes ei neiuikka jõudmas, avastas siis esmakordselt, et ema oli ilus. Ema seisis veepiiril, seljas kirkavärviline supeltrikoo ja tumedad, rasked juuksed langesid tihke, päikeses sädeleva lainena ta õlgadele. Veronika oli jõudmas neiuikka ning täheldas oma kehas kohmetamapanevaid muutusi võimalik, et just seetõttu märkas ta esmakordselt ema kehast supeltrikoo all, tema nõtket rinda. Emal olid imelised sõrmed, nad sinkjasmustad silmad... Meenub, et just sel suvel hakkas Veronika nägema, kuidas mehed ema vahtisid, ja see vihastas ning häiris teda. Ta armukadetses ema lapseliku kiivusega, mis polnudki enam päris lapselik...

Sellest kõigest polnud enam midagi järele jäänud. Ainult aastatega kokkukuivanud üksildane vanaeit, kes suvilas

nettle suitsetas, pottidega sõdis ja möödunud mehe mälestustel hoopis lähenevast lõpust mõtles. Polnud enam juba punapäist tüdrukut, kes mere ääres liiva peal oli istunud. Oli naine, kes üksi siin Moskva lähematava suvepärast mudames, vabaõhukohviku punase päevavarju all istus, ühes lauaga, kollektsioneeritud «Kokur-suroži» pooltühil istus jõuetuna selle hirmsa sõnumi ootel, mida talle mõne tunni pärast võib-olla kuulutatakse.

4

Anissim paterdas paljajalu, supelpükste väel, ukse juurde astudes:

«Kas seal on?»

Kostas naaber Ljudmila Zahharovna nõudlik hääle:

«Lee lahtil!»

«See oli öeldud nõnda, nagu kavatseks naabrinaine astuda oma isiklikku korterisse. Ärritust maha surudes vastas Anissim võimalikult rahulikult:

«Ei saa. Vabandage, tulen duši alt ja pole riides.»

«Mis, on täna siis laupäev või?» pahandas naabrinaine otse taga. «Korralikud inimesed teevad tööd, aga tema korteris ei ole saunapäeval!»

«Vabandage,» ütles Anissim. «Ust ma ei ava.»

«Noh, tead, mis ma sulle siis ütlen!» Naabrinaise hääle taga oli käre, tema sõnad polnud nähtavasti määratud ainult Anissimile, vaid kõigile, kes trepikojas elasid, kogu päevase aja tõttu olid korterid tõenäoliselt tühjad. «Tul hakkad igasuguseid tolguseid majja tooma, kutsume sind korrale! Pugesid omaette korteritesse, polsterdasid need kalinguriga ja arvavad, et võivad elada, kuidas tahavad!»

«Ust ma sellegipoolest ei ava,» ütles Anissim.

Vannitoas jooksis kraanist turtsudes vesi. Tubades lendasid lastehääled. «Lolliks võib minna,» mõtles Anissim... «Miks on see naine veendunud, et tal on õigus tal ajal, kui tahab, võõrasse korterisse tungida?»

«Tulen küll!» pörutas naaber ähvardavalt. «Lähen otsekohe majavalitsusse. Ja räägin kõik sinu vanematele teada.»

«Soovin edu,» ütles Anissim.

Lifti uks paugatas üle kogu trepikoja. «Jumal tänatud ära läks!»

Anissim suundus vannituppa, tõmbas higise särki uuesti selga ja džiiinid jalga... «Mis neil kõigil vaja on?» mõtles ta ahastusega. «Mis nad kõik täna minust tahavad?.. Läks majavalitsusse, ja mis sellest! Ju tal pole parem teha. Vanematele tuleb aga niikuinii seletada, kuhu magnetofon kadus... Mis isa ütleb? Paremi on rääkida kõigest nii, nagu oli.»

Isa oli magnetofoni oma töö jaoks ostnud, polnud seda aga juba kaks aastat puudutanud, ja magnetofoni peeti nüüd Anissimi omaks. Kuigi, kes niimoodi arvas? Isa polnud magnetofoni Anissimile kinkinud. Võib-olla lootsi ta seda siiski töö juures kasutada, et sellega külades kummali lausumisi ja laule üles kirjutada. Kõik läks muudagi rumalasti. Kuid vanemad ei ripu asjade küljes. Tõreleval loomulikult, lärmavad natuke, kuid saavad aru. Üldiselt nad ju mõistavad teda. Küll mitte alati. Kui aga on vajadusega ühist keelt leida, siis läheb see enamasti korda.

Anissimi mõtted pöördusid taas ema telefonikõne juurde. Uuesti kerkis murelik küsimus: mis on temaga lahti? Ilmselt ei helistanud ema lihtsalt niisama. Tahtis midagi öelda, miski rõhus ja vaevas teda. Tahtis öelda, aga mõtles süütu ümber. Palus helistada pärast viit. Mis siis, kui helistab praegu?

Anissimile jätkus oma muredest ja probleemidest, vanemate mured ja probleemid puudutasid teda vähe. Vanemad ei pöördunud peaaegu kunagi tema poole abi ja nõu saamiseks, ta kuulis nende ebameeldivustest ja hädadest juhuslikult, nende omavahelisi vestlusi kuulates.

Kuid tema suhtumises vanematesse oli üks omapärane joon, mis oli Anissimile endalegi arusaamatu.

Isa oli tugev mees ja teda peeti nii-öelda esinduslikuks. Anissimile meeldis tema kuivetu ja terav nägu, tema näo rätusviis, tema talitsetus ja rahulik pehmus. Isa oskas väärikalt käituda, oskas inimestes lugupidamist äratada. Ema näis tema kõrval väikesena ja haprana. Ometi polnud ema kuni tänase päevani ilmaski Anissimis kaastunnet arutanud. Millegipärast tundus, et ta oli isast tugevam. Kaastunne isa vastu oli aga tärganud juba ammu, kui Anissim oli alles päris väike. Samasugune osavõtt nagu siis, kui ta hiljuti jalgrattal leistungiga pendeldades isa kanni mööda õist asulat sõitis. Kaastunne ja ühtaegu teadmus

oli tugevast, lahutamatu ühtekuuluvusest isaga. Isa karni koore all oli tunda avari olekut, kaitsetust. Kaitsetust, mis oli kostnud tol ööl tema üksildast laulust pimeduses.

Ema ei aratanud temas kunagi niisuguseid tundeid. Kui esimene korda selle aja jooksul, mida Anissim mäletas, torkas ta hinges järsku kaastunne ema vastu pärast ema telefonikõnet. Ta mõistis äkki, et ema vajab teda, et mingil seletamatul põhjusel temalt tuge.

Võib-olla peaks siiski emale kohe helistama?

«Mis Saša hää! Harilikult venitas ta «hal-u-u-u» pikalt ja tahtis näha, kas see tegi Anissimile nalja. Nüüd aga sosis- la hirmunult:

«Helen...»

«See ei meeldinud Anissimile, tegi ta rahutuks.

«Tervist,» ütles ta. «See olen mina, Anissim. Vabandage.»

«Tema ei ole,» ütles Saša samasuguse summutatud sosis- naga. «Ta läks välja.»

Anissimile tundus, et Saša nutab.

«Kas midagi on juhtunud?»

«Ei,» vastas Saša rutakalt, «Veronika Iljinitšnaga on kõik hästi. Minul on siin pahandusi... Ta tegeleb praegu oma asjadega.»

«Vabandage,» ütles Anissim, «ütelge emale, et ma helistan hiljem.»

«Loe nägus, laisk Saša — ema töökaaslane — oli Anissimile ebasümpaatne ja talle ei pakkunud mingit huvi kuulata ülevaadet Saša hädadest.

Ta heitis uuesti diivanile ja toetas jalad jälle diivanil- lile.

«Ta jäi vait, muusikatund sai otsa. Ka Zenka vaikis. Oli jäänud vaid kaugusest kostev aeglane tänavavalgus ja laste hääled.

Nahlavasti oli ema häiritud Saša ebameeldivustest,» mõtles Anissim ja rahunes. Ema sekkus sageli teiste inimeste ellu, püüdis neid mõista ja lepitada. Anissim oli sellega harjunud. Ja tema mõtted pöördusid jälle isa juurde. Isa polnud tõepoolest midagi niisugust, mis oleks võinud kaastunnet äratada...

Tema hommikul laua taga oli isa veeretanud sigaretti oma pikkade kõhnade sõrmede vahel ja saatnud läbi prillide uurivaid pilke Anissimi poole. Habe oli tal olnud korralduslikult aetud, seljas lumivalge särk, ees raskete raami-

dega moodsad prillid. Ent isa pilgus oli Anissim tabanud ohtlikku uudishimu. Isa esitas talle tühiseid küsimusi, ja oli tunda, et ta tahaks rääkida millestki muust, neile mõlemale äärmiselt olulisest, kuid ei leia sõnu. Ja tomatid süües ning taldrikusse vahtides mõtles Anissim, miks nad on nii naljakalt ja rumalasti seatud: nad on isaga kõige lähemad inimesed maailmas, aga jutust ei tule neil midagi välja.

Anissimil kiusas viimasel ajal üha sagedamini küsimus, miks isegi lähedased inimesed nii vaevaliselt teineteise juurde teed leiavad? Isa oleks ilmselt soovinud avameelset sõbralikku kõnelust. Ja Anissim oli selleks samuti valmis, ükskõik, millest isa ka temaga rääkida poleks tahtnud. Ent isa ei leidnud õigeid sõnu, ja tema, Anissim, samuti mitte.

Pool aastat tagasi, kui isale pidi tehtama maohaavade operatsioon, sõitis Anissim eelmisel päeval Horoševski maanteele, haigla juurde, kus isa lamas. Oli veebruar algus, kuid habras jääkirme pragises kevadiselt jalge all. Anissim istus pimedas uue haiglahoone vastas asuvale pingile ning valgustatud aknaid vahtides ja külmast lõdise des konutas seal paar tundi. Eales poleks ta seda kellelegi tunnistanud. Ei isale endale, veel vähem emale. Miks? Aga võib-olla oleks just tulnud sellest rääkida? Võib-olla oleks just sellest võinud alata lähenemine, mille poole püüdis isa ja mille poole püüdis ka tema, Anissim?

Võib-olla on kogu häda selles, et nad peavad teda ikkagi veel lapseks ega võta tõsiselt? Aga vanaema Ustja võtab «Vana ja väike,» muigas Anissim kibedalt.

Nad ei võta teda tõsiselt ja peavad lapseks. Tema aga teab neist nii mõndagi. Ja nad ei aimagi seda. Neile ei tule pähegi, kui palju ta neist teab. Võimalik, et just sellest teadmiseist tulenes ka see kaastunne isa vastu. Tema, Anissim, ju teadis, et sellel lõbusal ja naeruhimulisel inimesel kes nõnda vabalt ja lihtsalt inimestega suhtles, oli hinges palju kibedust.

Anissim teadis, et isa armastab elu ega pea end häda vareseks. Ja et omaenda kummalise kartmatuse oli ta enamikus isalt pärinud. Isa ei karda samuti midagi, ja kui näeb ülekohtu, sekkub hetkegi kõhklemata. Ja kui vaja, võtab prillid eest, pistab need taskusse ning tormab ükskõik missugusesse mõllu. Nagu poisike. Ka emale valetab ta nagu poisike. Tema imelik valetamine ei äratanud Anissimil ei hukkamõistu ega nõrdimust. Küll aga kaastunnet. Üld-

se vanusele ja — nagu ütleb intellektuaal Oleg — loole respektablusele vaatamata palju poisikeselikku. See avastuse oli Anissim teinud hiljuti. Ja see üllatas teda. Tema aga jäi alati täiskasvanuks. Ilmselt sellepärast et ta tundiski ema Anissimis kaastunnet esile.

Tema viimase sõna lõpetas Pastuhhov ootamatult:

«Volan vastu ükskõik missuguse karistuse, sest olen rik-
kunud meie õiglast seadust, mineviku iganditega aga tuleb
võidelda.»

Ja ütles seda häält kõrgendades, südikalt ja vaatas saali
missuguse näoga, nagu esineks koosolekul ning ootaks

Pärast lõunavaheaega ilmus kohtusse juhuslikku rah-
vast, eidekesed-pensionärid, noor abielupaar, kes tõenäoli-
kult oli tulnud lahutusavaldust tooma ning et aega para-
hela teha, astunud veidikeseks kohtusaali, elatanud ohvit-
ser ja kaks ülbet, huligaaninäoga noormeest.

Pastuhhov vaatas neid kõiki, pühkis käega otsmikku ja
võitles habet.

«Kohtuvaidlused on lõppenud!» teatas Tšudinov ja lõi
Pastuhhovi toimiku plaksudes kinni. «Kohus läheb otsust
tegemata!»

«Missugune kentsakas väljend — «kohtuvaidlused»,»
mõttes Dimov. «Säärased vanamoelised sõnad elavad veel
tõelise seaduslikus jõus.»

Nad olid jälle kitsukeses kroonumööbliga sisustatud
toas. Kirjutuslaud, kaks toimikuid täistuubitud kappi, vaha-
rõõlega ülelöödud tugitool. Aken, mille klaasid olid poole-
lõuvalt valgeks võõbatud, otsekui selleks, et rõhutada kõige
vähem päevast päeva toimuva eraldatust igapäevasest elust.
Kolm inimest istuvad praegu neljanda saatust määrama,
aga kuulutavad vabariigi nimel otsuse välja. Seda
kutsutakse kohtuotsuseks, tegelikult aga tehakse avalikku-
sust teatavaks inimese edasine saatus.

See hall argipäevastus oli teravas vastuolus kõigega, mis
võib iga päev toimuda. Ja see vastuolu lõi Dimovile
hõngu.

Tšudinov istus laua taha. Dimov uuris teda tähelepaneli-
kult kohtuniku noores jumekas näos tahtis ta leida samade
tundmuste jälgi, mis piinasid teda, Dimovit. Ent Tšudinovi
nägu oli kinnine ega peegeldanud mingit erilist erutust.
Tõuketult ta pealael oli jällegi kergemeelselt turris.

Ka Buškinit, nagu näha, häiris üksnes palavus. Uuesti hoogsalt viskudes vahariidega ülelöödud tugitooli, hakkas ta kõigepealt lipsu lödvemaks sikutama. Ta avas ülemise säriginööbi, ohkas kergendatult ja tiris välja oma sigareti paki. Ent sigaret läks sedamaid niiskeks ja pudenes la jamedate sõrmede vahel laiali. Vastikusega torkas ta selle tuhatoosi ja pühkis käed vastu pükse puhtaks.

Tšudinov võttis lauasahtlist mõned jooni täisveetud paberilehed. Esimesel neist nägi Dimov selgesti trükituna «Kohtuotsus». Ja jälle mõtles ta, et hoopis paremini sobiks siia sõna «saatus»... Ja nemad kolmekesi: see rõhutatult range noormees, kes täpselt teab, et kaks korda kaks on igal juhul neli, too rõugearmilise näo, kavalate silmade ja endise kiviraiduri võimsate kämmaldega töödejuhataja, kes ehitustandriil lõplikult hääle oli kaotanud, ja tema, Dimov, kes alles hiljuti oli Horoševski maantee haiglas suremas olnud, hakkavad seda saatust otsustama... Neile oli määratud tegutseda vastavalt seadusele ja südametunnistusele... «Seadus ja südametunnistus peavad ühtima», mõtles Dimov. «Asja tuum on selles.»

Tšudinov asetas hallide lehtede pakile koolilaste pasta-pliiatsi ja nõjatus tugitooli seljatoele. «Kõik on valmis», mõtles Dimov. «Elagu seadus ja südametunnistus...»

«O-o-oh! Küll hüppaks praegu külma vett!» ütles Buškin. «Sel aastal on loodus täiesti käest ära: on Moskva Taškendiga segi ajanud.»

Tšudinov kõõritas rahulolematult tema poole. Vaikis, otsekui oodates, mil sobimatute sõnade vümnegi silp õhku haihtub.

«Mis siis ikka, seltsimehed kaasistujad, hakkame otsust tegema...»

«Kaks aastat,» ütles Buškin kähiseva häälega... «Asja on klaar. Mees on varganägu»

Tšudinovi heledad kulmud võpatasid kergelt, ta vaatas Buškinit tähelepanelikult, ja Dimovile näis, et imestab sega.

«Ärge kiirustage. Vaatame järjekorras.»

Ta võttis väikese paksu raamatu, mis lebas laual, temas paremal. Lehitses seda ja avas vajaliku lehekülje.

«Pastuhhovi süüdistatakse paragrahv kaheksakümne üheksa esimese punkti järgi. See kõlab nii: «Riigi või ühiskonna vara avaliku hõivamise eest omastamise eesmärgi karistatakse vabaduse kaotusega kuni nelja aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.» Eeskätt on meil

tsustada, kas loete Pastuhhovi süü täielikult tõesta-

lõn küll,» kostis Buškin südikalt. «Riigivara salajane laudne. Rahvapäraselt vargus. Klapib. Seal on kirjas loom aastat.»

«Polege ometi,» ütles Tšudinov juba ärritatult. «Tähelepanu! Te arvate, et Pastuhhovi vastu esitatud süüdistus leiab õhtulku arutluse käigus kinnitust? Kas nii?»

«Täpselt!» ütles Buškin. «Teie aga, Valeri Ossipovitš, ei ole korrast lugu. Aastate järgi ei oskaks nagu arva-

da, kas loete tema sõnadele tahelepanu ja pöördumist poole.

«Kui te seisukoht?»

«Lisepoolest, kõik on õige,» sõnas Dimov. «Ainult et tähtsust ei ole.»

«Teda hiljem,» katkestas Tšudinov. «Ka mina leian, et Pastuhhovi süü on täielikult tõestatud. Aga karistusmäär — see on juba teine küsimus. Kõigepealt teeme selgeks, mis on selles asjas segaseks jäi.»

«Kõik on selge,» ütles Buškin.

Dimov tundis, kuidas tal higitilgad aegamööda ja kõditada üksteise järel mööda selgroogu allapoole vajusid. Tema tunne oli vastik ja alandav ning kuidagi sootuks kohutu. Buškin suitsetas mõnuga, puhudes suitsu läbi mustade karvadega täidetud ninasõõrmete.

«Kas on palav, vana?» küsis Dimov teeseldud kaastundes varjata oma üha kasvavat sügavat vastuharust selle mehe, tema söaka ja argise julmuse vastu. «Kas te, küll te õhtul end jões jahutate.»

Buškin vaatas teda imestunult.

«Kas te seda vargapoissi haletsete, siis pole mõtet see ümmule kallale karata,» ütles ta solvunult. «Mina ei ole kaastanud ja õhtul hüppan jökke täie õigusega.»

«Võikelduge, vana, ärge kõhelge,» ütles Dimov. «Mina, mõeldes, mõtlen ka õhtul ujuma minna — igaühele oma, ei oleks.»

«Kuidas siis?» arvas Buškin kuivalt. «Seaduse järgi...»

«Aga mina, näe, kavatsen sellesama seaduse järgi taotleda, et see Pastuhhov vahi alt vabastataks ja lastaks tal minna koigi nelja tuule poole, ning kui tal selleks tahtmist ei ole, siis saadab õhtul Himkisse või Serebrjannõ. Bori. Või kui ta ei võtma, kui see talle rohkem meeltmööda peaks olema.»

«Ohool» muigas Buškin. «Kust te niisuguse seaduse lei-
site, et vargad tuleb lahti lasta?»

«Sellest raamatust, mis kohtuniku ees laual on,» ütles
Dimov.

«Seal on kirjas kolm aastat.»

Tšudinov ei sekkunud vaidlusse, istus sirgelt, vaadates
otsa kord ühele, kord teisele — ilmselt tegutses ta kohtu-
kule antud instruksiooni kohaselt: kõigepealt ära kuulata
kaasistujate seisukohad, alles siis öelda oma kaaluka
sõna. Aga võib-olla vaevasid ka teda kahtlused? Kohtusa-
lis oli ta igatahes kuulanud kõiki ühesuguse keskendatu-
tähelepanuga... «Ei mõista ma sind, range noormees,
mõtles Dimov. «Kumba on sinus rohkem: kas instruksio-
nide ees kummardamist või südamlikkust?»

«Selle sulgi pärast te mind küll pisaraid valama ei pane,
ütles Buškin, hakates juba vihaseks saama.

«Ega minagi kavatse tõinama pista,» vastas Dimov.
«Ärge tehke minust tossikest. Ja teilt ei nõua ma mingi
pisaraid.»

Tšudinov vaikis ikka veel.

«See sulgi varastas riiklikule organisatsioonile kuuluvat
kella, aga teie ütlete: vabaks lasta,» protestis Buškin
kalgilt. «Närvid ei kõlba teil mitte sinna kohtagi...»

«Ei, närvid on mul korras,» muigas Dimov. «Me lihtsalt
mõistame kohut inimese üle. Kui me seejuures ka närva-
rime, pole selles midagi häbistavat.»

«Teie elust ei tea ma midagi,» ütles Buškin juba leplik-
malt. «Ilmselt olete õpetatud mees. Mina aga olen töö-
juhataja. Teate, kui palju materiaalseid väärtusi minu
kaela peal on? Mul tuleb vargustega elus tihti kokku puu-
tuda. Ja kuidas veel!»

«See siin on ju pisivaras, teie aga tahate soolata ta
kõrgeima karistusemäära nagu mõnele teenelisele — kolm
aastat.»

«Pisivargad need kõige hirksamad ongi. Suuri on meil
kaugelt vähem. Aga just niisugused väikesed, süütu-
himustajad, hädavaresed, kes kaupluste iseteeninduslette-
ümber tõuklevad — üks näppab kasti naelu, teine ämb-
täie valget värvi. Korraldavad rublaseid ringe. Üks, ka-
Värv, naelad, käepidemed, tapeet... Virutavad mõistliku-
rubla või kahe eest. Nende naelte pealt võtab ta rubla,
saaks pool pudelit punast veini, riiklik hind on samal ajal
palju kõrgem. Ja kui minu käest küsida, siis just pisivaras

on juhtuksin tagedamalt. Riigile teevad nad kokkuvõttes
palju rohkem kahju kui suured.»

«Muidugi, et teil on õigus, vana, kuid Pastuhhov peab
oma vastust üksnes oma patu eest.»

«Tõna, muidugi oma. Aga tuleb mõelda ka sellele, mida
ta teeb endast üldriiklikus mastaabis kujutab.»

«Või kohe üldriiklikus,» muigas Dimov. «Niisuguses
mastaabis võib üksikisik teinekord hoopis kaotsi minna.
Tõsi muidugi, et pole üldse eristatav. Nii et üld-
riiklik mastaabiga tuleb ettevaatlik olla. Kellele seda kella
üldriiklikus mastaabis vaja oli?»

«Kõigile on iga nael vajalik,» väitis Buškin jonna-
talt.

«Aga inimene?» küsis Dimov. «Muuseas, vabana on ta
kaugelt vajalikum ja kasulikum kui vahialusena.»

«Tšudinov otsustas pikaksveninud vaidluse lõpuks katkes-
tada. Pastapliiatsit sõrmede vahel keerutades ütles ta:

«Argein valgugem laiali. Võtame järjekorras. Tähendab,
me kõik kolm otsustasime: Pastuhhovi süü on tuvastatud,
varguse fakt tõestatud. Nüüd tuleme uuesti küsimuse
pöörde: mis meil selles asjas ebaselgeks jäi?»

«Minul on kõik selge,» ütles Buškin.

«Noh, aga see, kas kell oli varguse momendil terve või
murtud, kas see on teil selge?»

«Mis tähtsust sellel on? Kell varastati, kuid kas see oli
terve, või katki... See kõik on kõõmes.»

«Ii. See on tähtis. Niihästi varastatud eseme hinna kui
ta kurjategija isiku seisukohalt.» Tšudinov pöördus Dimovi
poole: «Kuidas teie arvate?»

«Arvan, et on tähtis. Ja oluliselt.»

Tšudinov pöördus uuesti Buškini poole:

«Kuidas teile siiski tundub: kas kell oli terve või katki?»

«Tõenäoliselt terve. Dokumentidest on näha ja majan-
dusjuhatajal pole mingit mõtet valetada. Aga see tema
sõber, kes külma ei kannata, see, ühesõnaga, oli sõber.»

«Selge... Teie seisukoht?»

«Muide, Valeri Ossipovitš,» ütles Dimov. «Niisugune
tõend pole teile muidugi uudiseks, tõenäoliselt ei puutu
teie asjaga kokku esimest korda: kui ma Maninat
kohtas, uskusin iga ta sõna, kuulasin teist tunnistajat ja
arvasin teda ka. Kuulasin Pastuhhovi ennast ja advokaati
ja uskusin neidki. Ja ikka kaldun ma rohkem arvama, et
sellel oli katki. Advokaadil on õigus: selle aja sees, kui kell
võeti remonti seisis, võis näiteks koristaja ta täiesti vabalt

maha pillata. Ja mitte Pastuhhov, vaid mõni teine võtma. Kartis tervet kella varastada ja võtta mõned osad. Paljugi mis võis juhtuda! Mulle näib, et advokaadil oli õigus, kui ta ütles: see, et kella vahetult enesest vargust remonditi, ei tõesta veel sugugi, et ta varguse momendil terve oli.»

«Selge... Ka mina olen sellega nõus,» kostis Tšudinov. «See tähendab, et otsuses peame lähtuma asjaolust, et kella oli katki.»

«Kuidas nõnda?» imestas Buškin.

«Sellepärast, et seadus niimoodi ette näeb,» ütles Tšudinov. «Kui asjas midagi ebaselgeks jääb, tuleb seda kasutada süütluse kasuks.»

«Sa hakkad mulle meeldima, noormees,» mõtles Dimov. «Ka seadus meeldib...» Valjusti aga ütles ta Buškinile poole pöördudes:

«Paistab sedamoodi, vana, et ka Miša Pastuhhov läheb täna jökke suplema. Ja mitte sellepärast, et mina intelligendist tossike olen.»

Dimovile ootamatult ütles Tšudinov naeratades:

«See, et kell oli katki, ei tähenda veel, et peaksime Pastuhhovi vahi alt vabastama ja talle karistusmäära valima mis vabadusekaotusega seotud poleks. Varguse pani ikkagi toime... Kohe läheme karistusmäära juurde.»

Tšudinovi laual helises telefon. Tšudinov võttis kulla kortsutades toru.

«Jaa... Ma teen otsust, ära mind sega... Missugune kraan? Miks ta äkki jooksmas hakkas? Griška keeras aga kus sina olid?»

Dimov kuulis torus erutatud poisihääle piiksumist, aga sõnadest aru ei saanud. Tšudinov lõi pahaselt käega vastu lauda.

«Mis te seal veega tegite? Ah ujutasite laevul Jook kähku naabrite poole, kutsu Anna Semjonovna telefoni juurde! Kähku!» Tšudinov kattis toru peoga ning ütles Dimovile ja Buškinile kohmetunult: «Küll on häda. Keerake kraani üle, uputavad korteri ära...»

Dimov tõusis diivanilt ja läks avatud õhuakna juurde. Toa tolmune, umbne palavus pani kurgu kipitama, isegi prillid tõmbusid higiseks.

Dimov seisatas õhuakna all. Ent sealt tuppa valgust oli ülekuumenenud, ninna tungis bensiini ja kuuma asfaldhapukas hais. Põiktänavas oli vaikne — polnud ei autode ega jalakäijaid. Vastas asuvas töökojas istusid kingsepa

talatel järidel ja kopsisid millestki vesteldes laisalt üksteist, ning sealsamas kõrval väikeses pargis istus noor naine mustajuukseline rohelise kleidiga tüdruk, raamatut lugemas. «Olja,» taipas Dimov imestunult. «Tema jah...»

«Kui ta sinu sai? Ootab mind? Kuidas ta teada sai, et ma

...»

Ent Dimov hommikul Veronikale ütles, et tuleb hiljem, et ta ootab, et helistab võib-olla Oljale. Ta ei teadnud seda ühtselt. Tekkis lihtsalt tahtmine õhtu vabaks teha, et sa saaksid nimelt, see polnud veel selge: võib-olla helistada ta Oljale, kuid võimalik, et ka mitte. Viimastel kuudel olid kohtumised Oljaga Dimovit ootamatult rusuma hakanud. Alles poolteist aastat tagasi oli Dimov olnud haaranud vapustatud ja muserdatud äkitselt puhkenud tundeist, et tema vanusega kokku ei sobinud. Aga praegu, nähes Oljat, raamat käes, rahulikult pingil istuvat, tundis ta taas tühjust ja pahameelt ning alles seejärel lasekat rõõmu, et ta, Olja on ta üles otsinud (ilmselt helistas tööle) ja ootab, ootab veel tunni ja teisegi — niipalju kui vaja, ta teab seda.

Tšudinov andis tema selja taga telefonisse arukaid korraldusi, püüdes veeuputusele oma korteris piiri panna. Palavusest roidunud kingsepad kopsisid hääletult vasaraga Olja istus pargis, kummargil raamatu kohal, ja ootas teda, Dimovit.

Olja istus Dimovi poole küljega, valgetes suvekingades ja tihedasti üksteise vastas, nagu raamatu kohale kummardatud, ja oli lugemisse süvenenud, lugedes mingi lapsekirja, kooliplikaliku õhinaga. Tema mustad juuksed lähtestid päikese käes ootamatult ruuge helgiga. Ja esialgse tühjuse asemele asus hellus nende kohevate, sootuks tatarlapselike, läikivate juuste, väikese, pisut kongus nina, kummargil kaela, ning ümarate, nooruslikult roosade, tihedasti kokkusurutud põlvede vastu. Oli liigutav, et Olja loeb raamatut just nõnda, lapseliku õhinaga.

«Pargipink on linnaarmastuse sümbol,» mõtles Dimov naeratades. Peaaegu kõigil linlastel algab armastus just sügisel pingil tolmunud puude all, keset linnakära, tatarlapseid ja vanaemasid, liivaämbrite ja kühvlitega tänaval ning napile jalutuskäigule toodud lõputust toasistust. Nad kogaraks läinud linnakoeri. Moskvalastel on kohtu meespaigaks veel metroo. Selle soojad, erilisest allmaatundusest tihedatud saalid. Kuid seda talve ajal. Kevadeti, suviti on inglisele aga kohtutakse kõval puupingil kusagil Tverskoi

puiesteel või Tšistõje Prudõs... Ja peab oskama midagi välja teha sellest mürast, laste kisast, mõõdujate uudishimulikest pilkudest, koertest, kes muu hulgas su kühnuusutavad — osata sellest üle ja kõrgemale tõusta, aru nute illusoorssesse üksindusse...

Kui palju tunde olid nad Oljaga niisugustel pinkidel veetnud?

Ka tema, Dimovi, kooselu Veronikaga oli alanud ühe jäisel septembriõhtul samasugusel pingil. Alanud ja terve kahekümne aasta pikkuseks veninud. Nüüd aga istub mees väikeses pargis üks teine naine, õigupoolest isegi mitte naine, vaid päris plikake, loeb koolitüdraku agarusega raamatut ja ootab teda, Dimovit, otsekui petlik kutse muu jaoks uueks alguseks. Temal aga pole enam varuks järele kahtkümmet aastat.

Dimov vaatas silmi kissitades ja sigaretti nārides la kuumusest higiseks tõmbunud prillide avatud õhuakna Oljat. Teda täitsid õrnus ning valu ja ähmased süümepeenad, mis viimasel ajal alati tekkisid, kui ta Oljale mõtles või temaga kokku sai.

Olja istus ja ootas teda. Ja mitte üksnes teda, vaid veel midagi, mis oli poolteist aastat tagasi alguse saanud — peaks Olja arusaamade kohaselt üha edasi kestma — tal terve elu, läbi aastakümnete. Kuid ei kesta midagi. See üksnes temal, Oljal, on ees terve elu, Dimovil aga mitte. Ja ei oota neid midagi ning see pole mingi algus, vaid silmapete ja tal pole õigust seda pettust jätkata.

Nad elavad Oljaga eri maailmades, erinevates ajarelvades, ja neile ainult näib, nagu elaksid nad ühes ja samas maailmas ühel ja samal ajal ning istuksid kõrvuti ühel ja samal pingil. Tema pink oli jäänud seljataha, kahekümne aasta kaugusele. Ja kui Olja lõpuks sellest aru saab, tõuseb ta pingilt — kuskil Tverskoi puiesteel või Tšistõje Prudõs — seal, kus nad parajasti juhtuvad istuma, lööb on õpiku plaksudes kinni ja astub temast, otsekui viirastuse vabanenult oma elu temale kättesaamatusse aegkonda, on päris algusesse, mis Dimovist eraldi seisab.

Võimalik, et see juhtub juba täna, sellel pingil, kui nad Pastuhhovi saatuse lõpuks ära on otsustanud ja Dimov tema juurde jõuab.

Dimov krimpsutas nagu kirbest suitsust, mis sigaretist otsast prilliklaaside taha puged, ja vaatas Oljat. Viimasel ajal tunnetas ta üha sagedamini kibeduse ja valuga, et ta sellest noorest olendist eraldatud, vägivaldselt lahti rebitud.

Olja hing oli tema pärast, ta lembesõnad olid temale alati olnud. Sellest hoolimata ei kuulunud Olja talle. Ükskord meenuti Dimov ka ette ei võtaks, missuguste meeletus- ja mõnede tegudes ei läheks, peamine osa Olja elust on olnud eraldatud. Siin astub jõusse lihtne aritmeetika: kui Oljast kaksikümme kolm aasta vanem. Ja sellest kõik öeldud.

vaatas Oljat läbi õhuakna otsekui rongist, mis peab peatuma liikuma hakkama ja alati silmist kaduma. Ja Olja asusid kuskil teises maailmas ka need kingad oma hääletute vasaratega, see palavusest sinkjaskõrde muutunud väike park ja terve see vaikne, otsekui mõnest sajandist pärit Moskva põiktänav.

Andrei Aleksandrovitš!» kostis selja tagant Buškini hääl. «Millest te nii sügavalt mõtlete? Vesi pandi voolu. Tulge siia. Otsus on tarvis ära teha.»

Anissim, Oleg ja Marianna istusid Miusskaja väljaku kaudu perekonnaseisuaktide büroo läheduses. Oleg arvas, et siin sisseminekut on vaja täpsustada mõningaid asju, Anissim aga kahtlustas, et ta lihtsalt kardab.

Marianna sõi jäatist. Ta tegi seda kiirustamata, mõnuga: ta muustanud järjekordse suutäie, vidutas ta oma sinimust ja pärast neelamist limpsis huuled roosa keelega rahulikult puhtaks. Tema väljanägemine oli muretu ja rahulolev. Ta ei sarnanenud inimesega, kes kavatseb mõne aja pärast perekonnaseisuaktide büroosse minna, et otsustada seal alati oma edasine saatus. Ka tema riietus ei olnud pruudile kohane — kulunud oranžist velvetist pükid ja kootud pluus, mis ilmselt oli paljale ihule tõmmatud. Ta harmiselt kentsakad, kuid kaunikesti kantud punutud kinnadega importkingad.

Ka Oleg oma narmendavate, luitunud džiinide ja kodusärgiga ei andnud peigmehe mõõtu välja.

Marianna oli habras ja väike, pealtnäha mitte rohkem kui kuueteistkümnene. Ka Oleg oli kõhetu, kitsaõlaline, valvatu, inetu näo ja ülemäära pikkade kätega. Tema peal ninal troonisid väljakutsuvalt paksude, tugevate sõrsetega prillid. Kas praegu on vähe prillikandjaid, kuid Anissim oli märganud, et Olegi prillid kutsusid inimestes üldiselt arviluse. Tundus, nagu kannaks ta neid paljalt uhkel- tult.

«Lõpuks on tal labane inimene,» ütles Oleg nagu alati tar-

mukalt ja kategooriliselt. «Ja isa samuti. Neid, kas näete, rahulda minu aineiline kindlustatus.»

Olegi teravad sõnad tema vanemate kohta ei häirinud Mariannat põrmugi. Ta näksis endiselt jäätist, vidis silmi ja limpsis huuli.

«Nad langesid hüsteerikasse, kui kuulsid, et mul ainult stipendium. Ja pole akadeemiku suvilat.» Ta pöördus Marianna poole: «Kas sa vajad akadeemiku suvilat?»

Marianna kehtas vaikides ja ükskõikselt õlgu. Et tänast kohtumist oli Anissim teda vaid üks kord näinud, kuid juba siis oli Marianna mõistatuslik, naeratlev, rahul temas imestust äratanud. Näis, nagu mõtleks see tüdruk kogu aeg mingit lõputut, vaikset ja rõõmsat mõtet. Ta oleks põrmugi huvitatud sellest, mis tema ümber sünnib. Veel oli mõnikord tunne, nagu heliseks Marianna sisenemises pidevalt lustakas muusika, tema liigutusedki võivad äkitselt sattuda selle teistele kuuldamatu muusikarutavõimusesse. Olegi küsimuse peale kehtas ta kergelt õlgu kergitas kalme, liigutas natuke oranžide püksilega põlvi, lõi kulunud kingadega vastu maad. Kõik see sooritati ühe ja sellessamas muusikarütmis. Ja Anissimil tuli pähe kehtas mõte, et kui kõrv vastu Mariannat suruda, võib see muusikat kuulda: klaaskellukeste vaikset tilinat nagu valv aegsetel kelladel.

Anissim oli vihane. Tal oli tolmusel linnaväljakul paljajalga ja umbne, kogu see pulmade jant näis naeruväärne ja Oleg ning Marianna tundusid täiesti sobimatu paarina. Ta ei suutnud mõista, miks Oleg viivitas. Oleg oli üldse jutukas ja igaks elajantamiseks oli tal varuks oma isiklik arvamus. Kuid praegu oli kõnede pidamiseks täiesti sobimatu ja praegu oli rumal oma tulevase sugulase taga rääkida. Kõik olid kord otsustanud, tulnuks tegutseda. Oleg aga valis edasi, peenikesel ninal kükitavate totrate prillidega näo õieli:

«Ja vend on tal kah kretiin. Kaheksakümmend kilo trükitud lihaseid ja linna ajud.»

«Kaule,» katkestas teda Anissim. «Kas te Marianna poleks võinud end selleks pidulikuks sündmuseks teatavalt riietada? Teid kihutatakse ju perekonnaseisuaktide büroo välja. Vabandage muidugi.»

«Ma ju seletasin sulle,» ütles Oleg ärritatult. «Ta lasi lihtsalt kodunt jalga. Ümberriietumisest oli asi kaugel.» Ta pöördus Marianna poole: «Mismoodi sinu omad teada sa

te, et teie tunne on määratud tänasele päevale? Kas ütlete ka?

«Tah,» tunnustas Marianna muretult. «Miks peaksin ma pehmele minema? Ma pole mõni Kaukasuse vang.»

«Tah,» naeratas Oleg armulikult. «Nüüd aga passib su enda kambajõmmidega ilmselt perekonnaseisuaktide büroo ees.»

«Küll,» nõustus Marianna. «Vast meeldib, kui mind täna läbi pekstakse?»

Marianna naeratas lahkelt ja unistavalt. Ja Anissim mõtles, et nähtavasti oleks talle tõepoolest meeltemööda, kui perekonnaseisuaktide büroo ukse ees mingi kaklus sõlmuks. Anissim tundis seesuguseid tüdrukuid, kelle ümber alati koguvad kaklused ja tülid, nemad ise aga jäid kõrvale. See oli näiteks Rita. Ja nagu Mariannagi, nii jäi ka Anissim ligipääsmatult rahulikuks. Ent Rita rahulikkuse taga oli muretus, vaid kalk enesekindlus.

«Te vennal on palju kambajõmmi?» küsis Anissim.

«Jah,» vastas Oleg teeseldud ükskõiksusega. «Tõepoolest terve jalgpallimeeskond.»

«Ta on minu jaoks paljuvõitu,» ütles Anissim. «Aga et tunc, et praegu te abiellute ära, pärast aga... Mis te pärastpoole peale hakkate?»

«Ei,» vastas Oleg, «ma ei taha enam peksta ei tohi,» ütles Oleg õelalt ja rõõmsalt. «Sus olen juba lähedane sugulane.»

«Aga ma naeris vaikselt.»

«Aga ma naerad?» päris Oleg valvsalt.

«Ma pole kindel, et Borkal on sugulaslikke tundeid.»

Anissim mõtles taas tusaselt, kui rumalasti tal tänasel päeval on vedanud. Praegu lõpeb kõik nähtavasti selles, et ta võõras pulmas läbi pekstakse. Miks ta küll alati nii pigisse satub?

«Kas me veel kaua siin istume?» küsis ta kannatust kaotades.

«Istume veel,» ütles Marianna. «Seal võidakse meile teada anda.»

Ta oli jäätisest jagu saanud ja istus nüüd, käed välja tõmmatud, liigutades oma kleepuvaid harali aetud sõrmi ega näinud nähtavasti, mille külge neid puhtaks pühkida.

Anissim vaatas teda rahulolematu pilguga. Polnud selge, kas ta mõtles kahjuröömu või kartis ta tõepoolest perekonnaseisuaktide büroo juures võis juhtuda.

«Peksma hakatakse seal mind,» ütles Anissim tige-
«Eks selleks te mind ju kutsunudki.»

Oleg hakkas naerma.

«Noh, mitte just päriselt. Rohkem ikka selleks, et
Borkat peksaksid.»

Marianna, kes mängis oma kleepuvate, õieliactud so-
dega mingit kuulmatut meloodiat, vaatas tähelepanelikult
Anissimit, otsekui kaaludes, kuidas Anissim kakluses
käituda. Tema muretutes silmadeš vilksatas pilkav tü-
Anissim sai veelgi pahasemaks.

«Olgu, lähme siis,» ütles ta ja tõusis püsti.

Marianna pühkis sõrmed oma oranžide pükste k-
korralikult puhtaks ja tõusis samuti. Ka Oleg tõusis.

«Perekonnaseisuaktide büroos soovitati meile abiellu-
mimise paleed,» ütles ta. «Mis paleest võib niisuguses
korras rääkida? Pealegi on see minu arvates labane: l-
vanikutega takso, õhupallid, radiaatori peal poole me-
kõrgune plastmasspupe. Tobedus!»

«Mispärast tobedus?» ütles Marianna. «Minu arv-
vahva... Ja pruudiloor.»

Ta vedas kätega sujuvalt ümber oma väikese sas-
otsekui kohendaks nähtamatut loori. Ja Anissimile
nagu kuuleks ta isegi mõnda takti vanaaegsest valsist
«Mängutoos,» mõtles ta vihaselt.

«Oleksin loori tahtnud,» ütles Marianna.

Oleg oli siiski iseloomukas noormees. Ta oli juba
nud hirmust võitu saada.

«Niisugused pulmad jäävad rohkem meelde kui lilled
takso,» ütles ta reipalt ning astus otsustavalt värava po-
Ent samas peatus, vaatas oma kortsunud džiine, ka-
sinise särgi kaelust ja ohkas. «Oige ta on: oleks mul v-
malt mingi lips ees! Ja sina oleksid võinud siiski k-
selga panna. Kas või mõne vana.»

«Ema pani kõik kleidid kappi luku taha,» ütles Ma-
anna. «Ja mis peaks neil perekonnaseisuaktide büroos
lega asja olema, kuidas ma riides olen?...»

«Anna oma pass siia,» ütles Oleg. «Ma lähen kon-
lin, kas on juba meie kord. Et sa oma pükstega seal
tult tolknema ei peaks. Astume sisse, üks-kaks-kolm
tehtud. Ehk ei jõuta meid siis põhjalikumalt uurida.»

Marianna tõmbas pükste tagataskust passi ja ulatas
Olegile. Lausus siis õhates:

«Varem oli lihtsam: lepiti mõne kolkaküla papiga kol-
üüriti troika.» Ta sulges unistavalt oma sinisilmad.

«... kuljustega. Kirikus aga põlesid küünlad... Nagu
... raamatutes.»

«... ülemise sarginööbi kinni, kohendas nimetis-
... pilliklaaside ühenduskaart ja läks pargiväravast

Marianna heitis taas Anissimile lustaka, hindava pilgu.
«... ütles, et sa oled väga tugev ega karda midagi.»

«... lösi,» vaidles Anissim tighedalt. «Kardan küll.»

«... ei mõtle abielluda?» küsis Marianna.

«... ütles Anissim. «Kuhu mul kiiret on? Sügisel võe-
... ajaväkke.»

«... sellest?» ütles Marianna. «Paljud abielluvad
... ajaväkke minekut, et suhteid kindlustada. Aga
... paljugi mis kahe aasta jooksul võib juhtuda.»

«... pööras pilgu kõrvale, sest jälle vilksatas ta silme
... nägemus hommikuse jõe kaldalt. Ta mõtles:
«... oleks, kui nemad Ritaga siia, selle perekonnaseisu-
... büroo juurde tuleksid? Taas meenus talle habisev
... metsatuka kohal. Ja jälle tärkas piinav küsi-
«... mis lausa pööraseks tegi: millega nad seal metsa-
... nikul praegu tegelevad?»

«... hoo! Küll läks süngeks!» ütles Marianna, vaikis
... ja küsis: «Kas sa armastad oma vanemaid?»

«... kostis Anissim. «Mis siis?»

Marianna ohkas.

«... een... Aga mina ei armasta. Umbes neljateist-
... eluaastast peale ei salli ma neid üldse. Vane-
«... armastama, aga mina mõnikord lihtsalt vihkan
«... Mis leha, kui vanemad on tühised inimesed ega vääri
... pidamist? Ah? Kas sina ei leia oma vanematel mingi-
«... puudusi?»

Anissim kehtas õlgu.

«... lülitub.»

«... Aga üldse, kas mõistad neid kui inimesi? On nad sulle
«... elavad?»

«... loomulikult.»

«... Aga minu omad mitte. Meil on kõikides asjades hoopis
... vaated. Oled õnnelik, kui armastad ja austad oma
«... vanemaid. Sellepärast, et tead, väga raske on... oma
«... vanemaid mitte armastada. Aga nad on niisugused. Jõh-
«... võtsid kätte ja rikkusid mu pulmad ära.»

«... ta rääkis seda kõike vaikselt ja rahulikult, endist viisi
«... talades, toksis oma kantud kingadega kergelt maad

ning kõigutas pisut õlgu. Ja lustakas meloodia, mis t helises, ei sobinud sugugi kokku tema kurbade sõnad

«Aga Oleg on kõigele vaatamata juba mu mees. See kuu pärast saame lapse.»

Anissimile oli Marianna avameelsus mõistelamat tegi ta kohmetuks. Marianna vaatas oma süütute dega alt üles Anissimile otsa ja naeris vaikselt.

«Sellest ma neile muidugi ei rääkinud, et nad ei aru nagu loodaksin nende kaastundele. Saavad kõik korr näitan templit passis ja teatan ülejäänust.»

«Imelik,» mõtles Anissim, «iga teine tüdruk närvit kardaks. See aga on rahul ja rõõmustab...»

«Ja kust te elama hakkate?» küsis Anissim.

«Ei tea,» kostis Marianna muretult. «Igal juhul n nende juures.»

«Oleg elab emaga ühes toas. Ja mida te sööma hakk Kust te raha saate? Olegil isa ei ole, ema on tal medits õde, ise on ta üliõpilane.»

«Praegu pole söömine moes,» naeris Marianna. ameerika punktdieeti pidada, siis jätkub kahele ru päevas.»

«Ikkagi on arusaamatu, kuidas te elada mõtlete... näiteks kuhu te täna pärast perekonnaseisuaktide b lähete?»

«Algul minu juurde,» ütles Marianna. «Näitame vana tele templit passis, siis aga... siis aga kõigi nelja poole.»

«Ei saa aru,» kordas Anissim jonnakalt.

«Kui vana sa oled?» küsis Marianna järsku.

«Kaheksateist.»

«Kaks aastat noorem kui meie Olegiga, aga räägid vanataat: ku-u-hu-u, ku-u-idas? Aga mina olen arusa sele jõudnud: tead, kui palju inimesed sellega kaotava nad kõike ette arvestavad? Kaaluvad, vaagivad — ei välja. Ja loobuvad... Muide, asi on selge: sa pole kedagi tõeliselt armastanud. Aga kui armastama hak siis pea mu nõuannet meeles: ära midagi ette arvesta, kuidagi laabub.»

«Mõneks päevaks võin teile anda meie korteri võ ütles Anissim. Hetkeks vilksatas mälus Ljudmila Z roovna kreemist läikiv vihane nägu. Noh, kurat tema»

«Näed sa, juba laabubkil» ütles Marianna tõsiselt. Perekonnaseisuaktide büroo nurga tagant hüppas

«... astunud, vaid just nimelt hüppas. Tema välja- oli turris ja tige.

«et komplikatsioonid juba tekkisid,» ütles Mari- annamatu rahuloluga.

«... pralut löötsutades pingi juures.

«... ja peilisid. Nad on seal... Borkaga. Sissekäigu lundub, et nägid mind.»

«... miks sellest?» arvas Marianna rahulikult. «Proovigu it tulla. Borka lõõn ma isiklikult sandiks. Pealegi on d allsugune kaitsja.» Ta mõötis Anissimit rahuloleva

«... aga mõtles muigamisi, et nähtavasti mürlsus ... sisemuses praegu mingi sõjakas tants.

5

... tupp val lõpuks valmis ja kotletid olid praetud. Vanaema ... kustutas petrooleumipriimuse. Asjatoimetused olid ... tatud, ees ootas pikk päev ja seda tuli millegagi täita. ... rindas vastupandamatu soov minna oma hämarasse ... (vanaema Ustja hoidis päeval kardinaid akende ees, ... puke loaõhku kuumaks ei kütaks) ja pikali heita. Vana- ma Ustja aga ei lubanud seda endale mitte üksnes selle- ... et, et päevane uni ei toonud kosutust. Ta teadis oma ... laste kogemustest, mis vanakestega juhtub, kui nad ... malult võimust võtvatele nõrkushoogudele järele ... vavad. Voodi kisub endasse. Kui aga oled tublisti üle ... meekümne, ähvardab see reaalse õnnetusega: annad ... ja pärast ei jõua ümber vaadatagi, kui su ainsaks ... vormiks jääb üksnes voodis lebamine.

Vanaema Ustja seisis mõtlikult keset verandat, mustad ... letud, ja kuulatas rammestavat nõrkust oma ihus. ... otas siis halle juukseid ja astus välisukse poole.

Ta löstis peenikese jala kõrgele, astus üle läve ja pea- ... lambus kuumusest. Leitsak lasus raskelt asula kohal, ... tatud kõik värvid. Hele päikesevalgus löikas silma-

Verandalt alla astunud, läks vanaema Ustja mööda val- ... kova teerada oma võrkiige poole. Ta istub siin ... onkese, siis aga läheb tupp ja loeb midagi. Kui kohe

praegu raamat kätte võtta, tuleb uni, sa ei pea vastu ja
dadki pikali.

Udotškini ei olnud ja tema peni samuti mitte. Aga
oli juba peaaegu valmis — esinduslik, tugev, valgete
värskelt hõõveldatud laudadest.

Tara rikkus kogu ümbruse. Haavas vanaema U
silma. Tara taha jäid kaks võimsat mändi ja kask. Ne
olid hukkamisele määratud. Ahne vanatoi — tugev, pro
nakas ja tihke, otsekui mõni päratu suur põrnikas — oli
vangi võtnud ja asus hävitama. See tegi vanaema Ust
meele kurvaks.

Seejärel rändasid tema mõtted oma harilikke radu. Vä
kiiges istudes mõtles ta uuesti sellest, kui palju ohte ähva
dab ta lähedasi larmakas Moskvast, keset tuhandeid tu
levaid autosid. Anissim naerab, kui manitses teda: «
ettevaatlik tänavat ü elades.» Jah, nad on noored ega tu
neta elu kui paljude ohtude allikat. Nad võivad veel lo
oma terastele silmadele, erkudele kõrvadele ja tugevate
jalgadele. Ühelegi neist ei tähenda tänava ületamine
poolest midagi erilist.

Kuum õhk hakkas liikuma. Oli näha, kuidas ta hāmus
sābaratena männitüvede ümber põimus ning põõsa
kohal vāreles.

Veronika muidugi armastab teda, Anissim samuti.
vāimees on temasse kiindunud. Vanaema Ustja teadis see
Aga miks ei tahtnud nad mõista, et tema tungiv tähe
panu nende elu vastu polnud tühipaljas uudishimu
nende iseseisvuse piiramine. Juhtus, et nad jagasid tem
oma probleeme, küsisid nõu. Kuid seda ikka tühistes a
des, mitte kunagi tõsisematel puhkudel. Peamisest na
rāakinud, varjasid seda tema eest.

Rahutus, mis Udotškini jõhkrate sõnade ajal vana
Ustja hinges maad oli võtnud, kasvas pidevalt. Vāime
Andrej Aleksandrovitš oli pealtnāha täiesti terve, millele
õel vanamees ometi oli vihjanud? Võib-olla oli ka Veron
viimase aja tujukus sellega seotud?

«Neetud vanadus,» mõtles vanaema Ustja. «Istu, n
kenda solvanguid ja võitle nõtrusega. Kui keegi teaks, k
das see roostes vihmaveetoruga narmendav suvilan
mind on āra tüüdanud...»

Taas komistas ta pilk uuel taral. «Tuleb tegutsed
mõtles vanaema Ustja. «Istun veel väheke ja lähen
asulanõukogusse. Stepan Stepanovitš on arvatavasti s
Teen skandaali. Ma seda Udotškini veel õpetan...»

ta pulpos päikesest väsinud silmad. «Mis sulle veel vaja
es ta enda kohta. «Tütar, lapselaps, vāimees —
ntervise juures. Suvel elad sa, riikas vanaeit, suvi
nt veetakse sinuga kaasa. Kõik on hästi ja kel
larvis midagi nõuda. Las elavad oma elu. Anis
kub praegu iseseisvuma, las proovib tiibu. Et too
mees, kelle ta korterisse laskis, neid ainult paljaks ei
onulaks.»

Vanaema Ustja tundis, et ta sedamaid suigatab, kuid tal
nõud jõudu silmi avada. «Istun nõnda veel viis minu
te sis suitsu,» mõtles ta... Aga viie minuti pärast
mees legi märkamatuult uinunud.

«Las ootamatult, otsekui tõukest, nägi enda kohal
oost punetavat nägu ega taibanudki kohe ehmatu
t see kuulus Udotškinile.

«Muu?» küsis vanaema Ustja vihaselt. «Mis te soo
M. juhtus?»

«Nagu nägu tõmbus millegipärast laiale naerule.
taval tänatud, ārkasite,» ütles ta. «Magasite kuidagi
kõrva viiksest.»

Vanaema Ustja ei saanud esiotsa arugi, miks Udotškin
kohale oli kummardunud, aga kui taipas, tõrjus naabri
kõhna käega tagasi ja ütles kõrgilt ning pilkavalt:

«Nukuinii elan ma teist kauem, vana känd.»

Udotškini suur suu venis rõõmsale naerule, ta istus jälle
vāime vanaema Ustja vastas.

«Andku jumal teile palju aastaid!» ütles ta.

«Noh, Udotškin, kas tegite oma tara valmis?» küsis vana
ema Ustja sigaretti süüdates.

«Jad aega läheb veel āra.»

«Kas kavatsete männid ja kase tasapisi hävitada?»

«Min vaikus. Kruntidelt oli keelatud puid maha võtta.

«Kõrvaldusid riigile. Ja vanaema Ustja ei lootnudki, et

lin talle tõtt tunnistaks. Naaber niheles toolil ja

«Kui te ehmatasite mind. Mul hakkab alati kõhe, kui

«Meesi magamas näen.» Ta kummardus vanaema

«Ustja poole ja vaatas talle usalduslikult otsa. «Ma ei

«maas,» ise ka magada. Kardan. Unes oleksin nagu sur

«Iga maal.»

«Mõelge ju, et kavatsete veel paarkümmend aastat

«Kas nad tallata,» naeris vanaema Ustja.

«Kas in,» tunnistas Udotškin ohates. «Kui tõele

«Kui te vaadata, oleme mõlemad vanad, o-o-oh kui vanad!

Juhtub, et öösel läheb uni ära... Aga elada tahaks k... Ainult meie, vanad, mõistame seda.»

«Kus teie kurbune peni on?» küsis vanaema Ustja.

«Väsis ära ja heitis kuuri taha pikali. Ta on juba neist kümneaastane. Kui inimese sõiduplaaniga võrreldes siis tuleb välja, et justkui meie eakaaslane. Aga tema va minust kiiremini.»

Udotškin jäi vaht ja silmitses rahulolevalt uut omadit — tara, kaht mändi ja kaske selle taga.

«Teie väimehel oli samuti puudest kahju,» ohkas ta. «Aga elada tuleb.»

«Te elate niigi hästi,» ütles vanaema Ustja. «Vaadake missuguse maja lõite üles, siis veel aed ja kõrvalhooned.»

«Seda jah,» oli Udotškin kohe päri. «Ega ma kehva elan.» Ja tegi järsult teist juttu: «Sel aastal tahan lapse klaverit õppima panna. Kas selgekssaamine võtab palju aega?»

«Lapsepõlve ja terve ülejäänud elu,» selgitas vanaema Ustja karmilt.

«Kuulen, kuidas te mängite. Teil tuleb see väga reipalt välja. Enamasti ei taipa ma suurt midagi. Aga on õnne valss... Ma ei tulnud maalt mitte kohe Moskvasse, elas algul Samaaras, töötasin sadamas, Samaara kannab nüüd Kuibõševi nime. Seal linnapargis mängis siis punaarmee laste puhkpilliorkester. Nemad mängisid ka seda valssi. Niikui seda kuulen — kohe tuleb noorus meelde. Eh-eh, see noorus on üks tore asi!» Udotškin tõusis. «Tara minna. Töö on vaja lõpetada.»

«Eks lõpetage pealegi,» muigas vanaema Ustja. «Tahame teid ainult hoiatada, et lähen kohe Stepan Stepanov juurde. Mida rohkem te praegu tööd teete, seda sandim pärast lammutada.»

«Oh ei,» vastas Udotškin. «Kui tara juba püsti on, pole seda sugugi lihtne lammutada. Stepan Stepanovitš võtab muidugi korralduse anda. Aga mina lähen otseteed minnaks. Siis annan kohtusse. Kuni kohus pole asja lahendanud, ei tohi mingisugune Stepan Stepanovitš tara puutuda. Tara on saanud tegelikkuseks. Tegelikkusega aga tuleb arvestada. Edasi läheb kõik juba oma rada; langetatakse otsus, aga mina kaeban edasi, tehakse jälle otsus, ja jälle kaeban ma edasi. Karussell,» lõpetas Udotškin rahulolevalt.

Ta läks oma krundile. Vanaema Ustja aga tõusis võrreldes kiiresti ja suundus veranda poole.

Tema oli tal erakordselt raske päev. Võib-olla olenes see Nõrkus vaevast talumatult, pea käis ringi. Kuid tal jagu saada. Maksu mis maksab. Ja mitte selle tärn, vaid õigluse pärast.

Tõttuse peale kulus tervelt pool tundi. Kuumus aga üha talumatumaks. Ja kui vanaema Ustja, barett peas, uuesti veranda lävele ilmus, peksis ta kordetavalt juba mitte rinnus, vaid meelekohtades.

Ustja meelit vaevaliselt läbides sammus ta värava poole ja manganudki, et eemalt tara juurest saatis Udotškin tal piguga, nael lõsakil huulte vahel ja haamer peos.

«Miks mul viga on?» mõtles vanaema Ustja ärevalt. «Miks mul halb on? Poleks tohtinud säärase palavusega magada. Hommikul toidu järel käies polnud ja tund aga jalad lausa värisevad...»

Ta väljus väravast ja astus tühjale, päikesepaistelisele Asulanõukogu polnud kaugel, ent vanaema mõistis äkki, et ka see lühike maa tal üle jõu käib...

«Tara päralt jõuan,» mõtles ta jonnakalt. «Alguses ei ole, selle pingini, siis istun natuke ja liigun edasi. Aga taga on ju veel üks pink...»

Ta suvitusasulas ei näinud teda praegu keegi. Kuid Ustja ajas selja rangelt sirgu ja astus nõnda, et jaksid teda jälginud tuhanded tähelepanelikud silgad peamine, millest ta mõtles, oli see, et keegi ei märkaks, kuidas ta praegu on. See veel puuduks, et ta ei teed kokku variseks... Samm, veel üks samm, kolm sammu ja ennäe, lõpuks ometi pink. Jõudis!

Vanaema Ustja lausa langes pingile. Kogu ümbrus oli tal ühe uppunud, kuumusest läbi imbunud. Otse tema taga pool teed, oli tara ja kiiruga kokkuklopsitud kiivärav metallsiidiga. «Kuri koer!» Ning ripakil keerdunud koera portree. Varav jäi tihedate põõsaste varjupaika. Vanaema Ustjal hakkas äkki hirm... «Kui ma praegu mõtles ta, «siis on see kiivas värav, too kocrap. Igaüks ja need hallid leedripõõsad viimased, mida veel Aia taga kõrgusid puud, läbi okste oli näha roo-»

«Kõigest suvilakatust ja päikesepaistel talumatult...» Ustja mõtles. «Jumal küll!» mõtles vanaema Ustja ja elad, elad nõnda kaua ja siis on äkki üks lotter silt, mingisugune suvilakatus, pöörast palav... ja sitke õhk, mis kuidagi kopsudesse ei pääse. Ja Jumal küll!»

Ustja mõtelnud enam Udotškinile, ei mäletanud, miks

ta kodunt välja oli tulnud ja sellele pingile istunud. Nii ei virvendanud mitte ainult kuum õhk, kergelt võbas virvendas tara koos väravaga, virvendasid põõsad ja oksad, põõninguaknas helkis ja väreles kuumusest sulanud päike... «Jumal küll!» mõtles vanaema Ustja ei, mitte praegul...»

Ta tahtis karjuda, appi hüüda. Kuid polnud keegi hüüda. Ta mõistis, et tema nõrk hää ei jaksaks süüa ülekuumenenud õhust läbi tungida, vaid hääbuks selle otseku karjatus patja.

Äkki kostsid paremalt kerged, tõtlikud sammud ja ootamatu pääsmine. Umbes üheteistkümnenda aastane tüdrukutirts jäi seisma vanaema Ustja ette, vahtides hirmunult oma helesiniste, otseku kuumusest pleekinud silmadega. Hirmust ja kaastundest tüdruku pilgus ta vanaema Ustja, kui vilets ta praegu välja näeb.

Tüdrukul olid heledad, hõredad salkus juuksed, kõlapõsed ja tuulest karedate põlvedega pikad jalad. Ähmas värelevas õhus nägi vanaema Ustja seda tüdrukut ebaharilikku, lausa haiglase selgusega. Lühikesi kollaseid vasikaripsmeid, kullendavaid juuksekahele, pleekinud sitskleid.

«Kes sa oled?» küsis vanaema Ustja, tundes, kuidas kurgus pikkamööda üles sulab ja hingamine kergem muutub. Ta oli lõpmata õnnelik selle kleenukese, veidi pikakoiva ise tüdruku üle, kes tema ette oli ilmunud.

Tüdruk aga pilgutas oma värvita vasikaripsmeid ja vaadates endiselt vanaema Ustjat.

«O en vanaisa Jegor Makarovitši lapselaps... Udotškina»

«Jajah,» ütles vanaema Ustja «Udotškina... Ma ju tunnen sind.»

«Tunnete küll,» nõustus tüdruk.

«Sel aastal pole sind millegipärast näha olnud... Ma aga olid sa veel väike... Palju väiksem kui praegu.»

Vanaema Ustja kartis, et tüdruk ära läheb. Ta tahtis rääkida, vahetpidamata rääkida ja kuulda oma häält, vedada, et on lõplikult pääsenud sellest kohutavast hirmust, mille võimases ta alles mõne hetke eest oli olnud.

«Jajah,» ütles vanaema Ustja ja ta hää polnudki enamat kui nõrk. «Ma tean sind küll... Aga sa olid hulga lähemal.»

«Kasvasin talve jooksul neliteist sentimeetrit,» ütles tüdruk vaikse uhkusega. Hirm oli tema silmist märkamatult kadunud. Ta vaatas vanaema Ustjat rahulikult ja jalgalt.

«Onas vanaema Ustja kähku, «Nelisteist senti-Motelda, kui tubli!»

Tüdruk rääkis ja ta pilk neelas mõnuga neid lapsejuukseid, kerge sitskleidiga kaetud õblu- ja kaalu kaaluta keha ning tuulest parkunud karedate ja tühjade täitis seletamatu õrnus selle võõra, inetu tüdruku. Ta tundis jõudu kasvavat. Juba suutis vanaema hõlpsalt avada. Ta otsis välja alumiiniumtorukese kühla.

«Mis sinu nimi, tüdruk? Olen vana, mul on meeletult vanad, pane mulle pahaks, mina võin unustada.»

«Ksjuša... Aga kust sa siia said? Kuhu sa läksid?»

«Ma saatis,» ütles tüdruk. «Tegin ülesandeid, mul oli palju järeleksam. Vanaisa kutsus mind ja ütles: «Mee, vaata, tsaarinna Tamara läks kontorisse...»» Ta vaadates äkki ja tema silmis süttis kohmetus.

«Kes?» uudistas vanaema Ustja elavnedes. «Tüdruk seisis, silmad maas, ise pingutusest kange. «Tsaarinna Tamara...» sosistas ta. «Kust see on?»

«Ta kutsus teid nõnda,» kostis tüdruk kohmetusest ja häällega.

Vanaema Ustja naeris vaikselt. Tema naeru kuuldes naeris tüdruk, ettevaatlikult ja kelmikalt.

«Ütles, et te läksite kontorisse, aga et te näete halb, et teel võib teiega midagi juhtuda.»

Vanaema Ustja oli juba üsna kosunud ja lausus oma mõtlematu irooniaga:

«Kust, missugune hoolitsev vanaisa sul on!»

«Küll,» nõustus tüdruk. «Vanaisa on hea.»

«Ta ei öelnud sulle, miks ma kontorisse läksin?»

Vanaema Ustja aina vaatas ja vaatas tüdrukut. Too aga tõusis kombekalt sirgu, tammus häbelikult jalalt jalale ja vaadates nähtavasti, mis edasi teha, mida rääkida.

«Võimal, missugune armas ja veider hanepoeg,» mõtles vanaema Ustja... Ta ei mõistnud, kust tuli see õrnus tüdruku vastu. Võib-olla meenutas tüdruk Veronika lapsena? Aga mille poolest? Veronika polnud siis nii

hulgas juuksed olid tal punakad... Võib-olla oma pikkade juustega, näilise kombekuse, kogu oma kohmaka olemisega, polnud enam lapselik, kuid veel mitte ka naiselik? Kui

veidrad ja kohmakad on selles vanuses tüdrukud, need, kellest hiljem saavad hurmavad naised. Kuid ka need, kes inetuks jäävad, on juba oma, poistest erinev, tatuslik ja kutsuv naeratus ning kohmakalt koketsevad gutused.

«Istu mu kõrvale, Ksjuša,» ütles vanaema Ustja. «Pole veel väheke, siis aga saadad sa mind koju.»

Tüdruk istus kuulekalt vanaema Ustja kõrvale, asetades oma katkiste küüntega käed põlvedele.

«Tähendab, sina oledki see, keda vanaisa tahab muusõppima panna?» küsis vanaema Ustja.

«Mina jah.»

«Kas sa ise tahad?»

«Ei,» tunnistas Ksenia avameelselt.

«Miks?»

«Võtab palju aega,» seletas tüdruk arupidavalt. «Me klassis tüdrukuid, kes klaverit õpijad. Neil pole minu vaba aega.»

«Selles on sul õigus,» nõustus vanaema Ustja ohale. Ta mõtles, et tema sõjakäik Stepan Stepanovitši juures oli lõppenud häbistava lüüasaamisega. Täna sai vanaema tema üle veel ühe võidu. Ring tõmbus veelgi koomale. Nõustavasti ei sõanda ta nüüd enam kunagi üksipäini sukrundilt kaugemale minna.

«Ometi oli tal praegu, sel silmapilgul, hea olla. Ta ütles tõsiasja, et keele all oli validoolitablett, ning pistis harjumusliku liigutusega kleiditaskusse, et võtta sigaretti. Ta mõtles, et ees seisab veel üks õhtu, ta näeb tütar Venetikat, tütrepoeg Anissimit ja väimees Andrei Aleksandrovitši. Nad söövad verandal koos õhtust. Siis aga mängivad nad võib-olla Andrei Aleksandrovitšiga kuutkümmet. Ja lamp laual põleb õdusalt, valged õõliblikad tiirlevad selle kupli ümber ning kätte jõuab leevendav õhtujahedus. See kõik tuleb veel. Aga oleks võinud ka tulemata jääda.»

Oljale meeldisid kõrvalistel põiktänavatel asuvad vanad Moskva majad. Suurest asfalteeritud hoovist valis ta mõne ärklikorrusega õuemaja, mille väike poolkaareaken jäi pooleldi mõne jändriku linnapapli varju. «Seda akna taga tahan elada,» ütles ta. «Seal on kahhelala väike madala laega tuba. Ja samasugused inimesed, nagu sada aastat tagasi. Elavad kuhugi kiirustamata. Ravi kõik haigusi kaanide ja pärnaõieteega...» Kuid ta

ta tahab selle kaarja akna taga elada üks või kaks aastat, Dimoviga. Nad ei rääkinud üldse kunagi sellest, kuidas ja kuidas neil kõik lõpeb. Olja, nagu nais, mõeldi mingisugusest lõpust. Dimov seevastu mõtles alati esimesest päevast peale. Ja ütles Oljale kohe päris selgelt, et me kokku saime, on ajamasina tuju. Fantastika. Meie kahekümne kolme aastast vanusevahet ei saa üldse ignoreerida. Iga fantastika asemele astub ükskord reaalsus. Tookord oli Olja vihastanud. Ja vihastada ta oskas, ta ei tal alati ootamatult. Mustad silmad kaotasid siis esile kerkis tütarlapsenäo kohta nagu liialt raskesti lõug. Tugev lõug. Ja Olja oligi tugev. Ning taltsutamatu. Tookord oli ta öelnud: «Kui nii, siis mine parem Moskva. Ma tean ju küll, et sa sõitsid veel hobutrammiga Moskva.»

«Moskvat?» — «Voorimehega, varases lapsepõlves,» ütles Dimov süüdlaslikult naeratades. «Ükskõik! Ma ei suuda,» ütles Dimov. «Veel kuu aja eest olin suudnud.» — «Siis ole vait! Pole sul olnud mingit ühtegi mälestust sellest, kuidas sa dekabristide ülestõusust valesid, või streletside hukkamise hommikul molulapõlde tropis seisis...»

Dimov silmitses järjekordset Olja väljavalitud akent ja mõtles sellest, et nähtavasti on tema võimuses aega petta, ja petta ta suudab. Talle kangastus ühiskorteri tuba uues majas. Kaks tooli, jalgadeta vedrumadrats, linaga kaetud laud ja kurgas naela otsas. Kehv, kuid imekaunis noorusaeg. Algas otsast peale. Nagu kakskümmend aastat tagasi... Heidaks need kakskümmend aastat kõrvale ja alustaks kõike algusest?

Olja ei rääkinud tulevikust, ent selles, kui innukalt ta mõtles majade õdusaid aknaid valis, Dimovile silma vaadates, teda käisest raputas ja päris: «Aga ehk on, näe, tolles majas parem?» peitus erutav vihje, et Dimovi võimuses on ka vähemalt viivukesekski ajaratast tagasi pöörata, petta aega ja aega; haarata endale osa Olja noorusest...

Olja kohtumist ei tunnetanud Dimov oma meel. See, et ta ligines viiekümnele, näis imelik. Enne ei adunud ta elatud aastaid ka füüsiliselt. Olja tulevikus ei olnud. Mõnikord tundis Dimov end koguni tema eakaaslasena. Ja ometi just tema kõrval, alles pärast seda, kui ta tema ellu oli astunud, oli see «viiekümne ligida!» mõelduseks saanud.

Ükskord istusid nad Oljaga Tverskoi puisteel ja tossitasid mõnuga sigarette. Nende pingi kõrval seisatas melakraamidega prillide ja meestemantli ning sünge, kivistunud näoga elatanud naine ning ütles Dimovile: «Miks te lubate oma tütre suitsetada?» Ütles tighedalt, suurepäraselt mõistes, et tema ees ei ole isa ja tütar. Dimov ei heitunud ja vastas: «Kas need nüüdisaja lapsed siis kuulavad oma vanemaid? Olen talle sada korda rääkinud! Ei mingeid tulemusi! Kuulsid, Oljake, mis täiskasvanud tädi ütles?» Naine lahkus pettunult. «Missugune närul!» paiskas Olja talle järele. «Vana, tige hernehirmutis!» — «Mitte eriti vana, täpsustas Dimov. «Minust umbes kaheksa aastat vanem.» «Hea küll, hea küll,» ütles Olja ja tema häälest kostis pisarate lähedust. «Mind võib alandada, olen ju alles rumakutsikas ega vääri lugupidamist.» Tal tulid tõepoolest pisarad silma. «Pole midagi parata,» oli Dimov talle toetavalt öelnud. «Meie armastus ei ärata kelleski kaastunnet. Üksne hukkamõistu. Ja nähtavasti õigusega.» — «Sa oled rumal nagu poisike,» oli Olja vastanud. «Minule oled sa kõiginoorem.» Seda oli ta lausunud hellitavalt. Vaikunud see ja lisanud ootamatu tigidusega: «Aga niipea, kui ma siin maha jätan, oled vana valmis. Saad korrapealt kakskümmend kolm aastat vanemaks!»

Oli minuteid ja tunde, millal aeg tõepoolest tagasi pöördus. Kuid enamasti tajus Dimov just Olja kõrval endavalusa selgusega oma ligi viitkümmend aastat. Mõõdujal põgusate ning üldiselt küllaltki ükskõiksete pilkude ja tundis ta selgesti kortse oma näol ning neis võõrastes pilkudes arvas ta nägevat etteheidet. Ja Olja noor ilu hakkas mõjuma talle rusuvalt ning ta hakkas mõtlema sellest, et Olja ei too talle midagi peale mure ja südamevalu...

Nende tutvuse esimesel õhtul oli Dimov küsinud: «Kas vana te olete?» Ja Olja oli vastanud: «Kakskümmend kolm.» Dimov oli siis kindlalt otsustanud, et see esimene tutvuspäev jääb ka viimaseks.

Oli märtsi algus. Kuid õhtu juhtus olema erakordselt külm. Nad olid seisnud Olja viiekorruselise maja pimedas hangetuisanud hoovis Dimovile võõras Izmailovo rajoonis. Olja oli märganud tema kohmetust ja kergelt muianud.

Nende tutvus oli alanud juhuslikult — segasel, mõttetu poolpoissmehelikul olengul vana koolisõbra pool. Kuidas ja miks Olja sinna oli sattunud, seda Dimov ei teadnud. Ta tundis kõigist kohalviibijaist tunduvalt noorem. Nad olid istunud teineteise vastas, kuid polnud terve õhtu jooksul sõna

öelnud. Juhtus aga nii, et kui pidu lõppenud oli, väljast.

Dimov oli kindlalt otsustanud, et see õhtu jääb esimeseks ja viimaseks, Olja aga oli teisiti arvanud ning kolme päeva pärast ise talle helistanud. Nüüd oli käes nende tutvuse suvi ning kolme kuu pärast pidi Olja saama Dimovile viie aastaseks.

Olja oli tookord taksosõidust ära öelnud ja nad olid peaaegu kaks tundi jalgsi märtsikuu kohta ebaharilikult pakastunud linnas ringi kõndinud ning Izmailovosse jõudes leidnud kauniste külmunud olnud. Olja aga muudkui muutus valisuksel, õlad püsti, lõug karusnahksesse kraesse tõetud, ega kiirustanud lahkuma. Dimov oli mõtelnud mõnelikult, et tarvis on neil pakaselistel öistel tänavatel taksot püüda, siis aga Veronikale tüütult valetada, et ta nii kauaks oli jäänud ja kus ta õhtu veetis. Ja et algusest peale selge oleks, oli ta Oljale öelnud: «Mina olen sel sügisel neljakümne seitsmeseks.» Ta oli meenitanud, et see ilus, isegi väga ilus naine oli valinud sellest kirjast kolmnast just tema endale saatjaks. Kuid õhtu oli läbi, otsustuskäik mööda jääkülma linna lõppenud ning nüüd oli ega oma kodule mõelda. Nad jätavad hüvasti, Olja siseneb ja alimaselt valgustatud trepikotta ja ongi kadunud... «Mina ei ikka,» oli Dimov tookord pisut rohmakalt öelnud. «Märgeneni, Olja, ja head ööd. Minge nüüd. Muidu tuleb teie papa ja murrab mu sääreluud. Ja tal on selleks täielik õigus, lõenäoliselt pole ta minust vanem.» — «Ta on kuuekümmend seitsmene,» oli Olja väga lihtsalt öelnud. «Olen oma laps.»

Olja oli Dimov veel ligi kolmkümmend minutit mööda minimeeritud, ammu enne suikunud tänavaid lonkinud, kui negi taha vahtides, et taksot mitte maha magada, ja jõudes üle jäätunud kevadiste lumehangede hüpanud, et ei pannes kergemeelsust, mis ta siia teise linnaserva oli leidnud. Ja niipea kui ta takso oli leidnud ja selle pimedasse kabinetti sisemusse roninud, ei mõtelnud ta enam Oljale, vaid mõtles, et joob kodus tingimata vähemalt kolm tassit kaffi ja kuumat teed. Alles kodu lähedal olid talle taas meenunud Olja imepärased mustad silmad, nende usaldav, selge, nooruslik sära. Need silmad olid juba lauast istudes Dimovile meenust äratanud... On olemas sõna «kallihinnaline». Kallihinnaline — kallis hind. Kuid see näitab ainult ühte päritolu. Mõte aga seisneb selle erilises õilsuses ja talumääratuse, mille kohta nii öeldakse. Taksos Olja silmi

meenutades oli ta mõelnud, et nende kohta sobib vana sõna «kallihinnaline», kuigi see kõlab veidralt — «kallihinnalised silmad»... See sõna ei iseloomustanud mitte üksnes Olja silmi, vaid kogu tema olemust: tihedaid, rahlike juukseid ja õrna nagu imelise naha, kõrge lauba ning roosade tütarlapsehuultega. Tal oli peen, kergelt kõnninina, kuninganna nina, oli Dimov millegipärast mõelnud ning nimetanud end sentimentaalseks vanaks narriks. Olja olemus oli tõepoolest puhas ja üllas ning Dimov tabanud end sellelt, et tal oli paha vaadata, kui kergesti mõtlematult Olja viina võttis, ning ebameeldiv näha roosade huulte vahel sinna näilise hoolimatusega torgatud sigaretti.

Ka hiljem olid Oljal ootamatult ilmnenu elukondlike kogemused, mis polnud kooskõlas ta noorusega, mõningad luult kerglased seisukohad Dimovit alati ebameeldivalt üllatanud. Olja oli filoloog, kirjutas artikleid Tjuttševist ja Baratõnskist; talle meeldisid Moskva vanaõued; vanaaegsed sõrmused näisid erakordselt loomulikeks ta peentel, isäranis kaunitel kätel; vahetevahel oli ta vanaemaliselt sentimentaalne, siis aga lõi temas äkki valdava kahekümnenda sajandi teise poole aktselerandi külm, kallutlev julmus.

Pärast kahekuist tutvust oli Dimovile tundunud, et teab Oljast kõik. Poolteist aastat hiljem jõudis ta nukra järeldusele, et ei tea temast midagi...

...Miša Pastuhhovi saatust otsustati kaua. Nad ütles Buškiniga teineteisele teravusi. Ja Dimov väljus kolme hoonest hiljutisest vaidlusest üleskõetult, kuid rahule vana.

«Tervist!» ütles Olja pingil edasi istudes ja talle pööratud suudluseks ulatades.

«Kust sa teada said, et ma siin olen?»

«Pole tähtis. Ma tean alati, kus sa oled.»

«Või nii?»

Veel aasta eest oli Dimov kerge südamega tõtanud Oljaga kohtuma. Kuid iga kuuga olid nende suhted keerukamaks muutunud. Olja tujukus ja tema ohjeldamatu loomus mõjusid Dimovile masendavalt. Ta piidles Olja pelglikult. Poolteise aastaga oli Olja võim tema üle muutunud peaaegu piiramatuks. Ta armastas Oljat üha enam nii imelik kui see ka polnud, kannatas üha rohkem.

...all. Järjest sagedamini tulid nukrad mõtted sellest, mis teda ees ootas.

...See kõik oli Olja heatahtlikult meelestatud.

«Lähme siit kuskile,» ütles Dimov. «Lähme Patriarhi tiikide juurde. Siinsamas ligidal. Sellele pingile, kus me sügavalt... Mäletad?»

«Jaan küll.»

...ta raamatu kinni, tõusis püsti ja pistis oma sooja... Dimovi pihku.

...heitis pilgu kohtumaja ukse poole. Selle kõrval seisid valitud hall furgoonauto. Elatanud miilitsamees, see kes kohtusaalis valves oli olnud, sulges kiirustamata tagaukse ja pani riivi ette: ära viia polnud kedagi. Pastuhhov võis koju minna. Või kuhu aga süda lustis. Olja heitis pilgu tuule poole, nagu täiesti vaba inimene. See rõõmustas Dimovit hingepõhjani. Oli ootamatult avastanud, et osalemine kellegi saatuses oli toonud sellesse talle pöördet. Kuigi see oli võhivõõras inimene, kellest ta ei tana hommikul vähimatki aimu polnud.

...kõrval seisis Pastuhhovi naine poisiga ja tunda Dumbadze, kel oli peas suur ja paks sonimüts. Ta kinkis ema kannatamatult kuskile kõrvale. See pikk, ...tuutu päev oli ta nähtavasti täitsa ära vaevanud. Nad ootasid Miša Pastuhhovi. Praegu täidetakse kohtus veel mõned formaalsused ja siis tulebki ta nende juurde.

«Lähme rutem,» ütles Dimov.

Millegipärast oli tal siin ebamugav olla, otsekui oleks ta ...imetleda oma kätetööd ning ootaks kellegi tänu-...

...sammusi Oljaga üle tänava, möödusid furgoonid ja pöörasid põiktänavasse, mis viis praeguste Patriarhi tiikide juurde.

Aga nad olid jõudnud minna ainult mõned sammud, kui ...et neid selja tagant hõigati. Pastuhhovi naine rutles järele, tirides käe otsas vastupunnivat poisipõnni. ...nustus nende juurde ja ütles hingeldades:

«...teid, seltsimees rahvakaasistuja.»

«Mille eest?» küsis Dimov tusaselt. «Me toimeime, nagu ...ette näeb, ning tänada pole siin kedagi ega midagi.» ...ligist leemendav nägu oli ilus, ent täiesti veel... — heledad, kuid tühjad silmad, rohmakalt värvitud... pringid, siledad põsed...

Poiss vaatas Dimovit ehmunult alt üles, suu lahti.
«Ja pealegi, mis teil sellest on, kas ta on vaba või vangis?» lausus Dimov tõredalt. «Elate ju lahus.»

«Aga alimendid?» küsis naine. «Mis sa vangi ka võtad? Mis ta seal koloonias oleks teeninud?»

«Alimendid? Jajah, selge,» pomises Dimov.

Pastuhhova sõnad rabasid teda, ent veelgi rohkem vapustas teda see, kui avameelselt naine seda oli öelnud... Ka meest ühes korteris — endine ja praegune — ja mõlemad rahateenijad. Väga mugav! Muide, mis selle peale tuleb öelda oleks saanud? Naine vähemalt ei maskeerinud end valelike sõnadega. Ja taas meenus talle Udotškin. Ka too hommikul Zihaida juures puhvetis avameelne olnud: taha sul nahka üle kõrvade tõmmata, ja punkti! Ja küllap on t seda juba teinudki. See siin aga ei taha kaotada kahtkümmend rubla, mis talle täitelehe järgi makstakse. Ja ole olnud rumal praegu siin päikeselöösas tema südametunnusele koputada.

«Vabandage,» ütles Dimov. «Meil on väga kiire.»

«Andku jumal teile õnne!» ütles Pastuhhova, vaadates Oljat leebe muigega.

Oljat ei pannud see pilk põrmugi kohmetama. Ta pöördi oma käe uuesti Dimovile pihku ja ütles Pastuhhovale:

«Täna!»

Mõnda aega läksid nad vaikides. Olja sooja kätt hõlmas jumuspäraselt oma peos surudes mõtles Dimov sellest. Kriminaalkodeks ei haara ega peagi haarama kõiki inimeste näotuid tegusid kõigis variatsioonides. Sest on olemas mõiste: kriminaalselt karistamatu süütegu. Udotškin on rõõvel, kuid kodeksis tema kohta paragrahvi ei ole. Pastuhhovi naine, kes selle hädavarese tegelikult kõigil ilma on jätnud, pole seadusetahe seisukohalt teinud midagi hukkamõistetavat. Ja tema õigust täitelehe järgi raha saada ei või keegi väärata...

Olja sikutas teda käest:

«Muide, sa võiksid öelda mulle mõned head sõnad. Ootasin sind ju kaks tundi.»

«Andesta. Mul on ikka veel karvad turris. Teine ka istuja tahtis ta kaheks aastaks istuma panna. Katkise pärast. Läksime peaaegu käsitsi kokku. Lõppude lõpuks mõistsime talle aasta vabadusekaotust. Kuid arvestades kohtualuse isikut, otsustasime määrata karistuse tingimusi ning ta kohtusaalis vahitult vabastada. Nõndaviisi!»

Dimov jäi vaikseks, et Olja teda ei kuula. Kui na-

...muv ei pakkunud, ei vaevunud ta isegi viisakusest öelda nägu, et ta kuulab. Dimov vaikis solvunult. Ta ei mõeldud kuidagi harjuda selle Olja juures äkitselt ilmneva karmusega. Kusjuures seda tuli ette koguni siis, kui Dimov rääkis talle asjadest, mida ta ise äärmiselt tähtsaks pidas.

Olja vanke käsi oli tema peos võõraks ja loiuks muutunud.

«Sa märganud, et viimastel kokkusaamistel me enamatki vaikime?» küsis Olja. «Ja mulle hakkab üha rohkem meenuma, et meil polegi millestki rääkida.»

«Tuhh jutit!» naeratas Dimov. «Kohe lähme ja istume ja räägime sulle kõik hellad sõnad, mis maailmas on olemas.»

«Sa pole olnud vaja seda sinult paluda.»

Olja jättis oma käe küll Dimovi pihku, kuid tema silmad tõusid tusaseks ja nägu läks morniks. Dimov ohkas nii, et seda ei kuulaks. Ta teadis: ainult üks ettevaatamatu

...oma ja Olja tõmbaks oma käe tema peost ja läheks. Ja ta jooksiks siis nagu poisike tütarlapsele järele (ta teadis, et jooksiks, ja Olja teadis seda samuti) ning paluks

...ta mitte pahandada, vaid andeks anda. Ja möödujad ei võinud neid vahtima. Ning lõpuks Olja seisataks. Ja viie

...pärast lööksid tema imelised mustad silmad särama, ja ta teadis, nagu poleks midagi olnud, Dimovil aga küllaks

...tõlgumiseks veel tükk aega. Olja pühitseks oma järjekordsest tülust võitu tema üle ning tasuks allahoidlikkuse

...talle õnne samasuguse kirega nagu mõni hetk eel oli jõhkrusi öelnud. «Meie armastus on nagu sõit

...nuraltal,» oli Dimov kunagi leidnud. «Vahetpidamata lähe!»

«Okskord mu süda lõhkeb...»

...mõiselt Olja kõrval kõndides kummardus ta ja vaatas tütarlapsele otsa. «Ohoo! Sul on praegu vihase kuninganna

...nagu,» ütles ta ettevaatlikult naljatades.

«Oleksin ma kuninganna, oleksin su ammugi tapalavale viidud,» vastas Olja vihaselt.

«Mispärast?»

«Miksama.» Olja väristas õlgu. «Mary Stuartil oli õigus: mehed, pole paremat saatust ära teeninud.»

«Kuid Mary Stuarti enda käsi käis samuti halvasti.»

«Sa vaatas Dimovit põlgliku rahuga. Sa ei ole kindel, et minu käsi sinuga koos hästi käib?»

«Tõsi,» tunnistas Dimov ausalt.

«Sa ei ole piava otsisin sind mööda linna taga. Siis istusin sinu pingil ja ootasin Sina aga tulid ja hakkasid minust vargapoisist rääkima...»

Ta hää polnud nüüd enam vihane, vaid nukker. Var oli see Olja intonatsioon Dimovi täiesti relvituks tem täitnud ta õrnusega. Ajapikku oli ta aga hakanud mõist et nii Olja ootamatud raevuhood kui ka tema hellus no toosama lapselikult kaitsetu intonatsioon — kõik see mäng. Tajudes oma piiramatut võimu Dimovi üle, kas ta seda halastamatult, mängis kindlal käel kergelt kõike tundevarjunditega. Sellal kui Dimov polnud veel õppin Olja reageeringuid tundma ega osanud neid ette aimat teadis tütarlaps alati täpselt, mis juhtub Dimoviga päa nii- või naasuguseid sõnu... Nii Olja raev kui ka ta taltsutamatud õrnushood olid täiesti siirad. Kuid hetk raevu- või õrnushoogu andis ta rahulikult kaalutle endale selleks loa. Pärast aga kaotas enesekontrolli. Dim mõistis seda, kuid ei suutnud endaga midagi peale hak ning Olja tõmbas ta kaasa sellesse julma mängu ainsa koosveedetud tunni vältel jõudis Dimov tunda ikka nii lõpmatult õnnelikuna kui ka samavõrd õnnetu.

Ja ometi, kui nad koos olid — kas kõndisid kõrvuti, Ol käsi tema peos, istusid teineteise vastas mõne kauge ää linnakohviku laua taga, kus polnud ohtu tuttavaid kohu või olid kahekesi võõras korteris mõne puhkusel viiba sõbratari pool — ei tundnud Dimov tema vastu mitte aini õrnust. Ta mõtles, et Olja on ainult näiliselt temast tui vam. Tõsi, Oljas oli midagi hinnalisest metsloomast, k lubab end küll silitada, kuid on iga hetk valmis hammu tama. Ent nagu metsloomas, nii oli ka temas midagi ka setut, mis äratas heldimust. Ja Dimov hakkas siis mõtle et kogu Olja tulevik sõltub nüüd täielikult temast m peale tema pole Oljal maailmas ühtegi kaitsjat...

Pioneeritükkide juures otsisid nad kaua aega vaba pin Kell hakkas neli saama ja rahvast polnud palju, kuid pingil istus keegi: kas vanaldane pensionär, mõni eideke lapsehoidja lapsega.

Nad leidsid vaba pingi laste mänguväljaku juures. A niipea kui nad istet olid võtnud, mõtles Dimov muheld et koht polnud eriti õnnestunud: põiki nende vastas, lai kiigel, olid aset võtnud kolm noormeest — Olja-vanused veidi vanemad. Intelligentid noormehed džiinidega, k mitte kulunutega, ja pikavõitu, kuid mitte ülemäära pikk juustega. Olakad ja kõik Dimovist peajagu pikemad, k ka tema polnud lühikest kasvu. Sundimatutest poosid mis nad istudes olid võtnud, ning päevitunud nägus õhkus nooruslikku enesekindlust. Loomulikult hakkas

he Oljat vahtima ning Oljagi kiikas nende poole. Nad vahtisid Oljat laisalt ja intiimselt, otsekui enda Dimovit hoopiski mitte arvesse võttes. Nende ja Olja vahel lekkis otsemaid mingi sõnatu side. Olja avas käekoti, talle kiirustamata välja sigaretipaki, ulatas selle Dimovile. «Võet, kui too jõudis tikku tõmmata, läitis uhkelt ümardama. Ilmselt tunnetas ta vastas istuva kolmiku lai all huvitunud pilke. Nood ei pööranud Oljalt silmi, kiigel istudes kõigutasid nad väljakutsuvalt jalgu.

«Kunad poisid,» muigas Dimov.

«Kas? Need seal?» päris Olja teeseldud ükskõiksusega. «Tahud... Ma ei kannata poisinolke. Kõik nad on nadi- baid ja idioodid.»

«Aga sina oled neile ilmselt silma hakanud.»

«Ja miks ka mitte?» ütles Olja lihtsalt.

«See ei jäta sind ükskõikseks.»

«Muidugi,» ütles Olja lihtsalt. «Naine peab meeldima. Ma arvan siis, kui ta on kõigest kahekümne viie aastane...» «Kas on vastuväiteid?»

«L. ole.»

Dimov mõtles endassepööratud pilkava muigega, et temagi muutub Olja läheduses nooreks idioodiks. Iga kord, kui Olja tema juuresolekul vestles mõne eakaaslasega või rääkis oma noortest austajatest, tundis Dimov, kuidas süda- tal pones kitsaks jäi, ning temas võttis maad jõuetu viha. Tõugupoolest oleks Olja pidanud ju neile kuuluma. Oli muidugi, et üks niisugune pikakoivaline ja kitsapuusaline noor- t ja tervisest pakatav sell ta kord Dimovi käest ära lah. Just niisugustest suurima selguse hetkedest võrsus tavalisel veendumus, et kokkuvõttes toob Olja talle üksnes ometi. Mingi eneseiroonia siin ei aidanud Oljal ja niisugus- tal nagu need kolm polnud omavahel suhtlemiseks tarvis ometi kahe aastakümne läbipääsamatutesse sügavustesse. Nad elasid ühes ja samas ajas. Ja nende vahel valitses pooldest see, mida tehnikas nimetatakse otseühenduseks. Olja näiteks nende kolmega juhtumisi tutvuma peaks, oleksid nad juba viie minuti pärast «sina» peal ning mõistaksid üksteist poolelt sõnalt...

Olja kummardus ja vaatas Dimovile otsa.

«Kuhu sa minu juurest kadusid?»

«L. kuhugi. Olen siin.»

«Pole tõsi!» Olja vaatas uurivalt Dimovi nukraste näkku. «L. jälle! Heldeke, kui rumal! Tahad, lähme istume mõnele teisele pingile? Või las ma kihutan nad minema!»

Dimov hakkas naerma.

«Pole vaja, Oljake. Istugu pealegi. Ja põlastagu min oma nooruse kõrgusest... Mul lõi uuesti valu külje sisse. Praegugi pakitseb...»

«Ära mõtle sellele,» lausus Olja julgustavalt. «Sul läheb kõik hästi.»

Dimov vaatas kella. Neljakümne minuti pärast pidi ta Veronikale helistama. Miks oli naine seda palunud? Ja miks just pärast kella viit? Kui nad kokku leppisid, polnud ta omistanud sellele mingit tähtsust. Ent praegu, kui nähriva valuga küljes, tõstis selle paratamatu kaasnähten pead ärevus, valu ise, Veronika seletamatu närvilisus viimasel paaril nädalal ja tema tungiv palve täna helistada. Põlmsed äkitselt uheks ärevaks puntraks ning taitsid Dimovi südame hirmuga. Sest kui see kedagi tabab, tekitab tema ümber vandenõu. Vandenõu, mis on suunatud sellele, et surmale määratu millestki teada ei saaks ega midagi märkaks. Ja võimalik, et sellal, kui Dimov, armunud naine poole, noore neiu kõrval pingil istub, on tema selja taga juba sõlmitud vaikimise vandenõu, ja kõik — naine, äärmisõbrad, tuttavad arstid — kõik peale tema enda teavad, et ta on surmale määratud... Tõepoolest, kuidas talle ometi varjem pähe ei tulnud, et nii ootamatult uuesti alanud valu Veronika seletamatu nukrus, mis hiljem ebaloomulikuks hüsteerikale lähenevaks lõbususeks muundus, kui ka see, kui tungivalt ta oli palunud endale pärast viit helistada, et kõik ühe ahela lülid?

Ta pühkis vargsi otsmikult külma higi. Kuid Olja märkas seda liigatust. Nõukus Dimovile lähemale, lubas oma kuuma kehaga tihedasti mehe vastu. Enam ei hoolinud ta sellest põrmigi, et need kolm teda ikka jöllitasid. Tema tumedad silmad vaatasid Dimovit äreva pilguga.

«Kuni mina su kõrval olen, ei saa sinuga midagi juhtuda! Kas kuuled?»

Dimov naeratas, pingutades, et naeratus oleks reibas. Ja mõtles, et kui see peaks juhtuma, siis on elatud elu õige sega tema kõrval Veronika, aga mitte Olja, sest mitte Oljale, vaid Veronikale on see eluaegne mure. Lein, mis kestab igavesti. Ja veel mõtles ta, et siis pöördub ta lõpuks tagasi oma aega, kus juba täiesti loomulikult eksistentsivad misugused asjad nagu ravimatud haigused ja surm. Olja aga läheb oma aega. Ja teda ei päästa see, et ta viimase kümnele lähenedes tundis oma hinges eluajal kasutatud jäänud lembusevarusid ning suunas need täie jõuga selle

tutvuse tumedasilmsele tüdrukule. Tüdruku armastus ei jätaks teda ega pikenda tema elu ainsagi päeva võrra.

Ta mõttas ettevaatlikult Olja päikesesooje juukseid, vaatas tüdruku ustavatesse, ärevusest tulvil, ent ometi noorusest kadelevatesse silmadesse ja püüdis näole manada muretu ilmet. «Armastus on loomulik hingeseisund,» mõtles ta. «Tunnetused on laiemad raamidest, mis nende jaoks välja on moeldud. Veronika vajab elukondlikku armastust. Ning tal on õigus. Sest armastus on igas vanuses erinev.»

Ja hüljastamatu aeg ei hooli sellest, et tema, Dimov, oli armunud kae armastuse järele, mille peale tal enam õigust ei olnud. Aeg paiskab ta armu heitmata tagasi. Võimalik, et ta juba ongi tagasi paisatud, ainult ise ei tea veel seda.

«Kõik on korras, Oljake,» ütles ta reipalt ja silmakirjalt. «Elu läheb edasi!»

Olja ei tabanud ta teesklust. Tema sõrmed, mis seni tänapäeval mehe küünarnukki olid surunud, lõtvusid. Ta muutus vabanenult. Dimovile aga kangastus äkki tänapäevane metsasiht suvituspaigas ja nood kaks võõrast sõbrast lüheldast kasvu mehe seltsis ning viibe supel-kooriga, mis oli talle mingil põhjusel tundunud otsekuuluvale tühjätuna. Ja kolm kiigel istuvat noormeest näisid ronn-keena, kes rahulikult ja kindlalt oma tundi ootavad.

Kõik läkski nii, nagu Anissim oli arvanud: tema sark oli tõlki rebitud, vasak silm siniseks löödud, huul katki...

Surka oma kambameestega ei lasknud neid perekonnasõprade büroo lähedale ja tungisid kallale otse skvääril.

Olja oli inimtühi ja kõik käis väga kähku. Anissim ei olnud kaksik. Kui ta nägi nelja noormeest nende poole tulemas, valdas teda sügav masendus. Ent Oleg ja Mari-

anna lootsid tema peale. Oleg vajus juba esimesest löögist kokku ja tema prillid kukkusid ta kõrvale. Ja kogu üle-

annud kaklus jäi Anissimi kanda. Ta ei löönud, ainult kait-

ses. Kes teab, millega see kõik oleks lõppenud, kui äkki poleks kostnud miilitsavile läbilõikavalt lustakas triller.

Oleg ja tema sõbrad panid plehku, ka Anissim jooksis minema ja peitis end põõsastesse. Lamas seal lõhkist hult

tempides ja ootas, kuni miilitsamehed minema olid läinud.

Olja aga toibus koos Mariannaga Olegi. Too oli üleni punane ning löögist käis tal pea ringi. Perekonnaseisu- büroosse polnud enam kuidagi võimalik minna. Ja

selle asemel otsustati sõita Anissimi poole ning osta mõnda minnes vorsti ja veini.

Praegu istus Anissim valust undava peaga oma kodutugitoolis. Marianna aga tegi mingi Anissimile kuuldamatu südika muusika saatel ta silmale ja huulele hoolitsevat külmi kompresse. Tuttav müra, mis prospektilt läbi lahtise akna vahetpidamata tuppa voogas, kutsus esile terava valumis taitis pea ning ähvardas seda lõhki pressida. Otsmikult voolav higi pani vigastatud silma kipitama. Ka roidega oli midagi juhtunud, sest iga sissehingamine tekitas parema küljes valu. Ja palavus lausa lämmatas.

Oleg lamas ohkides diivanil. Marianna koputas jalaga takti, puhus märjale lapile, et seda jahutada, ega paistnud põrmugi löödud olevat. Oleg aga pöörles ja ohkis diivandihöörudes oma kõhtu.

«Miks sa Borkal hambaid kurku ei lõõnud?» torises ta.

«Aga miks oleksin ma pidanud tal hambad kurku lõõnada? Ma ei tunnegi ju teda. Ja mulle pole ta midagi halba teinud,» ütles Anissim pahaselt.

«Ha-ha-ha! Või pole teinud! Mine ja vaata ennast peeglist!»

«Tal oli selleks põhjust. Või ta vähemalt arvas nõnda,» ütles Anissim. «Aga minul ei olnud.»

Oleg ajas end diivanil nõrduvalt istukile.

«Püha lihtsameelne! Tolstoilane! Mittevastuhakkaja! Miks ei pannud sa rusika ette ka oma paremat silma?»

«Ei jõudnud,» ühmas Anissim tusaselt. «Miilits segas. Ja üldse, jäta mind rahule. Lõõnud ise neil hambad sisse. Selle asemel vedelesid maas nagu kott... Vabanda.»

Anissim oli solvunud. Teist korda tänase päeva jooksul nimetati teda pühaks lihtsameelseks. Üks ristas pühaks lehmaks ja viis magnetofoni minema. See aga mässis kaklusesse ja nüüd sõimas.

Kuidas end niisuguse näoga näidata vanematele! Pealegi eksami eel, millest nad nii palju loodavad. Muide, ta pole vist küll algusest peale lootnud, et Anissimil õnnestub eksamid sooritada. Ema aga oli veendunud, et kui ta sõjaväkke satub, veedab ta kogu teenistusaja kartseris. Mida seal ikka, kõik võib olla. Sest nähtavasti on ta tõepoolest veidi napakas.

Lõbus õhtu ootab teda täna. Ja mis Rita ütleb, kui teda näeb?

Marianna keerutas märga lappi pea kohal nagu ratsantsus ning ise millegipärast varvastele tõustes aset

le Anissimi silmale. Anissim rapsas tigidalt pead. Kullalt! Ja lõpeta ükskord see laulmine!»

Marianna ajas oma muretud silmad imestusest pärani. «Aga ma ju ei laulagi!»

Oleg tõusis diivanil istukile, silus peoga oma sassis tükid ning kohendas prille. Ja muutus taas tavaliseks inimeseks, ühtaegu kõrgiks ja naljakaks.

«Lakikame vorsti sööma ja veini jooma,» ütles ta reipalt. Marianna, võta see oma hooleks! Lõika lahti, pane lauale, ära valja!»

«Luba ta käsutabl!» Marianna naeris vaikselt ja mõnuga. «Lõika ise... Nagu kokku leppisime.»

«Marianna tahab elada populaarteaduslike artiklite sooduste järgi,» ütles Oleg. «Mees ja naine pesevad pärast tööpäeva koos pesu, kantseldavad lapsi ja keedavad pere-»

«...borši... Selgitasin talle, kui kahjulik võrdõiguslikkus»

«...reisukohalt on. Ta ei usu... Kui võrdõiguslikkust ei ole, on mees rüütel. Lilled, šokolaad, austamine. Aga kui»

«...dada ma end rüütlina tunda naise ees, kes sunnib mind»

«...potte pesti.»

Oleg rääkisid üht, aga mõtlesid ilmselt teist. Unustanud ühe, püüdesid nad pilkude ja häälega teineteise poole.»

«...amul oli ebamugav näha neid looritatud pilke ning»

«...ta neid surutult intiimseid hääli. Vaatamata sellele»

«...d päeva kõikidele erutustele ning vahale külje secc»

«...tunde ta süüa. Ta tõusis ja läks vaikides kööki, et tuua»

«...köögis oli umbne nagu kasvuhoones. Prospekti müra»

«...dis ikka niisama jõuliselt, kuid laste mänguplatsil valit-»

«...vaikus — kell hakkas neli saama, lapsed olid vahepeal»

«...lillele ja mannaputru söönud ning tegid nüüd uinakut.»

«Iluvilav, mis minuga täna veel juhtub?» mõtles Anissim,»

«...mullil toimunud taldrikuid peoga üle pühkides. Ning tema»

«...ootetel pöördusid jälle tagasi metsalagendikule... Anis-»

«...on tardus, taldrik käes, ja sulges silmad. Sedamaid pai-»

«...sa prospekti kauge müra veelgi, pea läks raskemaks ning»

«...da muutus täiesti talumatuks. Ta seisis keset kööki, surus»

«...alhikut sõrmede vahel ja tundis äkki, et tahab ulguda —»

paisata välja see pead ja rinda lõhestav valu. Miks oli selline hädavares, kobakäpp?

Kui Anissim tuppa tagasi tuli, istus Marianna Olegi kõrval diivanil. Nad istusid sõnatult, käsikäes, ja vaatasid. Anissimit kui võõrast, kes asja ees, teist taga nende maa, on tunginud.

Anissim pani taldrikud kolksti lauale.

«Tõsta laud diivanile lähemale. On mugavam,» käskis Oleg.

Anissim lohistas laua kuulekalt üle toa.

Kui vorst oli lahti lõigatud ja vein klaasidesse valatud, vaatas Marianna lauda ja Anissimi nägu ning lausus ootamatult kurbusega:

«Siis niisugused on minu pulmad!»

Ja Anissim nägi ta silmis pisaraid.

«Nonoh,» ütles Oleg kohmetult. «Kõik läheb mööda, kui ununeb.»

«Ei, ei unune,» ütles Marianna, värvitud ripsmetelt sisse mega pisaraid noppides. «Minu vanaema hoidis terve elu aja alles oma pruudiloori. Kuuskümmend aastat. Ja su ütled — ununeb!»

«Mis ma oleksin siis pidanud tegema?»

«Ei midagi,» ohkas Marianna kurvalt. «Pole mul enam ei vanemaid ega venda.» Ta katsus naeratada. «Täiesti orbi!»

«Muide, sellel orvul on ka mees,» kuulutas Oleg tähtselt. «Ta pole küll rahateenija, üksnes üliõpilane. Aga...»

Marianna võttis laualt klaasi. Lausus ebatavaliselt vaikelt ja tõsiselt:

«Armastan sind eluaeg, Oleg. Tema olgu tunnistaja, et ma seda olen õelnud.» Marianna osutas Anissimile. «Ning ma ei võta neilt eales vastu ainsatki räpast rubla. Vannun, Oleg, eluaegl!» Ta pöördus Anissimi poole. «Kas sinu juures võib tõesti mõnda aega elada?»

«Jah,» ütles Anissim. «Ohtul suvilas lepin vanematega kokku. Nad saavad aru.»

«Hiljaaegu mõtlesin sinu üle järele,» ütles Oleg võilõun närides Anissimile. «Ja jõudsin järeldusele, et sinu tulevikuinimese jooni.»

«Ahah,» Anissim muigas kibedalt. «Kui mind praegu nende näokaunistustega, inimestele näidata, ütleksid nad pigem, et tegemist on minevikuinimesega. Ditekanthropsega.»

Marianna itsitas vaikselt. Ta oli jälle endine. Tema na-

...klaaskellukeste tilin. Otsekui oleks see helin, mis nad es kõlas, äkki välja tunginud.

«...metore,» ütles ta Anissimile.

...kostis Anissim pilklikult.

...kuunimesest rääkides ei pidanud ma silmas su... vaid omakasupüüdmatust,» täpsustas Oleg.

«...» ütles Anissim tusaselt.

...sonad ei meeldinud talle, kuigi neis polnud midagi... Vastupidi. Kuid see, mida Oleg omakasupüüdma-

...nimetas, oli Anissimile, nii kaua kui ta mäletas, ... ebameeldivusi toonud.

...valutas endiselt ja Anissim tundis, kuidas paistetud... ümber üha laienes. See kestab vähemalt kaks nädala.

Anissim teadis seda kogemuste põhjal. Kompressita ja... palju tahad — miski ei aita, vähemalt kaks nädala.

...matad inimesi oma väljanägemisega. Praegu on... umbrus punane. Pärast läheb pruuniks ja siis mus-

... nagu tušš. Hiljem sinakasroheline. Ja lõpuks sid-

...kollaseks. Tõeline palett... Huul oli ikka veel tuim nagu... novokaiinisüsti. Tuli nii välja, et ka sel juhul, kui ta

...lõuseks eksamiks korralikult valmistunud, poleks nii-... valimusega ikka saanud instituuti minna. Säh sulle

...omakasupüüdmatust!

Oleg ja Marianna istusid käsikäes ja irdusid teineteisest... selleks, et kähku vorstitükk suhu toppida või klaasist

...vanni rüübata. Nad nägid välja sootuks sõgedad. Kuid

...pärast mõtles Anissim, et nad ei saa õnnelikuks.

Perikonnaprobleemid Anissimit ei huvitanud ja selle-... artikleid ta ei lugenud. Kuid ta pidas loomulikuks,

...naine toidu lauale paneb. Vähemasti polnud ta kodus

...näinud, et isa oleks nõusid pesnud või pesu küüri-

...Ka vanaema Ustjal olid selles osas kindlad veendu-

...ta turtsatas põlglikult, nähes meest kandevõrguga.

...arvates sündisid mehed ja naised maailma erinevate

...larvis. Näiteks ei andestanud ta meestele argust, ja

...mõlles, et vanaema on vahest ainus, keda tema

...märke löödud silm ei häiri...

Vanaema Ustja oli tugeva ja sõjaka iseloomuga. Ta ei

...mud kellelgi endale ülekohtu teha. Kuid temagi äratas

...muis kaastunnet samuti nagu isa. Temaski oli midagi

...määrat. Täna hommikul, kui vanaema, barett viltu ühe

...nuga peal, sigaret hambus, aias ringi käis, oli naaber

...oleksin talle kohkunult järele vaadanud. Anissimil aga

...vannemast hale olnud, sest ta nägi, et vanaema püüab

kõigest väest ähvardav ja suursugune paista, tema pees kesed koivad aga liiguvad vaevaliselt ning barett, mis väljakutsuvalt ühele kõrvale on nihutatud, mõjub tema keses peas naeruvaärsena...

See kaastunne on üks imelik asi ja tekib mõnikord läbi kohatult. Hommikul oli Rita vee ääres seisnud ja mõnu end paikesepaistel soojendanud. Temal aga oli ühel hetkel Ritast kahju hakanud, kui tüdruk seal alasti seisis, nii ka setuna oli ta paistnud selle laia laevatatava jõe ääres tohutu taevataotuse all... Siis oli tal kahju olnud vana emast ja seejärel Udotškinist, kes oma postidega sekkus, pärast aga Vladikust — nii kangesti oli too tahtnud magnetofoni ära viia...

Praegu oli Anissimil kahju Olegist ja Mariannast. Põlmad kaunakesid neil tõesti kahetsusväärseteks. Kuigi nad nagu naised, olid kurbusest juba üle saanud. Oleg sosistas Mariannale midagi kõrva. Marianna aga lõbustas end vastselt. Neid rahuldas täiesti, et neil oli nüüd katus, ehkki vana ras katus, pea kohal, neli seinat ja võõras tolmune diivan.

Ja Anissim mõtles kibedusega, et enam pole ta neile üldiselt vajalik, ja mida kiiremini ta minema läheb, seda parem neil on.

6

Veronika mõtles: meid, naisi, köidab väljavalitus esioht see, mis on temas oma, erilist, mehelikku, meist eraldi olevat — tema töö või huvialad, edu ja kuulsus, või vastupidi, nurjumised, mis, nagu me endale kinnitame, meie ja toetusega hiljem kindlasti kordaminekutega asenduvad...

Mees ilmub naise ette kuskilt oma meheelust, tal omad, naisele tabamatud ja mitte eriti arusaadavad, kelle ilmingimata austusväärset mehelikud asjatoimetused.

Naine otsib temas olendit, kes oleks talle endale vastandiks, ning see mehe vastandlikkus teda just võlub.

Mees ilmub põgusatele kohtumistele ja läheb jälle otse ellu tagasi. Ta peab võitma lahingu, minema kümneks kuuks kaugekspeiditsioonile või lõõma just selle värava, mis himustab kogu kannatav inimkond. Ja naine ootab teda ustavalt. Naine on vaimustuses tema laiast joonest,

oli, visadusest raha kokku ajada, tema uljusest või armukusest, sellest, et ta meeldib naistele, või vastupidiselt, truu ühele. Naine on valmis saama mitte ainult abiseks, vaid ka ustavaks abiliseks sellele mõistatule, sõltumatule isendile, kelle nimi on mees.

Ja kui oivaline see on, et mees on nii sõltumatu! Ja siis saab temast selle naise mees. Ja lõpetanud oma mehelikud, asjatoimetused, pöördub ta igal õhtul naise poole tagasi. Ja on täiesti loomulik, et nüüd nii mees ise kui ka see oma, mis tal oli, peavad olema naise päralt, teema mehe ja naise lapsi, nende ühist kodu. Sest mis võib olla tahksam kui lapsed, perekond, kodu? See on igavene. Ja mees peab olema sellele allutatud. Milleks joosta veel kolm korda, keel vesti peal, kivikirvega mööda künkaid ja jahtida kummitit trobikonna samasuguste kasimata jõhkarditega nagu ta isegi, kui lastel on piisavalt liha ja nahku? Kas poleks parem istuda koopas, mille naise käed nii muga-õnne on kohendanud, perekondliku lõkke või televiisori ees? Meest aga tõmbab aina kuskile lävetagusesse pime-

Ma, miks on mees küll nii sõltumatu! Maha vastandlikkust! Valitsegu täielik ühtsus!

Ja mis naist varem oli vaimustanud, muutub nüüd ületaks. Ja pole selles isendis, keda nimetatakse meheks, midagi mõistatuslikku. Naine valmistab talle toitu, peseb tema pesu, magab ta kõrval. Mis mõistatuslikku siin enam! Naine ju teab, et pärast järjekordset ametiühingukoosolekut, kus mees end kartmatu rüütlinäitas, oli ta kolm tundi diivanil siruli, ohkis, hõõrus ristluid ning katsus mõlalt ja talle tehti kardiogramm, sest kahtlustati isheemilist apopleksiat. Aplodeerigu teised talle kontserdisaalis püsti seis-tes, värisegu tema valge kitli ja professoritiitli ees või mõisid tuhandest kõrist, kui ta kolmest kaitsemängijast mööda otsustavas mängus litri vastase väravasse saadab. Ja kõik on muidugi meeldiv. Aga mees kuulub ju oma naisele. Naine armastab teda, võimalik, et mõneti isegi õhketa kui iseennast. Armastab nagu ühte oma last — tugev, tülilamat ja tõrksamat. Ning ihkab omakasupüüdmatult, et mees nagu armastatud lapski tema arukusest osataks, et teda ei tõmbaks lävetaguste ohtude poole. Ja see võib mõnikord olla sedavõrd tungiv, et mees alatiseks otse liive taha kaobki...

Kuid on ka niisuguseid naisi, kes kannatlikult ootavad, kuni mees oma toimingud lõpetab. Ja soojendavad viis

korda päevas suppi, olles kindlalt veendunud, et need asjad ongi elus need kõige tähtsamad.

Aga missugune naine on tema, Veronika, olnud Andrei? Kas pole ka tema süüdi, et paljud sellest, mida too naine kaabuga kõhetu noormees elus korda saata kavatses, tegemata jäänud? Näiteks väitekiri... Töö selle juures koges kokku Anissimi sünniga. Nüüd oli juba ununenud Andrei polnud tookord last tahtnud. Nüüd, kus Anissim nende poeg, oli olemas, elas maailmas, oli võimatu neid ammuseid vaidlusi meenutada. Tookord oli juttu lapsest kui niisugusest. Ta polnud veel konkreetne olevus. Väitekiri pandi kõrvale, sest selle jätkamiseks oleks tulnud sõita pooleaastasele ekspeditsioonile, Veronika aga ei saanud imikuga üksi jääda. Lükati edasi aastaks, läinud kakskümmend aastat.

Kus on siin piir tema ja Andrei süü vahel?

Veronika sorteeris pärastlõunast posti. Käärid löikas ümbrikuserva. Number parempoolsesse ülemisse nurgale Kiri Saša lauale... Ja järgmine...

Saša polnud enam hirmunud, vaid vihane...

Kui Gena oli läinud, istus Veronika veel umbes pool tundi üksinda pinnase varju all. Kuidagi ei suutnud ta leida endas jõudu püsti tõusta, läbi kohviku minna ja ministeeriumiuksest sisse astuda. Saša oli teda oodates muide kärsitusest ära vaevatud. Jõuetu ja omadega läbi. Kui Veronika ei hakanud talle tervet vestlust Genaga ümberjutustama. Ütles ainult:

«Soovitasin tal sinu juurest ära minna.»

Sedamaid, ainsa hetkega, olid Saša arglikud, hirmunud silmad löönud vihast lõkendama.

«Kes on teid palunud nõu anda?» sisistas Saša vilkuma. «Trüгите sinna, kuhu pole vaja!»

«Pole tõsi,» ütles Veronika. «Sa ise palusid.»

Hetkel jätsid Saša vihasööst ning tema ohjeldama jämedus Veronika ükskõikseks. Rahulikult ja nukralt meenles ta, et seda võis juba ette arvata: võõrastesse asjade sekkumine ei too ilmaski midagi head. Ja veel mõtles, et nähtavasti ei tunne ta Sašat sugugi. Poleks üldse patulnud, et laisk, raage ja loiult nutune Saša on suutnud selliseks raevupuhanguks...

Andrei väitekirja teemaks oli «Taga-Kaukaasia vaimse asunduste folkloor». Veel revolutsiooniaegsetel aegadel olid seal elanud väljasaadetud laikusulised: molokaanid, duhhoboretsid. Ja möödunud sajandi Kaukaasia sõda

olid vene soldatite järglased. Eksisteerisid terved vene vaimsed sõjaväeasundused. Andrei oli juba üliõpilane ja Türgi piiri ääres duhhoboretside juures. Oleks minna uuesti sinna, ja vähemalt pooleks aastaks... polnud teinud talle ainsatki etteheidet, kui ta ütles, et last. Vaidlused olid olnud enne seda. Sellega olid lahkarvamused korraga lõppenud. Veronika meelest toomise asetus tollal juba totter ja lausa koletu: mis on otsustada, kas duhhoboretside psalmid ja möödunud sajandi laulud või laps, uus elu? Andrei aga oli tingimusteta õnnelikult temaga nõustunud. Hiljem, kolme aasta pärast, oli ta muuhulgas maininud, et üldise teaduse levikuga on folkloristika üldse muutumas perspektiiviks teaduseks. Oli öelnud seda sel ajal, kui järele oli vaja otsustada, kas jätkata aspirantuuri ning jääda kandidaadile või asuda tööle teaduslikku kirjastusse korraldajal palgaga toimetajana. Samasse kirjastusse, kus ta oli seni ajani töötanud...

Kas polnud see mitte temale, Veronikale, ohvri toomine? Kui ta lükkas ta tänini nii ahnelt üliõpilaste omaloominguks, mida salkuspäised poisid ja tüdrukud laupäeviti polüpaeviti nende supelrannas kitarri saatel laulavad? Kõik nad samuti hulk aastaid tagasi ühes Okaa-äärses pulkust veetsid, oli ta kõikide külalisedega sõprust leidnud ning mitu paksu kladet igasuguseid kõnkekäande, tõlkeid ja hällilaule täis kirjutanud. Aasta eest aga oli andnud magnetofoni, et jäädvustada kõike «naturaalselt».

Veronika oli terve elu mõelnud oma mehele, tema heale. Oli oma elu temale pühendanud. Aga äkki oleks pidanud hoopis laskma tal endal otsustada, mis tal vaja on ja kas mitte? Ega hoidma teda kinni oma armastuse, oma teaduse ning hirmuga tema pärast, kui teda läve taha hakatakse lömbama? Mitte kinni hoidma, vaid kannatlikult ootama, uskudes, et ta tegeleb ainult tähtsa asjaga. Võib-olla oleks nii õigem olnud? Ehk lasub tal nüüd igavesti hingel rasked ja parandamatu süükoorem oma mehe ees?...

Saša istus sõnatult. Tänu talle sellegi eest. Kuid tema südamest õhkus tigidust. Ja see oli raske: tunda, et sinu ees istub inimene, kes sind vihkab. Muide, nähtavasti ei ole Sašal õigus teda vihata. Inimesed paluvad sageli üksnes nõu ja abi, et saada toetust juba vastuvõetud otsustele, ja panevad väga pahaks, kui nõuanne ei ühti nende kavatsustega. Lõpuks oli Saša palunud aidata tal ühendada Genaga jälle jalule seada, mitte neid lõhkuda. Siin,

nagu öeldakse, oli Veronika oma volituse piire ilmselt ületanud...

Ning ta ütles Sašale:

«Jäta põrnitsemine. Ta ei võtnud mu nõu kuulda ega kavatsenud end sinust lahutada.»

Saša võpatas ja uuris Veronikat umbusklikult. Kuid pikkamööda ta näoilme pehmenes.

«Jajah,» ütles Veronika. «Ei kavatsenud... Piinates teid teist surmatunnini.»

Kuid Saša ei kuulnudki ta viimaseid sõnu. Ta kuulis ainult seda, mis talle vaja oli. «Nii on see alati,» mõtles Veronika. «Inimesed kuulevad ainult seda, mis neil vaja on, näevad ainult seda, mis neil vaja on. Kas mitte selles ei võrsugi üksteisest möödarääkimine?»

Kogu elu oli ta taotlenud, et Andrei kõigi oma kavatsuste ja soovidega tervenisti temale kuuluks. Kahel korral oli ta olnud tõsiselt raskusi. Veronika teadis, et Andrei meeldis naistele. Nende kahe kriisi tegelikke põhjusi ei puudutatud, nad mõlemad olid mõistliku ettevaatusega neid vältinud, mõtelnud välja kõiksuguseid olematu põhjusi. Kuid Veronika aitas, et põhjuseks võisid olla naised.

Aga võib-olla ei tohi mehele pahaks panna, kui ta pärast pikki abieluaastaid äkki jälle tahab näha naiseloomi. Kuid ta ei tahtnud endast kui erilisest olevusest? Tunda end mitte üheks kaasana, vaid mehena...

Andrei polnud tookord ära läinud. Ja mis teda ka ei tahtnud, ta poleks meelitanud, ikka pöördus ta koju tagasi. Oma tõusis Veronika hinges aeg-ajalt ärevus: aga mis saab, kui see, mis meest eemale tõmbab, osutub temast tugevamaks? Ent hiljuti oli talle tundunud, et mees on lõplikult tagasi tulnud. Kas olid tuled, mis teda ahvatlesid, tühjused või oli mees lõpuks mõistnud, et ei saa neid kätte.

Ja taas mõtles Veronika meelekirjedusega: tagalasse tuleb butakse alles pärast lüüasaamist.

Võib-olla oli mees praegugi armunud? Mõningate tunnetest märkide järgi võis see vabalt nii olla. Ta oli jälle hakanud rääkima sõitmisest neisse paikadesse, kus ta nooruses olnud, mitte dissertatsiooni pärast, loomulikult, mis dissertatsiooni siin enam, vaid selleks, et vaadata, mis seal nüüd teisisi on. Ja jälle, vaatamata läbitehtud raskele operatsioonile, võis temas märgata teatud nooruslikkust, muudkui kergust kõnnakus ja liigutustes, erilist enesekindlust.

...kust ta tuli, kellegi silmad tõepoolest teda vaadand, ja andunult vaadanud.

...loomulikult solvas ja tegi tigidaks. Kuid millegi tõttu ei tahtunud esile endist südantlõhestavat ahistust...

...kust oli tulnud teadmine, et mees on nüüd juba tema juurde tagasi pöördunud? Viimaks ometi ei. Aga milleks? Kas mitte selleks, et lahkuda igaks ajaks, ja mitte ainult tema juurest, vaid elust üldse?

Veronika kargas järsult laua tagant püsti. Saša tõstis ainult pea. Kolme sammu kaugusel Veronikast oli aken. Sellest paistis üksnes päikeselõõsas taevataeva. Kuid võis aimata peadpööravat, põhjatut tühjust — tühjust korrust, mis püstloodis alla langesid. Aken oli täiesti tühjaks, minestama panevat tühjust. Ja hääled, mis ta kuulisid, olid kauged ning tuppa jõudes raskest tõu-
-tõuend.

Veronika meeluseseni arstiga oli jäänud ainult tund aega. Kuid ta ei tahtnud, et üksipäini seda tundi üle ei ela.

Veronika väljus otsustavalt toast. Kiiremini, kiiremini tema juurde! Ainult Varvara mõistaks teda neil hetkel. Ainult tema aitaks tal seda tundi üle elada. Varvara ei ole lähendab tõeline mure, tema saab aru.

Veronika meeluseseni steriilsusest, hingetust puhtusest säravad olid tühjad. Lõunavaheaeg oli läbi, ligines tööaeg. Need kaks viimast tundi aga on igas asutuses vaiksemad. Sagimine algab paarkümmend minutit pärast lõunat.

Veronika istus üksipäini vastuvõtutoas oma laua taga. Tema meeluseseni oli nähtavasti alles Plaanikomitees... Väga kiiresti kedagi peale Varvara ei olnud. Jõuetult lan-
-lan Veronika sügavasse tühjusse ning esimest korda kahe tundi jooksul andis pisaratele voli. Ta rääkis pisaraid ja mõlema käega kiiresti põski kuivatades. Varvara meeluseseni vaikus, tardunud samasse poosi, milles ta oli leidnud — valge paberilehe kohale tõstetud olid kuivatatud sõrmede vahel. Veronika muud-
-muud ei tahtnud ega saanud pidama, nägi Varvara tumedates, tühjades silmades kõrgete põsesarnade kohal siirast kaas-
-kaas Veronika meeluseseni ning püüdes kogu hingest selle pilgu poole, sest ta ei tahtnud, et midagi muud siin maailmas vajas ta neil hetkel valu ja kaastunnet teise inimese silmades. Ja see, mis Varvara silmades nägi, oli ehtne, võltsimatu, sest ma-
-ma Veronika meeluseseni lähedast hingevalu üleelanud inimeste tühjast vendlus. Seepärast lubaski Veronika endal

nende piklike mustade silmade pilgu all oma valu hõlmata alasti kiskuda.

Varvara kuulas teda vaikides, katkestamata. Pani pliitsi ettevaatlikult, vähimagi klõpsuta, oma poleerlauale, tõusis püsti ning läks kergel, kuulmatul sammutoa. Toimetas midagi nurgas, Veronika selja taga.

Selles toas oli konditsioneeritud õhk, seepärast olid aknad hermeetiliselt suletud. Oli väga vaikne.

Varvara astus ta juurde, kummardus ja ulatas kätt. Silistas ettevaatlikult, õrnade sõrmedega üle Veronika juuste ja märgade põskede, silus sasisitud tukka.

«Või niimoodi on sind, vaesekest, vintsutatud...»

Ja Veronika kaotas viimsegi enesekontrolli ning süvis põse vastu Varvara lamedat rinda. Varvara hoidis tal käega ümber õlgade, aitas ta toolilt üles ja talutas üle kabinetti.

«Istume siin. Siia ei tule keegi. Ülemus helistas: sõltu. Plaanikomiteest otse suvilasse... Vaat kus lugul Ai-ai...»

Ta asetas veeklaasi Veronika ette madalale lauale. Ta nurgas asuva kapi juurde ja toimetas seal midagi. Aasta siis seifi.

Siingi oli väga vaikne. Ja Veronika kuulis selgesti riiseliibade kuiva sahinat, mis tema meelest alati saatis Varvara hoogsaid liigutusi.

Varvara pani Veronika ette veeklaasi kõrvale kaks tillukest klaasi ja pooliku konjakipudeli.

«See on meil ülemusega ametisaladus. Murelsemes meil juurde vastuvõtutuppa ka salajase kohvikeetja. Ülemus oli välismaal komanderingus kaies tähele pannud, et seal on igaühel kabinetis baar ja kohvikeetja. «Tegutses Varvara,» ütles ta, «ajast ei tohi maha jääda.» Minu aga, nagu sa tead, tunnistab igasugusel tasemel ühiskondlikku mineraalvett. Nii me siis varjumegi nagu lapsed.»

Varvara ülemas oli väsinud ja häbelike, ülemusele tal sobimatute silmadega vanaldane mees.

«See on väliskülaliste jaoks,» sõnas Varvara pudelit osutades. «Enda tarbeks on meil teine.»

Ta avas kirjutuslaua laeka ja koukis sealt peotäie miniumpurgikesi ravimitega.

«Näe: validool, valokordun, kardiomiin...»

Veronika oli Varvarale tänulik, et too igasugust tühjast-tühjast lobises ega üritanud armetute kaastu avaldustega tema haiget hinge osatada.

Varvara avas vastuvõtutuppa viiva vaheukse ning istus seal kombel lauanurgale nagu heinaritsikas õlekõr-põlvenukk ette lükatud.

«Lapsed on ju nagu lapsed,» ütles ta. «Kuni hallide kuni elupäevade lõpuni mängivad oma mängu-tega. Minu Stanislav raamatutega, see siin kohvikeet-ja muigas hellalt ja nukralt. «Meie, naised, oleme teadud tõsisemad. Meil on elus teised ülesanded: töötada, toita, kaitsta... Meie elu möödub hälli, pliidi, õnne ja haigeveodi ääres. Pole aega mängida. Lapsest peab juba oma esimese nuku, hakkame valmistuma selle tähtsava vastu ja nõnda elupäevade lõpuni. See on lapsepõlve kiiresti seljataha... Et tervet ja haigeid julgustada... Meie peamine ülesanne on hoida ja säästa. Lapsi, oma kodu. Ja teda, loomatu looduse kuningat, et ta ei komistaks ja haigetes haiget ei saaks. Hoida ja säästa!»

Ja valas konjakit klaasidesse.

«Näe, Veronika. Piisakene. Jõudu läheb vaja... Tahad, et helistan ise sinna tunni aja pärast?»

«Jah,» ütles Veronika. «Ma ise.»

Ja oli Varvarale selle pakkumise eest tänulik. Kuid talle meeldis, et see oleks reetmine, kui ta selle helistamise kohvikeetjale usaldaks, püüaks pisutki kõrvale liilida ning seda valu edasi lükata, mis teda tunni aja pärast võib-olla tabab. Ja Varvara näis seda mõistvat, sest ta ei käinud mil-ki peale. Tõstis klaasi ja sõnas:

«Näe, Veronika selle mõru ja püha naisekohuse ter-veks. Ja mul on hirmus kahju neist naistest, kes seda ei mõista ning kipuvad meeste mängumaadele.»

«Pärast, Varja, on mul need kaks nädalat kogu aeg tühja, et olen tema ees milleski süüdi?» küsis Veronika.

«Süüdi oma armastuses,» vastas Varvara. «Ja ei tühjuses.»

«Tühjates tühja klaasi oma kuivetute sõrmede vahel ja seda mõtlikult vastu valget.»

«On lapsed... Mõnikord mängivad ilusti, aga mõnikord nendel mängud on kui koledad!»

«Tahaks kiirustamata, poolihääli, naeratades endist hellalt ja kibedalt, ning see hellus ja kibedus ta häälelgi tema lõhnaõli tavaline, magusavõitu aroom ja Veronikale rahustavalt.»

«Leiutavad kõiksuguseid autosid ja lennukeid. Et kiiremini, ülepeakaela... Oo-oh!»

Varvara pani klaasi lauale. Lausus süüdlaslikult:

«Need minu targutused on muidugi naiselikult rumalad. Teadlased räägivad hoopis teist juttu. Aga me teame küll, kui abitud on needsinatsed mehed ilma meieta.»

Ta võttis telefonitoru hargilt ja valis numbri.

«Saša? Siin Varvara Pavlovna. Kui Veronika Iljinna küsitakse, siis ütled, et minu ülemus kutsus ta välja ärgu nad vehelgu.»

Ta pani toru ära. Lausus kindlalt ja veendunult:

«Kõik läheb hästi, Veronika. Mu süda ütleb. Pea veel kullake. Poje enam kuigi palju jäänud. Ja mina olen kõrval.»

Oleg ja Marianna istusid endiselt diivanil, tihedalt teineteise ligi, käest kinni, ja vestlesid millestki poole. Anissim ei tuginud nende jutu sisusse, sest polnud ta veel huvitatud, pealegi olid Olegi ja Marianna sõnad talle tuttavad üksnes neile endile, nad vestlesid, nagu poleks Anissim neid toas olnudki.

Anissim istus aknalaua ja vaatas lihtsalt niisama akna välja. Võõraste asjade laviin oli ootamatult lõppenud. Nüüd oleks võinud tegelda oma asjadega, oleks võinud viimaks ometi suvilasse tagasi minna. Kuid polnud tahtnud mitte mingisuguste probleemidega tegelda, ei omade ega võõrastega.

Anissimi selja tagant kostsid Olegi ja Marianna sõnad, muutunud, naerused hääled. Kuuldavasti meenutasid nad oma esimest kohtumist ja tutvumist aasta tagasi. Hoolimata sellest, et Anissimit vallanud ärritus oli möödas ning kõik, mis temaga päeva jooksul oli juhtunud, tundus tobedana ja naeruväärsena. Tema hing oli jälle rahulik. Võib-olla pärast, et polnud enam vaja homsele eksamile mõelda. Mingit eksamit ei tule, häbi jääb olemata.

Ta vaatas aknast välja. Tühi laste mänguplats, kollase liivaga. Tillukesed jalajäljed. Liivahunnik, unustatud roheline kühvel. Eemal puu all suur laud ja selle ümber plankudest kokkulöödud pingid. Ohtuti istuvad mehed tihedalt külge külje kõrval. Laud on linoleumiga kaetud. Mis mõnu on doominot taguda, kui ei saa nuppu selle kaarega lauale laksatada. Linoleum on selléks, et laks

...nagu pussipaugud, — see on doominotagujate üheid palavalt vihkavale maailmale

...laste mänguplats. Üksik roheline kühvel kollasel liivahunnikul. Palavusest pleekinud murulapid, kiduraid linna-aiandeleid täis. Vastasmaja valge, pimestavalt helkiv sein. Muruplatsi taga hall, seestpoolt punaseks värvitud telefoniputka. Millegipärast polnud seda seina äärde kuulunud nagu tavaliselt, vaid see oli pistetud muruplatsi vahele nagu külakemmerg aiamaal.

...ülepeale kui Anissim ennast mäletas, oli see kõik talle tuttav. Kui nad Tagankalt siia kolisid, polnud ta veel kolmeaastane.

...leidavad aega teenima kuskile tuhande kilomeetri kaugemale, mõtles Anissim muiates, «küll siis meenutan seda putkat ja seina. See on minu kodupaik. Ohel on jõgi, kühvel ja varbtara. Minul aga hall, seest punaseks värvitud telefoniputka, valgeks võõbatud betoonsein, kitsaste lilledega rõdud ja unustatud mänguasjadega liivakast.»

...tõel Moskva uued elamurajoonid sarnanevad üksteisega. Ometi on igaühel, kes uues rajoonis elab, seal midagi oma, kordumatut, on isiklikud tunnusjooned ja peensused. Näiteks see vaher, mis kasvas kunagi metsas, nüüd aga on asfaltteeritud hoovi, kaheteistkümnekorruuseliste elamajade keskele. Või see telefoniputka, samasugune kui kõik teised kogu Moskvast, aga paigutatud omamoodi. Selle maja nurga taga on roostetanud plekist, vanadest autodest ja igasugu risust kokkuklopsitud garaažid. Nii linna autourkad. Ühe garaaži seinale on keegi loodusest kirjutanud: «Saatanad! Miks te puud maha raiusite?»

...sellel telliskivitarale garaažide kõrval on veekindla liivakastiga ning meetrikõrguste tähtedega maalitud: «Hea Fljak on hea inimesel! Seda ütlen mina!» Kes see Fljak on, seda Anissim ei teadnud. Siitkandi talle polnud poiste hulgas ei olnud sellenimeist. Aga näe, võttis ta jäädvustas enda. Ja sai rajooni tunnusmärgiks.

...on kaks aastat kuskil vanakuradi vanaema juures mõlles Anissim, «tulen tagasi, lähen akna juurde ja ütlen: Servus, putka! Servus, doominojüngrid! Tere, hea Fljak! Vaherka Fljak!»

Oleg ja Marianna olid sosistamise lõpetanud ja tegid vaikuplaane.

...lik jätkame perekonnaseisuaktide büroo esiotsa kõrval arvas Oleg.

«Ei,» ütles Marianna. «Olen vanamoeline. Tahan tempassi. Ja kiiresti.»

«Hüva,» nõustas Oleg kuulekalt. «Homme korraldame kõik. Sinu sugulased langevad ära. Ma räägin emaga, tuleb meiega koos ja võtab sõbratarid poliklinikust kaasa. Kõik saab olema soliidne nagu väärikatel inimestel: emad, tädid lillekimpudega, auväärsed vanaonud. Üldse on sigadus, et ma emale ei öelnud. Ilmselt poleks ta hakanud vastu vaidlema ja oleks meid aidanud.»

«Mina homme ei saa,» ütles Anissim.

Oleg turtsatas lõbusalt.

«Ära pane pahaks... aga mis kuradi tunnistaja saherduse lõustaga oled? Sind ei või perekonnaseisuakti büroos näidatagi.»

«Oled ikka siga küll, Oleg,» nentis Anissim tigeselt.

«Aga mina tahan, et ta seal oleks,» ütles Marianna.

«Ei, täna,» ütles Anissim. «Olen teie pulmas juba laldaselt lõbutsenud.»

Ta tuli aknalaualt maha. Tõmbas lõhkise särgi selja. Lennutas selle Mariannale sülle.

«Sai tuleb see kinni õmmelda. Kõik mu särgid on suvilas. Aga niimoodi ma tänavale minna ei saa.»

Varjamatu vaimustusega silmitses Marianna Anissimil lihaselist, päevitunud ülakeha. Pomises siis koketselt:

«Selleks on niiti ja nõela vaja.»

«Küllap leidub,» ütleb Anissim. «Võta, näe, selle kott ülemiselt riiulilt karbi seest. Ja tee kähku. Lugesin ta Ivan Groznõi aegset «Domostroid». Mul on nendes asjades liidsed vaated.»

«Häst, ta õmbleb kinni,» pomises Oleg. «Aga seniks ei et sa kaod. Siin pole plaaž.»

Anissim kehtas õlgu ja läks isa tuppa.

Ka siin oli palav, umbne ning tolmutõhnane. «Täna loomulik,» mõtles Anissim, «inimesed on ju suvilas, keegi korista.»

Anissim käis isa toas harva. Lapsest saati oli talle siin datud, et isa ei tohi segada, et tema toas ei tohi ühtki asja puutuda ega kohalt liigutada. Ometi valitses just siin olematu kujulik kord. Ema alustas korteri koristamist alati selle toast. Harilikult säras siin kõik puhtusest ja puutumatuselt, see aga oli Anissimi alati veel arglikumaks muutnud ja harvadel puhkudel, kui ta üle selle toa läve oli astunud.

Siin olid praegugi kõik asjad oma kohal, ent nad olid kaetud õhukese, kõikjale tungiva linnatolmuga. Toa sisse

olud igal pool raamaturiulid. Peamiselt olid siin teatriteatrid, entsüklopeediad ja sõnastikud. Need olid isale tööks vajalikud.

Anissim seisatas keset tuba. Esimesel pilgul paistis, nagu oleks ta siit alles äsja lahkunud: ajakirjade laual ukse all lebasid kristalltuhatoosis sigaretikoni ja hallikas tuhahunnik, kušeti alt paistis toasussi nina, tugitool oli ka lauast eemale lükatud, otsekui oleks keegi nüüdsama hommiku tõusnud. Tolmukorrast aga õhkus unustust. «Unustuse tolm,» mõtles Anissim. Inimene oli lahkunud äsja. Ja pöördunud. Väljunud ainult hetkeks või tunnikeseks. Ja läinud otsekui igaveseks. Tuhahunnik koni kõrval näis oleval kivistunud — hall, poorne kivike tolmunud kristallil.

Anissim läks ettevaatlikult üle toa ja seisatas kirjutuslaual juures. Laual lebas puhas märkmikuleht ja hooletult seal visatud sinine täitesulepea. Selle toa asukas oli kavatsanud märkmikulehele midagi kirjutada. Siis aga sulepea üle visanud, tooli kõrvale lükanud, püsti tõusnud ja väljunud. Just praegu. Ent leht oli aja jooksul koltunud, sulepea aga kattis sinkjashall tolmutõlm. Ja näis, et see jääb igaveseks.

Laual klaasi all olid kolm aastatega tuhmunud fotot: kolm näpitsprillidega mees ja naeratav daam kohevate õlite laubakiharatega kõrge otsmiku kohal. Isa vanemad. Vanaisa ja vanaema, keda Anissim kunagi polnud näinud. Nad olid surnud juba enne tema sündimist. Vanaisa oli surnud... Ta läks rindele, kuigi oli juba kuuekümnene kolme aastane, ja hukkus sõjas. Vanaema aga oli vististi surnud puupõletikku. Kolmandal fotol oli nurgake taluõuest. Kõrvalpildi pööratud tünnil ja puupinul olid istet võtnud kolm linliku välimusega poisid ja tüdrukud pliiatsile ja märkmikega. Nende ees aga istus taburetil ja naeratas otse kaamerale balalaikaga vanamees, peas uus kõrge rummu ja valkese lakksirmiga nokkmüts. See kõhn, prillidega lõtkuv tema selja taga oli isa. Ta oli seal umbes üheksateist-aastane. Rahvaluulekogumise ekspeditsioonil.

Ka fotodel lasus igaviku- ja unustusepitser. Anissim ei märganud vanu fotosid — alatiseks jäädvustatud hetki elust, mis oli juba lakanud olemast.

Ja keisi hinge kinni pidades. Tal oli piinlik, et oli tulnud oma isa äraolekul, otsekui oleks ilma loata hakanud võõrast päevikut lugema. Ühtlasi tundis ta taas võimukalt nagu lookord suvilate-vahelisel pimedal metsasihil oma vanaema ühtekuuluvust mehega, kes elas selles toas,

samuti toa enda ja isegi luitunud raamatukaantega n elatanud arsti ja hallide laubakiharatega daamiga, igavikulooriga kaetud fotodelt vastu vaatasid, ning lontkõrvalise prillitatud noormehega, kes kord oli elan ja keda nüüd enam ei olnud. Ohtekuuluvust ja terv uudishimu.

Vana daami — tema vanaema — naeratus oli vanaline. leebe, heasoovlik, püsiv. Anissim mõtles, et praegused naised enam nii ei naerata. Praegused naised ja tüdruk näiteks Rita ja Marianna, naeratavad kalgimalt. Need naeratused on põgusamad, sõltumatus ja pilkavad... Vanaisa näoilme oli vanamoeline: ta oli nii kindlalt veendunud, et ümberringi kõik temast lugu peavad.

Anissim tuli laua juurest ära. Laskis pilgul uuesti tolmunud toa libiseda. Riulilt hallide Solovjovi köidete hulgast puudus üks — see, mis Udotškini kanakuuris vedas.

Anissim seisis keset tuba ja tema olemuse sügavusest tõi sis seletamatu õrnus kõige vastu, mis teda sel hetkel ümbritses: see hõlmas niihästi seda sigaretikoni ja kivistunud tuhapüramiidi kui ka kušeti alt paistvat viltusõtku sulssi.

Ja äkki tuli jälle see kibe mõte, mis viimasel ajal sageli Anissimit oli kiusanud: et isa ja ema ei sobi teineteisega mitte kõige paremini. Anissim ei teadnud, millest kust see mõte alguse oli saanud. Väliselt elasid vanemad sõbralikult ja täielikus teineteisemõistmises. Tähendab, et tunne ei saanud tekkida nende suhete pinnal. Kunagi Anissim tajunud neid ühe tervikuna — vanemad. Seejärel aga hakanud tunnetama kumbagi eraldi. Siis oligi tulnud avastus, et vanemad on väga erinevad inimesed. Ime, kuid vanaema Ustja ja isa sobisid teineteisega paremini kui ema ja isa. Vanaema Ustja ja isa vahel valitses kogemidagi sõpruse taolist, kuigi nad sageli vastastikku teinud üksteist ütlesid. Isa ja ema vahel seevastu... Ema lausa jumaldas isa. Majas oli kõik allutatud isa huvidele ja kogu kapriisidele. Aga kõigest hoolimata tundis Anissim, et meilgi pärast pole isa emaga õnnelik. See avastus oli kibe seletamatu. Ja samal ajal tunnetas Anissim ka vanema eluaegset, vääramatut ustavust teineteisele. Näiteks ei suutnud ta kujutleda, et nad kunagi lahku võiksid minna, et kummalgi neist võiks tekkida romaan mõne teisega. See mõte näis võimatuks ja sõgedana. Ühtlasi jäi arusaamatuks: inimesed on erinevad, ei sobi omavahel, aga on juba koos ära elanud ning nende ühendus näib olevat ki

gavene. Mispärast? Ka tema, Anissim, oli üks lüli muudatus sidemes... Seal, söögitoas, aga istus klee-Marianna, kes ütles end vihkavat oma vanemaid. Tõenäoliselt, ka nõnda võib olla. Ja Marianna kõrval oli — temale täiesti sobimatu inimene. Ometi jäävad nadki arvatavasti elu lõpuni teineteise kõrvale. Aga kui palju oli selles tüdrukus võõrastavat, vaenuliku, eemaletõukavat. Ometi oli Anissim mõtetega pidevalt oma juures ega saanud parata, et teda kogu aeg Rita delombas.

Uksele ilmus Oleg Anissimi sargiga.

«Ohi Valmis.»

Kas sargi Anissimile. Silmitses läbi paksude prillide toa seinu katvaid raamaturiideid.

«Ohoo. Tuleb välja, et su isa on haritud inimene. Või on see dekoratsiooniks, moe pärast?»

«Tule, et sa ilma minuta üle selle toa läve ei astu. On»

«Ütles Anissim sarki selga tõmmates. «Kaome siit.»

«Tule,» ütles Oleg. Ta astus ühe riuli juurde, kummartunud nägelikult, ninaga peaaegu raamatuselgi puudunud ja hakkas pealkirju lugema. «Ei, see on täiesti eri»

«Raamatukogu. Kõik on tööks vajalik: sõnastikud, teatod»

«Ei vähemasti edvistamist, ainult teadusliku mõtte»

«desents. Ja veel — Blok, Baranõtski, Leskov, Faulk»

«Kas ta on sul ka kirjanduses kodus?»

«Anissim nõõpis sargi kinni, pingutas džünide rihma. Või»

«Anissim Olegil õlgadest ja pööras ta näo ukse poole.

«Söögitoas oli Marianna kingad jalast võtnud ja end»

«džüninurgas õdusalt sisse seadnud. Ta tundis end muga»

«alt nagu kodus.

Anissim võttis taskust korteri võtmed ja viskas lauale.

«Hommeme õhtupoolikul tulen koos emaga. Ilmselt tahab»

«teiega tutvuda. Nüüd aga — hüvasti.»

Marianna lehvitab talle diivanilt käega. Ja Anissim»

«Tule jälle, et lahkub oma korterist otsekui võõrast kohast,

«ta on jõudnud pererahva kaunistest ära tüüdata.

Oleg tuli teda esikusse saatma. Nüüd nägi ta välja hale»

«vaesinud, tema nägu aga oli veelgi inetum ja kahvatum»

«hüvilikult. Ja prillid peenikesel, norgus ninal olid viltu»

«ga alati, nende klaasid aga olid puhastamata ja rasvased.

«Rauagitakse, et raskused karastavad inimhinge,» ütles»

««Võimalik, et see on õige. Alandused aga kindlasti lõhu»

«d. Mul, Aska, on südames kuidagi sant tunne. Ka sina,

«nõu ke, said kannatada.»

«Pole viga,» muigas Anissim. «Paraneb ära.»

«Mis sa arvad, kas Borka ja ta kambamehed ei võid äkki järele uurida, kuhu me läksime?» küsis Oleg viiralt.

«Oh ei. Minu arvates lasksid nad oma viha juba välja. Ega Borka sind sus el. aeg peksma ei hakka. Pealegi sama s.ia umberistumisega... Nii et magage rahulikult. Kui tahad, tulen homme hommikul tagasi.»

«Tule juh. Na on kindlam.»

«No olgu, head päeva. Kõik läheb korda. Vähemalt täna,» ütles Anissim.

Tunni aja eest polnud Anissimil tahtmist suvilasse sõita. Juba üksnes mõte, et tuleks Rita, Tatjana ja Sergei Petrovitš metsast üles otsida, oli talle äkki olnud ebamugav. Üldse oli olnud vastik nendele mõteldagi. Ei tahtnud ta neid sekkuda, mingit erulust ega mingit valu. Nüüd hakkas teda äkki jälle kiusama kärsitus. See oli sedavõrt põletav, et nõudis samapilkset tegutsemist. Ja Anissim mõtles, et sealal, kui Olegil ja Mariannal olid kõik ebameeldivad asjad tänaseks tõepoolest seljataga ja nad võisid nüüd vabalt ras korteris rahulikult mõnuleda, polnud sugugi teada, mis temal, Anissimil, täna veel ees seista võis. Millega ta hakkama võib saada? Aga ta tundis juba, et millegagi s.ia.

Praegu oli kell pool viis. Jaamast helistab ta emale siis suvilasse... «Midagi peab veel juhtuma,» mõtles Anissim, kuid juba ilma meeletu härmiga, vaid kogunisti lustiga ja tigea uudishimuga.

Kella viieks olid pargipingid lõplikult tühjenenud. Olid lahkanud pensionarid, kadunud lapsevankrid. Ka kooli olid minema viidud. Üksnes tugi vastaskaldal, haljal mõne platsil, jooksis panane setter nagu sõge edasi tagasi. Jooksa pealt tegi ta äkki järsu poike ja libises siis, külg ees, edasi. Vaevalt käppadele püsima jäänud, pistis ta seejärel k. auesti täie hooga punuma. Oli näha, et peni oli väga no. õnnelik oma nooruse üle... Kadunud olid ka need l. kiigel istunud. Dimov polnud märganudki, millal nad l. laksid.

«Kas sa ei mäleta, kus siin trammitee oli?» küsis Oleg. «Miks sa seda teada tahad?»

«Moõdunud suvel istusin, näe, selle pingi peal. Oot. sind nagu alati. Minu kõrval aga istus üks vanapaar. Vestles prantsuse keeles. Siis küsis vanamees minult, kas siin trammi ei ole. Selgus, et need olid prantsuse t. r.

...olud mooda Moskvat taga Bulgakoviga seotud paiku. ...olud hirmsasti, et olid lugenud «Meistrit ja Margat» vene keeles. Tõsi küll, sõnastikuga.»

«Sa ei mäleta enam minagi, kus siin tramm sõitis,» ütles Oleg. «Ilmselt piki seda piirdetara. Täheandab, ...oli pudel purunes tolle värava juures. Seal õnnetu ...hoz komistaski ja tramm lõikas tal pea otsast.»

«...mises kurvastas väga: «Pole tramvaid, pole tramvaid. On alles lugu, sõitsid siia päris Pariisist kohe, aga ...ei olegi.»

«...hüäl helises lõbusalt. Ta lobises nähtavasti selleks, ...õnnovit süngelt mõtetelt kõrvale juhtida.

«...Dimov vaatas kella. Viieteistkümne minuti pärast peab ...hommikule helistama. Ent see ei tekitanud enam ärevust. ...nõuab Veronika nagu alati, et ta täpselt ütleks, ...tal ta õhtul suvilasse jõuda kavatseb. Või palub teda ...koos sõita, sest tal on rasked kotid. Sõnaga, midagi ...p. päevast. Aga helistama peab kindlasti.

«...pole tramvaid, pole tramvaid.»

«...lobutses, õnnetu prantslast järele aimates.

«...olud olid tühjad ja liikumatud. Ja pingid lämbetel ...olud olid samuti tühjad. Üksnes noor lustakas setter ...eemal nagu punane leek mööda rohelist muru ja ...s pead, püüdes oma siidpehmet, rippuvat kõrva ...ilega tabada. Päeva kestel küllastunud ja tihene- ...pukesevalgus kuldas rikkalikult pulmajakeste ja par- ...egulaudadega linnatiigi armetut nelinurka. Kiduras ...tatasid päid võngutades tuvid nagu kanad maal.

«...Olja vaatas seda lustakat peni ja tiiki, kuulas Olja ...la akki turgatas pähe: ta on ju minu elu ainus armas- ...mõte jahmatas teda.

«...Olja pilgu ahnelt leivakoorikut nokkivalt tuvilt kõr- ...Olja vaatas Oljat. Ja tundis, kuidas temas ootamatult ...maad hämmeldus. Poolteise aastaga oli see nägu iga ...poonega talle omaseks saanud. Ta võis seda iga hetk ...mateski üksikasjades mälu esile kutsuda: väike suu, ...k. parane lõug, õrnad, korrapärased ninasõõrmed, lau- ...ki silmanurkadest meelekohtade suunas pikendatud mus- ...luutikaared. Olja noored, tihedad juuksed tundusid isegi ...amisel täpaval pilgule soojadena. Dimovi peod mäleta- ...alati nende õrna soojust. Praegu aga näis see nägu talle ...s. ja ohtlik.

«...Olja vastas tema pilgule lahke, usaldava naeratusega. ...oli Dimovile tundunud, kui Olja nõnda naeratas, et

kogu tütarlapse hing oli neil hetkedel kõige salajasema soppidega talle avatud. Kellelgi polnud ta varem saanud ennastunustavalt rõõmsat naeratust kohanud. Selles polnud mitte üksnes Olja enda avalik hing, vaid ka kõigutav usk, et kõik tema ümber on oiuline, puhas ja valesid tumatu ning avaneb talle vastu.

Kui alles tundmatu Olja sel juhulki koosviibimisel talle mingisugase tema märkuse peale üle laua vastu naeratas, oli teda rabanud just selle naeratuse rõõmus ja auslikkus. Ja hiljem seda õhtut meenutades oli ta alati meenud, et just Olja naeratus oli pannud ta südame võpale. «Kust pärineb see rõõmsameelne küll pärit on,» oli ta mõelnud, «nagu poleks keegi teda kunagi peinud.»

Olja oli kinnine inimene. Just kinnine iseloom oli ta ootamatult riikate ülesastumiste põhjuseks. Looduse talus oli andnud talle avala naeratuse ja tabamatu hinge. Ta oli elus valet näinud ning ka ise valetama õppinud. Mõnikord valetas ta ka siis, kui naeratas. Vale oli kaitsesõna. Kibiks oli ka naeratus, mis sundis igasuguse valet andestama. Ent ta oskas olla ka halastamatult tõsi, kui tahtis haiget teha. Kui ei kaitsnud end, vaid tõi peale...

Miski Dimovi temale pööratud pilgus oli Olja valvsalt teinud. Naeratus kadus ta näolt.

«Juba jälle? Mis sinuga on? Millest sa mõtled?»

«Mõtlen sellest, et armastan sind,» ütles Dimov naerates.

«Ja see mõte ei näi sind eriti rõõmustavat?» tähendas Olja kurjalt.

«Kas sinu armastus toob sulle ainult rõõmu?» küsis Dimov.

«Ei,» ütles Olja kalgilt. «Ja sina tead seda.»

«Jah,» ütles Dimov.

Ta kattis Olja käe oma peoga ja pööras pilgu kõrval. Ainus armastus? Aga mis oli siis olnud tookord, üle kahekümne aasta tagasi, Tverskoi puisteel, niisama kõval, mitte päikesekuul, vaid jääkülmal pingil? Missugune siis olnud Veronika? Praegu oli seda raske meelde tuletada, sest nad olid vananenud koos, külge külje kõrvalt, oma mälestustes nägi ta Veronikat alati sellisena, nagu ta oli praegu.

Mis oli siis olnud tookord? Veronika oli väike ja viljaste siidpehme tukk silmadel. Ja Veronikas oli noor Andreid üllatanud arutu valmidus minna koos temaga

... ja pingilt otsemaid kas või maailma lõppu. Nad olid olnud vaid mõne tunni eest, ja see valmisolek ning viis, kuidas avalast ja ennastunustavalt ta temale vastu ruttu Andreid rabanud. Võimalik, et tema südames polnud mingit omapoolset armastust, hoopis selle jääda poskede ja kätega vahetuttava tütarlapse ootamatu ootang oli olnud sedavõrd jõuline, et täitis nii tütarlapse kui ka tema südame? Aga võib-olla see praegu tundus nii, sest möödus oli üle kahekümne aasta ning ta enam hästi meeles, mis tunded teda tol õhtul olid valinud? Praeguseks oli jäänud üksnes kibe süütunne, mis oleks ta tookord läinud välja tahtlikule pettusele, sest kestnud juba enam kui kakskümmend aastat. Ei, need tunded olid suurelt osalt lihtsalt ununenud.

Armastus? Ei, viimane. Inimkond on ülistanud armastust. Aga viimane? Kas see peab olema maailmas? Kas see ei vääri siis samasugust valvakat austust esimesele? Kas ei panda nimelt viimasesse armastusse seda, millest elus vajaka on jäänud? Ent viimane armastus on enamasti alati kahetsusest mürgitatud ning selle valega koormatud. Esimese armastuse eksimused on Viimase omad on korvamatud. Selle järel pole enam midagi!

Olja sikutas teda kärsitult varrukast.

«Jälle läksid sa minu juurest ära. Kuhu sa kogu aeg ootad?»

«Lihtsalt niisama, ei kuhugi,» ütles Dimov.

Ja see imekaunis tumedajuukseline tütarlaps polnud loomulikult tema ainus armastus. Viimane — seda küll. Koos tead just nimelt viimasele armastusele omaste kibedate meenusjoontega. Sest kui nad lahku lähevad — võib-olla mõne tunni, aga võib-olla aasta pärast (Olja puhul polnud võimalik midagi ette arvata), on Oljal ees terve elu ja uus armastus, temal aga — ei midagi. Kuskil elab ja eksisteerib too, kellest kunagi peab saama Olja elu mõte, tema armastuse laste isa. Ning judinad, mis temal, Dimovil, Oljal ja armatud. Naeruväärne ja armetu oli ka Dimov oma riika armukadedusega (miks pattu salata, tema armastusest ebakindlusest põhjustatud armukadedus oli just riiklik ja ülekohtune) ning lakkamatu visa õnnelusega, mis selle keelatud armastuse ainuvõimaliku vallumatu lõpplahendusena tingimata (jah, ilmselgelt) pidi ees ootama... Jah, mõnda aega võib ju petta

iseennast ja aastaid. Ja alguses on kõik täpselt niisam kui nooruses. Ka õnn on pealtnäha päris tõeline. Ootavad ees kannatused, need on ainult mingiks ajaks lükkunud. Oljale on need aga kaotatud aastad, sest ta tuleb elada märksa kauem kui Dimovil. Ja haarates end kuigi palju Olja noorusest, petab ta eeskätt tütarlast lõppude lõpuks ei saa keegi õnnelikuks. Tähendab, ta peab kas või kohe, selsamal silmapilgul, ootamata, kuni Olja teeb, püsti tõusma ja kaduma, siinsamas selle pingi juurde kuumusest virvendavasse õhtu haihtuma nagu fantaasias loos ajamasinast. Muide, selles pargis on juba juhtunud igasuguseid imesid... Tõusma, et ainsa hetkega kanda tagasi oma aega, sinna, kus ootavad koos Veronikaga valitud vanadusepäevad, poeg — heasüdamlik, kohmakas poiss, mõistatuslik, kuid armas, kus on haigused, eakate laste surm ning oma erilised rõõmud, mis ranges vanatabelis ette on nähtud. Kuid pole jõudu seda teoks teha ja jääb üle üksnes oodata, et Olja ise täie õigusega ja kogu oma noorusliku julmusega talle ütleks: «Aitab!» Ja oleks valus, võimalik, et valusam, kui miski muu tema senises elus, kuid ta oleks kohustatud seda nunnutada taluma.

Olja klõpsutas uut sigaretti süüdates vihaselt välgu mihklit.

«Sa ei armasta mind enam. Ma ei tea, mis ajast. Aa, enam ei armasta.»

«Ei,» ütles Dimov. «Ei. Ma ei armasta, vaid lihtsalt jumaldan sind. Kas mõistad? Vanamoeline sõna, kuid sellest täpsemat pole valida.»

«Räägi veel,» nõudis Olja.

«Millest?»

«Armastusest.»

«Sa istud ja tossutad siin nagu vedur, ajad ninast tuld suitsu välja. Aga tütarlapsele pole sobilik suitsu ja sõõrmete lasta, see on ebanaiselik. Silmadki on praegu mustad ja tigedad nagu nõial. Aga mina jumaldan sinu Ausõnal. Ma jumaldan isegi seda tobedat raamatut, sest ta su põlvedel lebab. Kas mõistad?»

«Jah,» ütles Olja.

«Aga vaata nüüd seda rebasekarva neljajalgset, kes on murul ringi laseb,» ütles Dimov. «Vaata, kui noor ja õnnelik ta on. Ta on sinu eakaaslane. Võrdleva vanuseskaala järgi on tal eluaastaid napilt üle kahekümne. Mina aga ei oota enam nii rõõmsalt kõrvu lingutada.»

«Proovi,» ütles Olja.

Dimov naeratas Dimov. «Ma ei saa.»

Olja libistas ettevaatlikult ja hellalt küünega üle sügava naha posel.

«Sespool kumendab mingi ebameeldivus või mure,» ütles Dimov pehmelt, «tean ma alati täpselt, mis mul üle peab olema. Aga labi teha tuleb, kuni ma sellest ebameeldivusest vabanen. Kas sa või ei lepi temaga ega alistu. Seda nimetatakse kuumuseks. Alati kõike ette näha... Kas mäletad Davõdovi viimast armastusluuletust?»

«Jah...» «Sa mõista, ma anun, mu igatsust, pilgu hellalt vaigista rahutut, tee õnnelikuks mind, õnnetu.» «Kas tead, kes see tütarlaps oli?»

«Tõusa mõisapreli Zolotarjova. Kaunitar, erakordselt haritud neiu. Niisugune on ühe tema kaasaegse imes...»

Tütarlaps oli kaheksateistaastane, Deniss Davõdov aga kolmnene. Oli vist nii? Davõdov pühendas talle vististiin kõige kaunimad lembeluuletused. Ja astus tema teelt üle. Siis aga suri.»

«Mitte kohe, vaid kolme aasta pärast,» täpsustas Olja. «Sest lõi araks. Aga oleks võinud need kolm aastat õnnelik olla. Ja oleks ehk kauemgi elanud.»

«Võimalik,» ütles Dimov. «Aga võib-olla oleks surnud veel varem. «Pilgu hellaga vaigista rahutut»... Sinu vanu-
lehtel osata vaigistada...»

«Sul on õigus,» ütles Olja tusaselt. «Nagu alati. See on lihtsalt südame pahaks.»

«Liks seegi tule elukogemustest,» naeratas Dimov.

«Ma ei tea, kui vana on see rebasekarva neljajalgne,» ütles Olja pärast lühikest vaikust. «Aga see, et olen nii rumal kui tema, on sulatõsi. Ja selles on sul tuline õigus... Järjekordselt... Kuid need jutud «leist» ja «mõist» on mind surmani ära tüüdanud. Teie olete head. Aga aga halvad...»

«Jah,» ütles Dimov leebe huumoriga. «Teie olete samuti head ja paljuskil ilmselt meist paremad. Me iriseme lihtsalt teie lusest... Meie sõidame tööle trollibusside ja metroga. Teie aga kulutate hetkegi kõhklemata viimase rubla, et teie armastame töötada vaikuses. Teie aga oskate eksperimentaalselt valmistuda või dissertatsioone kirjutada, üldse ei paev läbi elada viievatise võimsusega magnetofonide lugamise saatel. Meie aga oleme kadedad, pisarateni

kadedad, et meil pole nii tugevaid närve ning ei me
enam suutelised ei suurteks ega väikesteks meelestule

Olja vaikus, olles süvenenud omaenda mõtetesse, nagu alati olid Dimovile kättesaamatud. Ühte võis eksimatult öelda: need polnud lõbusad mõtted.

Dimov vaatas Olja tusaseid, tuhmunud silmi, väljonnakalt suudetud suud, ja raskevõitu lõuga ning mõtles, pole vähimatki võimalust Oljale midagi mõistlikult seletada, sest tema mõistlikkus üksnes ärritaks Oljat. Oljal on õigus: mõistlikkus tuleb palju hiljem, see saab tal veel ees tema pikas, Dimovist eraldi kulgevas elus.

Ja veel oleks Oljal õigus temalt päris otse küsida: kuidas kord juba nii mõistlik on, miks ei ole ta siis mõistlik lõpuks? Miks ta lõepoolest ei lähe kus seda ja teist, ei haihtu, ei kao igaveseks? ... Aga kuidas sõandaks ta seda? Seda tähendaks ju kustutada hinges oma käega igaveses viimne, petlik noorusesära.

Dimov vaatas kartlikult Olja süngestunud nägu, oodates hinge kinni pidades, et see tusameel kohe tavalise plahvatussega lõpeb ning Olja talle ränki sõnu ütleb, nagu see korduvalt oli juhtunud. Püüdes plahvatust ära hoida, ütles Dimov ettevaatlikult:

«Kahe aasta eest ei vedanud sul põrmugi. Sattusin kord täiesti juhuslikult Taišetovi juurde. Oleks võinud mitte tulla.»

«Aga kas sinul vedas paremini?» küsis Olja vaiksel häälel oli kiretu.

«Jah,» ütles Dimov. «Kuigi olen sulle juba rääkinud, keegi pole mulle ilmasi rohkem haiget teinud ja ebanormaalset divusi valmistanud. Ja ometi on mul vedanud.»

Olja vaikus, mõeldes oma mõtteid. Lausus siis niisama kiretu, tuhmi häälega:

«Ära piina ennast, ma ise valisin sinu. Sina pole süüdi.»

«Noh, päris nii see ka ei olnud,» ütles Dimov. «Kui olen ka mina natukenegi süüdi.»

«Ei,» kinnitas Olja jonnakalt.

«Räägid mõnikord oma armastusest nii tagedalt, et paus lausa imestama, mis pärast sa mind üldse armastad.»

«Ei tea. Ei millegi pärast. Kõige pärast.»

«Ja jälle ütled sa seda nii kurjalt, nagu ei räägiks mitte armastusest, vaid vihkamisest.»

«Jah,» ütles Olja.

«Mis «jah»?»

«Vihkamisest jah.»

«Mõista,» ütles Dimov.

«Iga hakkagi kunagi mõistma.»

Dimov jäi vaikseks. Ta mõtles ängistusega, et sellest kõnest ei tule midagi head. Jälle lõpeb kõik järjekordse

Olja vaata,» hüüatas äkki Olja. «Ta viiakse juba ära!» Ta ei kaldal pani lühikeste siniste pükstega paks poisilõik basekarva setterile rihma kaela. Too seisis taltu-
pea alandlikult norgus.

«Mum! Oleks tulnud putku pista!» ütles Olja.

Dimov nägi kergendusega, et Olja silmad särasid jälle rõõmsalt, süngus oli näolt kadunud. Ning ta mõtles juba teinud mitmendat korda, kui kummaline ja seletamatu on see loom — käia läbi pikk, pool sajandit kestnud elutee (vaadatud tagasi ja hirm tuleb peale, et kuidas küll jõudu jätkus seda üle elada, mis üle on elatud), selleks et langeda kummaliku ja tingimusteta sõltuvusse sellest tujukast plikast, mis rõõmsalt säravatest või vihast lõkendavatest silmadest. Püüda tema hääle tabamatuid varjundeid, asetada tema hingeseisund täielikku sõltuvusse ühest tema mõõdu-
mises poetatud sõnast.

«Kuhu tal ikka joosta on? Ja milleks? Ta teab, et teda viiakse toidukausi juurde,» ütles Dimov. «Ta ei saa üksi elada.»

«Ja selles oleme temaga jälle ühtemoodi,» ütles Olja. See oli taas ohtlik pööre ja Dimov tardus seesmiselt. Ent ta talitas lõbusalt:

«Teda armastatakse, teda silitatakse ja ... talutatakse. Teda otsas. Lühidalt, armastatakse, kuid ei peeta lugu.»

«Võib analoogiatega,» ütles Dimov. «Need pole enam lihtsad. Lihtsasti pean ma sinust väga lugu. Näiteks ei suuda ma kuidagi mõista, millal oled sa jõudnud kolm keelt ära õppida.»

«See on väga lihtne,» selgitas Olja tagasihoitud uhkusega. «Aasta läbi kaks-kolm tundi päevas, tulgu või surm. See on lihtne.»

«Mina õppisin kümme aastat koolis ja siis veel instituutis. «Ich bin, du bist, er ist.» Plusquamperfekt. Aga kui

«V-sse sattusin, ei saanud mitte ühestki sõnast aru. Tuusime kõik enne sõda: «Ich bin, du bist ...» Ja tegime sel-
get luuletuse: «Ich binna, du bista, see ammu on teada, et

«Olja (või Maša, või veel keegi) on loll ja ei mõista ...»
«Aga oled küll eblakas, kuid haritud inimene. Näiteks
«Deniss Davõdovist teadsid kohe rääkida.»

«See on mu elukutse.»

Olja naeratas. Dimov tundis, et Olja ta sõnu õieti kuulnudki. Milles ta mõtles?

Palavusest närbunud lehestik oli kohati juba augu kuiselt kolletama loonud. Ja lämmatavalt kuumas õhus varastus Dimovile äkitselt sügise lõikavpuhas hingus. Ja peagi saabub sügis, tema armsaim aasta-aeg, kuid võimulik, et juba ilma Oljata. Moskva sügis varahommikuhärmatisega närbunud murul, puesteede malmataradel ja trollibussijuhtmetel. Iga auto järel keerlemas kerged autopahvakud. Esimesel septembril aga täidavad linna pidulikkoolilaste parved. Linnade sügislinnud on valgepõllesid koolitüdrukud. Just selline oli veel üsna hiljuti, nii sent kaheksa aastat tagasi, ka Olja.

Dimov ütles:

«Mind on siin ära tüüdanud. Lähme mõnda kohvikusse.»

«Ei,» ütles Olja. «Viieteistkümne minuti pärast lähen ära. Olen täna kinni. Üks tuttav kunstnik kutsus mu end poole. Tahab oma pilte näidata.»

«Kas ta on sinusse armunud?» päris Dimov, püüdes hääl kõlaks muretult.

«Jah,» ütles Olja lihtsalt. «Ja tegi mulle hiljuti isikliku abieluettepaneku. Ütles, et polevat kunagi kohanud ilusamat tüdrukut.»

«Noh, nii räägime me vastavas olukorras kõik,» muigab Dimov tighedalt.

«Ja meie teame seda, kuid sellegipoolest avaldab see meile mõju.»

Dimov hakkas sigaretti mudima. Ta tegi seda kaua põhjalikult, püüdes enesevalitsust tagasi saada.

«Sa pole isegi huvitatud: äkki olen ma täna õhtul vaba?»

«Aga ma olen kindel, et oled kinni nagu harilikult. Ja siis, miks pead ainult sina alati hõivatud olema? Ta ei ole minna.»

«Aga mina olen vaba.»

«Midagi pole parata,» sõnas Olja kõrgilt. «Muide, ta ei olelnud mitte lihtsalt, et ma olen ilus. Ta ütles, et minu proportsioonid langevad täpselt kokku vanade hollandi meistrite maalitud naisenägude omadega.»

«Esteet,» muigas Dimov.

«Jah. Erudiit.»

Olja sõnades oli avalik väljakutse. Kuid Dimov ei tahtnud seda vastu võtta. Ta teadis, et Olja läheb niikuinii, seda Riiremini, mida rohkem ta püüab teda tagasi hoida.

oli juba kord tema iseloom. Ja Dimov lausus teeseldi indlikkusega:

«Jah, nähtavasti pole tõesti midagi parata. Sa pead mõnema. Kahju küll.»

Dimov lennutas pooleks murtud sigareti sõrmenipsuga male, ja jälgis pilguga, kuidas tuvid kramplikult päid laskmises selle poole tõttasid.

Olja vaatas teda rahulikult ja arupidavalt, otsekui oleks tal kibedus ja meelehärm, mida Dimov tundis ja mida ta tema eest varjata ei suutnud, talle kummalist rahuldust pakkunud. Ja Dimov ei pidanud vastu.

«Aga mina ei lase sind,» ütles ta. «Ei lase, ja kõik!»

«Lase küll,» ütles Olja karmilt. «Oled alati lasknud ja lased ka seekord.»

Olja avas käekoti ja hakkas raamatut tighedalt sinna sisse lappima.

Sa tahaksid, et ma oleksin kas sinuga või üksipäini. See tähendab, peaaegu alati üksipäini. Või istuksin kodus vanemate silma all. Loeksin raamatuid. Aga minul on selbet villand. Ole armukade, kui tahad!»

Olja kehtas kõrgilt õlgu. Keeras koti kummuli, võttis taskadest kinni ja puistas kogu selle sisu pingile. Kotist pudenesis välja veel kaks raamatut, pooltosinat sulepead ja kummit, hooletult ärarebitud ümbrisega poolik šokolaadipakel, kirju kotike kosmeetikavahenditega, punane kamm, mõni märkmikku ja puust Baba-Jagaa luua seljas. Lausa see, et nii palju asju võis mahtuda tavalisse naise käekotti.

«Ja mis see on?» tonksas Dimov sõrmega Baba-Jagaad.

«See on temale,» ütles Olja. «Talismaniks ja mälestuseks.»

Kunagi väga ammu käisin duhhoboretside juures rahvalaule kogumas,» lausus Dimov pärast lühikest vaikust. «See oli selline usulahk. Nad elavad Gruusias, Türgi piiri ääres. Nikolai Esimene oli nad sinna asumisele saatnud. Olen neist sulle jutustanud. Nende juures saime siis tuttavaks ühe igivana eidega. Ta oli kunagi duhhoboretside jumalaema Lušetška — Lukerja Kalmõkova — toatädrakaks olnud. Oigupoolest polnud see mingi jumalaema, vaid lihtlik mõisaproua. Tõsi küll, mõningate ambitsiooni leppis, et oleks huvitas teda väga surma saladus: kuidas see sünnib, et elavast saab surnu? Ja ta püüdis saladuse jälile panna. Nõnda siis poodi toosama eideke, kes tollal oli umbes seitsmeteistkümnendaastane, Lukerja käsul üles. Tõsi küll, ettevaatlikult. Silmust tõmmati aeglaselt koomale,

Lušetška aga vaatas talle silma, lahendas saladust. Seejärel toibutati tüdrukut ja poodi uuesti... Andesta, kuid mõnikord teed sa minuga samasuguseid eksperimente.»

«Väga vaimukas,» ütles Olja pilkavalt. «Rääkisin sul juba, mis sinuga juhtuks, kui minust kuninganna saaks. Või äärmisel juhul selline Lušetška.»

«Rääkisid küll. Ei õelnud ainult põhjust.»

«Põhjus on see, et ma ilma sinuta elada ei suuda. Ei peavalga ega öösel, mitte ainsatki hetke. Poolteise aastaga olen kaotanud kõik, nii sõbrad kui ka poisiohtu austajad.»

«Tean, olen sinu ees süüdi.»

«Pole sa süüdi midagi,» ütles Olja vihaselt. «Olen näinud kõik ise laiali ajanud. Sest vajan ainult sind. Mul on juba kord säärane rumal iseloom.»

Olja asus asju hoolikalt ja kindla korra järgi kotti taga panema — raamatud, pliatsid, kamm...

«Kuule, ära mine läna sinna sellele... vernissaažile,» ütles Dimov.

«Pole seal mingit vernissaaži. Ta tahab mulle ainult oma pilte näidata. Oleme kahekesi. Ning ma lähen. See huvitab mind. Sellest ei maksa rohkem rääkida.»

Nüüd mahtus kotti kõik — ka see raamat, mis enne polnud mahtunud. Viimasena kadus käekotti Baba-Jagaa. Olja tõmbas luku kinni ja vaatas Dimovi poole. Ja kas kahtlul kaalutlusel, leides, et on juba aeg see julm mäng lõpetada, või ka siiralt (nagu alati, ei osanud Dimov seda kindlalt öelda) muutis ta järsult tooni:

«Jätal! Sa oled aru kaotanud! Mis sinuga ometi on? Pole tarvis mingeid rumalaid mõtteid heietada. Kas kuuled? Ma armastan ju ainult sind!»

Nüüd vaatasid ta silmad Dimovit jälle temale omase piiritu avameelsusega. Varem oleks sellisest pilgust piisanud, et kõik Dimovi kahtlused ning ilge, räpane armukadedus oleksid ainsa hetkëga kadunud. Kuid juba mõnda aega teadis Dimov, et Olja oskab ka nõnda ausalt ja avameelselt otsa vaadates valetada. Ning ta ei rahunenud, vaid mõtles millegipärast sügava veendumusega, et kui Olja praegu läheb, juhtub midagi paratamatut. Ja veel mõtles ta, et paraku seisavad nad Oljaga nüüd selle alguses, mida ta kõik need poolteist aastat oli oodanud.

Ka varem oli juhtunud, ja korduvalt, et nad Oljaga tülesid ja Olja minema jooksis. Läks mingile kahtlasele ootakule, teab kellele külla. Ka siis oli Dimovit piinanud armukadedus. Olja aga oli tema kiuste arendanud vabaar-

maid, ning võimatu oli aru saada, tegi ta nalja või tõsiselt. Dimov oli piinelnud iga kord, kui Olja kõhinenud mõni meesterahvas. Kuid pärast olid nad ara leppinud ja taas õnnelikud olnud. Miks oli läna tekkinud tunne, et Olja seekordne lahkumine püsib lõplikuks, et ta kaotab tütarlapse igaveseks? Olja ei mõistis ta täiesti, et tal pole õigust Oljat kinni pida. Ta ei saanud öelda Oljale seda, mida too temalt ootas ja mis tütarlast praegu ainsana tagasi hoidnud.

Olja aga jätkas leebelt:

«Hei ometi! Räägitakse, et ta olevat hea kunstnik, aga praegu veel ei tea, kuid tean täpselt, et mul teda ei ole. Udse, mitte üks raas. Usud? Aga kui ma tahan minna, esinen televisioonisaates «Hei, tüdruk!» Oleliidulisel pruudilaadal. Kaasaegne haare, kümnendid vaatajad! Teen kõige kiiremini valmis munaotsin kõige paremini krakovjakki, küsimusele: «Kes on lemmikluuletaja?» vastan «Jesse Jants» või «Pašutulen esikohale. Ning saan pool miljonit abielu-akut»

Olja tegi nalja. Aga Dimov oli naljast kaugel. Lõpuks oli ta need poolteist aastat selleks valmis olnud, et Olja järele ära läheb. Aga oli midagi, mida ta pelgas rohkem kui lihtsalt Olja lahkumist oma elust. Sellest hirmust poleks ta aga ilal sõandanud Oljale rääkida.

Praegu Olja piiritult ausatesse, avalatesse, hellusest täiesti silmadesse vaadates ei suutnud Dimov talle ette öelda üht ainsatki ta sõna. Niisuguste silmadega inimesel võimatu avalikult väljaöeldud usaldamatusega. Ja veel mõtles Dimov, et tal pole õigust Oljalt tõtta, sest ta ise oli nende suhted esimestest päevadest peale valele rajanud. Vale oli suunatud välja poole, neid hütsevasse ebasõbralikku maailma. Ent ükskord pidi ühtingimata tulema ka nende endi vahele.

7.

Dimov oli lähedal põõsastesse peitunud Anissim jälgis ümbrusega suvila tühja verandat. Harilikult vanaema Ustja sel ajal juba kaetud laua taga, kuigi

vanemate saabumiseni oli jäänud veel paar tundi. Ta hakkas neid alati aegsasti ootama: istus, selg sirge, suurselt laua ääres, suitsev sigaret pika pitsi otsa pistetult ootas.

Anissimi tähelepanekute järgi seisnes vanaema Ustja üldse peaaegsasti ootamises. Hommikul virgus ta teisi, kuid ootas, millal ärkab ülejäänud pere, ega joonud oma sevärki kalmõki teed kunagi enne, kui kõik olid lauaasunud. See järel istus ta võrkkiiiges, luges ajalehti ja ootas, millal supp valmis saab. Siis kattis lõunalaua ja asus ootama. Ohtuti aga ootas kannatlikult, kuni kõik magi lähevad, ning alles siis läks oma tuppa ja heitis ka voodisse.

Anissimi vaatevinklist oli seesugune ootamine tüütu mõtletu, sest vanaema Ustja ei oodanud midagi uut. Janunenud muundaste järele (vastupidi, ta kartis neid), vaid soovis üksnes seda, et kõik korduks vääramatu tahtega. Ainult siis tundis ta end turvaliselt.

Anissim ei mõistnud seda. Teda masendas sündimise ühetaolisus, vajadus päevast päeva ühte ja sedasama teha. Ta ei tahtnud, et täna oleks nagu eile, ja soovis väga, et homme oleks hoopis teistsugune. Mõnikord mõtles ta, et vanaema Ustja kardab sellepärast muutusi isegi asjades, et tema eas on vähe lootust, et muundatused peavad must toovad. Kui aga kõik ümbritsev on muutumatu, see järelikult püsiv. Vanaema vajab püsivat keskkonda, leks, et ennastki püsikuna tunda.

Kuid näid polnud teda verandal näha, ka laud oli maha võetud ja võrkkiiik tuhi, võrkkiiige kõrval aga vedelesid värvusest kollakaks tõmbunud ajalehed, ja seegi oli imelik. Vanaema Ustja ei sallinud lohakust. Kõik lõhnas õnne järele. Aga mis, häbitult, jõhkralt ja kohatult tugev plüüs, mis kiiskavalt valendas roheliste põõsaste taustal, andis kogu krundile harjumatu ilme ning näis millegipärast kurja endena, justkui oleks õnnetus juba lausa nende luitunud seinte ligi hiilinud.

Kell hakkas seitse saama. Päike paistis veel kõrvale, kuid tema kuldse kiirgusesse oli tekkinud musta neva puuvilja kleepuvalt küpseid toone, õhk aga oli tõesti umbne.

Anissim oleks tahtnud üle tara hüpata ja suvilasse minna, et vaadata, mis on juhtunud. Kuid ta pelgas viivitas...

Terve tee, mil ta täiskiilutud elektrirongis oli sõitnud

... oli olnud kannatamatus: kiiremini, kiiremini metsa, et näha kaliku üles otsida!... Ta oli seisnud tihedasti nurka, kus tema lamburis, et tema lõhkinge nägu inimesi ei hirmutaks. Lausa põlenud kannatamatusest. Sintjaamas rongilt maha hüpanud, traavis ta suvilasse jalgratta järele, et suvilaspaisas ilmaski jalgsi ringi ei liikunud. Ja ta oli ligemale kolm kilomeetrit, nii et jalgratas oli tal vajalik. Kuid see sõiduriist oli tarvis välja tuua, sest vanaema Ustja poleks Anissimit kindlasti kohe minema saatnud. Nii oligi ta põõsastesse pugenud ja sealt verandale astunud, et veenduda, kas vanaema Ustja nagu alati kaevab taga istub.

Vanaema Ustjat ei olnud. Ja mõtted Ritast jäid mõnile.

... ronis üle tara ja sammus aeglaselt suvila poole. Ta püüdes astuda kätatult, kuid enam mitte selleks, et oleks kartnud vanaema Ustja silma alla sattuda. Ta lierdutas teda just vanaema puudumine.

Kell mööda päikesest kõrbenud rohtu liikudes jõudis ta juurde ja kuulatas. Kõik oli vaikne... Vanaema oli väga vana. Temaga võis kõike juhtuda.

... asula oli tulvil õhtueelset häält, kõma. Inimesed olid pärast pikka tööpäeva umbsest hirmast tagasi. Nad loodud toidukompsudega koormatult vaagisid nad üksteisega vesteldes mööda metsaradu laiali, tundes rõõmu sooja vaigu ja lillede lõhnast, maast ja rohust ja geoloogiliselt keerast pikast jooksumisest hõõguval asfaltimaks kootud värvikad «Žigulid» ja «Moskvitsid» ning rattaajalgedest uuristatud asulateedele. Lähedalt ja kaugematest suvilatest hakkas kostma radioolade müra. Ning elektrirongi müra ja vilistamine karis-ede päikest ja rohelist täis avaruse servast servani. Keset kõike seda melu tundis nende väikeses majas olev vaikus Anissimile iseäranis elutuna.

... verandale. Neli trepiastet naksusid tema jalge all nelj korda, igaüks isemoodi. Ja põrandalaud kääb-ema tavalisel noodil.

... andalt viis uks vanemate eluruumi. Edasi pääses koridori ja sealt vanaema tuppa.

... sukeldus suvila sisemusse, tardudes iga kord, kui mõni põrandalaud ta talla all kiuksatas.

... alus koridori. Vanaema Ustja toa uks oli paakil. Ta paistis koridori ähmast valguskuma — vanaema kat-keval palayuse pärast akna alati kinni. Ja selles heit-

likus hämaruses nägi Anissim toast koridori imbuval
jat suitsuvinet. Uhtaegu lõi talle ninna vanaema
sigareti kibe lõhn. Vanaema Ustja oli elus: ta suitsetas
toas sigaretti!

Ühe hüppega läbis Anissim koridori ja paiskas vana-
toa ukse lahti.

Vanaema lamas diivanil. Suust päistis tal pikk sip-
pits tossava sigaretiga. Ning tema pilklik säravmust
kiikas Anissimit.

«Mis lahti on? Miks sa tormad sisse nagu hullumees!»

See, et vanaema Ustja päeval pikali oli heitnud, oli
enesest ebatavaline, oli halb märk. Ta ei lubanud
endale ilmaski. Kuid ta oli elus. Ja suitsetas... Ema
nes alati, kui vanaema Ustja pärast järjekordset ha-
jälle vahetpidamata tossutama hakkas. See oli parane
tunmus.

Kümmekond aastat tagasi oli vanaema Ustja tõs-
haigestunud. Kiirabi toimetas ta haiglasse. Isa oli tööle
vanaemaga sõitsid kaasa ema ja Anissim.

Anissim oli siis alles väike ja talle ei tulnud pähe
vanaema Ustja võiks surra. Valges autos valdas teda
teadlik hirm, ta kartis vanaema Ustja liikumatut, kran-
kult suletud silmadega nägu, kartis vastuvõtuosak-
pikka koridori, kui arstid ühe ukse taga vanaema läbi-
tasid, nemad emaga aga ootasid. Siis lükkasid kaks
tari vanaema ratasvoodil läbi haiglapargi ravikor-
poole. Oli talv ning kõva pakane. Vanaema lamas ha-
tekkide sees, villane rätt peas, ja tema suur nina oli
loomulikult taeva poole püsti. Ema ja Anissim ast-
tagapool. Akki kuulsid nad vanaema käskivat ja täiesti
vet häält: «Andke suitsu!» Sanitarid olid jahmunud
sa nüüd, vanaema! — «Pidage kohe kinni ja andke
üks sigaretti!» — «No küll on lugu,» ütles üks sanitar.
alles vanaema! Ja pistis vanaema Ustjale peenikese, et
sigareti huulte vahele. Tõmbas tikust tuld. «Kurat tea-
see on!» torises vanaema Ustja pahaselt, vabastades
peenikese käe teki alt. «Katkuvad su riidest lahti, ma
sisse nagu tite, viivad luba küsimata mine tea kun-
suitsu ka ei anna.» Tema tumedad silmad välkusid
selt. Sanitarid lükkasid teda naerdes edasi. Ema
surus Anissimi enda vastu, vaatas ratasvoodil majes-
kult lebavale ja paberossi tossutavale vanaemale ja
puhkes nutma ja ütles: «Noh, Asjake, nüüd on kõik k-

«Ja meie vanaema!» Ja vanaema Ustja tuli tõesti kuu-
parast koju tagasi...

Anissim ei vastanud vanaema küsimusele. Ta seisis ja
olus õnnelikult.

Idamaal on selline needmine: «Andku jumal sulle üks
» ütles vanaema Ustja.

Miks see needmine on?» küsis Anissim.

Kuidas miks? ... Praegu ilmusid sa välja lõmmilöödi.

«Edaspidi salud võib-olla halba seltskonda. Või sõi-
kusale pärapõrgusse... Loodan, et andsid ikka vastu

» ütles Anissim.

«Mis parast?»

Nisama,» kehtas Anissim ebamääraselt õlgu. «Tuleks
» seletada. Vabanda.»

«Aga mis siis ikkagi juhtus?»

«I midagi erilist. Olin ühes pulmas peiupoisiks.»

Vanaema muigas.

«Oli vist lõbus pulm,» ütles ta.

Anissim polnud kunagi mõelnud, kas ta armastab vana-
» Ustjat. Niikaua kui ta mäletas, oli vanaema alati ole-
» olnud. Ta oli karm ja järeleandmatu. Oskas ennast
» tina ja kuulama panna. Kuid selle lühikese aja, mis
» Anissim põosas istus ja tühja verandat vahtis, oli ta aru-
» amisele jõudnud, et oleks ilmvõimatu, kui vanaema äkki
» ei oleks.

Ta seisis vanaema karmi, pilkliku pilgu ees, pikad käed
» hõakalt rippu, tammus jalalt jalale ja naeratas, tun-
» te, kuivõrd õnnelik ja kohtlane oli tema naeratus. Nii
» oli see, et vanaema Ustja tumedad, kergelt pungis sil-
» » särasid nagu alati lustakalt ja pilkehimuliselt, veretud
» » aga pigistasid kindlameelselt sigaretipitsi, milles
» » sav sigaret.

«Mis kell on?» küsis vanaema Ustja.

«Küüs läbi,» vastas Anissim.

«Mis on jäänud veel paar tundi,» ütles vanaema Ustja.

Anissim mõistis, et ta pidas silmas aega, millal vanemad
» » linnast koju jõudsid. Oli jäänud veel kaks tundi
» » tammust.

«Helistasin jaamast emale. Tal on kõik korras,» ütles
» » «Oli heas tujus»

Ta lahtis õelda, et ema oli nagu liiga heatujuline, kuid
» » ütlemata. Ema oli mingis arusaamatus õnnejoovas-
» » hoisanud telefonitorusse: «Kõik on suurepärane, poegi

Kõik, kõik on korras! Nüüd läheb meil kõik hästi!» — «Mis meil halvasti oleks võinud minna?» oli Anissim tuntuvalt pärinud. Kuid ema polnud hakanud seletama, kõnelnud seosetuid sõnu sellest, kui hästi nad nüüd ette hakkavad. Ja palunud Anissimit tingimata õhtul kodus olla.

Anissim oli harjunud, et ema meeleolu kiiresti vaheldub, et ta oma tundeid hari ikkult liiga avalalt ning tormiliselt väljendas. Kuid nüüd ei olnud ema veel kurtunud. Ja meenutades, missuguse kurnunud häälega oli hommikul temaga läbi telefoni kõnelnud, mõtles ta, nende peret oli vist tõepoolest ähvardanud mingi õnnetus, mis nüüd aga tulemata oli jäänud. Ta ei hakanud vanaema Ustjale midagi seletama, kordas ainult veel:

«Ema oli väga heas tujus.»

«Heas tujus,» ühmas vanaema Ustja. «Oleks aga peagi just...»

Vanaema tõusis istukile, libistas peenikesed jalad dilt alla, leidis kobamisi sussid ja silus mõlema käega kergeid, halle juukseid.

«Sa käisid Moskva korteris? Räägi, mis su Riia sealt sisse oli vehkinud.»

«Ei midagi... Aga ma kinkisin talle magnetofoni.»

«Missuguse magnetofoni?»

«Isa oma. Selle, mille isa töö jaoks ostis. Ta ei kasutanud seda. Ja pealegi oli magnetofon rikkis.»

«Ja ise sa veel imestad, et miks on ainus poeg vanematele nuhtluseks!»

«Aga kui oleks kaks poega, oleks muret kaks korda vähem,» arvas Anissim.

«Ei,» ütles vanaema Ustja. «Hoopis kaks korda rohkem šansse, et vähemalt üks neist kahest endal juba noorukaela ei murra ja temast saab korralik inimene. Ning emale vanuigi lohutuseks.»

«Võib, ma nüüd lähen?» küsis Anissim. «Vabanda.»

«Nagu saaksin mina sind kinni hoida. Nagu võiksin üldse kedagi kinni hoida... Mine.»

Midagi oli vanaema Ustjas tänase päevaga siiski muutunud. Võib-olla oli selles süüdi toas valitsev poolhammas, kuid tema raugalik pödurus oli märgatavam kui vana. Ta ei sarnanenud enam näitlejannaga, kes tunneb et sadu vaimestatud silmapaare. Rambutuled olid kurnunud, eesriie langetatud, üksik, väga vana naine poolhõlmalaval aga lubas endale kergendatult olla viimaks tema ise.

«L on tõesti väga vaja minna,» ütles Anissim. «Kuid ma varsti tagasi.»

«Ei midagi,» ütles vanaema Ustja. «Mine peale...» Iga alati, hüppas Anissim otse veranda juures jalgtrahile, sõostis kitsukesele rajale ja sõitis läbi jalgvärava tagasihile.

Siis tundis ta iga auku, iga männijuurt, mis otsepoolest hiigelseooned maa seest välja ulatusid, ja ta vajutas kõigest jõust pedaalidele, viies ratta harjund kombel keerukatesse kurvidesse.

Ta mõtles, et peaks vist ringi tegema ja Rita suvilasse minema — võib-olla oli tütarlaps juba metsast tagasi, suust otsustas, et ei raiska asjata aega. Millegipärast oli ta aga et Rita, Sergei Petrovitš ja Tatjana olid veel metsas. Kõik tasasula lõppes. Külalee rõõpapaar viis otse üle pukesevinas sinkjasrohelist kumendava metsamüüri. Kuid suitsu, mis hommikul peenikese valge niidina hambulise krooni kohale oli tõusnud, ei olnud enam. Oli kustunud. Ja Anissim mõtles jälle, et oleks pidanud Rita suvilasse põikama... Ei, ta oli kindel, et nad on seal, metsas. Ja leistungil kohal kummargil, hakkas ta raskelt pedaalidele tallama.

Et ta isvanud ning kergelt närbuma lõõnud augustikulne lohnas lämbelt ja magusalt. Siin lagedal polnud leitud veel tagasi andnud. Higi pani haiget saanud silma kipima ja roie hakkas jälle valutama. Kuid nüüd ei seganud Anissimit enam keegi ega tõkestanud tal teed Rita juurde. Pedalt pedaalide sõtkudes mõtles ta kibeda muigega, mis kõik oli juhtunud, enne kui ta viimaks sellele teeotsale jõuab. Mis üle päikesest väsinud niidu metsa poole viis. Iga päeva oli ta sellesse metsa, sellele legendikule kipunud, kust hommikul hubisev suitsuvärv, kerge nagi hangepüksesest värvituks lõmbunud taevasse oli tõusnud. Nüüd oli ta siin. Kuid hingerahu see ei toonud.

Siis tuli pikkamööda ligemale. Ja Anissim tallas pedaalidele aeglasemalt, sest mõistis selgesti, et midagi head tal metsas ei oota.

Metsa ääres keeras tee vasakule ja läks edasi mööda metsa ääres. Legendik aga, kust hommikul suitsu oli tõusnud, pidi Anissimi arvestust mööda jääma paremat kätt. Anissim hüppas jalgrattalt maha ja lükkas selle tihedasse metslikku. Pühkis higised peod džiinide külge kuivaks. Ja nagu Moskvast Olegiga hüvasti jättes, mõtles ta jälle,

et selle päeva katsumused ning üllatused pole veel lõ-
nud.

Hingeldamist maha surudes läks Anissim metsa, tungi
oksi kõrvale lükates läbi põõsastiku. Ta oli linlane ja
tundis end metsas alati ebakindlalt. Näkku sihtivaid
kõrvale lükates, kõrgesse metsaheinna peitunud mäla
komistades, sipelgapesadest kaarega möödudes ning kogu
aeg pingsalt kuulatades rühkis ta läbi padriku edasi
see kõrge, kidur metsahein, tume sammal ning kõõl
olid talle vaenulikud.

Korraka kuulis ta sealsamas lähedal Rita tavalist
ja tehtult lõbusat naeru. Veel paar sammu ja terve lap-
dik oli Anissimi ees nagu peopesal.

Rita istus, selg vastu puud toetatud, paljad pikad
seks lakitud küüntega jalad sirgu. Tema ümar ja tugev
päevitusest tellisekarva, läikivate põsesarnadega nägu
häirimatult rahulik nagu alati, ka lai, valgehambaline
ratus oli samuti rahulik ja häirimatu. Paistis, et tal
väga mõnus niimoodi metsalagendikul istuda — selg va-
puud, paljad jalad soojal rohul sirgu — naerda ja na-
des silmi kissitada. Tema kõrval baikatekil lesis Tatja
tüsedad valged käsivarred pea all. Nende läheduses mah-
laotatud ajalehtedel vedelesid punased tomatijäänused
küpsekartulite mustaks kõrbenud koored ning kõrgusid ka-
pudelit — noodsamad, mis hommikul Sergei Petrovitši
ga olid olnud: tumedas oli vein, heledas — viin.

Lagendiku keskel mustendas kustunud tulease. Selle
val kükitas Sergei Petrovitš, samuti paljajalu ja ilma p-
lissärgita, üksnes läbipaistva nailonmaika väel, kükit-
ümarmargune taguots paljastele roosadele kandadele
tatud, ja sorkis millecipärast vitsaraoga tuha ja kustum-
süte hannikus. Temagi naeris, ilmselt mingi oma na-
peale. Nähtavasti meeldis tallegi kustunud lõkke
kükitada, omaenda nalja naerda ning lõhnavat halli tu-
vitsaraoga sorkida. Võib-olla tuhnis ta sealt veel k-
leid.

Anissim tardus paigale. Kuid üksnes sekundiks,
mõtles, et m.äida tuleb jälle välja nii nagu hommikul:
kui passiks ta salaja ning kuulaks pealt... Mõra ja
naga otse läbi põõsaste tungides astus ta lagendikule.

Kära kuuldes pöördus Sergei Petrovitš ümber. Vi-
vitsarao tuleasemele. Vaatas Anissimit, tema paistes
ja siniseks löödud silma oma kalkide türkiissiniste sil-
dega ning lausus heasüdamliku rahuloluga:

«... oled saanud kere peale, riukukk!»

«Näe aga nähvas lõbusalt:

«Vah! Kui tubli, et sa tulid!»

«Oljat ei saanud tõesti avalikult väljendatud usal-
tulusega solvata. Ja Dimov üksnes kordas:

«Kahju küll, et sa minema pead... Või istume veel viis
minutit?»

«Hüva,» ütles Olja. «Aga mitte rohkem. Pole viisakas:
minu ootab.»

«Istus, pani koti põlvedele ja ajas selja sirgu ilmse
tusega need viis minutit kannallikult ära istuda.

«Muidugi pole viisakas, kui on kokku lepitud,» ütles
rahulikult.

«Ja kuidas teda kahtlustavalt. Ohkas.

«Muidugi sa ka ei mõista... Sa pole terve selle aja jook-
miste millestki aru saanud. Ega saa praegugi.»

«Dimov oleks tahtnud talle öelda: me saame kõigest aru —
oma kui mina. Ja sa tead küll, et ma kõigest aru saan.

«Nii meie vahelisel sõnatul kokkuleppel on see tabu. Ja
me räägime ükskõik millest, kuid pole kordagi kõnelnud
selle tähtsusest...»

«Ma oleks võinud lisada: mul on kõik selge, nii sinu oota-
miste põhjuse kui ka niisama ootamatute ja oajeldamatute

«...hoogude põhjused. Sest sa vajad mind täiesti ja ter-
viti, mitte ainult nendeks põgusateks kohtumisteks, vaid

«...elamine neljaks tunniks ööpäevas ja kogu eluks. Armas-
tuse loomulik, imeline ja püha soov, iscaranis, kui ta

«...kõigest kahekümne viie aastane. Aga mina vaikin. Sest
«...pole õigust igavesti sinu omaks saada. Ja sa tead, et

«...peamises olen ma kõigutamatu, kuigi andestan sulle
«...neelan kõik alla ja lasen ennast ümber sõrme keerata.

«...p. nekki sind nähtavasti raevutsema. Võib-olla oleks
«...sõlt kergem, kui sind vähem armastaksin. Või kui

«...te kergem, siis vähemalt arusaadavam.

«...kui istumegi niimoodi vaikides?» küsis Olja ärritatult.
«Hü,» ütles Dimov. «Nagu enne pikale teele asumist...»

«...ed teed on niisugused, et kui minnakse, siis enam
«...tugast ei tulda.»

«On jah,» nõustus Olja ootamatu tigidusega
«...kui palju meil neist viiest minutist veel järel on?»

«Ehm...»
«Noh, siis vaikime veel kolm minutit.»

Dimov mõtles: kuskil vaatab üks teine mees juba kaotamatult kella, ootab Oljat. Ateljee on arvatavasti p... suur, sihilikult unarusse jäetud keldriruum, täis rõskust, hiirelõhna, värviplekise kraanikausiga ja kõnnitee k... sel asetsevate ammu pesemata akendega. Kuid selles k... ris on ka ruudulise suurrätiga kaetud sohva ja val... lauaga elunurk — see on olemas igas sellises keldris. K... too ootaja on arvatavasti juba katnud selle sohvalaua... pannud küünlad paigale. Püüab kannatamatusest ja ar... sest võitu saada — ootab Oljat. Võib-olla on ta noor. S... on ta arvatavasti moekohaselt habemik. Küllap on tal no... siidpehme habe, noored, tugevad käed. Ning tema eral... on ülev ja puhas ning ta ootab Oljat nagu saatust. Ja v... on tal laual, sest nõnda on kombeks, ja ainult selleks, et e... tust — Olja ja enda oma — veidi vaigistada, et pea p... ringi käiks ja et keeruline lihtsamaks muutuks... Aga v... olla on see ootaja hoopis mõni neljakümneaastane hä... vares, kes ammu enam midagi ei maali ja õpetab teisi ma... lima, sest et ta ise midagi ei oska. Kergeusklikele näitsa... tele aga näitab paarkümmend aastat tagasi tehtud lõm... deid ja räägib sellest, kuidas tema talent mõistmatult... hukutatud. Komisjonikauplusest tutvuse läbi hangit... vanaaegse sohva juures lauakesel seisab aga sootuks te... sugustel kaalutlustel viinapudel... Kui see mees, k... Oljat ootab, on noor, siis on see võib-olla tema saatust, k... aga mitte, siis jälle ta õnnetus.

«Neli minutit on juba möödas,» lausus Olja pilklik.
«Kas vaikime veel minuti?»

«Vaikime,» ütles Dimov.

Võlvitud akna ja raudahjuga toake vanaaegse härra... maja ärklikorruusel. Olja unistus!... Muidugi, see oli... suurepärane. Kuid mis oli temal Oljale pakkuda? Ei, ta... saanud öelda tütarlapsele seda kõige tähtsat, mis... temalt ootas.

«Kõik,» ütles Olja. «Täpselt viis minutit olime tored...
vaid. Oli üks äärmiselt huvitav ja sisukas vaikimine.»

«Jah,» ütles Dimov.

Olja tõstis. Dimov jäi endiselt istuma ja võttis tal k... kinni.

«Nähtavasti oleks sinu jaoks parim lahendus, kui n...
äkki hinge heidaksin,» ütles ta pärast lühikest vaiku...
«Kõik oleks korrapealt lahendatud.»

«Jätal Ei tohi niiviisi rääkida! Kas kuuled?!»

Dimov istus edasi ega lasknud Olja sooja kätt laht...

...muid võtta Oljalt õigust äraminekuks. Kuid oli veel...
tigi, mida Dimov rohkem kartis kui Olja lahkumist oma...

...mõttes: nähtavasti elab igas ka kõige tagasihoidliku...
...mees soov pärast füüsilist lõppu mõnedki aastad...
...kesta — olgu laste, töö või millegi muu läbi. Dimov...
...lõhnud, et nende armastus oleks kuni lõpuni — väl...
...lõpuni — laitmatult puhas olnud, sest ainus, millele...
...Olja puhul võis loota, oli kinnistuda tema mälli, kesta...
...edasi natukunegi kauem kui need aastad, mis Dimo...
...eel elada olid antud. Mälestus oli kõik, mis neile...
...armastusest võis jääda.

Dimov mõtles: ma pole ei Tjutšev ega Deniss Davõdov...
...minu hilisest, keelatud armastusest ei jää inimestele...
...mehel värsse. Ent ka sellel armastusel on õigus olla puhas.
...seda siis tõesti liiga palju paluda? Kuid ta teadis: Olja...
...loppinud valetama isegi ausalt ja otsekohelelt siima...
...võttes, just nagu praegu. Ja kuidas talle selgeks teha, et...
...endale endale on nende armastuse puhtus sada korda...
...tähtsam kui Dimovile, sest mälestus sellest armastusest...
...seda saatma pikkadeks aastaleks. Ent kas Olja üldse...
...istab seda? Ja on tal seda praegu vajagi? Noorelt ela...
...ko tulevikule ega teata, et tulevik saab alguse nii sellest,
...nii eile, kui ka sellest, mis sünnib praegu, tanasel päe...
...Seepärast pelgaski Dimov nii väga, et pöörane ja heit...
...loomus tõukab Olja paratamatule leole. Just seeparast...
...olgi ta nii sõgedalt, tüütult ja nähtavasti ülekohtuselt...
...armukade. Ootas lakkamatult, et Olja saab hakkama mil...
...parandamatuga (kas või näiteks täna õhtul selles nee...
...keldris), siis aga räägib sellest Dimovile halastamatu...
...koheusega (otsekoheuse oli tal üksnes halastamatu). Ja...
...nam ei saa midagi muuta, midagi parandada, sest see, mis...
...on juhtunud, on parandamatu nagu surm. Neiu pole ühist...
...olevikku, kuid siis poleks enam ka minevikku. Dimov suu...
...Olja lahkumise üle elada. Aga mis saaks temast siis,
...nii loimuks reetmine?

«Lõuse,» ütles Olja lepitavalt. «Saadad mind.»

...ta sikutas Dimovit käest, kuid too istus edasi ning ütles

...mõtt:

«See veel puuduks, et saadaksin sind kohtumistele teiste...
...mõistega. Sa nõuad minult juba liiga palju...»

Olja tõmbas oma kae jõuga ta peost.

«Kas sulle ei tundu, et sa räägid inetusi?»

«Lundub küll. Aga armukadedus on vastik ja räpane

tunne. Ja pole veel kedagi eales üllastele sõnadele ja teadele tõuganud. Vastupidi.»

«Ära siis ole armukade,» ütles Olja.

«Kui imelihtne,» mõtles Dimov. «Ära ole armukade kõik... Aga kust võtta veendumust, et kas kurjusest või meeleheitest ei tooda täna õhtul sohva-altarile ohvriks viimast ja võib-olla just seetõttu nii palju valu tekitavat armastust? Küllap on see egoistlik, kuid ta sooviks ainult: et Olja talle halastaks ja ootaks senikaua, kuni ta veel koos on. Et ta solvumistest ja purunenud lootust vaevatuna ei kiirustaks nende armastust jalge alla tallama. Ent kuidas uskuda teda, kui ta oli osanud teha seda, et Dimov poollise aastaga temast midagi teada pole saanud?»

«Vabanda, Oljake,» ütles Dimov. «Mina jään siia. Ma tule sind saatma. Võimalik, et olen ajast ja arust natuke patefon, nagu samovar, nagu televiisor KBH, kuid mu ajal polnud tütarlastel kombeks üksi elavatel meestel vastel külas käia.»

«Aga meie, näe, käime,» ütles Olja tigidalt. «Ega ande seda, kui meid ei usaldata.»

«Mis seal's ikka, eks mine pealegi. Mina aga püüan sind usaldada. Ma usaldan sind.»

Ja nagu alati, muutus Olja näoilme korrapealt, sekundaarselt murdosa vältel.

«Hüva, ära siis mind saada,» ütles ta leebelt. «Istun siin ainult natuke aega, nii kella kaheksani, ja lähen siis koju. Andsin muidugi ilmaaegu nõusoleku, aga nüüd on ta poolest piinlik. Teine pole ju milleski süüdi. Õhtul aga on kodu. On vaja tööd teha. Olen oma artikliga päris jalgades. Muide, sa aitasid mind tublisti. Mul oli mõnedest sõnadest mõtetest palju kasu. Tarkpea. Paistab, et folkloristidki on kavad üht-teist.»

Ta kummardus Dimovi poole ja suudles teda. Ta «kallihinnalised» säravad tumedad silmad kiirgasid hõbedast, suudlus aga oli kerge ja põgus.

«Ära pahanda,» ütles ta. «Keegi ei ole süüdi.»

Ta pöördus ringi ja läks väljapääsu poole. Läks sammul, vehkides otsustavalt oma raske, viimse võimseni täistuubitud kotiga, otsekui põgeneks Dimovi eest.

Iga kord, kui nad teineteisest lahkusid — üks läks, teine vaatas järele — olid nad kuni viimse silmapilgini nähtamatu niidi varal ühendatud, kuni selle hetkeni, mil lahkuja rahva hulka kadus, ümber nurga keeras või

ruumisse astus, olles enne veel viimast korda tagasi vaadanud. Ja mõlemad tunnetasid füüsiliselt hetke, millal see katkes. Praegu seda aga ei olnud.

Dimov vaatas Oljale järele ja tajus selgesti, et tütarlaps ei ole juba tervenisti eelseisvale kohtumisele häälestanud. Ta oli suur fantaseerija, kuid polnud veel õppinud oma hoolikalt hoolikalt lihvima. Ilmselt segas teda emotsionaalsus. Või ei teadnud ta oma nooruse tõttu veel, kuivõrd haiglaselt läbinägev on armukadede mehe pilk.

Suudelnud Dimovit ja vaadanud talle otsa oma imekaudsete, ausate silmadega, rahunes ta täiesti. Ega läbenud kokkumisega veel veidikenegi viivitada, astuda aeglasemalt need kümme-viisteist sammu, mis nende pinki väljast eraldasid.

Lihtsus, et nad lahkusid tüliga. Seda oli korduvalt juhtunud. Kuid veel kunagi polnud Dimov olnud sedavõrd kindel, et veendunud, et seekordne lahkumine oli sootuks midagi muud, et see oli lahkumine igaveseks.

Olja pöördus ja viipas käega. Südamlik žest, kuid samuti kiirustav. Sekundi möödudes kadus ta aga pargi eedetara juures kasvavate põõsaste taha. Ja jälle ei püüanud tal kavalust või kannatust astuda see viimane samm ühgi aeglasemalt.

Dimovi aja eest oli Dimov mõelnud, et tal oleks õigemini jätta, siitsamast, sellelt tolmunud linnapargipingilt, kimbasse õhku haihtuda. Praegu aga oleks ta tahtnud siin sellel pingil surra.

Ta veel mõtles ta kibeda muigega, et kired, mis tema ümber möllavad, sobiksid rohkem poeg Anissimile... Kuid see mõte tundus kuidagi kohatuna — Olja ja Anissim olid Dimovi teadvuses täiesti ühendamatud. Ja kui mõtted neist lahkusid, sattus Dimov alati segadusse.

Ta istus liikumatult ja tuvid, kes pargiteel oma keerulisi tegevusi tegid, tulid talle päris lähedale. Pea viltu, vahtisid nad teda oma kurjade, punaste silmadega, nõudes andamit. Pargis oli jälle rahvarohke nagu alati õhtueelsetel tundidel. Mänguväljakul kääksusid kiiged väsimatult ja hasartlikult. Pinkidel istet võtnud eidekesed jälgisid laste askeldamist — laste surematuid mängu, mõtles Dimov. Ka eided — toekad, kiviselt tüüakad — olid otsekui surematuse kaitsemendid.

Dimov mõtles endamisi, et näe, istub pargipingil hästi ühtlased üksildane meeskodanik, lips kaelas ja seesuguse palava ilma jaoks paksuvõitu ülikond seljas. Pedantse

välimusega kuivetu kodanik, ranged prillid ees. Ja kellel ei tule mõttessegi, missugune valu elab praegu tema silmas. Ja see valu ei ärata kelleski kaastunnet.

Tuleb välja, mõtles ta äkki, et ta oli Olja armastuse ootamisest äärmiselt uhke olnud. Kui Olja ta kõrval kõndis, käsi tema peos, oli ta möödujate pilkude all olnud küll pisut ebaharilik, kuid tema hing oli ometi uhkusest paisunud. Ta oli olnud uhke, et Oljal on nii imelised silmad, et tema väikesed kaunad on peened ja kaunid, et ta on tark. Ta oli piinelnud, et uhkust tundnud Olja nooruse üle. Heidab Olja armu selle uhkusele? Tema armastus Olja vastu oligi olnud see sõna vägi, mis teda vananevate ja elust väsinud eakaaslaste hulgast esile oli tõstnud ning omaenda silmis kõrgemaks üritanud.

Kiirustamata ja harjunud liigutusega muljus ta jätkuvalt kordset sigaretti, sõrmed võbisesid kergelt ning teda valdas terav enesehaletsus.

Oleks pidanud püsti tõusma, jaama minema, suvilas sõitma... Mida oleks ta praegusel hetkel teinud, kui Olja tema elus üldse poleks olnud? Sõitnud elektrirongis, valinud aknast välja ja rõõmustanud eelseisva vaikse, jaheda öhtu üle suvilaverandal. Öhtusöök, tavaline heasüdamane tulevahetus vanaema Ustjaga. Ämm on huvitav ja tubli inimene, ta on kõigi eluraskuste kiuste säilitanud oma nooruseliku hingealluse, pole ühtki grammi oma isikupärase keerukate asjaoludele ohvriks toonud... Seejärel oleks võinud oma suvilakabinetis — spetsiaalselt selleks eraldatud verandanurgas — enne magamaminekut veel aega rahulikult tööd teha. Suveõhtuti on seal mõnus töötada. Paakil ukse vahelt paistaks ämma võimsa ninaprofiil — ämm laob pasjanssi. Kaart kaardi kõrvale, kindel korra järgi. Pärgamentkollased käed liiguvad nii väärpidulikkusega, nagu ei laoks vanaema mitte pasjanssi vaid ennustaks kellelegi tema karmi saatust. Ahtake raup, käsi joonistab õhus aeglase kaare ja lauale ilmub veel üks lüli kellegi raskest saatusest... Pasjanssi laduv vanaema on intelligentse kodumugavuse sümbol. Veronika aga selleks väikeste kandadega valjusti tümpsides majapidamiskaskeldustes toa ja veranda vahet. Askeldav naine on sammu perekondliku mugavuse igikestvuse sümbol. Ja akna taga oleksid tumedad puud ning linnamüüridest ahistamata juhtmerägastikust puutumata puhas öötaevas — igavene taevas igavese maa kohal... Siis aga kostaks jalgratast, lõginat jõnksukohtadel ja pimedusest ilmuks nähtav

noorusvalust vaevatud, mõistatuslik käsitamatu olemus. «Pole tõsi, et noorus ainuüksi õnne tähendab,» mõtles Dimov. Noorus — see on kasvuraskused, ebaõnnetasus, piinavad otsingud. Kasvamise pole lihtsalt pike-õnne sirgumine. Siin nelinurkse tüügi ääres seisavad puud, need vabalt laiali sirutatud. Kuid igas oksakäänus on veel varjul nende ammuste aegade valu, millal oksad rasket teed rajas, vääneldes üles, taeva ja valguse poole.

Õnnesepaistest tulvil umbses kohtusaalis oli halli näo ja halli habemega mees Miša Pastuhhov täna öelnud häbitu vaimseisusega võhivõõrastele inimestele naise kohta, kes ta elu ära oli rikkunud: «Aga ma armastan teda ikka.» See polnud kedagi naerma ajanud. Ning naeratus, mis taustas Pastuhhovi halli, loppis nägu, oli imeliselt kaunis... Tema, kes nii nurisemata ja kergesti saatusele alistus, kuidas hakkab ta edasi elama? Kohtuda lga päev õnnel näkku õnneliku võistlejaga, salamahti jagada isikliku õrnust pojale, kes nimetab isaks toda teist meest, kes võtab kõik ära on võlnud. Ja suhtuda sellesse kui paratamatusesse, kui saatusesse?...

Ja ka niisugust armastust nagu Miša Pastuhhovil. Ja talp on ta selle üle omamoodi koguni õnnelik.

Log Anissim ilmub pimedusest vana logi seval jalgratast ning te talle tähtsate päevaste asjatoimetuste tähtsust, istub verandal vanaema kõrvale luua aärde ja hakkab noortele omase avala aplusega toitu hävitama. Tähtlikult langeb kaart kaardi kõrvale, vormides kellegi karmu saatuse ahelat. Tähele pannes võib kuulda, kuidas Veronika õhukese vaheseina taga magamisruumis lüüsi ja tärgetatud tekikotte laiali laotab, magamisruumi öökorda seades. Ja töö lõpetanud, võib paevastest eluaskeldustest väsinud ihu jahedate linade vahele sirutada. Öö akna taga on vääramatu. Vääramatu on nelja tühje hingerahu öösel vanas suvilas. Elupäevade lõpuni, tühje hingetõmbeni vääramatult kindel on Veronika armastus tema vastu. Vääramatu on see, mis on. Ning ta võiks olla õnnelik, tundes rõõmu sellest turvalisusest, mis ta ei ole, vaid lootes nii täielikult tema eluea seadustele: mitte loota tulevikule, vaid rõõmustada selle üle, mis on.

Kuid seda kõike pole tarvis.

Olja oli talle täna öelnud, et Dimov olevat ta ilma jätnud oma vanusele vastavatest rõõmudest: sõpradest-eakaaslastest, armunud poisikluttidest, et terve ta elu seisnevat

lõputus juhuslike, põgusate kohtumiste ootuses, et Dimov oleval määranud ta lakkamatule üksindusele. Muid olid need õiged sõnad. Kuid Dimovil poleks ilalgi juba jätkanud Oljale öelda, millest too teda oli ilma jätnud.

Loomulikult oli Oljal valu. Ja loomulikult säilitas ta hingepää kasvades oma oksakäändudes selle valu piirid. Kuid üksnes piirjooned, mitte valu enese.

Olja oli talle kunagi ühe tüli ajal öelnud: «Jääd seniks nooreks, kuni sa minuga oled. Aga vananed niipea, kui sa maha jätan. Kakskümmend kolm aastat ühekorraga. Kas võis ta Oljat süüdistada, et tütarlaps oli lammutanud ta hinges kõik elu jooksa kogutu, selle, mis oleks aidanud tal elada, kui Oljat ta teele poleks sattunud? ... Olja ütles pärast veel temale omase hoolimatusega: «Ise süüdi! Poleks pidanud mind sinna laskma. Kui sa tõesti oleksid armastanud, poleks sa lasknud.»

Oli aeg siit lahkada, suvilasse minna. Veronika, kelle asjatu telefonikõnet oli oodanud, sõitis praegu arvatavasti juba üksipäini elektrirongis ... Milles siis tema süü oli? Süüdlasi polnud, olid ainult kannatanud.

Tuvid, kes tema lükumatu kogu vastu huvi olid kaotanud, lendasid minema, jättes luvale jälgede vaevumärksa sigrimigri. Kiiged kääksusid ja sellele kääksumisele ei paistnudki lõppu tulevat. Aga kus see tramm siin õigupoolest siis liikunud oli? Ta mäletas trammitööd südalinna, Suure Teatri juures Ohhotnõi Rjadi. Mäletas Ohhotnõi Rjadi — suurt, rāpasevõitu turgu. Ja mäletas kuidas nende korterinaaber, autojuht onu Innokenti, tolle ääris haruldase kutseala esindaja, laulis: «Istun samovari juures oma Mašaga.» Tolal oli see olnud tõeline populaarne mitte ajalooline laulu. Nähtavasti oli ta lõepoolest vana, kui seda kõike mäletas! Ilmas veel üks mälestuspilt, teinud kuueaastane poiss, istub kelgu peal ja ema veab teda Väike-Gnezdnikovski põiktänavale lasteaeda. Emal on seljas peetud, mitte hall, vaid vanadusest kollakaks tõmbunud oravanahkne kasukas. See kollakas toon kerkis niivõrd selgesti silme ette, nagu oleks ta seda alles eile näinud. Ema nagu ei talnud meelde, meenus ainult, et tal olid õrnad ja rahulikud meekarva pruunikad silmad ning et ema oli selja ja hoolitsetud ... Aga tema on väike, kootud mütsi alt laub laubale siidpehme, intelligentne tukake. Tal on mõnede soojade tekkide sees seal kelgu peal istuda. Ja kui silmi kinni panna, võib praegugi tunda tookord lapsenäole kuulunud lühemehelveste külma puudutust ...

Olja peale olid kulunud need kakskümmend kolm aastat. Oljast lahutasid?

Oli praegu õiglane, sest süda oli valu täis. Elu oli tühikesine, palav ja huvitav, oma tõusude ja languste. Oli olnud armastus Veronika vastu ja naise armastus. Oli kodu nagu kindlus, kus teda alati kauge eest kaitsti. Olid poeg, töö, sõbrad ... Kas ta ei suutnud kõik selle purustada?

Oli joudu tõusta pingilt ja ära minna. Lahki da seltsist, kus veel pool tundi tagasi oli istunud Olja, polved tihedasti vastamisi surutud, kord mõistatavale avalalt, ausalt ja lustakalt oma tumedaid, oli musta tušiga ääristatud silmi välgutades. Põlud ära minna, sest tundus, et kuni ta siin istub, ei veel mingid viimased nendevahelised ühendused. Ta veel tundus, et praegune äraminek tähendaks juba juba temapoolset Oljast lahtiütlemist.

Massuguses hingelsuure Moskva sopis asus see kelder, kuhu Olja pidi minema? Seda ei leia. Olja talle pärast ise, kus see asub, tingimata ütleb. Nii on ta iseloom. Praegu aga pole midagi parata. Ei ei vala pisaraid ega veereta end meeleheitel. Võib-olla sellepärast rebeneb mees sel sagedadameaort kui naistel. Muokardi infarkti, si jandi, ei, põevad sagedamini mehed.

Olja valas teistkordselt konjakit pitsidesse.

«Muid võtame rõõmu pärast,» ütles ta. Oljalt kammitud ja puuderdatud Veronika, silmad ei paistes, naeratas talle nõrgalt, toeti des lõuetut nurgale ...

Olja teesama naine, kes tookord südametult kompvekki olnud, oli talle läbi telefoni öelnud: «Onnitlen teid. Teie palus edasi ütelda, et kõik on täiesti korras. Ta eile ise röntgeniülesvõtteid.» Ja siis oli Veronikat näinud hüsteerika. Kunagi elus polnud temaga midagi peetunud. Tema rinnust vallandusid kähedad haiguste häbenes neid, kuid ei suutnud endaga midagi teha.

Olja ei peatanud ega rahustanud teda. Sulges ainult vastuvõturuumi viiva ukse ja ütles: «Väga, nuta ja karju ennast tühjaks. Ära midagi ei jata.»

Pärast nuttis Veronika veel pesemisruumis, laup
kütma kahnekividest seinu surutud. Kuid need olid
vaiksed kergenduspisarad...

Konditsioneer misseadmed surisesid. Vaikus ja ja
mis kabinetis vaitsesid, andsid pikkamööda jõu
Veronika kissitas nutast punetavaid silmi ning tem
vus kõlasid üha uuesti arsti sõnad nagu loitsimine.
on täiesti korras. Onnitlen teid.» Naise hää oli oh
pehme ja osavõtlik. Ta oli öelnud selle lause ilmse kerg
dusega. Jajah, Veronika oli pinguliolekule vaatamata
nud võõras hääles kergendustunde. Ega suutnud oig
meenutavat karjet maha suruda. Juhtub, et kaastun
võtab äkki viimase jõu ja päästab valla hingevali
sellele tee lahti. Vihkava või ükskõikse pilgu ees võib
raid tagasi hoida. Kaastunne aga on otsekui arsti sk
mis sisselõike teeb ja pundunud veeni avab. Ja koos
lega saabub kergendus... Arst oli tema karjatust ku
öelnud: «Mis te nüüdi! Rahustuge. Ma ütlesin ju, et ko
korras.» — «Jah, jah,» oli Veronika pomisenud. «
tänu teile...» Ja Varvara tumedates, kitsastes silm
oli välgatanud tõeline rõõmusäde. Selle pilgu ees p
va ja end tagasi hoida, võis anda voli kõigele, mis
nädala vältel hinge oli kogunenud. Ja Veronika p
suutnudki end taltseda...

Praegu istus ta seljatoele nõjatudes tugitoolis
tundis lausa füüsiliselt, kuidas vaikus ja jahedus
vaevatud kehasse tungisid ning talle taas jõudu andsid

Ta mõtles: tähendab, sellel ebasõbralikul, pimestava
liiga pimestavvalge killiga naisel oli samuti olnud
sel hetkel, kui ta, kompvek suus, aurava teetassi taga
ja talle ütles: «Oodake, me pole jumalad.» Tervelt
nädalat olid Veronika hinges aeg-ajalt sündinud
mis olid suunatud sellele võõrale naisele ja sarn
armupalvega. Praegu tõusis ta hingest taas midagi p
taolist, kuid see oli tänupalve hea sõnumi eest. Ja p
sele eest, kuidas too naine selle sõnumi oli teatav
nud. «Armas jumal,» mõtles Veronika, «miks inimese
ni tihti ei taipa, et maailmas pole midagi hinnalisen
hingeline mõistmine — lühiajalinegi, hetkeline ja p
võhivõõrastegi inimeste vahel, kes hiljem igavesi v
jäävad — kohtusid, külasid teineteise ära ja laksid
oma teed. Kuid sade, mis välgatas kahe avali hinge
kahe isoleerimata juhtmeotsa vahel, võib valgustada
kõige pimedamat ja põhjatumat õöd. Ja midagi

hinnalisemat inimesel ei ole. Kõik suur on sündi
kätkevad võimsast jõust. Oeidakse, et mida
naised ja naine teineteist armastavad, seda andeka
d nende lapsed... Oh, armsad inimesed! Armas
ist, tundke üksteisele kaasa. Kaastunne on suur
lumetheus hankis tule kaastundest pimeduses kül
de inimeste vastu...»

Varvara nihutas konjakipitsi Veronikale ligemale.

«Mulle, Veronika! Onne ja tervise nimel. Selle nimel,
küll veel palju aastaid kõik hästi oleks.»

«Jäädapasi konjakit. Varvara pani oma piisi hoogsalt
malle. Ta naeratas endiselt, kuid Veronika tabas tema
ees ootamatu nukrusevarjundi.

«Ara istus jälle oma tavalisel kombel lauanurgal,
tõmmu nahaga terav põlvenukk ette lükatud. Kui
d, kerge. Kuid tema poosis oli midagi ebaharilikku.

«Varvara tavaliselt ei istunud, vaid üksnes toetus laua
dale, hoogsaks liigutuseks iga hetk valmis. Praegu aga
m kuivetu keha selle valmiduse kaotanud. Ootama
miskstulnud väsimuse kammitsas, istus ta raskelt ja
n talt ning naeratas, kuid see naeratus oli Veronikast
l ja langes halli varjuna ta kõhnale, surnakale naole.
Veronikat forkas terav süütunne Varvara ees.

«Tundi tagasi olid nad olnud võrdsed — üks läbiela
tume ees ootava murega. Ent Varvara mure polnud
l ja nõnda mööda läinud. Ja oma mõtteis oli Varvara
«Praegu seal, selles traagilises, paratamatult kohutavas

«Tule ja metsik on end selles süüdi tunda, et sinu
«Mööda on läinud. Kuid süütunne tekkis. Ja Veronika
segaduses Varvara otsekui kustunud nagu malle
dutu, heidutav naeratus. Ta ei teadnud, mida öelda,
«ha, kuidas lohutada.

«Kuid Varvara tuli enesega toime. Tõusis hoogsalt püsti,
«Ta pudeli ja pitsid seifi, pühkis poleeritud laualt sinna
«olud konjakiipiisa. Lausus reipalt:

«Pärast tööd gastronoomi. Osta pudel šampanjat.
«Maha kaasas pole, siis ma annan... Ja veel midagi
«Sihukest asja tuleb pühitseda. Onnitlen Android
«u poolt. Täna võitis ta miljoni.»

«Varja,» ütles Veronika. «Ma ei lausu talle sõnagi.
«on tal tarvis teada, et surm temast täna päris lähe
«mööda läks. See hirm jääks tal pärast eluks ajaks

«Tarkpea,» kiitis Varvara. «Seda otsustasid sa ja
«Ta peab mulle umbes kümne minuti pärast heli
Arvan, et istun seni parem siin sinu juures. Muidu
viimaks veel nutma, kui tema häält kuulen. Ei pea
ja kõik. Mine siis pärast seleta.»

«Teda ei häiri see põrmugi, kui ta mind eest ei leia. On ju kindel, et ma paljalt kapriisi pärast palusin tal tunda: naine nõuab, et mees endast teada annaks. Iga huvides. Ta asutas täna kuskile minema. Ja mingi peatehku, mis tahab. Oleks ainult elus ja terve. Sellest m. d. agi, kui mind telefoni juures ei ole, õhtul suvilas tume...»

«Kas mõistad, Varja,» ütles Veronika. «Mõtlesin kahe nädala jooksul sageli: ta on andnud mulle terve elu. Ja pole kordagi kõrvale kaldunud, kordagi reet kui raske oli. Aga olen ma seda väärt, et see inimene terve oma elu on andnud? Võib-olla oleks ta mõne te hoopis õnnelikum olnud? Kas mõistad, Varja?»

«Kõik on ta mulle andnud: aastad, nooruse, jõu. O eraomauk. Ja veel missugune!... Ning üksnes see, mis ma nende kahe nädalaga läbi elasin, on ta kõige õiguse järgi nüüd päriselt, alati seks, kuni lõpuni oma.»

1. Kui temaga midagi peaks juhtuma, lähen
 2. 'vot lastesõime tööle. Laste juurde »
 3. Ja temaga midagi, Varja,» ütles Veronika «Noo
 4. et on suur asi. See saab paljustki võitu. Kõik
 5. lastid!»

...d tana suurest õnnest helde. Annaks jumal!»
...ka vaatas kella.

...mika läks nagu ennagi läbi tühjade, steriilselt puhtade
...lukkivate ministeeriumikoridoride. Jai seisma oma

...oh kõik nagu alati. Ja pärast ametliku kabineti
...ja vaikust ning konditsioneerimisseadmete hili-
...mat rabasid päikesepaiste ja prospekti mura, mis
...seinast seina ulatuvast aknast sisse valgusid,
...kat otsekui hoop näkku... Kaks ametipabereid täis-
...tud lauda, Saša tultav siluett akna taustal, mis pead-
...leas kõrguses olse päikeselõõsast hallikasse tie-
...vanes... Ja koos päikese ning auraga tabas
...kat samuti nagu hoop viimaks omelt sügav õh-
...Hallikas taevast, tumekuldne õlitööline tugisti-
...huigellinna võimas elukõnn — kõik see valgus
...ambus igasse ihu- ja hingepoori ja õhust tuli
...ning süda hakkas puperdama. Ja Saša langetatud
...labras siluett akna taustal, tema päikesepaistel
...nuge juustelaine, kaks punast tugitooli külustajate
...toa örnkreemikad seinad — kõik see oli tema in-
...hakkis lausa valusalt kaanis... «Nii niidavasti sur-
...suurest õnnest,» mõttes Veronika.

...kiiresti üle plastikpõranda ja istas oma lau-
 tured ja väikesed, sinised ja hallid ümbrikud amet-
 nipultega ja ilma, hägune liimipott, oranž lutt otsas,
 paberilõikamiskäärid — kogu see tuttav ning tava-
 päevadel märkamatu atribuutika sulas nüüd täiesti
 tema juubeldava hingega ning tegi rõõmu.
 nika puudutas ümbrikke, tõstis liimipoti teise koha-
 matult kostis terav telefonihelin Veronika lauras
 toru. Peas vilksatas mõte: see on Andrei. Kui tore!
 ta nutma ei hakka. Ei, ta ei hakka enam nutma, ta
 tu. Hea, et mees siiski helistas. Rohkem kui midagi

muud oleks ta praegu tahtnud kuulda Andrei häält, maid, sekunditki viivitamata, jagada temaga seletust laskumata nende ühist rõõmu.

Kuid telefonist kostis Anissimi hääl.

«Sa palusid helistada, ema,» ütles ta.

See, et helistas Anissim, oli samuti imetore. Ja rõõm hingetuna hõiskas ta telefoni:

«Kõik on suurepärane, poeg! Kõik, kõik on korras! Lähed meil kõik hästi!»

«Aga mis meil halvasti oleks võinud minna?» imestas Anissim.

Veronika jäi hetkeks vait. Kas öelda talle? Tema tema hinge mõõdavilksatanud hädahoju musta varju ootamatult taganenud õnnetusega? Ei, ka temale ei meeldinud Veronika sõnagilt Anissimil pole vaja seda teada, sest ootavas pikas elus on tal omaenda rängad hädad ja karmused. Praegu aga säästab ta neid mõlemaid.

«Aitäh, et helistasid, Asjake... Ma niisama. Kas sa oled?»

«Jah.»

«Võid sa öelda, mida?»

«Ära muretse, ema. Köht on täis. Praegu aga sõidan lasse.»

«Sõida, poeg. Kas sul õppida õnnestus?»

Anissim viivitas hetke vastusega.

«Õnnestus.»

«See on tubli. Nägemiseni õhtul, poeg! Nüüd lähed kõik hästi!»

Veronika pani toru hargile ja vaatas Saša poole. Tema istus, pea kangekaelselt langelatud, ja põrnitses avaraamatut mittemidaginagevate silmadega. Ta oli Veronika peale endiselt pahane ja püüdis seda kogu oma olemasoluga näidata.

«Saša,» hõikas Veronika lepitavalt.

«Mis on?» küsis Saša pilku raamatult tõstmata.

«Ära ole pahane, Saša. Olin täna sinu vastu jäme. Genaga ei laabunud mul ka kõige paremini... Aga ma ei väga endast väljas, usu mind, Sašake. Ausõna, tahaksin hirmsasti sind aidata.»

«Hakkate jälle nõuandeid jagama?» küsis Saša mõneti vihase häälega.

«Ei, Saša,» ütles Veronika. «Ja kui hakkangi, siis ainult niisuguseid, mis sulle meeldivad... Pärast kella...»

... ja juurde Varvara Pavlovna. Väljud koos meiega. Nii on lihtsam. Ta jõi päeval ja pole teada, mis seisukorras praegu võib olla.»

8

... ja patsutas lõbusalt vastu maad.

«Lule istu, Askal!»

... astus lähemale, kuid ei istunud mitte Rita kõrvalt tema vastu, mahalaotatud ajalehed tomatijää- ja kõrbenud kartulikoortega jäid teise kanti.

... sõandanud Rita poole vaadata ja asus küünega põlvi kraapima teadmata kust džiinidele tekkinud suurt plekki, siis aga mõlles, et oli ilmaaegu siia kihutanud, ja polnud teda vaja. Neil kolmel oli ilma tematagi tore

... Kui kõlavalt oli Rita hetk enne tema saabumist naerda alustanud, selg mõnusasti vastu puud toetatud ja punalõulunud küüntega paljad jalad soojale rohule sirutades. Aga tema ilmus kutsumata külalisena põõsaste tagant üle, istus nähtavale kohale ja kohe saabus vaenulik

... Tatjana jätkas lamamist, pahiralt taevasse vahtides, ja pea all, ümarad küünarnukid püsti. Tema kivist lihtsust poosist õhkus ükskõiksust. Muide, Tatjana oli alati asõbralik inimene. Ta justkui oleks end alati kõigi kutsunud, hoiatades igaüht nii näoilme kui ka intonatsiooniga. «Proovi ainult tulla. Küll sa näed.»

... Sergei Petrovitš kükitas endiselt maas, segades tuhka ja õhku süsi vitsaraoga. Kuid nüüd tegi ta seda ilma laia ja ärritatult.

... munde, ütles küll pealtnäha siira rõõmuga: «Vaata, tubli, et tulid!» Aga võib-olla tahtis ta Sergei Petrovitšilt kiusata?

... Anissim muudkui kraapis küüntega oma džiinidelt rasvakihi (see ei tahtnud kuidagi maha tulla) ja tundis äkki, et see pae ta ära oli vaevanud. Tal polnud tahtmist midagi kiskuda.

... ta teadnud, mida oli oodanud, kui siia klippus. Küllap midagi ebareaalset, võib-olla mingit imet. Ja nüüd oli alles reaalsus: määratud ajalehed tomatijäänustega,

närbunud sibularõngad, kolm kuivanud veininiredega
dilatist klaasi, kustunud lõkke hapukas lõhn. Tatjana
narnukid sõjakalt taeva poole püsti, varjamatu ka-
muga Anissimi mustjasililat, paistetanud silma.
Sergei Petrovitš, taguots kindlalt paljastele kandade-
tatud. Ja istudes puu najale toetuv Rita tavalise ka-
matu rahuga ümaral, sarnakal näol — selle näol
varjas ta kindlalt oma hinge võõraste pilkude eest.

Anissim tundis teravat üksindust ja alandust. Ta
alkulmu Rita poole. Ja kohtas tüdruku pilku. Rita
tas talie.

«Kes sind nii ära kaunistas, Aska?»

«Ei ole tähtis,» ütles Anissim.

Sergei Petrovitš tõusis tuleaseme kõrvalt püsti, tu-
keste paljaste jalgadega pehmelt mööda augustikuist
tunad rohtu asludes nende juurde, laskus kükakile ja
tas oma tuhaste pihkude vahelt mõned küpsekartulid
sus:

«Astuge aga ligil Päril soojad alles... Kuid see
kukk noris muidugi jälle kellegagi tüli. Ning too po-
nii heatahtlik kui mina. Opetas teda väheke. Ja
kuidas!»

«Ta passis täna hommikul, kui me ujusime,» venitas
jana ootamatult laisa häälega. «Talle oleks juba siis
nud vastu vahtimist andma.»

Anissim tundis, kuidas veri tal kaela, näkku ja
desse tõusis. Kuid ta ei jõudnud vastata. Vastas Rita,
teraval toonil:

«Pea suu, venivorsti! Mis sinust ikka vaadata on!»

«Ega ta mind vaadanudki,» ütles Tatjana.

«Pea suu!» käreatas Rita.

Tatjana kehitas õlgu.

«Palun väga. Mul ükspuha.»

Sergei Petrovitš kõõritas Anissimit oma kalkide tä-
siniste silmadega.

«Nobe vend.»

Ja jälle jõudis Rita Anissimist ette.

«Aga teie ärge segage end võõrastesse asjadesse, S-
Petrovitš. Meil Askaga on võib-olla omaid suhted
selge?»

«Selgemast selgem,» ühmas Sergei Petrovitš.

«Vaata, kui läbinägelik,» ütles Rita. «Võiksite parem
olla. Hoidke oma mõtted endale.»

«Midagi oli siin metsas päeva jooksul siiski juhtu-

«... Anissim. Hommikul oli Rita rääkinud Sergei Petro-
viti hoopis teisel toonil. Hommikul oli ta häälnud
... kapriisne, nüüd aga olid sellesse siginenud uued,
... helikud noodid...»

Ka Rita näos oli midagi muutunud. Aga mis? Nägu oli
... lihtsam ja otsekui avalam, oleks nagu nooremaks
... , kuigi see sõna siia üldse ei sobinud... Ah, vaat
... ripsmetuš oli maha tulnud ja ripsmed ei sarnanenud
... kimalase kahuste koibadega, vaid olid heledad,
... kavõitu.

Sergei Petrovitš võttis tühja viinapudeli kaelapidi pihku
... vastu valgust. Pudel oli lootusetult tühi.

«Mispärast seda küll kunagi ei jätku?» imestas Sergei
... vitš siiralt. «Terves elus ei mäleta ühtegi niisugust
... , et oleks jätkunud...»

Ja pöördus Anissimi poole. Ütles heasüdamlikult:

«Kus su jalgratas on? Sina ilma jalgrattata, see on
... , mis mägilane ilma ratsuta. Ma pole sind ilma sellela-
... nudki.»

«Siin põõsastes vedeleb,» ütles Anissim.

«Sööb rohtu, nagu arvata võib,» turtsatas Sergei Petro-
vitš. «Sadulasse ja kähku jaama, kauplusesse. Pool tundi
... .»

«Ei lähe,» ütles Anissim.

Sergei Petrovitš kergitas imestunult oma siidpehmeid
... tsetud kulme.

«Kuidas?»

«Lihtsalt,» ütles Anissim. «Ei taha. Niipea kui te mind
... , katsute kohe kuskile saata.»

«Mis siis? Pole sul siin midagi... Lase käia, kähku!»

«Sergei Petrovitš,» ütles Anissim väsinult. «Teate ju küll,
... lastan hommikuti triikraudu, ja nagu ise ütlesite, vää-
... välivoodeid ning loobin samovare. Nüüd veendusite

«Ohoo, ähvardab,» tähendas Tatjana rahulolevalt oma
... .»

«Va siin ülearu suud pruugi,» ütles Sergei Petrovitš.
«Ma pole sul poisike. Olen sinust vanem. Austa endast
... emaid.»

«Hüva, ma vabandan,» ütles Anissim. «Mul pole raske.
... .»

«Ja minagi,» ütles Sergei Petrovitš.

Ja võttis ajalehe pealt suure musta küpsekartuli. Murdis
... pooleks. Haaras taskunoaga natuke poolvedelat kol-

lakat võid ja määris selle hoolikalt tahedale, murdes
hõbedasele kartulile. Riputas siis näpuotsaga soola ja
tas mõlemad pooled kokku. Tema taidlased huuled lö-
sid torusse.

Seda kõike tegi ta mõnuga ja Anissim tundis taas
tamatut raevu.

Sergei Petrovitš ulatas kartuli Ritale.

«Söö!»

«Ei taha. Mäkerdasid selle oma pesemata kätega ära
nüüd mina söögil!» ütles Rita tujukalt.

Sergei Petrovitš vaatas oma määrdunud käsi ja ütles

«See pole ju mustas, vaid tuhk. Vahet peab tegema. Vi-
olla polegi midagi tuhasta puhtamat. Tulega puhastatud»

«Eks sööge siis ise,» ütles Rita.

«Ja söögi, Ritatulja,» vastas Sergei Petrovitš mõnu-
ajas suu pärani, tõmbas silmad vidukile ja toppis su-
joonelt peaaegu terve kartuli.

«Mis siis homsest eksamist saab, Aska?» päris Rita ka-
tundlikult.

«Eksamit ei tule,» vastas Anissim.

«Näed sa. Teadsin ju kohe. Miks sa üldse ära sõi-
Raiskasid i. maaegu niisuguse päeva ära. Lasksid mööda»

Ta puhkes tasakesi naerma. Ning tema hallid, läbipa-
vad silmad harjumatult heledate, pisut punakate rips-
tega vaatasid nagu hommikulgi pilklikult ja paljutähene-
valt. Ning tema naeratus oli nagu hommikulgi peen-
vandeseltslaslik.

«Ei,» ütles Anissim. «Ma poleks sellegipoolest saanud
Asi polnud instituudis.»

«Ei tea, miks küll igaüks püüab instituuti astuda, on
seda vaja või mittel?» imestas Sergei Petrovitš. «Mina, n-
elan ilma kõrgemata. Ja pole vigagi. Tulen toime. Sõna-
joon oma raha eest, võin keda tahes kostitada. Ja kõik on
kätega. Aga mitte ei taheta end mustema tööga m-
rida.»

«Rumal jutt,» ütles Anissim süngelt. «Arvatakse, et ka
inimene tahab instituuti astuda, siis otsib, tähendab, ke-
get elu. Aga need, kes näiteks Baumani-nimelises või
füstechnikas õpivad — missugused tööriigajad ja mat-
need on! Aga mis meditsiiniinstituudi lõpetamine täh-
dab? Mina instituuti ei pääsenud, ja nüüd on selge, et
pääsenud just sellepärast, et ei olnud küllalt töökas»

«Rõõmustad täna oma koduseid,» ütles Rita. «Üll-
vanematele.»

viga. Elavad üle,» vastas Anissim ega julgenud
jälle silma vaadata, kartes taas kohata tema
rikast ning iroonilist pilku. «Minu vanemad on
sõnad inimestes. Ja erilisi lootusi nad minu peale pole pan-
ud»

«Ja annavad ka sinise silma andeks?» küsis Rita.

«Annavad andeks. Ja mõistavad.»

«Oleks pidanud kohe viiekopikalise vastu silma suruma,»
alus Sergei Petrovitš autoriteetselt kõnelusse. «Oleks
pidanud.»

«Oleks oleks esiteks pidanud mul olema viiekopikaline,
aga aeg ja tingimused, et seda vastu silma suruda,»
alus Anissim.

Sergei Petrovitš võttis samasuguse hoole ja mõnuga
kõrgeleise kartuli. Päris:

«Aga mis elukutse minul näiteks on? Ilmaski ei arva
ma»

«Suur ülemus,» ütles Rita. «Askal on õigus: kipute kan-
ali kamandama.»

«Rahvapilliansambli balalaikamängija,» ütles Tatjana.
«Pilkale?» küsis Sergei Petrovitš heasüdamlikult.
«Ei käia. Nonoh! Kislovodskis ütlesin tõesti ühele lolla-
le, et laulan ansambelis tenorit. Tüdruk muudkui palus
minu, aga mina ütlesin, et ma puhkuse ajal ei laula. Kuu-
redasin teist nimapidi... Olen autojuht. Roolikunin-
Nonoh!»

«Ja vaatas kõiki võiduka pilguga, otsekui oleks oodanud
nende nägudel inellust ja vaunustust.»

«Terve maa on poolenisti läbi sõidetud. Mitmesugustel
stel isekallutaja peal töötatud. Aga nüüd olen tööpo-
olemus. Seda arvasite õigesti. Juhatan taksopargis ühte
hoianni. Rooliga olen hüvasti jätnud. Arvan, et teeni-
ma. Ja pöördus Anissimi poole. «Nii et sina, poiss, ära
ees nina nii väga püsti aja. Võin su kahka aru taatsu-
ti. Sinust kõvemad poisid, elulooga, kaivad mul nagu
muut mööda. Tead, misukesed ässad taksopargis teenivad?
Loomukad poisid!»

«Teist oleneb ju nende teenistus,» sõnas Anissim.
«Aga olen praegu veel vaba inimene. Ilma eluloota,
elukutseta, ilma varanduseta. Kõik on alles ees, nagu
tule... Pealegi ma ju vabandasin juba. Mis te veel
teate?»

«Hästi, ära pobise,» lausus Sergei Petrovitš lepita-
Ma misama, igaks juhaks. Mulle meeldib nii; kui

«töötan, siis hingega, kui viina võtan, siis nõnda, et suitsu
Aga kui armastan, peab plika olema ilus. Inetustest m
lugu ei pea».

Kartulit suu juurde tõstes vaatas ta väljakutsuvalt Ri
poole. Tema türklissinised silmad olid kalkuse minetan
niisked ja joobnud.

«Armastuse koha pealt on teil väga originaalne maits
onu Serjoža,» ütles Rita mürgiselt.

Ta tõusis, kohendas pluusi ja hakkas süs, paljaid jal
ettevaatlikult karedale rohule sobitades ning kuuseka
dest mööda tüürides, aegamisi lagendiku serva mö
edasi minema, nagu jalutaks.

Patavus andis järele. Kiirustamata valgus metsa augu
kuune õhtuhämardus ja päike kuldas veel üksnes puulatu
Tüved olid omandanud vaevumärgatava lillakasvaskse var
jundi, õnk nende ümber väreles hallikasrohelist na
akvaariumivesi. Ja Anissimile näis, nagu oleks kogu
mets — niihästi lagendik, põõsad kui ka puud — ning te
iseegi asunud fantastilise hingelakvaariumi põhjas. Ja nä
oleks Rita — kerge, kaalutu ja kättesaamatu, hoopis
mitte see, kes hommikul jõe ääres oli seisnud, — läbipa
vas, rohekalts kumavas ruumis ettevaatlikult jalgade
vetikate-taolist pikka rohtu puudutades aeglaselt eema
lujunud.

Vaimustusest tardunud, saatis Anissim teda pilguga,
sellest, kui ettevaatlikult ja kartlikult Rita ahtad ta
karedat rontu puudutasid, tundis ta, kui õrnad ja kaitse
need olid, tundis nii selgesti, nagu oleks ta neid puudu
tanud.

Lagendiku serva Rita seisatas, jäädes hämarasse met
vaatama. Sealt hoovas juba õhtueelset niisket jahedust.

Sergei Petrovitš tõusis Rita poole kiigates aeglas
püsti. Rita uudistas sumedat metsarohelust, aga oli näha
et ta ootas midagi. Sergei Petrovitš vaatas, silmad piluk
tema selga ja üleni pinguli tõmbunult ootas sama
midagi.

Rita vaatas hetkeks tagasi, kuid Anissim ei taibanu
kuhu — kas Sergei Petrovitši või tema, Anissimi poole.
Vaatas tagasi, siis aga lükkas põõsad päevitanud kaba
kõrvale ja kadus nendesse.

Sergei Petrovitš tõmbas sügavalt ja pettunult hinge
ängas Anissimile vastu õlga. Tema väheldane käsi osat
erakordselt raskeks ja tugevaks.

«Noh, sinu õnn, sind kutsutakse! Sinu poole vaata.

«... ja ta muheldes. «Terve päev püüdsin küll nii, küll
... Jena aga vaatas sinu poole. Oi, on kaval plika! Tähen
... minu asi on räbal!»

Ja virutas Anissimile jälle valusasti õla pihta ja lükkas
... ta melsa poole. «Lase käia pois! Lippa, ära värise...
... teist enda jaoks, aga kui ta niisugune on...
... hetke. Ära kõhkle — tüdruk on kergete hulgast. Või
... lähien ise. Vahest näkkab minulgi?»

Anissim raputas Sergei Petrovitši sitke käe oma õlalt
... End aeglaselt püsti ajades mõtles ta saatusele alis
... «Kõik!»

... polnud midagi juhtunud, ent Anissim, tundes, et
... enam tagasi ei hoia, et miski nagu vajub talle peale ja
... kaasa, mõtles sellest, mis hetke pärast juhtuma
... juba sündinud asjast, ning end täies pikkuses
... ajanud, lõi Sergei Petrovitšile vastu nägu.

Sergei Petrovitš ohkas ja prantsatas maha just nii
... nagu hommikul, kui Anissim teda jalast oli tõmma
... kuid hommikul oli ta kukkunud kergelt ja kohe istuli
... nüüd aga lõi ta kukla kõvasti vastu maad, veeres
... kuljeli ja jai lamama. Hommikul oli Anissim tundnud
... vastikust, nüüd aga polnud viha, mis ta tead
... tuleslanud oli, sugugi veel lahtunud. Otskui unes
... ta Tatjana rahulikku, pilkavat hääle:
... sulle kooki moosiga!»

... hingates hakkas Anissim maas lamava Sergei
... vitši poole liikuma, kui äkki kuskilt külje pealt söös
... Rita. Haaranud Anissimil kaela ümbert kinni,
... ta kogu oma raskusega talle peale.

«Aska, kullake, jäta järele! Rahune, rahune nüüd ometi!»
... kudega Anissimi kukalt pigistades raputas ta teda
... surus end kramplikult ja kohkunult tema vastu.
... tegid! Aga nüüd aitab! Aska, no mis sul ometi
... rahune!»

... polnud eemalt põõsastest kuulnud, mis Sergei Petro
... ütles. Kuid nähes, kuidas Anissim Sergei Petrovitšit
... oli ilmselt ära arvanud. Silitades oma kuumade pihku
... ärevalt ja rutakalt Anissimi kukalt, kõrvu ja põski,
... kordselt teda puudutades ja end kogu kehaga tema
... surudes, sosistas ta lakkamatult midagi hella ja
... lavat.

Anissim nägi tema õla tagant vilksamisi, kuidas Sergei
... vitš end üles upitas, aeglaselt istukile tõusis ning

kurdistunult pead raputas. Tatjana oli end küünariga ajanud ja silmitses teda rahuliku uudishimuga.

Rita haaras Anissimil kõvasti käest kinni ja tõmbas endaga kaasa. Ja Anissim hakkas kuulekalt tema käik järgima. Rita haaras vaba käega maast kingad ja Anissimit edasi, lagendikust eemale.

«Panete plehku?» hõikas Tatjana neile järele.

Nad tungisid läbi tihedate põõsaste ja jõudsid raudteele. Rita jäi seisma, yiskas Anissimil käest lahti laskmata kingad maha ja toppis jalad nendesse.

«Lurjus! Tapan ära! Sigal Kutsikas!» jõudsid nad lagendikult järele Sergei Petrovitši vihakarjed. See kuulsid Anissim ja Rita Tatjana rahulikku häält:

«Kas tahate viiekopikalist, Sergei Petrovitš?»

Rita pulkes tasakesi naerma, laskis Anissimil käest lahti ja vaatas taile leebelt otsa:

«Tubli, Aska,» ütles ta. «Muidu muudkui vabandage vabandage.»

Nad läksid edasi. Kuulatades Sergei Petrovitši nüüd summutatult kostvaid hüüdeid, ütles Rita:

«Ahvardab, aga järele tulla ei julgenud.»

«Aga võib-olla ei jaksanud? Aigasin talle vist kõvasti...»

«Mis, hakkad jälle vabandama?»

«Ei hakka,» lausus Anissim.

Rita läks ees, tee kohal rippuvaid oksid käega kõvasti lükates ja hoolitsevalt jälgides, et need tema kannul ei vaele Anissimile vastu nagu ei lööks. Aeg-ajalt vaatas tagasi ja kui nende pilgud kohtusid, siis naeratas. Ja naeratus oli sootuks uus, Anissimile tundmatu: usalduslik ja alistuv. Anissim aga läks Rita järel, haaras tema metest kätest paindlikke, vetruvaid oksid ja mõtles, kui lihtne see on, et nad on Ritaga kahekesi, Rita hoiab hoolitsevalt oksid, et need temale, Anissimile, vastu nagu ei lööks ja naeratab oma uut, tagamõtteta ja avalat naeratust.

Ettepoole kummargil, võttis ta Rita käest oksid vastu nāgi vilksamisi päris lähedal tema noorte, värviliste huulte ja heledate ripsmetega päevitanud nāgu.

See, mis mõne minuti eest metsalagendikul oli juhtunud, elas temas veel edasi: ta oli erutatud ja tema oksid hakkas käed värisesid. Ent ta pani imestusega tähele, et legipärast ei tundnud ta kahetsust nagu harilikult peitumise riidu. Ja ahnelt, terve oma olemisega, püüdis ta mööda

vale okste ja lehtede vahelt Rita uut, leebet naerata.

Nad jõudsid metsaservale. Anissim võttis põõsast jalgratta, kükitas maha ja hakkas kodarate ja hammasratta abil jäänud rohukõrvi välja kiskuma. Rita ootas kätt. Viimaks Anissim tõusis ja tõstis ratta püsti. Rita tõstis jalgratta ühele küjale ja istus raamile. Anissim tõstis ratta üle sadula.

Tee oli aas ja lillakaspruun tee, mille kaks paralleelset raudteerajalge suvitusasulasse viisid. Paistsid tuttavad teravalt lõhestatud katused ja aedades kasvavad männid. Ja nende vahel, lojuva päikese kumas vaarikavärvi kanal.

Teel oli oma päevase tihkuse juba minetanud, muutunud õrnaks, kahvatuks ja kõrgeks, vest aga, vastupidi, oli muutunud raske. Ja sellel õhtusel veepinnal paistsid ikka samad vältimatud jahtide purjed. Kuid praegu polnud nad purjed valged nagu hommikul, vaid häguselt roo-

sinastamata vajutas Anissim pedaalidele, vältides puude ja konarusid ja püüdes Ritat nutte raputada. Metsast vaadates nägigi väljalt niiskusest lõhnava udukangas, laotudes teele järele aasa kohale.

Anissim tajus Rita keha lähedust ja raskust, liigis tema käest ja juustelt sisse metsa ja lõkkesuitsu lõhna. Ja mõtles, kui palju kordi oli ta igatsuse küüsis vaeveldes jalgrattal Rita majast mööda sõitnud ning kujutlenud, et Rita istub ees, tema käte tihedas rõngas istub, nõjatudes oma seljaga tema õla vastu.

Suvituskohta, kus Dimovid elasid, läksid elektrirongid Novoselovski jaamast. Patriarhi tiikide juurest sai sinna imelikult: kahe trollibussiga, alguses Kaljajevskaja, siis Novoselovskaja peatuseni, kokku umbes kakskümmend minutit.

Teel kibedatesse mõtetesse vajunud Dimov läbis märkamatult selle tee: tõusis lõpuks pingilt, laks sellesama väija- ja juurde, mida oli kasutanud ka Olga, istus algul ühte trollibussi ja seejärel kolis ümber teise.

Teel teel Kaljajevskajani ja siis mööda Novoselovskaja jaamast Novoselovski jaamani pidi ta läbima. Selles polnud võimalik midagi muuta nagu kohtuotsuses, mis ei kuulu edasiandmisele. Võis ainult edasi lükata: jääda veel pingile istuma või helistada mõnele sõbrale ja määrata kohtumine.

Se, lele järgneks aga ilmtingimata Savelovski jaam, endi rong, suvila ja perekondlik õhtusöök. Vältimatu õhlu vältimatud küsimused sellest, kuidas möödus päev. Ja tal matu kohustus olla niisugune nagu ikka, näida muretu rahulolev. Siis aga tuleb õhlu. Lambi valgussöör tööle. Hahid õõliblkad, kes tule peale ligi lendavad. Ja öö, v kumatu taevast igavese ja vankumatu maa kohal. Ma on panna tuline pea jahedale padjale — oma padjale on voodis. Ent praegu mõtles ta sellest õudusega.

Ta teadis: valgussöörist võib saada väljapääsmatu no ring. Kui sageli pärast järjekordset tüli Oljaga oli ta oma laua kohale kummardunud, paberid silmapelleks ees, ntr sellesse suletud rõngasse aetuna seal pimesi ringi ek nind, võimetu sellest välja tungima, sest siis oleks tuln kõnelda Veronika, ämma ja pojaga. Oleks tulnud valel ja teeselda. Ja veel teadis ta, et täna, sel hetkel, kui l klõpsatab ja öö tuppa tuleb ning ta oma väsinud pea p tale padjale paneb, langevad õudus ja valu seninägem jõuga ta peale, sest varem olid olnud lihtsalt tülid, ta aga o. i. saabunud lõpp. Ja mida ta eelolevatel tundidel ette ei võtaks, jõuab ometi kätte see täieliku öise üksind hetk, siin silma vastu varjatud valguga, millest kelle ei saa rääkida. Ja päevaaskeldustest väsinud Veroni kerge, kahisev hingamine nurgas asuval välivoodil torp etteheitvalt hinge.

«Mis seal ikka, ise ma selle endale valisin,» mõtles Dimov...

Lõpuks tõusis ta pingilt ja sammus väljapääsu poole tegi läbi selle vältimatu teekonna kahe täiskiilunud troll bussiga Moskva ühte kõige pisemasse ja vaiksemasse rautteejaama, mis provintsivaksalit meenus...

Pargivärvavas vaatas Dimov tagasi. Ta võis tulla si homme, ülehomme ja millal iganes soovis. Kuid talle lundus, et näeb viimast korda seda neljakandilist tiiki ujuma puust pardimajakestega, haralisi põlispuid, mille valgus väändanud okstesse olid talletatud möödunud aastakud ned, kiikesid, monumentaalseid, igikestvaid vanaeitesid laste labidatest auki kuks uuristatud liivakasti. Ja see tavalist kroonuvärviga roheliseks vööbatud pinki, p damatult tühjaks jäänud pinki asfalttee ääres kitud pargipõõsaste kõrval...

Mis seal ikka, kui peaks juhtuma see, mida ta kõik n poorteist aastat nõnda kartnud oli, — kui peaks toim reetmine — ei tuleks ta tõesti enam kunagi siia ja tal

enam iialgi jõudu vaadata seda tiiki ja neid puid, tõesti tavalist pinki linnapargis. Ja tahendab, et ta seda kõike tõepoolest viimast korda. «Mida,» ütles Dimov endale. «Küüalt. Sa ootasid ju seda selleks valmis...» Tahtepingutusega sundis ta end oma muudele asjadele. Ja mõtted Oljast asendusid tuga Pastuhhovist. Ent needki ei toonud kergendust valmistanud enam rõõmu. Homme aga tuleb selgitada ont asja, grupivargust. See on palju tõsisem kui see ka kella lugu. Jälle päev otsa viitskest aug stipäike. Tõidetud väikeses kohtusaalis, taas võõrad saatused, mida tuleb südamega vaagida, sest pärast pead andma oma lehele, mille ülaseri on suurte, selgete tähtedega ajutatud: «Kohtuotsus».

Trollibussis võõraste kuumade kehade vahele kiilunud, tles Dimov, kui mõnus oleks homme nagu varem paljude astale jooksul minna hommikul oma toimetusse, vanasse kesse, poolhämarate tubadega üksikelamusse, kus isegi avel palavaga alati jahe oli, istuda oma laua taha, kus pakitud sõnastikud ravis, ja vahetada mõned sõbralikud und oma kolleegide, intelligentsete inimestega, kelle elu moodunud käsikirjade ja raamatute keskel ning kes on oit umbkaudu kuulnud, et maailmas eksisteerivad rusu ed, rõõvimised ja külmrelva kasutamisega kahlused. and käsikirjad ja raamatud sisaldasid ju üllaste tin ja rafineeritud järelduste kvintessentsi — kõike seda, ma inimkond mõtte- ja vaimutöös sajandite vältel oli saavutanud.

leda, Dimovit, ootas töölaual ühe kuulsa professori käsi- Põhja-Venemaa kaheksateistkümnenda sajandi rituaal- lauludest. Seda oli vaja trükkimiseks ette valmistada. monus oleks olnud homme hommikul tööle asuda... Dimov mõtles seda kõike algul ühes trollibussis, siis tei- ja pärast raudteejaamas.

Elektrirongi väljumiseni jäi veel pool tundi. Ja Dimov hakkas helerohelise jaamahoone ümbruses, müügiputkade putoonile pääsu juures, aeglaselt ja sihitult ringi kõn- Ta mõtted olid loiid ja katkendlikud ning linkasid t varjatud hingevalu vahetus läheduses. Dimov tajus t läheduse ohtlikkust ning puudis seda vältida, haara- ton kord ühest, kord teisest mõttest.

Dimov mõtles, et oleks vabalt võinud mõne sõbraga kokku t ja ajakirjanike või arhitektide majas, kus ta sageli t natuke istuda. Kuid paljalt mõtegi sellest tundus

talle talumatuna. Kõnelused sõpradega, arupidamised nende edusammude ja äparduste, perekonnatülide ja hädade üle, pärimised Veronika kohta ja tema elust osalemine, mis oli tingitud nende kauaaegsest sõprusest, olid talle praegu rasked ega pakkunud huvi. Ning ta peletas selle mõtte eemale. Aeglaselt möödus ta jäätisemüüjatest, kes sid oma kooreplombiiride, hõbepaberis eskimote muumikulmade ja magusate pählitorudega täidetud kärude kõrval, ja mõtles, et jäätisemüük on Moskvas kõige paremini korraldatud. Isegi käredate pakasega, hiiustel õhtutundidel, kui enam mingi raha eest ei saa osta ei tükki leiba ega sipretipakki, võid kuskil metroos või suletud toidupoe juures äkki avastada kutsuvalt helendava klaasputka pakase punetavate põskedega tädiga, kellel valge kittel kasut peale on tõmmatud ja kes on suur ja kuri nagu jääkärn. Talle meenus Anissimi naljakas, lapselik jäätisekirg. Miks kõike pojalt omal ajal jäätiseportsu eest välja võis meeldida... Seejärel seisis ta mõnda aega tubakakioski juures silmitsedes klaasi taga rippuvaid võtmehoidjaid, kamme, sigaretipitse. Sealsamas kõrval puust paviljonis müüdi kuuma kohvi küünlalõhnalistes vahatatud pabertopsikeses ning tsellofaanpakendis rongieineid, mis sisaldasid muu hulgas vorsti ja kuivanud saiakesi.

Dimov lonkis aega surnuks lüües edasi-tagasi ning terav kibekas jaamalõhn — kõikide maailma jaamade lootuste lahkiminekute, inimliku hüljatuse, tundmatu tuleviku ja jäädavalt kaduva mineviku lõhn — tungis sõormeid aetades salamahti temasse, ta olemuse sügavaimatesse seepidesse.

Aeglaselt roomas perrooni äärde tühi elektrirong, sama rong, millega ta suvilasse pidi sõitma. Siin oli ummaste ja esimese vaguni päratu, etteulatuv esilatern peaaegu puudutas äärmist müügiputkat.

Dimov viskas sigaretiotsa prügijurni ja hakkas kiirumata piki vaguniterođu ettepoole liikuma. Möödudajad rüüstasid teda õlgade, kivikövade täistuubitud seljakottide ja küünarnukkidega.

Dimov astus pisut kõrvale ja seisatas postile nõjalunud. Tal polnud soovi ega jätkunud jõudu rahvasumma sekku. Praegu vajab ta eeskätt rahu ja vaikust. Hinges tuikav rõõm oli kogu jõu välja imenud.

Ta seisis posti juures ja vaatas möödaruttavaid inimesi. Ja tabas end äkki sellelt, et tahtmatult otsis võõra higinägu ja väsinud nägude hulgast Olja nägu. Ja meelehe

tas lood, ähmased uitmõtted samal viivul laiali peksis, valendas ta uue hooga.

Olja teadis, missugusest jaamast Dimov suvilasse sõitis. Mõnikord oli ta teda saatnud. Ja talle oleks olnud loomuloomane praegu kõige kiuste äkki rahvahulgast kõrvale ilmuda, hetkeks oma soe põsk Dimovi rinnale panna ning vestilema hakata, otsekui poleks midagi juhtunud. Otsekui oleks ta nagu nii sageli varemgi Dimovit lihtsalt oma atma tulnud.

Olja juhtunud, et nad rängalt tülli läksid ja kumbki eriti minema sõitis. Olja aga kihutas taksoga Dimovile vastu, sisenes ootamatult trollibussi, tungis inimeste vahelt Dimovi juurde ning toppis oma kae hellalt ja nõudhulalt Olja pihku, nagu poleks mingit tulli üldse olnudki. Taestli kurnatult seisis ta posti najal, meeleheite ja loomuliku pilgu üle võõraste nägude libistades. Ta ootas imet. Dimovistis juba, et see jääb tulemata.

Labematu ja lärmakas, sõiduelevuses inimvool oli katkestunud. Perroon jäi tuhjaks. Elektrirongi väljanägemine olid jäänud mõned sekundid.

Pingutusega rebis Dimov end posti kildjast lahti ja astus aeglaselt vagunisse. Enne tamburisse sisenemist vaatas ta veel korraks tagasi. Ei, imet ei juhtunud.

Dimov sulgusid susisedes. Dimov jäi seisma tamburisse. Vaguniukse väikesest, klaasimata avausest välja vaadates meenus talle, kuidas ta kõigest mõne tunni eest kohu nõudmistoia avatud aknast pargis istuvat Oljat oli vaadatud ja kuidas talle oli tundunud, nagu vaataks ta tütarlast aknast, mis otsekohe liikuma hakkab, et igaveseks temast kaduda.

Ta võttis prillid eest ja pühkis neid hoolikalt, ülearu hooliga. Ta tundis, et tema nägu oli surnukahvatu, ja mõtles, kuidas küll on võimalik tunda, et nägu nii tühi on. Selgus, et on võimalik.

Ta oli täna Oljale öelnud: «Kui ähvardab mingi ebameeldiv või mure, tean ma alati täpselt, mis mul üle elada ja mida tuleb, kuni ma sellest ebameeldivusest üle saan ja lepin temaga ja alistun. Seda nimetatakse elukogemuseks.»

Praegu mõistis ta selgesti, et pole mõtet panna vastu talle, mis elas ta sisemuses. See ei kao ei täna ega homme. Ta võib-olla isegi mitte aasta pärast. Et niikaua tuleb tal elada, see valu täie mööduga läbi elada, üksnes siis hakkab pakkamööda vaibuma. Seda ei lammata juhuslike mõte-

tega, see puhkeb üha uuesti ja uuesti, varitsedes teda hetk ning vapustades ootamatute hoopidega kõige ebasõbralamatel silmapilkudel. Ja võib-olla on mõistlikum see vastu minna ning lasta sel täita terve hing ääreni. Tühjendada karikas uue soomuga, mitte aga arglikult kooru hiilida ning valu kaugematesse hingesoppidesse ajada.

Ja mensespateks poleks tal tarvitsenud rahu, eksleva, guga püüda võraid, möödaviiksatavaid nägusid, haletavalt lootes näha nende hulgas äkki tema nägu. Ta teadis ja küsis, et seda ei ole. Ja praegu poleks vaja olnud a püksi kombel valule kergendust või ajapikendust otsust salalootusega, et homme nõupidamistoa aknast välja vaadates näeb ta Oljat nagu tänagi pingil istumas, raamatil vedel, justkui poleks midagi juhtunud.

Mida oli ta Oljale andnud? Poolteist aastat salaja kindluseta armastust, mida tuli kõigi eest varjata, kolm korda mis võorastes korterites, kui mõni sõber puhkekodusse komandeeringusse sõitis. Nende armastusele oli alandav, mida võorastes korterites võoraste asjade keskel. Nende korterites kostsid nende hääled tahes-tahtmata summutult. Võorastest asjadest õhkus ebasõbralikkust. Ka minelid need oma igipõlise mõtte — kergendada või kaunistada inimese elu, teenida inimest. Asjad nagu ustavad koerad eksisteerisid selleks, et teenida ainult oma peremehi. Ja nagu hästidresseeritud koerad talusid nad võõra ligiõlek suutmata siiski oma antipaatiat varjata... Kui tahtis juua, tuli avada köögis võõras kapp, võtta sealt võõras tass, tundes sõrmede all selle võõrastavat jalgadust. Lakkudes aga tõi kas või delikaatsusestki hoolikalt kõrvaldada oma seavõimuse jäljed ja teha seda niisama hoolikalt kui kurjategija kõrvaldab kuritöö jälgi.

Oli olnud kohtumisi naisugustes korterites, mis armastust ei ülendanud, vaid alandasid, oli olnud kohtumisi suupargipinkidel ja talvel metroos või juhuslikes kohvikutes. Kõik see pidi varem või hiljem lõppema. Oli aeg end viimaks ometi kokku võtta ja Olja vabaks anda, mitte aga klammerduda tema armastuse külge.

Dimov seisis endiselt tamburis, sest vagunis pingile ei olnud okeis ta vastasistujaga ilmtingimata silm silma vaadata. Tema aga ei suutnud praegusel hetkel kellaotse näkku vaadata.

Ka tamburis oli inimesi, kuid siin võis end kõrvalt peita ja ukse vastu suruda.

Peatustes pidi Dimov vagunist välja astuma, et

...mööda lasta. Seejärel asus ta jälle oma kohale. Ja kissitas aknast hoovava tõmbetuule käes silmi, et seejärel ainsa helkega päikeselisse kaugusesse kaduda.

Dimov hakkas juba lõppema ega tahtnud samal ajal kuulda, kuidas partitselt otsa käest anda. Keset tihedasti külge külge seisvaid suvemaju (aastatega oli neid tekkinud enamalt kui puud) kerkis äkitselt kuueteistkümnekorralduse valgele tornmajade gruppe.

Üheksandat aastat sõitis Dimov igal suvel kaks korda peale seda teed. Kõik, mis akna taga mööda viiksatas, oli talle kui üksikasjani tuttav, see aga, mis muutunud oli, muutis talle tuttavaks ning polnud peaaegu midagi säärast, mis pilgule huvi oleks pakkunud ja rasketest mõtetest ei olnud lasknud...

Peatuses vagunist väljunud, oli Dimovi ainuke teki kui ainult ühtki tuttavat ei kohtaks. Valvenaeratus ja tegevusakused olid talle praegu talumatud.

Dimov hakkas piki elektrirongi kiiresti edasi astuma, peades, et rongist väljujaid mitte vaadata. Et ainult keegi ei näeks! Kahetsa aastaga oli Veronika tõrnut, seisis mis neile asulas arvukalt tuttavaid soetanud.

Tuli minna perrooni lõpuni ja siis trepist alla ülekäigutale. Üle raudtee algas vasakut käit kohe üksildane maastik, suurem osa elektrirongilt tulijaid suundus aga otse paremale, kus jaamalähedaste kioskite tagant suvitusasula peatänav, mis viis kanali juurde.

Dimov jättis õnnelikult selja taha perrooni ja ülekäigu, mille all hõbedased rööpad metsa liikumatu, roheline meel poole looklesid. Aga niipea kui ta üle raudtee jõudis, hõigati teda Dimov tõstis nõrduvalt pea ja nägi, et see oli Udotškin.

Viimaks ometi! Tulete täna hilinemisega, Andrei Alekandrovitš. Kuigi olete muidugi vahel ka veel palju hiljeldanud...

Udotškini välimus oli ebatavaline. Üliõpilaspluusi asemel tal seljas uus sinine ülikond ja helesinine särk ning kops oli kaelas — hallikas, punase mustriga.

Dimov naabritena elatud aastate jooksul oli Dimov teda kord seesuguses rõivastuses näinud — kui Udotškini mõne aasta eest ära suri. Paistis, et tal oligi seljas ülikond. Tavaliselt eelistas vanamees asulas ringi liikuda peetud rõivastes.

«Paistab, nagu oleksid sa mind oodanud, Jegor Makarovitš,» ütles Dimov järsult ja ebasõbralikult.

«Jajah, seda küll,» nõustus Udotškin.

«Mistarvis?»

Enne vastuse andmist uuris Udotškin tähelepärandi Dimovi nägu. Vaagis midagi endamisi, nähtavasti puud ära arvata, kuidas Dimov end ülal võiks pidada, kui ta teie küsimusele vastaks. Ja Dimov arvas tema pilgus talle seletamatut kaastunnet.

Vanamees oli kaine. Ning näis oma piduülikonna ja sellega ootamatult haletsusväärne ja kaitsetu. Suured, tatepikkusest raskest tööst lamedaks muljutud jämedad sõrmedega käed ripnesid lühikesevõitu varrukatest alla välja, pintsak oli vöökohalt ja õlgadest kitsas ning kaela ümber Udotškini kaela peal kott. Selles rõivastuses ei paistnud Udotškin enam tasecapoolse, jõulise ja tarmuka ebanüüri rases eas mehena, kes kuuekümnenda ja seitsmekümne eluaasta vahele kindlalt pidama on jäänud. Ta oli lihtsalt väga vana mees. Ja Dimov mõtles, et taadid näivad lihtsalt haletsusväärsetena, kui oma piduülikonna selga ajav nähtavasti seetõttu, et need rõivad on enamasti õmmeldud palja aastaid tagasi ja kui neid hiljem ajapikku vanemaks jäänud kenale tõmmatakse, rõhutavad nad paratamatult seda, mis elu inimesega vahepeal on teinud.

Kuid Udotškin vaatas Dimovit osavõllikult, tungivalt heasoovlikult. Siis aga küsis ootamatult:

«Mis sul viga on, Andrei Aleksandrovitš? Näost oled juhtunud midagi või?»

«Ise sa ju hõnanikul Zinaida juures kuulutasid oma peatset lõppu,» ütles Dimov ärritatult.

Udotškini nägu tõmbas siirast solvumisest krimpiks. «Võidistas tavalisel viisil oma paksu, praegusel hetkel juba daks raseeritud põske.»

«Mis teil tööpoolest ometi on? Päeval pörkas tsaar Tamara minust nagu mõnest kaarnast eemale, nüüd saan muide, päeval hakkas tal halb, sel teie vanaemal. Ajasid kohevile tsaarinna Tamara, õpetas mind, kuidas elada, aga vajus selle palavaga longu. Aga praegu pole viga, ei verandal, tossutab, nagu poleks midagi olnud.» Udotškin hingas häälekalt kogu oma laiast rinnast. «Mis kaaren olen? Su väljanägemine lihtsalt pole kiita, Andrei Aleksandrovitš. Juhtus midagi või?»

«Pole oluline,» sõnas Dimov. Ta mõistis, et oli vanamees

olnud jame, ent soovis temast kõigest hingest kiiremini lahti saada.

«Ega,» ütles Udotškin ebahariliku alandlikkusega. «Ega vanudki, et sa siin, püstijalu, inimeste keskel, mulle üldse ei puistama hakkad. Küsisin niisama muidu, suudab Seda rohkem, et kavatsen ka ise sulle ühest ebaõnnestusest teatada.»

«Ja jai vait. Ja tema heledate silmade pilk muutus pisut murtuks ning kavalaks nagu harilikult.»

«Jegor, tara valmis, Andrei Aleksandrovitš. Seisab. Tipp-tapp. Täna on mul suur päev,» kuulutas ta pidulikult.

«No omdaks!» venitas Dimov. «Täna saab, vusid, täide ise unistuse?»

«Noch!» kinnitas Udotškin võidukalt. «Viisin täide!»

«Heldeke,» mõtles Dimov ahastusega, «mistarvis sügepraegu mu teele see jultunud vanatõli oma taraga? Mis on sellega pistmist, kui näib, et terve elu on lõppenud?»

«Kõik see jamps, tühne sekeldamine ja nõmedus?»

«Ei, pean ma vahutama seda leemendava mähklit ku lauba suure tõllakil suuga nagu ja vaadelda mingi tara üle?»

«Kuidas on see võimalik, et inimesed tunnevad siirast rõõmu sellest, kui neil on korda läinud naabritel tükikest rohkem endale kahmata?»

«Kui vana sa oled, Jegor Makarovitš?»

«Kaheksakümnendad juba jooksevad. Vahetasin lahli,» ütles Udotškin millegipärast rahulolevalt.

«Aga misjaoks sa mulle vastu tulid?»

«Kuidas öelda?» Udotškin võidistas jälle arupidavalt. «Mõtlesin ette hoiatada, et üllatust ei oleks. Kuigi sulle hommikul juba ütlesin...»

«Ja ehtisid end spetsiaalselt selle kohtumise jaoks?»

«Noh, mitte nüüd just päriselt...»

«Ja kas tara sai tubli?»

Udotškin vaatas kartlikult ja kahtlevalt Dimovi poole. «Kui kurjavõitu lõbusus, millega Dimov oma kureid küsib,» ütles, äratas temas kahtlusi. Ja püüdes sama tooni hoida, vastas ta reipalt:

«Suurepärase! Seisab sada aastat!»

«Aga misjaoks sulle seda vaja on?»

«Ei tea,» tunnistas Udotškin pärast lühikest vaikust. «Olen lihtsalt harjunud kõike korraikult tegema.»

«Aga ütle, mis siis juhtub, kui kõik see, mis sa temud, ühel ilusal päeval äkki otsa saab, kui kõik need kuu-

rid ja tarad näiteks maha põlevad? Mis sa siis peale hakkad? Sured mure kätte?»

Udotškin muigas üleolevalt. Ta oli juba rahunenud ja tema pilk oli irooniline ja pisut põlglik.

«Ei,» ütles ta. «Selge, mille poole sa sihid, Andrei Aleksandrovitš. Ainult mitte kuraditki sa ei mõika, andku ju andeks... Nädalapäevad kurvastan ja alustan kõike otsust peale.»

Udotškini silmad ei olnud alkoholiuimast hägustunud. Dimovi pilk tungis vabalt nende põhjani. Ja Dimov tapes makordselt, mäherdune jõud pertub selles mehes, ja ta ei dis tema vastu tahtmatut lugupidamist. Jah, näib, et ta ei mees ei lüüsanud, ta alustaks tõesti sellesama raugenud visadusega kõike otsast peale, ei laseks end kaotusevõim häirida, vaid rügaks visalt ja väsimatult edasi, vinnu hingetõmbeni, endale raskes töös hõlpu andmata. Nähtavasti polnud need kuurid ja tarad, armastusega üleshitatud maa, tomatipenaar, mille iga puhmast tema karede peod nii õrnalt hooldasid, talle siiski eesmärk omaette, vaid kõige selle loomine oli iseendast lihtsalt eluline vajadus. Sajandist sajandisse oli talle geenide kaudu edasi antud suandumas raugematu visadusega maad harida.

Udotškin nacratas ikka üleolevalt ja pisut põlglikult.

«Sul vedas, Jegor Makarovitš,» ütles Dimov. «Mul pole täna selle tara tarvis jõudu. Las ta praegu olla. Pärast vaatame...»

«Mis seal enam vaadata? Seal ta on ja sinna ta jääb. Nüüd on kindel,» arvas Udotškin veendunult.

«Noh, seda me veel vaatame.»

Udotškin vastas midagi, kuid Dimov ei kuulnud ta sõnu ega näinud äkki enam ta nägugi. Polnud enam ei Udotškini, ei perrooni ega kõrget ülekäigusilda nende kohal, puid, ei kanali siledat pinda, mis lojuva päikese madalal kaldkiirtes helkis, ega muutlikku õhtutaevast. Oli ainult Dimovit äkki reetlikult tabanud mõte, et kuskil Moskvas selles nii lõpmata suures Moskva linnas, on üks kelder kunstniku töötuba. See kelder on olemas, see eksisteerib ja on täis värvi- ja hiirelõhna, tema aknad, mis asuvad kõrge teega ühel kõrgusel, on hägused, laes aga looklevad ja andavad higipisarates torud. Keldritorud on millegipärast aevetilkadega kaetud... See kelder on olemas, eksisteerib praegu, just sel silmapilgul koos kõigega, mis teda ümbritseb, ja selles keldris on sohvaga elunurk. Ja Oljal on õnnestunud toimida nii, nagu ta õigeks peab.

Nagemus sellest keldrist, mille oli loonud Dimovi mõtetel, kerkis tema ette nii selgesti, nagu oleks ta seal kümme korda käinud.

Dimov pööras sõnatult ringi ja läks Udotškini juurest minema. Udotškin hõikas talle midagi järele, pani vist ette juurde minna ja pott õlut teha. Dimov lõi ainult käera.

See oli — üksildane metsasiht, kus inimeste pilkudest varju võis leida. Siin oli juba tunda õhtu saabumist — Dimov elas üksnes ülal taevas, puulatvade kohal. Ja sihi õhus paistis päike. Päikesepaistes aga seisis puu külge kinnitatud valge kits. Dimovi sammude kuuldes tõstis ta oma teravasarvelise pea. Tal oli habe ja suur, väljaveninud ninar... «Kas kitsedel on siis habe? See peaks ju olema ainult sokkudel?» mõtles Dimov. Ning imestas loiult selle totralt kohatu mõtte üle.

Sügaval põõsastes, peaaegu täiesti varjus, oli pink — klapakas laud kahe pehkinud posti otsas. Dimov oleks tahtnud istuda ja peast kahe käega kinni haarata... Mispärast meeleheitel inimesed alati peast kinni haaravad?

Dimov mõeldus pingist ning kits tõmbas tema lähenedes mööri pingule ja vaatas talle otsa... «Kitsedel pole mitte lihtsalt rumalad silmad, neil on silmad nagu idiotidel,» mõtles Dimov.

Kits oli kõhn, tema valge naha all tungisid kondid teravalt esile. Ta oli udaraga ja millegipärast habemik. «Võib-olla on see habe tal vanadusest?» mõtles Dimov. Ja muigas. Sisemus on valu täis, kõik valutab nii, et tahaks karjuda, ent otsekui pilkeks viib juhus ta kokku selle veidra kitsaga, kel on idioodi silmad, ning sunnib teda — põlist linnast, raamatutarka — tegelema totra probleemiga, kas kitsedel on habemed või mitte.

Ta mõeldus kitsest. Mõeldus ka oma suvila juurde viivast teekäänust. Ja sammus erupolkovnik Kravtsovi suvila poole. Ta ei suutnud praegu koju minna.

Juhtus midagi etteaimamatut, mida Veronika kuidagi poleks oodanud: Gena seisis ministeeriumi vestibüülis, kinnas paigas, kus päevalgi, kimp valgeid krüsanteeme käes ja lurukott näpu otsas. Krüsanteemid olid veidi närbunud, valgete õielehtede otsad olid kergelt roostekarva, nähtavasti oli ta lilli kaua kaasas kandnud. Lähipaistvast tsellofonikotist paistsid rahumeelsed roheliste korkidega kefiiri-

pudelid, pikkade saiapätside nukid ja mingid kuivamekot. See oli sedavõrd ootamatu ja imelik, et Veronika koliseisima jäi ja Varvarat kaisest sikutas.

Enne seda olid nad kolmekesi — Veronika, Varvara ja Saša — üleval oma toas sojanõu pidanud. Kaaluti, kas võiks jüda koos teistega, kui vestibüül on tulvil töölt lahkunud inimesi, või oodata, kuni kõik on juba laiali läinud, et vältida avalikku skandaali.

Gena aga seisis tühjas vestibüülis (nad olid siiski otsustanud väljuda, kui kõik on juba laiali läinud), pigistades ühes käes otstest pruunikaid närbunud krüsanteeme ja näitavasti häbenedes neid, sest hoidis lillekimpu, õied all poole, nagu vihta, teises käes aga oli tal tsellofaankest Tema väike kollane nagu oli pinevil ja süüdlaslik.

Veronika nägi teda esimesena, kui nad liftist väljusid, ja tundis kergendust ja rõõmu. Ta mõtles, et tema «nina topimine võorastesse asjadesse» polnud ilmselt siiski asjata olnud. Nähtavasti olid mõned sõnad, mis ta oma hingevaltsimise ägedusega oli öelnud, Gena hämarasse hinge pidama jäänud. Igatahes ei seinud Gena ministerruumi respektaabluse juba tühjaksjäänud vestibüülis mitte müstilise mõtištšinski noaga, vaid krüsanteemikimbu ja perekondliku toidukotiga. Ning näis kaine olevat, oli jõudnud kaineks saada.

Kui nad liftis sõitsid, oli Saša tagapool, Veronika ja Varvara varjus seisnud, ning väljus sealt nüüd viimasena. Kui ta aga lillekimbu ja toidukotiga Genat nägi, sai ta kohe julguse tagasi ning läks mehele vastu, Veronikat ja Varvarat küllaltki ebaviisakalt kõrvalt lükates.

Veronika ja Varvara vaatasid talle järele. Nende vahel seganist polnud enam vaja.

Saša jäi endale truuks isegi nendel, tema jaoks kahtlemata raskete ja pingelistel hetkedel. Ta läks läbi vestibüüli raugelt ja aeglaselt nagu alati, läks nõnda, nagu oleks kellelegi teenet osutanud. Gena aga vaatas teda võltsult ja süüdlaslikult.

Saša astus mehe juurde. Võttis tema langetatud käest lillekimbu, kallistas pea hillede poole ning tõstis need siiski aeglaselt näo juurde. Seejärel võttis ta Genal käe alt kimbu ning nad hakkasid õlgupidi teineteise vastu liibudes välja pääsu poole minema.

Veronika ootas, et Saša kohe tagasi vaatab ja vähemalt noogutab neile Varvaraga hüvastijätuks. Kuid Saša ja Gena kõndisid nagu unes ukseni ja Saša ei pööranud peale ei noogutanud, ei viibanud jumalagajätuks käega. Gena

... talle saamatult klaasukse ja nad kadusid prospekti teerisesse.

«Mu jumalale,» ohkas Varvara kergendatult. Ja puhkes kergelt naerma. «Oi, Veronika, ma ei suudal! Oleme meie lollid! Kuni meie nõu pidasime, kuidas Saša elu päästa, mis Gena... tangusabas.»

Oleks võinud vähemalt hüvasti jätta, ütles Veronika kergelt.

Olgu peale, muheles Varvara. «Plika värises päev läbi tinnu pärast ja äkki — lilled. Kus meie tal enam meelde tuleb.»

Lilled, aga pärast tulevad jälle igasugused inetused. Ja nii terve elul Oudnel!»

Aga võib-olla neile meeldib teineteist piinata? On ju ka naisi, kes vaikset armastust ei mõista, arvas Varvara lõbusalt. «Need tahavad, et armastus oleks armukadeduse, stseenide ja kirgedega. Aga kui on vaikne, siis lakkab neil igav. Eks ole, on ju naisuguseid?»

«On küll,» nõustus Veronika.

Ja võib-olla on neil koguni õigus? arvas Varvara mõtlemata. «Miski pole armastusele nii tappev kui igavus. Kuigi on mul oma Stanislav Vitaljevitšiga pole sugi igi vaja tembulada, et mitte igavust tunda...»

Nad astusid tänavale.

Varvara kummardus ja suudles Veronikat põsele.

«Noh, andku jumal!»

Varvarast uhkas Veronika poole lämmatavat, imalavõitu rõõmi. Ja Veronika mõtles, et nüüd, pärast seda, kui ta mõttis Varvara rinna najal, seostub see parfüüm tal alati meeldiva õnnetusega.

Ta vaatas Varvarale uurivalt otsa, kaaslase kitsastesse, õnnedatesse, naerukil silmadesse. Veronika teadis: on inimesi, kellest ustavamaid sa hädas ei leia. Nad teevad kõik, mis nad suudavad, kõik. Viimase sargi võtavad endal seljast. Aga ei teadesta, kui sa õnnelikuks saad, ka siis mitte, kui see toimub nende abiga. Armastavad murelikke ja õnnetuid, ei ole õnnelikke. Kas Varvara on talle andestanud, et õnnelikkuse temast mööda läks? Jah, on...

Varvara tõmbas oma tõmmu, kuivetu peoga kergelt üle Veronika põse.

Nägemiseni! Tervita Andreid! Homseni!»

Jah, homseni, mõtles Veronika talle järele vaadates. Kõhuga kiiremini olematusse see tänane lõputu, lämmatav ja viitske augustipäev, millest hirmsamat ta elus pole

olnud. Kadugu kiiremini teiste päevade ritta, kadugu jäljelt, alatiseks, nii et teda enam kunagi poleks vaja meenutada, m.s sellest, et ta õnnelikult lõppes.

Homme päev on niisugune nagu alati: väike tuba viiestkümnendal korrusel, Saša oma perekonnatülide (täna sed krusanteemid ei suuda loomulikult kuigivõrd muuta nende kooselu olemust), seesama ritsikataoline kerge ja kuivetu ustav Varvara, kes praegu rahva hulka kadus; lõputud eri värvi ümbrikud sissetulevate ja väljaminevate kirjadega, pikakoivalised sekretärineid-aktiserandid osakondadest, aknast kostev prospekti müra ja hääbuu suvi. Tavaline päev, üks paljudest. Ja olgu ta peale, niisugune nagu paljud. Ja tulgu juba rutem.

Kahju, et Andrei ei helistanudki. Kuid tal polnud ju aima, miks Veronika endale helistada oli palunud. Äkitselt valdas teda terav igalsus Andrei järele, tema käte ja tema hääle järele... Siis ette kerkis mehe nägu, mida ta nii väga armastas, kuna selle iseärasuseks oli ühe päeva jooksul vastavalt meeletule näida kord nooruslik, peaaegu poisilik, kord väsinud ja kurnatud, teravalt esiletungivate ja otsekohe vanust rõhutatavate vertikaalkortsudega põskedel... Jumal temaga, ei helistanud, aga olgu pealegi.

Veronika seisatas kõnniteeserval, inimvoolust veidreemal. Käes oli päeva kõige elavam aeg. Veronikal polnud tahlmist paigast liikuda, ta ei tahtnud rahvahulgaga seguneda. Praegu, esimest korda selle lõputult pika päeva jooksul, oli ta üks. Ning ta soovis natuke omaette olla ja viimaks ometi hinge tõmmata. Pea oli mõtetest tühi, üksnes meelekohtades tagas rütmiliselt nagu kerge pulss: «Kõik on hästi! Kõik on hästi!» Ta tajus päikese puudutust kahe nädalaga kõhnunud põskedel, tundis, kuidas päike ta tukka soojendas, meelekohtades aga muudkui tagas: «Hästi! Kõik on hästi!» Läbi vidukil laugude nägi ta prospektil möödunvate autode helkivaid varje. Lõputus reas kihutasid need nii ühele kui teisele poole. Veronika selja tagant kostsid hääled, tuhandete sammude tümin laial kõnniteel. Linn elas, näälitses, oli tulvil päikest ja sinkjat suvist linnatunnet.

Põiki üle tänava Veronika vastas, veidi Arbat'i väljakaupluse pool, seisis suure halli riulmaja külje all valge rohelise kuplitega kirikuke. See leiti vanade üheperekonnaelamute kuuride ja omatehtud garaažide vahelt, kui asuti prospekti rajama. Kiriku vanuseks oli vist kakssada või kakssada viiskümmend aastat, Veronika ei teadnud seda täpselt ja

kunagi ei jätkunud tal aega prospekti ületamiseks, et vaadata, kas kiriku seinal ei ole ehitamisaastaga marmorplaat. Veronika liikus alati teisel pool teed. Ja mõtles tihti: «Kõige homme tulen viis minutit varem ja vaatan, võib-olla on kuskile märgitud, kui vana see kirik on.» Homme aga ei jätkunud tal jälle seda viit minutit.

Ja praegu mõtles Veronika läbi vidukil laugude rohelise kirikukupleid silmitsedes: kakssada aastat tagasi, ühel niisuguse palaval augustiõhtul, astus sellest väikesest kirikust välja vaimulik mees. Ja äkki, olgu või ainult hetkeks, kangastus talle tulevikupilt, ta nägi seda, mis on siin praegu, kakssada aastat hiljem. Nagi seda tohutut klaasist betoonist seina, mis on kerkinud tema tagasihoidliku puhakoja kohale, nägi neid helkivaid, kiiresti möödatormavate autosid, paljutuhandelist inimvoogu. Tema kõrvasse lõi võimas müra ja undamine. Ta oli äsja tulnud kiriku uksest, mille poolhäämaruses vilkuskid põlevate küünalde oranžid täpikesed ja oli kuulda, kuidas nende tahid leegitades kergelt praksusid, ning äkki — saatan mõll... kirik on väike ja küllap oli ka papp vaikne ja tagasihoidlik inimene. Ja suur hirm ja ahistus täitsid nähtavasti ta südant ning tulevik tundus talle ähvardav ja seletamatu...

Kui tore! Kõik on hästi! Kõige lähem ta gastronoomi, etab piima ja midagi õhtusöögiks. Midagi maitsvat, pidulikku, nagu Varvara oli soovitanud...

Ta ei tahtnud enam kõnniteeserval seista. Ta tahtis tegutseda, liikuda, teha seda, mis ta iga päev tegi. Elada. Edasi elada... Veronika oli energiline ja toimekas inimene. Võib-olla sellepärast olid need kaks nädalat temale eriti rasked olnud, et temast midagi ei olenenud, et ta midagi ei saanud teha, tal tuli ainult oodata.

Gastronoomi hiigelsaal oli Veronikale viimse üksikasjani tuttav. Ei möödunud päevagi, millal ta sinna lõunavahe- või tööpäeva lõpul poleks sisse astunud. Palav ja larmakas, inimestest tulvil, nais see talle täna pidulikuna.

Linne rahva hulka sukeldumist Veronika seisatas hetkeks, koostas tegevusplaani — missugusest osakonnast kuulutada, et ei kaotaks asjatult aega. Ta tegi alati nii ja koristas oma ostud rekordiliselt lühikese ajaga, häämas- tades oma kaastöötajaid. Ta ei mõistnud naisi, kes kurtsid, et majapidamistoimetused neil elu ära rikuvad. Peab oskama oma aega ja tegevust õigesti organiseerida.

Äkki märkas Veronika, et keegi talle rahva hulgast sobralikult viipab. See oli Jefim Nikolajevitš, neljanda

osakonna ülem. Ta seisis tubakakioski juures järjekorras.

Sekretärineid - viimne kui üks -, samuti Varava, ning ka Veronika ise teadsid, et Jefim Nikolajevitš, perekonnainimene ja eeskujulik kolme lapse isa, oli ammu sõltunud ja Veronikasse armunud Jefim Nikolajevitši sümpaatia oli pea etäkkivuseta ega nõudnud midagi. Ja oma perekonnast ning mehest hõivatud Veronika võis ükskõikse naistulmusega seda armumist mitte märgata ja sellest mitte hoolida. Kuid praegu, nähes Jefim Nikolajevitši, tema lootusetut tervitusviibet ja kuulekalt helli silmi, avastas Veronika äkitselt, et see hästiõmmeldud ülikonnaga pikka kassa kehakas mees paistis rahva halgas silma, et tema rüht oli vanusele vaatamata veel säilinud. Ja mingi veidra hinde, elulise loogika järgi tundis läbielatud erutatud Veronika äkki selle mehe vastu tänuhinnatust ning temas tärkas soov lasta tal oma rõõmust osa saada, jagada seda Jefim Nikolajevitšiga. Küllap oleks Jefim Nikolajevitš armumisele vaatamata, aga võib-olla just tänu sellele, suutnud tema õnne täies sügavuses mõista. Ja eneselegi ootamatult saatis ta Jefim Nikolajevitšile ühe oma kõige säravama naeratuse, mida too hoopiski ei tundnud, ning viipas talle vastuseks. Ja sööstis rahvasumma, viies endaga kaasa mehe imestunud pilgu.

Hetke pärast oli ta Jefim Nikolajevitši juba unustanud. Mõtted kodust haarasid ta jälle oma võimusesse. Kohe on ostud tehtud ning ta sõidab suvilasse. Ja seal, suvilas, ootavad teda pärast Andrei, ema ja Anissimi seltsis sõõdnud õhtueinet tema igapäevased toimetused. Verandal põleb lamp, valgustades hõbedase helgiga lähedal asuvate puude lehti. Pimedas aias lõhnavad õõ läbi floksid, mis ta akna alla oli istutanud. Ta peab homseks Andreile särgi antavale pesema (mehele meeldisid ainult valged, tärgeldatud särvid), Anissimi villased supelpüksid ära nõeluma, emaga olemas. Muidugi on see pärast tööpäeva väsitav. Kuid lõpuks on see ju tema elu, mille ta ise endale on valinud ja millega ta on harjunud. Ja Veronika oli õnnelik, et saatus lubas tal täna selle tavalise elu juurde jälle tagasi pöörduda.

Metsast kaugemal olid loojuva päikese viitused kiired ikka veel soojad. Anissim ja Rita sõitsid, rõõpmeahtasidel nupudel, aeglaselt mööda asula tänavaid.

Tänavate ääres suvilate väravate taga seisis ülekuumenenud kummide ja bensiinist lõhnavad autod, ninad vaguvalt vastu piirdetarasid lükatud. Iga aastaga tuli autosid üha juurde. Kui Anissim neid suvilate väravate taga tööloobuste kombel alandlikult puhkamas nägi, tundus talle, et nende rohu sisse vajunud ümarpehmetes kumides on varasimust ja et nende laikivad küljed hakkavad nüüd kohe tõelisest jooksust segilainud hingamisrütmis tõusma ja ühinema... Varavais pinkidel istusid siin-seal valgete ühemaiste pühapäevapäevikutega vanad. Need olid asula politseilast. Nad olid elanud siin terve oma elu ja siin olid nad siis, kui suvituskohad olid alles tavaline küla. Ja küla kombel tulid nad pärast päevalööde lõpetamist tänavale istuma. Linnarahvast suvilajad aga nautisid üksindust oma kõrgete taradega piiratud kruntidel, kütsid samovare õnnikabidega, panid magnetofonid täie jõuga üürgama, eksisid arutult laudade taga, väikesed reketid käes, peksid lillukesel valgeid tsellofaanpalle üle laua edasi tagasi, ning vedelesid võrkkiikides.

Anissimil olid hästi teada need asula õhtumärgid: lõhnav samovarisis, lauateniseballide klõpsatused, magnetofonide, transistoride ja televiisorite hääled, võrkpallimüra ja vahel sekka laevade huiked kanalilt. Päeva lõpul olid need huiked Anissimi meelest teistsugused kui hommikul või lõunal. Õhtuti olid need kurvad.

Anissim ja Rita sõitsid vaikides. Pedaale sõtkuda oli raske, iga liigutus tekitas külje sees teravat valu, kuid Anissim surus selle alla ja vajutas väsimatult pedaalidele, soovides, et see alati nõnda jääks: muudkui vältaks tund tundi järel pedaalid ja tunneks õlaga Rita keha puudutust. Valgete pearättidega vanad vaatavad neile järele.

Rita suvila juurde jõudmiseks oleks pidanud aasalt tulnema paremale pöörama, Anissim aga keeras lihtsalt niisama, ilma igasuguse plaanita, vasakule, jaama poole. Ja Rita ei tahtunud sõnagi.

Nad läbisid ühe tänavat, siis teise, jõudsid jaamaaia, tegid tiiru ümber selle. Möödusid puust paviljonist, millel

ilutses silt. «OLU. KARASTUSJOOGID», tubakakioski ja galanteriikalaade müügipunktidest ja leivapoest.

«Kuhu me sõidame?» küsis Rita.

«Ei tea,» tunnistas Anissim kohmetult. Ja lisas, kui temalt nõudis tohutut jõupingutust endast neid sõnu vaigistada: «Ma ei taha, et sa ära lähed.»

«Ma ei lähegi ju,» ütles Rita. «Mul pole veel kiiret. Pea alles tunni aja pärast kodus olema. Ema käskis. Ona ütleb, tulevad külla.»

Nad möödusid jaamalähedastest kioskist ja Anissim keeras esimesele ettejuhtunud inimele metsasihile.

Sün oli üksildane, vaikne ja hämar. Päike oli siit juba kadunud ja paistis ainult sihi lõpus. Ja seal nägi Anissim valget kitse ja tole kõrval liikumatult seisvat isa.

See oli üllatav ja seletamatu. Kuidas oli isa siia sattunud, mis ta siin tegi?

Anissim pidurdas järsult ning haaras tarast kinni, et jalgratast tasakaalus hoida.

«Oi, mis sa nüüd!» kiljatas Rita ehmunult.

«Ei midagi... Ole tasa,» käskis Anissim sosinal.

Isa seisis mõttesse vajunult ja vaatas kitse. Kits aga oli eemale karanud ja nõõri pingule tõmmanud ning vaatas teda.

Isa oli oma tumedas ülikonnas, lips ees. Ja nägi kitse kõrval kuidagi väga imelik välja, nad ei sobinud sugugi teineteisega. Ja oli arusaamatu, miks isa — nii linliku vahumusega soliidne mees — seisis mõttesse vajunult ja silmitses kurva pilguga seda kõhna ja silmapaistmatut, igati tavalist kitse. Aga seda, et isa mõtted olid kurvad, mõistis Anissim kohe. Isaga oli midagi juhtunud, kuidas muidu oleks ta sattunud siia, nende savilast kaugel asuvale üksildasele metsasihile.

«Kes see on?» küsis Rita juba samuti sosinal.

«Minu isa.»

«Ahaa... Nägin teda hommikul, kui me metsa läksime... Temaga oli kaasas üks naine. Terava nina ja tukaga.»

«See oli mu ema,» sosistas Anissim.

«Nad uurisid meid väga põhjalikult... Esinduslik mees kodanik,» nentis Rita ja millegipärast ohkas vaikselt.

Anissim istus, pingul nagu vedru, valmis iga hetk Rita selja taha pugema, kui isa ümber pöörab.

Ta ei kartnud, et isa teda jalgrattaraamil istuva tüdriku lapsega näha võiks. Ta lihtsalt mõistis, et isal oleks elu

meeldiv ja ebamugav, kui ta Anissimit siin kohtaks. Isa seisis sihi lõpus ja tundus Anissimile nagu hiljuti ooselgi lõpmata üksildasena. Tookord oli ta aga sellest üksindusest justkui rõõmu tundnud, ja Anissim, kes pilkases pimeduses vaikselt tema kannul oli käinud ja tema tasast laulu kuulanud, oli kartnud seda habrast ja põgusat õnne häirida. Praegu oli aga hoopis teisiti. Anissimi süda tõmbus kokku. Ja end Rita selja taha peites mõtles ta kibedusega, et millegipärast ei saa isa juurde minna ja küsida, mis on juhtunud ja kuidas teda aidata võiks.

«Mis tal on?» sosistas Rita. «Kas ta pole elusat kitse kunagi näinud või?»

«Ole vait,» ei lasknud Anissim tal rääkida. «Pole tarvis... Vabanda.»

Rita jäi vait. Isa, kes end viimaks ometi kitsest ära pööras, astus päikesest valgustatud lagendikule, läks üle selle ja suundus järgmisele, samuti puude hämaras varjus asuvale metsasihile. Kuid ta ei liikunud mitte kodu poole, vaid sellest eemale. «Küllap jälle polkovnik Kravtsovi juurde,» mõtles Anissim.

Isa läks kiirustamata nagu alati, ta ei kannatanud üldse lollamist ega tühja saginat. Ta ei läinud aastatega tüsedamaks, ei kiskunud kühmu, ta kõnnak oli kerge ja tema sirget selga vaadates mõtles Anissim, et kaugel paistab isa päris noore mehena.

Praegu ei tundunud enam, et miski isa rõhub. Ta liikus vaikselt, jalutades. Läbis eemal asuva metsasihi ja keeras ümber. «Jah, läks Kravtsovi juurde. Istuvad jälle õhtuabi verandal malelaua taga,» mõtles Anissim.

Rita libistas end ratta pealt maha.

«Puhh! Väsisin ära. Lähme jalgsi. Istud nagu vares laadi peal.»

Anissim tuli samuti kuulekalt sadulast maha.

«Kardad isa?» küsis Rita.

«Ei,» ütles Anissim.

«Mis sa end siis tema eest peitsid?»

«Nii oli vaja,» vastas Anissim ebamääraselt.

Rita seisis talle väga lähedal, silm silma vastu, ja koos temast ikka veel õhkuva lõkkelõhnaga tabas Anissim tema lungeõhus veinihõngu. Ja see oli ebameeldiv. Anissim tõmbus eemale.

Rita nähtavasti mõistis või tundis midagi ning ütles:

«Mina aga mõtlesin päev läbi sinu peale.»

Ta vaatas mõnda aega sõnatult Anissimit, nihkudes talle

täitsa ligi. Lõi siis käed talle ümber kaela, liibus tema kehaga ta vastu ja suudles teda kõvasti ja võimukalt tema tele. Ja lükkas ta siis kohe, peopesi talle vastu õlgu surma eemale.

«Ära vaata mind. Unustasin oma kosmeetika koju. Ma ei saas aga päev läbi palavus, suits ja sääsed... Olen praegu päris kole.»

«Ei. Nii on ilusam,» pomises Anissim.

«Mis ilusam,» vaidles Rita otsustavalt vastu.

Ta pöördus ümber ja läks targa ääres põõsastes asuvas pingi juurde. Võttis istet ja sirutas sinistes liibuvates elatükkides jalad mõnuga välja.

«Uhh, küll raputas läbi... Aga miks sul nii imelik nädal on? Vanamoodne. Ma ei tea peale sinu kedagi, kellel nädal on sugune nimi oleks.»

«Isal oli lapsepõlvesõber, klassivend. Sai poisikesel pommitamisel surma. See nimi pandi mulle tema mälestuseks.»

«Kas sulle meeldib su nimi?»

«Ei,» ütles Anissim. «Aga mul on ükskõik.»

Kõik, mis viimase tunni jooksul oli juhtunud, näis kummaline ja ebareaalne — kustunud lõke, Sergei Petrovitš, kes end aeglaselt maas selja pealt külili keeras, Rita koos läbi metsa jooksmine... Ja Rita ootamatu poolehoiuga ning see resolutsioon ja nõudlik suudlus.

«Aga sinul pole mitte ainult nimi vanamoodne,» ütles Rita. «Sa oled ka ise vanamoodne. Veidrik... No mis sest rattast kogu aeg kinni hoiad? Ta pole ju lõepoole hobune, et minema jookseb.»

Ritast oli järele saanud tavaline Rita, niisugune, nagu ta alati oli. Tema nägu oli kiretult rahulik, kinnine ja puhas. Võimatu oli uskuda, et see oli tema, kes alles päris hiljuti keset okste virvendust Anissimile usalduslikult ja alatuvalt naeratas, hetke eest aga teda ise suudles.

Rita istus, ette sirutatud jalad ristamisi, pruuniks päevitanud peenikesed käsivarred kukla taha põimitud, ja silmitses Anissimit tõttamata, hindaval pilgul.

«Aska, tule siia.»

Anissim pani ratta plangu najale, astus pingi juurde ja jäi Rita kohale seisma.

«Tatjana räägib, et sa oled suve läbi minusse armunud olnud. On see tõsi?» küsis ta ootamatult.

«Tõsi jah,» ütles Anissim.

«Aga kuidas? Räägi.»

«Sellest ei saa rääkida,» ütles Anissim mornilt.

«Miks ei saa? Istu.»

Ta tõmbas Anissimit käest. Anissim istus kahele Rita eesvale kitsale pingile.

Rita pani oma terava lõua Anissimi õlale.

«Aga nüüd ütle mulle midagi meeldivat.»

«Mida?» pomises Anissim.

«Mõni kompliment.»

«Niimoodi tellimise peale ei tule välja.»

Rita lõug vajutas valusasti ta õlga, hingedõhk kõduas poske. Ta istus silmad maas ja nägi Rita ümmardatud põlvi, mis olid sinise elastikuga kaetud. Tal oleks tarvitsenud ainult pead pöörata ja ta oleks võinud Ritat suudelda. Ta oli sellest lähedusest nõrkemas, kuid ei suutnud teha seda niukest asja, mida ta praegu oleks pidanud tegema: õige pisut pead pöörata.

«Nii suur, nii tugev ja... niisugune argpüks,» ütles Rita ootamatult. «Hall janku, kõrvad kikkis.»

Nendest sõnadest tõmbusid Anissimil põsed talipunaseks. Ning ta võttis ennast kokku. Ja nägi päris lähedal Rita heledaid, läbipaistvaid, naervaid silmi, ent üksnes sekundiks, sest Rita aias ta liigutust ette, haaras tal kiresti lõuast kinni ja pööras ta pea võimukalt tagasi.

«Istu aga vagusil! Ära ole krabaja nagu kõik... Niimoodi: käed põlvedel. Tubli poiss.»

Ta tõmbus Anissimist eemale. Ajas end sirgu. Ohkas. Ja sõnas seosetult:

«Vihkan suvituspaiku. Igavus. Põõsad, tarad. Ja kogu aeg ema silma all... Oh, kui ometi saaks praegu Gorki laavalet!»

Rita oli natuke aega vait ja lisas siis jälle ilma igasuguse seoseta eelnevaga ning väga rahulikult, argisel toonil:

«Lähem nähtavasti Sergei Petrovitšile mehele. Ta vihjas mulle täna.»

«Kuidas nii?» pomises Anissim jahmunult. «Pärast kõike seda, mis metsas juhtus?»

Rita naeris kasa.

«Ja mis seal siis juhtus? Otlen talle, et viisin su minema tema päästmiseks. Et sa teda maha ei lööks... Küll ta usub.»

«Kas tõesti usub?»

«Jajah,» kinnitas Rita veendunult. «Tingimata usub...»

Teie, mehed, olete kõik lollilt usaldavad, kui teiega lahku rääkida.»

Ta klikas muiates Anissimi poole, oli hetke vait ja ütles siis ikka samasuguse asjaliku ja argise tooniga:

«Ema on mu ära piinanud. Kontrollib iga sammu. Abielunaine on meheleminekueas tütrest alati iseseisvam, üks kõik, missugune mees tal ka poleks. Minulgi on aeg iseseisvaks saada.»

Anissim oli vapustatud. Ja mitte niivõrd sellest, mis Rita rääkis, kui tema igapäevasest toonist. Rita tõusis, sirutas oma küünarnakkideni paljad, peenikesed käsivarred peko kohale ja ringutas terve kehaga.

«Aitab. Lähme siit minema.»

Anissim istus küüru vajunult.

«No mis sa nüüd,» ütles Rita. «Ega ma siis nüüd kohe temaga abielluma jookse. Võib-olla kunagi hiljem, poolaasta pärast.»

«Aga kuidas nii? Kas sa siis armastad teda?»

«Kas selleks, et mehele minna, peab tingimata armastama?»

«Küllap vist,» pomises Anissim.

Rita silmitses teda varjamatu halvaksapanuga. Tema ümar, päevitusest tellisekarva nägu oli taas kalgilt enese kindel ja kinnine. Ja jälle, samuti nagu hommikul jõe ääres mõtles Anissim, et nad on Ritaga nagu eri tõugu. Ega mõista teineteist mitte iialgi.

«Kas ma siis pean sulle naiseks tulema või?» küsis Rita. «Hüva. Tõuse nüüd. Sõidame. Mul on aeg.»

Ta hakkas ratta poole minema. Lükkas ratta teele, kallutas seda ja istus raamile.

Ja jälle oli Rita tema lähedal, ta käte rõngas, ning ta tundis oma õlaga tüdruku kuuma selga. Kuid rõõm oli lahkunud. Ning Rita juustest hoovav lõkkelõhn tundus kibed, eba meeldiv ja vaenulik.

Kui jalgratas lähenes, kargas kits sihi lõpus kõrvalle tõmbas nõõri pingule ning vahtis Anissimit ja Ritat oma kollaste, tihenevast hämarusest mõistatuslike silmadega.

«Uu-uh, sarviline peletis!» ütles Rita tigidalt.

Ratas pööras auklikul teel ja Rita ahhetas.

«Hei sina, sõida vaiksemalt! Miks sa kupatad!»

Need sõnad kõlasid jõhkralt. Ja Anissim tabas Rita hääles neidsamu peremehelikke varjundeid, mis teda juba silmitses valvsaks olid teinud, kui Rita metsas Sergei Petrovitši kõneles.

Rita põsk oli tema põse ligi, juuksed kõditasid ta kõrva, üm selg oli tema õla vastu liibunud. Nanna tõusis kibedalt suitsu- ja veinilõhna, ent mitte enam üksnes need lõhnad, vaid ka Rita ise — tema juuste kõditav paudutus ning tema ta kehagi olid nüüd vaenulikuks muutunud. Ja Anissim tuli äkki tahtmine peatada ratas ning Rita otsukohe pealt maha tõsta. Kuid selle asemel sõtkus ta endiselt pedale.

Nad sõitsid veel natuke ja Rita käskis: «Pea kinni.»

Ta libistas enda ratta pealt maha ja jäi seisma Anissimi juurde.

«Mulle meeldid sina, tema ei meeldi,» ütles ta ootamatult. Ning puhkes rahulolevalt naerma. Tema häälel oli hell ja peibutav. «Aga sina oled alles väike, kuigi pikkust on sul juba meetrit. Mina olen aga täiskasvanud. See-eest on need kaks nädalat, mis sügiseni on jäänud, veel meie päralt... tule homme kell seitse kanali juurde.»

«Aga mis meheleminekust saab?» päris Anissim heitunult.

«Esiialgu jään veel vallaliseks. Oma ema tütreks,» ütles Rita muretult. «Hüva, homme siis ootan. Aga nüüd ma jooksen. Onu ja tädi tühjendavad juba kolmandat teetassi. Öudne, mis ma ema käest saan!»

Dimovit sidusid Kravtsoviga kauaaegsed, kuid kummali- sed suhted. Dimovile meeldis polkovnik, intelligentne ja heasoovlik, vaiksuse hääle ja kurbade silmadega kõhn, kitsa- keelne mees...

Male suhtes oli Dimov ükskõikne ja mängis halvasti. Tema male oli Kravtsovi kiindumus, olgugi et ta ei mänginud palju paremini kui Dimov. Ja nii oli kord juba kombeks olnud, et nad kohtudes alati malelaua taha istusid.

Kravtsov mõtles kaua iga kaiku ja kurnas end isekate mõtlustega, Dimov aga mõtles Kravtsovide verandal istu- harilikult oma mõtteid ning tegi enamasti esimese pähe- leva käigu, millega ta suhteliselt kogenematu Kravtsovi- paudusse viis, sest polkovnik kahtlustas igas Dimovi kai- mingit kurikavalat riugast.

Nad mängisid tundide viisi, vahetades üksikuid lauseid, lausisid õhtu jooksul ometi väga paljust kõnelda. Nõjaväeliselt erialalt oli Kravtsov pürotehnik. Sõja ajal ta lõhanud, pärast sõda aga tegelnud plahvatuste ära-

hoidmisega ning sõda oli tema jaoks kestnud mitu aastat kauem. Nüüd oli ta juba ammu erus ning ka erarühmeid. Kuid ükskord oli Dimov teda tundis naine Kravtsovi ahtake, sugugi mitte polkovniku rind oli olnud, ja medaleid üleni ta is olnud.

Rahuaajal tegeleb purotehnik pidupäevade ilutulesilade Kravtsovi arv. kate ordenite järele otsustades oli see see, kes aga midagi hoopis maud.

«Näpa, u ku, mina aru saan,» oli Dimov talle kumal oelnud, «olete te Robert Jordani kolleeg Hemingway romaanist «Kellele lüüakse hinged kella?» Kravtsov oli habelikult noogutanud.

Sellest mehest õhkus rahu ning õdusust. Ja Dimov tõmbas tema poolt, sirelipoosastest ümbritsetud avastada verandale, teda võlusid vaiksed, üksikasjalikud kõnelused elin.lesik. ja ometi nu paljust. Ja Kravtsov tundis ahtat rõõmu Dimovi tuleka üle. Kohe otsis ta välja kolisevat malenappude karbi, pani lauale pudeli konjakit või likööri ja kaks vaikest pitsi. See pudel oli pigem rituaalne — õhtu jooksul jõid nad kumbki üks-kaks pitsi, kuigi vahel juluti ka sega, et nad hoogu läksid, nagu tookord, kui hoolitses Kravtsov, kes muretses Dimovi kodurahu pärast, oli ta soovitanud ajalehte mäluda.

Dimov oli Kravtsoville kunagi oelnud: «Elame lähestikk, juba kaheksa aastat. Tuleb välja, et meie sõprus on juba soliidse kestvusega.» — «Jah,» oli Kravtsov ohtes nõustunud. «Soojade suvepäevade sõprus.» Talvel Moskvas kohtunud nad illegipärast kunagi ega helistanud teineteisele. «Noh, vähemalt saavel näeme teineteist peaaegu iga päev,» oli Dimov oelnud. «Moskva sõpradega aga suht kokku kord aastas perekondlike tähtpäevade puhul või nagu seda nüüd kahjuks üha sagedamini ette tuleb — ühist tutvavate matustel... Sõprade häältelefonis on juba tuttavamad kui nende välimus. Ainus, mis lohutab: kas vaja on, kui midagi juhtuma peaks — ilmuvad kohal või olla mitte kõik korraga, aga aitavad välja, abistavad. Selle mõttega eiadki.» Kravtsov ei vastanud, vajus malenappide kohal pikalt mõttesse. Lausus siis, ilma et oleks käinud teinud: «Teil on õigus... Telefon on inimekonna geograafiline leiutus. See leiutati selleks, et inimesi üksteisest lähendada, kaotada neid lahutavad vahemaad. Aga kui välja vastupidi: kõik sõbrad mahtusid korrapealt plaan massist telefoniaparaati.» Sel õhtul sadas vihma, suvisel sooja, laia vihma. Veejoad lausa kiiskasid elektrivalgu

... tundus kunstlikuna ja oli külluslik nagu kinos. Dimov oli laeti imeks pannud, kui heidelt režissöörid ja operaatorid oma filmides vihma kujutades näitlejatele vett kaela valavad. «Aga televiisor?» oli Dimov tookord juttu jätkanud. «Samuti geniaalselt välja mõeldud, ja samal eesmärgil et lähendada. Aga tuli välja vastupidi. Selleks et harida mimeseks saada, pole nüüd enam tingimata vaja kokkutokku minna ega ümber maailma reisida, isegi armestega vestelda pole tarvis. Istud, kodusussid jalas, istu ees, kas täiesti ükski või tööst väsinud naise kõrval. Ja sulle näidatakse, mis moodi tantsitakse Jamaikal, sulle näidatakse prootonitest ja elektronidest, selgitatakse mõne muu seaduse mõtet ja näidatakse unikaalse operatsiooni toimud kirurge, sulle räägitakse ja näidatakse kõike. Istu ruudukuj üksipäini kodus ja ruüpa teed...» Rikkalik kinokultuur oli kui tihe kardin puranud verandat kolmest küljest. Kravtsov oli kuulunud, peenike, tugev käsi mõtlikult malelaua kohal, muhatanud siis ja teinud kiiresti käigu, muudetamist mööda kõrgist mõeldavatest kaardudest kõige õnnestunuma...

Nõnda nad istusid tundide kaupa kummargil malelaua kohal, vahetades üksikuid sõnu, ja nende vestlus oli sündimatu ja vaba. Nad vaidlesid harva. Alles üsna tutvuse algul oli Dimov kunagi oelnud: «Tõde sünnib tõesti vaidluses. Kuid selle avastab enamasti keegi kolmas, kes vaikides pealt kuulab. Vaidlejad ise ei suuda aga reeglina kunagi teineteist milleski veenda.» Ja nüüd, kui mõnikord harva vaidlema hakati, lausus kumbki neist lõpuks kindlasti: «Lõpetame löe leidmise kolmandale.» Ja neil mõlemal oli mõnus niimoodi vaikselt verandal istuda, ruudulisel laual puust malendeid liigutada ning ootamatult pähetuunud mõtteid vahetada, teineteisele anidagi peale surumata... Ja neil hetkedel tõdes Dimov, et mitte ainult vestlus, vaid ka vaikimine võib olla usalduslik...

Seistes suvituspäiga metsasihi lõpus napaka valge kitsa korval ja kaaludes, mis ette võtta, mõistis Dimov ängistusega, et ei suuda praegu koju minna. Võimatu oli ilmuda verandale, istuda oma harilikule kohale laua taha ning sattuda Veronika, Anissimi ja ämma pilkude alla. Oli aga, et hingevalu pisutki järele annaks ning jätkuks jõudu midagi varjata. Ja Dimov pööras Kravtsovi suvila talle.

Dimov teadis: teda nähes sirutab polkovnik talle rõõmsalt oma kitsa, ent tugeva kae ega hakka midagi pärüma. Ja

selle vaikselt, rahuliku mehe naabruses võib istuda sõnatult, otsekui järgmist kaiku vaagides, või vahetada paar kogu lauset ja jälle vait jääda, kuulates, kuidas õhtune tuul liinud kombel veranda juures sirelipöösastes sosistab. Ümber ringi valitseb rahu, mis on Dimovile praegusel hetkel nii vajalik. Rahu õhkub kulunud etturist, pooliku peaga ratsust (selle pea oli umbes kuus aastat tagasi ära murdunud), peremehe ahtast käest, mis mõttesse vajunud malelaua kohale on tõstetud, ning pöösaste tasasest krabina veranda kõrval... Jah, seda ja ainult seda on tal praegu vaja: kulunud malenuppe, vaikust ja heasoovlikku inimest teispoollauda asuvas tugitoolis.

... Kõik läks nõnda nagu Dimov oli oletanud: Kravtsov surus ta kätt, tõi malenaukarbi ja puistas puust malenaua kolinal lauale. Dimov istus sõnatult korvtooli, oma hariliku koha e. Kravtsov istus tema vastu ja taitis kõhukast välismaiste etikettidega padelist kaks pitsi. Ühe nihutas Dimovi poole. Ta vaatas vilksamisi Dimovi kahvatut, ära vajunud nägu, ent nagu Dimov oli oletanudki, ei hakanud midagi pärima.

Ja Dimov ohkas kergendusega ja ettevaatlikult, et mitte äratada Kravtsovi tähelepanu. Ta tundis äkki, et vabandab järele. Seda oli juba võimalik taluda. See polnud enam valu, vaid kurbus. Ja järsku kandus mõte jälle lähenevale sügisele. Juba olid pöösaste lehedki ukse all kõvaks tõmbunud — elumahlad hakkasid neist kaduma. Ja Dimov tundis teravat igatsust sügise järele, et tuleks ta juba rutem oma õrna, klaasjalt läbipaistva või hallrahaliku taevaga, punakuldselt leegitsevate Moskva-lähiste metsadega, mis enne lõppu, enne pikka talve, pidulikult ära põlevad. Ta igatses kergeid, rahustavaid sügisvihmu, nendest hellast ja lõputut õist sosinat. Igatses sügise õhku, tärkavat rahu. Võib-olla saabub rahu siis temalegi...

«Ütelge, Jevgeni Nikolajevitš, kas teie poleks tahtnud kindraliks saada?»

«Ma olin päris hea sõdur,» ütles Kravtsov pilku malelaualt tõstmata.

«Selge,» ütles Dimov.

Ettevaatlikult võttis Kravtsov etturi sõrmede vahele ja nihutas kahe ruudu võrra edasi.

«Kõrgendatud eesmärgid tekitavad nurjumismeeleolu,» ütles ta. «Aga mina ei tunne end hädavaresena, kuigi minust kindralit pole saanud.»

«Mina ka mitte,» ütles Dimov. «Kuigi mu väitekliri jäigi lõpetamata.»

Kravtsov tõstis klaasi ja noogutas Dimovile.

«Ma parem ei võta,» ütles Dimov. «Mul lõi jälle valu parema külje sisse.»

Kravtsov naeratas.

«Üks tuttav arst ütles mulle hiljuti, nähtavasti lohutuseks: «Kui oled üle viiekümne ja sul hommikul ärgates midagi ei valuta, tähendab, oled surnud.» Arstidel on nüüd sel ajal niisugune kõnekäänd. Mina aga olen juba üle kuuekümne.»

Kravtsovi naeratus oli samuti kurvameelne nagu ta pilk. «Nähtavasti selleparast, et alumnised silmalaud on tal kergelt välja veninud,» mõtles Dimov. «Pierrot-klounid tõmbavad kaks kriipsukest silmanurgast allapoole ja silmad saavad neil kurva, «veekalkvel» väljanägemise.»

Pikemalt mõtlemata võttis Dimov paremalt tiivalt katkise peaga ratsu ja tõstis seda edasi.

«Nõ-õ-ndaks!» sõnas Kravtsov paljutähendavalt ja vajus mõttesse.

Dimov nõjatus toolikorjule, valmistudes kannatlikult ootama, kuni Kravtsov sõandab teinud järgmise käigu.

Pimedus veranda ümber oli tihenenud. Sirelite ja igad lehed läikisid tulevalgel. Kanalilt kostis õhtuselt üksildane ja katkendlik laevavile. Rahu tungis üha sügavamale Dimovi hinge. Ja äkki sähvatas terav ja selge mõte, mis seisid väljaspool kahtlust: reetmist ei tule, seda ei saa olla, tagatiseks on lihtsalt Olja tavaline naiselik, tütarlapselik pulitus. Olja ei saa nende armastust reeta.

Miks ta üldse ei arvestanud Olja inimlikku korrektsust? Ja Dimov ei suutnud hoiduda sügavast südamepõhjust tõusnud valjust kergendusohkest.

Kravtsov heitis talle silmanurgast imestunud pilgu. Ja vajus taas malelaua kohal mõttesse. Kuid Dimov ei soovind enam vaikida.

«Ütelge, Jevgeni Nikolajevitš, kas te mäletate Ohhotnõi Rjadi, seda vana, kui seal veel turg oli?» küsis Dimov.

«Mäletan küll,» ütles Kravtsov.

«Aga seda laulu «Istun samovari juures oma Mašaga?»»

«Mäletan. Ma mäletan sedagi, kui lauldi «Klaasid kukkuvad laua pealt maha» ja «Tellised». Ma olen teist vanem,» mäletan kodutuid, kes magasid asfaldikeedu kateldes. Katlad olid õõsiti soojad — päeval keedeti neis asfalti... Parteilased kandsid siis nahkjopet, neppimand, kovaküba-

rat, parteitud spetsid aga raglaanlõikelist palitut ja ruudulist soni, mida millegipärast mister Browniks hüüti...

«Palju sellest, mida me mäletame, on muutunud juba ajalooks. Imelik,» ütles Dimov.

«Oli kord unenägu, mille nimi on lapsepõlv,» ütles Kravtsov pärast mõningast vaikimist tasa, pilku malelaualt peitramata. «Ja oli selles unenäos ammune, ammune Moskva. Teda võib veel näha, ei, näha mitte, vaid ainult tunda mõnes vanas hoovis või põiktanavas. Lähed mööda kinnirikast tänavat, keerad ümber nurga ja saad äkki löögi otssüdamesse — siin ta on, veel on alles, elab ja hingab nagu pool sajandit tagasi.»

Kuskil pimeduses kostsid «Vremja» televisioonisaate kutsungid. Kell oli üheksa. Oli aeg koju minna. Seal oodatakse teda õhtusöögile. Veronika on toidu arvatavasti juba lauale pannud ja saadab kärsituid pilke pimedasse aeda, äärmiselt laob pasjanssi, Anissim aga on äsja kella tinistades jalgrattal õuele sõitnud. Kuid Dimov istus endiselt korvtoolis selg sirge, liips lõdvemaks lastud, hingas sisse jahedal õhtuõhku ja kuulatas teda vallanud rahu, imestades, et mõtted Oljast enam hinge ei lõhestanud.

Jah, neil oli aeg lanku minna... Muidugi võib juhtuda, et homme nõupidamistoa aknast välja vaadates näeb ta jälle Oljat samas pargis istumas, raamat põlvedel, nagu poleks midagi olnud. Ja võib-olla läheb kõik jälle vanavisi edasi. Aga võib-olla Olja ei tule — ei homme, ei ülehommega mitte kunagi enam, sest tema tänane lahkumine oli tõepoolest lankumine igaveseks... Ja oli veel kolmaski võimalus: ta tuleb homme ja kõik läheb vanavisi edasi, ainult mõne aja — kas kuu või aasta — pärast ütleb ta halastamatult otsekohesusega lihtsalt, igapäevaselt ja rahulikult nagu oleks jutt millestki täiesti tavalisest: «Poleks tehtinud mind sel päeval minna lasta. Kui armastanud oleksid, poleks sa lasknud.»

Tema taltsutamatu loomuse tõttu olid kõik kolm varianti võrdselt võimalikud. Aga mida peaks tema, Dimov, otsustama? Olenemata sellest, mida otsustab Olja... Jah, ol. aeg menisust koguda ja otsustada ise, mis ja kuidas edasi peab tulema.

Eemalt, pimedusest, oli jälle televiisoreid kuulda — toetas mitu televiisorit asula eri nurkades. Loeti homset ilma ennustust. Kõlas meloodia, mille saatel juba aastaid teadustati, missugune on homme õhutemperatuur Krasnojarskis ja Batumis, Kiievis ja Murmanskis. Meloodia oli

ja kurb ja selle nimi oli vististi «Terves Euroopas vajab».

Vist oli Dimovile tundmatu helilooja loonud oma meloodia, mõeldes õnnetust ja ülevast armastusest ning see pärast talle tundunud, et vihma ei saja mitte üksnes tema kodumajas, kus see armastus puhkes ja kokku varises, vaid terves Euroopas. Igal õhtul loetlesid diktorite hääled selle muusika saatel geograafilisi nimetusi ja temperatuure...

«Huvitav, kas Kravtsovil võiks aimu olla, mis minuga praegu toimub,» mõtles Dimov, vaadates Kravtsovi, kes oli mõttikult malelaua kohale kummardunud. «Mida ma temast tean? Tean, et tema naine ja kaks üliõpilasest tüdruku on sõitnud Baltikumi puhkama, temal aga on üksinda igav. Ei et ta keedab endale makarone mereväge moodi. Sest annus, mida ta oskab ja armastab keeta, on hakklihaga makaronid, ning ta sööb neid hommikul, lõunal ja õhtul... Aga kellesse ta on kiindunud, millest ta öösiti mõtleb ja kas kogu ta elu mahub selle maja seinte vahel? Ei tea ega küigi kunagi teada...»

Prantsuse helilooja muusika hõljus endiselt õhtuse asula kohal. Kõige ängistavamate helide taustal kostis: «Homme on Moskvas ja Moskva oblastis vahelduv pilvisus, tuul on õnnast, nõrk kuni mõõdukas, võimalikud on lülilajalised sademed.»

Tuul nõrk kuni mõõdukas, võimalikud on sademed,» koristas Kravtsov muiates, pead malelaua kohalt tõstmata. Vapustavalt läpne. Kõlbab terveks suveperioodiks Staraja Russast kuni Vladivostokini...

Dimov oli tihti mõelnud, kus teda see hoop tabab, mis tema ja Olja armastuse katkestab — kas telefoniputkas, korvtoolis või võõras, vaenulikus korleris. Kuid ta poleks võtnud osanud, et jätab Oljaga igaveseks hüvasti Kravtsovi üvila verandal. Poleks selle peale tulnud, et istudes ühel õhtul siin, sellel verandal, selles korvtoolis, selle malbe mehe vastas, mõistab ta täie selgusega, et peab Oljaga igaveseks hüvasti jätma.

Olja lahkus täna esimesena. Pole teada, mida ta otsustas, kuidas täna toimus. Kuid temale endale oli jäänud üks otsus lahendus — lahkuda ise alatiseks Olja elust. Argu Olja kunagi teada saagu, et ta ise sellele otsusele jõudis — kas pärast Oljat või enne teda, sellel ei olnud enam lahtsust. Mõelgu Olja pealegi, et tema ütles viimase sõna. See on tal arvatavasti kergem. Kuid jäägu nende mõlema elu kuni elupäevade lõpuni (Oljal aastakümneks, temal

võib-olla mõneks lühikeseks aastaks) puhas ja nukker mälestus nende pidetust, algusest peale hukule määratud armastusest. Vastavalt mälu seadustele kaob hingest kogu valu, mis nad teineteisele on teinud, ja jääb üksnes mälestus lühikesest, keelatud õnnest — õrn, mõrkjas, kuid südaal soojendav...

Meloodia viimasajust Euroopas katkes nagu alati ootamatult, poole takti pealt. Ja õhtune asula täitus mingi kaugestaadioni möiretest.

Kravtsov kuulas jalgpallihaigete mõirgamist ja valas ettevaatlikult oma pitsi rohekat vedelikku. Täna oli see vist mingi rootsi liköör.

«Kõrged eesmärgid on omased noortele,» tähendas ta varasema kõneluse juurde tagasi pöördudes. «Siis aga tuleb aeg, kui hindad oma elutööd kainelt, kõrvutades seda sellega, milleks võimete poolest oleksid suutlik olnud, ausalt ja ennast säästmata.»

«Kuid see on vanadus,» ütles Dimov.

«Ei, elutarkus,» vastas Kravtsov. «Ja mis sinna parata, kui tarkus alles vanaduses kätte tuleb.»

Ta võttis laualt klaasi, tõstis selle ettevaatlikult huultele ja pani siis lauale tagasi. Dimov jälgis masinlikult tema liigutust ning lausus äkki:

«Kummaline, Jevgeni Nikolajevitš, kuidas minevik inimesele oma jälje jätab. Näiteks teie...»

«Mida te silmas peate?»

«Kohe seletan,» ütles Dimov. «Mul on üks sõber. Kohu aastat oli Valgevene metsades partisaniks. Hiljuti jalutasime temaga ühel õhtul siin. Jõudsimme metsani. Aga edasminemast ta keeldus. Naljaga pooleks, aga tegelikult tõsiselt. Ütles, et tal olevat vääramatu tingrefleks: öises metsa saab ta minna üksnes laetud automaadiga rinnal. Ütles end muidu surevat hirmu kätte. Kui on öine mets, peab olema ka automaat. Teie aga puudutate malenuppe või konjakipitsi nii õrnalt ja ettevaatlikult, otsekui oleks see mõni miinisütitik, või ma ei tea, kuidas te neid nimetate...»

Kravtsov muheles.

«Ma pole seda ise märganudki.»

«Mina aga jäin sõtta hiljaks,» ütles Dimov. «Kui sõda algas, olin kaheteistkümnene. Mäletan Moskva esimesi pommitamisi. Üks pomm lõhkes meie maja lähedal. Ohu tõrje-aerostaate puisteedel... Siis aga evakueerimist Berliini kiiriasse. Isa surmateadet. Ta oli arst, juba aastates mees. Aga läks rindele. Ema meeleheidet... Pakane, kütmat...

klassiruumid. Me kirjutasime etteütlusi vanade ajalehtede servadele. Ja kõht oli kogu aeg tühi. Ja ei vähimatki kangelaslikkust.»

«Teha kasvuaeg läbi õised pommitamised ja lähedase inimese surm on peaaegu sama, mis rindel sõduriks olla,» ütles Kravtsov. «Ja kangelastegusid ei maksa igatseda. Mina olen kaks sõda läbi teinud, kuid see ei ole minu teene. Nisugune on olnud meie põlvkonna saatust.»

«Aga mida te tunnete, kui vaatate praeguseid noormehi ja neiusid?» küsis Dimov, mõeldes Oljale ja püüdes sundimatult kõnelda.

«Kui ausalt öelda, siis kaded ist,» lausus Kravtsov. «Nad on vabamad ja rohkem eelarvamusteta kui meie... Meid kõiki on kujundanud sõda. Minul on ta teie ütlemist mööda vormeotstesse jäänud, teie sõbra jaoks alatiseks igasse öisesse metsa asunud. Arvan, et teie sõjaaegne lapsepõlv on teid õpetanud iga tavalist leivatükki erihseks pidama. Nemat aga on meie poolt kättevõidetud võidu lapsed. On nad halvemad või paremad? Ei tea. Ma ei usu, et inimene vajab kannatust, et muutuda täisväärtuslikuks. Ma ei soovi ükski maski teie pojale ja oma tütardele, et nad peaksid läbi sõda läbi tegema.»

Kaugest pimedusest oli jälle kuulda televiisorit — mere- ja staadion rõkatas jalgpallihaigete mõirgamisest.

«Tegelesin täna raske asjaga,» jätkas Dimov pärast pausi. «Mõistsin inimese üle kohut... Mind vahiti ju kaaslujaks. Rääkisin teile sellest.»

«Jah... Kas seepärast oletegi täna niisugune, vabandage, naaspidine?»

«Osalt seepärast jah.»

«Mida see inimene oli teinud?»

«Varastas ühe vana kella, mida mitte kellelegi vaja ei olnud.»

«Ja palju ta sai?»

«Teine kaasistuja tahtis anda kaks aastat. Aga mina seisin selle eest, et ta vabaks lastaks.»

«Miks?»

«Minu arvates pole need võrreldavad suurused: aasta inimese elust ja kahe kella.»

Kravtsov muhatas.

Te arutlete sirgjooneliselt,» ütles ta. «Asetate seotud luudega Themise ühele kaalukausile aasta inimese elust, selle rikkis kella. Siin pole tõesti midagi kaaluda — inimese elu, üks aasta sellest, on mõõtnatult kallim isegi

kõige hinnalisemast kellast. Kuid niisugusei lähenemisel on üks ebatäpsus, vassing, kui soovite. Kaalukausile ei tule panna mitte varastatud ese, vaid süütegu. Antud juhul vargus, mitte keel. Vargad aga peavad minu meelest vaipa istuma.»

«Olete karm inimene, seitsimees polkovnik,» lausub Dimov muliates. «Likööriklaasi taga istudes mitte arvakski.»

«Aga kuidas siis,» nõustus Kravtsov heasüdamlikult. «Muide, mitte mina pole karm, vaid isiku kodanikuvastutuse seadused.»

«Seletage, palun, põhjalikumalt,» ütles Dimov. «Ja jätke see malelane põrniitserhine. Kahe käigu järel ootab teid nükkumatt. Vaadake: ma käin nii ja siis nii. Ja pole teid kuskile pääsu.»

«Jah, õige küll?» ütles Kravtsov kurvalt ning pühkis kürustamata, korralikult kõik nupud laualt minema. «Ma pole küll asjatundja, aga mulle näib, et õigusemõistmise ees seisab kaks ülesannet. Üks — karistada kurjategijat, konkreetset inimest konkreetse süüteo eest, kuna süütegu peab saama karistatud, ja teine — süütegu peab tingimata saama karistatud veel sellepärast, et see teistele hoiatuseks oleks. Kõik see eeldab ühelt poolt kurjategija isiku hindamist, psühholoogilist motivatsiooni. Siin analüüsitakse näiteks, miks see teinud seda, mis tema poolt kordasaadetut. Ja teiselt poolt — isiku poolt kordasaadetut ja ühiskonnale kahju. Ja see kõik on ühes puntras. Kohus aga peab mõtlema nii ühest kui teisest. Ja teisest ümbermõtlema.»

«See kõik on lihtne, kui istud suvila verandal malelades taga, aga mitte kohtunikulauas,» ütles Dimov.

«Aga tuleb ette erilisi olukordi, kus riik võtab endale õiguse täielikult ignoreerida esimest ja juhinduda ainult teisest,» ütles Kravtsov. «Sõja ajal lastakse kõikides maailma maades desertöörid maha, isikut arvestamata. Ja õigesti tehakse, sest lahingus langenuil pole sugugi vähem õigust elada kui neil, kes endid nende selja taha püüavad peita.»

«Teil on õigus,» ütles Dimov. «Me mõtlesimegi. Nii ütleme, kui teisest. Mitu tundi järjest. Ja andsime talle aasta. Ta tegi mis ta tegi. Ja muuseas, täielikus vastavuses seadusega... Kui mulle pole võim võõraste saatuste üle kunagi rahuldust pakkunud. Nähtavasti sellepärast oli mul kohtunikulaua töö raske.»

Kravtsov määras oma kurbade Pierrot' silmadega.

«Arvan, et kohtunikutoolis just peavadki istuma need inimesed, kellel see kerge ei ole,» ütles ta. «Ja ainult need.»

«Kas võib esitada teile ühe delikaatse küsimuse, Jevgeni Nikolajevitš?» päris Dimov.

«Esitage,» ütles Kravtsov. «Olete meister ootamataid küsimusi esitama.»

«Kas te surma kardate?»

«Ma ei mõtle surmale.»

«Kavaldate, polkovnik,» ütles Dimov.

«Kavaldan jah,» nõustus Kravtsov. «Mõnikord mõtlen. Vanus, kas teate...»

«Aga kas rindel kartsite?»

«Muidugi... Seal kardavad kõik. Kuid õpiwad kartusest üle saama. Kui poleks hirmu, ei oleks ka sõjalise kangelasteo mõistet.»

Kauge meretagune staadion rõkkas üha uuesti ja uuesti spordisõprade mõirelest ja see mõirgamine kandus üle õhtuse asula. Telekommentatori tuttav hääl hõikas midagi kiirustades ja sõnu neelates. Kauge võõra päikese all mõeldasid sportlikud kired, keeruline tehnikatiga kandis neid mööda kogu maailma laiali. Ja tõi ka sinna, sellesse väsitava palava päeva järel vaikseks jäänud Moskva lähedasse suvilaspaika.

«Arstid vaidlevad praegu selle üle, kas peab parandamatult haigele ütleva, et ta on surmale määratud,» ütles Kravtsov. «Imelik vaidlus. Ja ebainimlik. Räägivad ja kirjutavad kõiksuguseid tarku sõnu. Aga loodas on sellele küsimusele ju vastuse andnud. Ta on loonud inimese surelikuks, kuid varjab tema eest surma aega. On teinud kõik, et inimene seda teada ei saaks. Seepärast võibki inimene elada nõnda, nagu elaks ta igavesti. Andnud inimesele üheliku ihu, on loodus sellesse paigutanud hinge, mis end igapäevases elus surematuna tunneb. Isegi surijad haiged mõista enamasti kuni lõpuni, et nad surmale on määratud. Kes siis veel kui mitte arstid peaksid looduse seadusi arvestama ning hoiduma barbaarsetest vaidlustest. Loodus on sellele küsimusele ammendavalt vastanud.»

Kravtsov rääkis rahulikult. Dimovile aga viirastus tema sõnad mingei teine, varjatud mõte. Ja nagu päeval, kui nad Oljaga pargis istusid, riivas ta südant äkiline hirmuhoog. Ja taas põimused üheks puntraks Veronika viimase nädala ärevus ja need teadmata põhjused, mis küljele sügenenud valud. Ning Dimov mõtles jälle, et võib-olla on kuskil tema selja taga juba sõlmitud vaikimise

vandenõu ja kõik, kõik — naine, ämm, arstid ja isegi Kravtsov — teavad, et ta on surmale määratud. Tema aga, kuigi ta päevad on loetud, otsustas täna täiesti võõra inimese saatust, vaevles ja vaevleb keelatud armastusest Olja vastu ja mõtleb, kuidas edasi elada, seda edasist tal aga enam polegi...

Kuid Kravtsov oli pealtnäha rahulik ja muretu. Näib, et ta sõnadel polnud siiski mingit tagamõtet.

«Lugesin hiljuti ühest targast raamatust, et tõe peab olema läbi elatud, mitte selgeks õpitud,» ütles Dimov tigevalt. «Need, kes on suutelised taoliste asjade üle vaidlema, on veel terved või tunnevad endid tervena. Nende tões aga on nende endi poolt, alles läbi elamata... Ning ma olen teiega nõus: oma surmapäeva ma teada ei taha. Ja veel ei taha ma vananeda. Kuigi selle vastu vist rohtu ei ole...»

«Üldiselt olen ma juba vana mees,» ütles Kravtsov. «Ja võin teile kinnitada, et vanadusel on ka oma meeldivad küljed.»

«Aga sellega ma küll nõus ei ole,» sõnas Dimov. Ja lisas, Kravtsovi vastuväiteid ennetades: «Ega mõtlegi nõustuda. Vaidlema me ei hakka. Tõe otsimise jätame kolmanda isiku hooleks.»

Lõpmata pikk, lämbest augustikuumusest täidetud päev, mis Veronika jaoks järsult pooleks lõigati, oli lõppenud. Algul oli ta olnud üks, ihuüks keset Moskvat, viieteistkümnendal korrusel, masendavalt üks inimeste hulgas. Igapäevased askeldused Varvara osakonnas, noored sekretärineid. Ja Veronika eraklus selles maailmas, millest ähvardava õnnetuse ootus ta välja oli ajanud... Aga vahetult enne kella viit — konditsioneerimissõadme kurjakutlutav sosin. Varvara imalavõitu parfüüm... See tuleb unustada. Igaveseks.

Ja siis õnnestav ellu tagasipöördumine. Naisarsti hääl telefonis — ja maailm oma värvikirevuses ja helikülluses oli taas Veronika päralt. Maailm elustus. Ja Veronikale anti õigus elada nii, nagu ta seni oli elanud.

Ja nüüd oli juba õhtu. Veronika viis oma kavatsuse täide ning saabus suvilasse pungil täis kandekottidega. Ta igatses pidu, olgu või salajast, ainult temale teada olevat. Kõik kujunes aga hoopis teisiti, kui ta oma õnnejoovastuses oleks soovinud.

Väravast sisse astunud, nägi ta peaaegu nende maja se

naai ulatuvat uut tara. Andreid polnud kodus. Anissimil oli silm sinine ja huul lõhki.

Veronika hing ihkas ülevust. Kuid seda ei olnud. Oli tavaline õhtu, niisugune nagu ikka. Ent pärast esimeste hetkede tuska ja meelehärmi mõtles Veronika, et tervelt kaks nädalat, ööd kui päevad ja veel päris hiljuti, alles täna hommikul, oli ta kõigest hingest soovinud ainult üht: et kõik oleks jälle nii nagu ikka, ja see oli tundunud talle siis ülima õnnena.

Ning ta mõtles, et ei see tara ega Anissimi siniseks löödud silm pole tema õnne kõrval midagi... Andreid polnud kodus? Muidugi oli kahju, et just täna õhtul meest tema kõrval ei olnud. Aga kui ta tuleb, võib talle viimaks ometi otse silma vaadata ega pruugi tema eest enam mingit hirmsat saladust varjata. Ja see on peamine.

Alas lõhnasid magusalt floksid nagu õhtuti ikka. Väravasse viiv jalgrada valendas pimeduses. Kõik oli harilik, igapäevane. Kõigel oli jälle rahu ja turvalisuse pitser.

Anissim sõi kiiresti nagu alati. Vanaema Ustja suitsetas majesteetlikult, istudes pasjanssi ladudes oma tavalisel kohal laua ääres. Teispool seina üürgas televiisor — vana «Rekord», mille nad komisjonikauplusest võileivahinna eest spetsiaalselt suvilasse olid ostnud.

«Hullumaja,» ütles Veronika. «Iga päev need üllatused. Kas sa ütleksid vähemalt, kust sa need hirmsad muhud endale hankisid?»

«Ma palusin ju luba sellele küsimusele mitte vastata,» lausus Anissim malbelt.

«Ei, seda luba ma ei anna. Vasta mulle silmapilki!»

Veronika sõnad olid kurjad, kuid tema hääl kõlas õnnelikult.

«Miks ta sulle tingimata vastama peab?» küsis vanaema Ustja, tõmmates pakist kaardi ja pannes selle korralikult nende kõrvale, mis juba lauale olid laotud. «Siniseks löödud silmad on lõpuks meeste endi asi. Ja naistel ei pruugiks sellesse nina toppida.»

«Ma pole tema naine, olen ema,» ütles Veronika.

«Seda enam,» märkis vanaema Ustja mõistatuslikult.

«Mis tähendab — seda enam? Ma ei saa aru,» sõnas Veronika. «Kas olete omavahel kokku leppinud mind vihale ajada?»

«Võib-olla kakles ta armastatud tütarlapse pärast,» ütles vanaema Ustja. «Aga poeg ei pea ema oma isiklikesse asjadesse pühendama. Tütar peab, kuid poeg mitte.»

«Jama! Poeg, tütar! Nahhitševanlaste eelarvamused eelmise sajandi lõpust! Perekonnas peavad kõik vastastikku avameelsed olema.»

Vanaema Ustja muigas, võttis laualt kaardi ja paigutas selle ümber teise ritta.

«Palju sa ise mulle rääkisid? Mäletad, kui me Ust-Kamenogorskis elasime ja sa alles kuueteistkümnenda aastane oled, oli seal üks Petja-nimeline poiss, samasugune punapea nagu sa isegi. Palju sa mulle rääkisid, kui pimedas koju tulid, ja alati ilma patsipaelata? Peaaegu igal õhtul kaotasid ühe patsipaela.»

«Ema, mis sa ometi räägid? Aska kuuldes!»

«Tõtt räägin!» ütles vanaema Ustja «Aska, ära vasta, seisa oma iseseisvuse eest!»

«Kurat teab mis! Televisoor mõirgab nagu pöörane. Kas tõesti ei saa vaiksemaks keerata? Keegi seda ju ei vaata!»

«Tead ju küll, et televiisori heliregulaator on rikkis.» ütles vanaema Ustja. «Ta kas rõõgib või on vait. Kohe lõpevad uudised ja tuleb homme ilmateade. Tahan kuulda, kas homme sajab või mitte. On mul selleks õigus?»

«On küll,» ütles Veronika. «Kuid niikuinii nad luskavad.»

«Selle järel tuleb jalgpall. Otseütlekanne Madriidist. Karikavõistlused.»

«Kavatsed sa tõesti jalgpalli vaadata?»

«Võimalik,» ütles vanaema Ustja. «Kuulan, mis nad vihma kohta räägivad, ja siis otsustan. Kui vihma lubatakse, tuleb võrkiik õhtul maha võtta. Muidu saab märjaks ja nõõrid ligunevad läbi.»

Veronika pööras Anissimi poole.

«Siin on sul päris kinni paistetanud. Akki on see hoopis väija löödud? Tuleb kohe arsti juurde minna.»

«Ei,» ütles Anissim. «Rusikaga on praktiliselt võimatu silma välja lüüa. Silmaava ümbritsevad luud võtavad löögi vastu. Kulmukaar ja teised. Et silma vigastada, peaks teda näiteks sõrmega torkama. Loodus on nimmee nimemoodi seadnud.»

«Mäherdused meditsiiniteadmised!» ironiseeris Veronika.

«Aga huul? Kas sul hambad on ikka terved?»

«Absoluutselt,» kinnitas Anissim. «Natuuke valus on suud lahti teha, aga hambad ei valuta.»

Ei, Veronika ei suutnud pahandada, ta oli ülevoolavalt õnnelik.

Anissim sõi isukalt, tähendab, tõsisemat viga ta tervisel ei olnud.

Laud oli pidulik — tort «Marika», mandlitorukesed... Tal oli olnud kange tahtmine osta ka puder veini, kuid ta polnud sõandanud seda teha — oleks tulnud seotada, miks on nädala keskel ilma igasuguse põhjusega äkki veinilaua.

Jah, emal on õigus. Anissimil peavad olema oma mehelikud saladused. Ta on ju tõesti juba taiskasvanud, vahemalt väliselt. Millal on ta jõudnud nii suureks ja võõraks muutuda? Väiksenä oli ta sõbralik poiss, käis tal kannul nagu sabarakk ja tolgendas jalus, kui ta majapidamistöid tegi. Millal oli see juhtunud, et poeg tema puudutusi äkki viisakalt vältima oli hakanud? Nüüd pole enam sugugi lihtne teda põsele suudelda või tal pead silitada. Tema nägu muutub kinniseks ja on näha, et ta talub ema hellusi üksnes viisakusest.

On see tõesti nii vääramatu seadus, et lapsed teatud eas vanematest eemalduvad, et iseseisvumine on eeskätt vanemate ülemvõimu alt vabanemine? Räägitakse, et pärast pöörduvat nad tagasi. Kuid mitte alati ja mitte ilmingimata.

Kõike seda oli kerge mõista, kuid peaaegu võimatu südamega vastu võtta. Anissim krõmpsutas mandlitorukesi ja mõtles oma mõtteid. Veronikat aga vaevats soov teada saada, mida ta mõtleb.

Anissim hammustas torukesest järjekordse suutaie ja hakkas kiiresti mäluma, sügavalt mõttesse vajunud ei märganudki ta, mida sõi, ega kõike seda, mis ta ümber oli... Paistis, et ta mõtted polnud just lõbusad... «Nähtavasti on see tõesti mingi lüdrükuga seotud,» mõtles Veronika, lundes rahutust ja seletamatut, valvsusega segatud vaenulikkust selle võõra lüdruku vastu.

Poeg, rumal, ei taipagi, et suured vorbid tema näol leiavad Veronika hinges nii valus, vastukaja, otsekui oleks tal endal silm sinine ja huul lõhki, ning et ta emasüda on sügavalt puudutatud sellest, et keegi oli sõandanud nii julmalt, nii barbaarselt ümber käia tema poja näoga, mis talle igaveseks mällu oli sööbinud lapselkult õrnana ja kaitsetuna.

«Olete mul ikka naljakad mõlemad,» lausus Veronika hellalt.

«Nojah: noorusest nõdrake ja vanadusest väetike,» kohmas vanaema Ustja muiates.

«Kuidas sa niisuguse näoga eksamile lähed?»

Anissim haaras eemalt noa otsa suure torditüki ja toi-

metas selle püsti tõusmata üle laua, pillates laudlinale suure tüki rasvast šokolaadikreemi.

«Homme. Räägime sellest kõigest homme. Ja veel paljust muust samuti homme, kohe hommikul.»

«Miks homme?»

«Hommikuti võtab inimene igasuguseid uudiseid kergemini vastu,» ütles Anissim.

«Kas kavatsed mulle midagi ebameeldivat teatada?»

«Oh ei... Kuigi kõik oleneb sellest, kuidas asjadesse suhtuda.»

«Tahad sa, et ma sinu uudiste ootel terve öö silma kinni ei saaks?»

«Misjaks? Mäga. Midagi hirmsat ju üldiselt pole.»

«Ja see neetud tara,» sõnas Veronika. «Kuidas sa võisid lubada, ema, et ta selle tegi?»

«Ma võitlesin küll,» kuulutas vanaema Ustja rahulikult, «Peaegu viimse hingetõmbeni.»

«Kõik on korras,» ütles Anissim, limpsides mõnuga oma kreemiseid sõrmi. «Kui seda vaja peaks olema, võin ma homme vana sulgi kanakuuri kinni panna ja tara maha lõhkuda. Mulle ei maksa see midagi. Seda enam et aitasin tal ise seda püsti ajada.»

«Sina? Aitasid?!»

«Jah, nii juhtus.»

«Isa saab väga kurvaks ja pahaseks.»

«Ei saa,» ütles Anissim. «Tõreleb tunnikese ja istub oma raamatute taha. Ta on kõrgemal niisugustest asjadest nagu tarad ja igasugune muu eraomandus. Tema armastab ainult hästi riides käia.»

Veronika vaatas pimedusse, kus värskelt hõõveldatud laudadest tara väljakutsuvalt ja häbitult valendas.

«Puudest on kahju. Kindlasti hävitab ta need ära ja paneb kartuli asemele. Kolm mändi ja kask. Väga ilusad puud... See kaadervärk tuleks roheliseks võõbata. Siis ei paista ta roheluse taustal nii silma.»

Anissim turtsatas.

«Mis sa naerad?» päris Veronika rangelt.

«Ei midagi,» ütles Anissim. «Sa ei pannud tähelegi, et juba tara allesjäämisega nõustusid.»

«Me ei saa selle vana suliga ometi kaklema hakata!»

«Võiks ju kakelda ka,» ütles Anissim. «Kuid pole ju põhjust.»

«Tasem!» käreatas vanaema Ustja. «Nüüd tuleb ilma-

teade.» Ta tõstis ähvardavalt käe, risti kuus peenikeste, kahvatute sõrmede vahele pigistatud.

Veronikale meeldis ilmaste saatemuusika. Kuid see tegi ta alati nukraks. Praegugi tuli Veronikale äkki mõte, et tema kahenädalase piinlemise tänane õnnelik lõppvaatus on vaid põgus ajapikendus. Kui kauaks? Kas kolmeks või kümneks aastaks? Kord saabub päev, millel pole õnnelikku lõppu... Kas temale või Andreile? Abielus on ju alati nii, et üks matab teist. See selge, külm ja halastamatu mõte pani ainsa hetkega nagu silmus Veronikal hinge kinni.

Veronika raputas jonnakalt tukka ja kissitas silmi, öeldes endale: «Kui kolm aastat, siis kolm aastat, ikka on see õnn. Aga kui kümme aastat — siis suur õnn. Ja jumalale tänul! Jumalale tänul! Ära mõtle sellest, ei tohi! Need on ilged mõtted!»

Vanaema Ustja istus tardunult, risti kuus kõrgele kergitatud käes ja kuulas tähelepanelikult televiisorit... «Täna näeb ta halb välja,» mõtles Veronika. «Kuid tossutab, tänu taevale, järelikult on asjad korras. Aska sinine silm on tühi. Kõik on korras, kõik on elus ja terved. Oh seda õnne!»

Kahju ainult, et Andrei kuskile kauemaks oli jäänud. Täna oleks eriti tahtnud, et ta siin oleks. Aga ta ju hoiatas, et tuleb hiljem. Ja Veronika oli ise teinud kõik, et mees midagi ei teaks, et tal millestki aimu ei oleks. Seepärast oli see päev üksnes talle endale suureks katsumuseks olnud. Ja üksnes talle endale oli sellest saanud suur rõõmupäev. Andreile aga oli see täiesti tavaline lämmitavalt kuum hilissuvine päev. Ja õhtu nagu õhtu ikka, kõigiti tavaline, kojuminekuga polnud mingit kiiret.

«Säh sulle,» ütles vanaema Ustja pettunult «Paiguti vihma.» Aga millal — kas päeval või öösel? Mine võta kinni... Aska, lülita see kisakõri välja!»

Anissim tõusis. Veronika vaatas teda alt üles.

«Kellesse sa küll läinud oled, et nii pikaks kasvasid?»

«Ei kellesegi,» ütles Anissim. «Teadus pole veel ära seletanud, miks me kõik terves maailmas nii pikaks kasvame. Arvatakse, et heast toidust.»

«Heast toidust olete kasvanud tõrksateks ja isepäisteks. See on kindel,» ütles Veronika. «Kas õõbid jälle magamiskotis põõsa all?»

«Endastmõistetavalt.»

«Oled juba täiskasvanud inimene. Oleks aeg niisugused lapsikused lõpetada.»

«Imelik,» sõnas Anissim. «Sa meenutad mulle alati just siis, et ma täiskasvanud olen, kui teen midagi mitte sinu, vaid enda tahtmist mööda. Vabanda, ei näe selles loogikat.»

«Hästi, mine siis,» lubas Veronika heatahtlikult. «Mul on oma, emalik loogika ja sina seda ei mõista.»

Kui Anissim oli läinud, ütles Veronika:

«Sa õigustad poissi, ema, ja ta on päris käest ära.»

Vanaema Ustja pigistas oma kahvatud huuled solvunult kokku.

Teisest toast kostsid jalgpallisõprade mõirged Madriidi staadionil. Siis jäi televiisor vait, Anissim oli selle kinni keeranud. Kuid jalgpallisõprade mõirgamist võis nüüd kuulda igast kandist läbi ööpimeduse — nähtavasti oli terve asula helesiniste televiisoriekraanide ees aset võtnud.

«Kuidas päev möödus, ema?» küsis Veronika.

«Nagu alati,» vastas vanaema Ustja.

«Näed täna halb välja.»

«Näen juba kakskümmend aastat halb välja,» kostis vanaema Ustja irooniliselt.

Pärast kojujõudmist oli Veronika paar tundi majapidamisega tegelnud. Nüüd vajus talle peale päevane väsimus.

«Miks meil täna niisugune pidu on?» päris vanaema Ustja laua poole osutades. «Mis on juhtunud?»

«Ei midagi,» ütles Veronika. «Mõtlesin, et elu on ühe- tooniliseks muutunud ja mõnikord peab ilma põhjusetagi endale pidu korraldama... Laupäevaks mõtlesin külalised kutsuda, paarkümmend inimest. Et oleks kisa ja lärmi nagu nooruses. Kuhu see kõlbab: elame ühes linnas kõrvuti lähedaste inimestega, sõpradega, kellega noorest saati on koos oldud, nüüd aga ei kohtu enam aastate viisi. Kuradile need askeldused! Kutsun kõik kokku, teeme vägeva peo, küps- tame kartuleid.»

Vanaema Ustja läikivad mustad silmad heitsid Veroni- kale pika ja umbuskliku pilgu ning Veronika jäi vait. Kiu- satus emaga oma õnne jagada oli suurem kui kaks nädalat Veronikat vaevanud soov ükskõik keda hingehädas appi hüüda. Aga ta kordas jonnakalt, et midagi pole juhtunud, et tuleb vanade sõprade koosviibimine ja et ta hakkab neid sõpru ka edaspidi vähemalt kord kuus kokku kutsuma.

Põdurat vanainimest ei tohtinud kohutada sellega, et õnnetus nii lähedal oli olnud. Isegi tulematajäänud õnne- tuse vari võib ehmatada, kui inimene on peaaegu kaheksa- kümneaastane. Selles vanuses inimesele ei tohi võõrastest

haigustest ega surmast rääkida, sest see kõik on talle endale juba nii lähedale nihkunud.

Veronika istus, kuulatades valvsalt pimedast. Ta ootas, et kohe kohe kostab läbi kauge staadioni kärealsemuse tema kõrvu värava naksatus ja kruusateelt on kuulda Andrei lähenevaid samme. Kus ta küll viibis? Miks teda veel ei olnud?

Televiisorite mõirgamisest nõrdinult krimpsutas Veronika nägu ning ootas värava naksatust ja Andrei samme — ootas niisamasuguse kakskümmend aastat kestnud kustu- matu ärevusega, nagu oli oodanud igal õhtul.

10

Anissim viskas oma magamiskoti uue tara kõrvale põõsaste alla, kükitas maha ja hakkas alles päevasooja maad peoga kobama, et kuiva oksaraagu leida.

Enne magamiskotti pugemist süütas Anissim igal õhtul põõsaste taga tillukese, peopesasuuruse lõike, nii et veran- dalt näha ei oleks ja et seda ka Udotškin krundilt ei mär- gataks.

Anissim ei tahtnud, et keegi peale tema enda näeks neid arglikke, õiseid tulekeeli. See tilluke lõike oli ta eraasi — kui tuli süttis, muutus pimedus ümberringi tihedamaks, luues kogu ülejäänud maailmast ja oma ümbrusest eralda- tuse tunde. Hommikul aga kõrvaldas Anissim hoolikalt lõkke jäljed...

Kuivad raod sättis Anissim koonusekujuliselt ja tõmbas siis tikust tuld. Talle meeldis, kui lõike süttis üheslainsast tikust. Ning oli õppinud raagusid niimoodi paigutama, et tulekeeled sedamaid üles vetrusid.

Praegugi süttis lõike kohe ja pimedus tihenes, kuid sealt pimedusest kaikus igast küljest lainetena jalgpallisõprade kauge, ent lakkamatu kisa Madriidi staadionil.

Anissimile jalgpall ei meeldinud. Millegipärast heidutas teda, kui üks ja seesama tunne valdas korraga kümneid tuhandeid inimesi, kui nad korraga ühtvõrt vaenustusest rõõkisid, korraga hinge kinni pidades vakatasid, korraga võimsa pettumus- või kergendusohke kuuldavale tõid Ühest tundest kantud tuhandehaalses mõrges oli tema meelest

midagi julma ja ähvardavat. Ta kükitas tillukese lõkke ääres, jälgis, kuidas sinakate tippudega oranžid tulekeeled mööda tumedate raagude õhulist põimingut ülespoole tõusid, ja püüdis seda igast küljest kostvat kauget kisa mitte märgata.

Ta mõtles Rita peale. Rita oli öelnud: «Kaks nädalat kuni sügiseni on meie päralt. Tule homme hommikul kell seitse kanali juurde.» Oli kutsunud kohtama...

Ettevaatlikult, et leek liiga suureks ei läheks, lihas ta lõkkesse kuivi raagusid ja mõtles, et millegipärast pole tal erilist tahtmist homme hommikul kell seitse kanali juurde minna. Täna pöevaga oli ta hinges midagi purunenud, midagi teiseks saanud ja mõtted Ritast polnud enam hoopiski need, mis eile, üleeile ja terve eelnenud suve... «Miks küll nõnda?» mõtles Anissim ängistusega. Miks oli ta suve läbi aina juhust otsinud, et Ritat eemaltki näha, nüüd aga, kus Rita talle kohtamise oli määranud ja teda ootab, ei tahtnud ta ja pelgas seda kohtamist? Mispärast?

Värv naksatas, värava juurest verandale viivalt kruusateelt kostis tuttavaid samme — isa tuli koju. Anissim varjas kähku käega tillukese lõkketule. Kerged sammud möödusid põõsaste tagant. Siis kattis isa varj veranda valgustatud ukseava.

Tulekeeled nilpsasid valusasti Anissim sõrmi, kuid ta ei võtnud kätt ära, ootas, kuni isa oli verandale astunud.

Jalgpallisõprade hääled kauguses ühinesid võimsaks juubeldushõiskeks, siis jäi kõik vaik. Verandalt kostis hääli: isa ütles midagi, ema vastas sellele elavalt, ka vanaema Ustja näis midagi ütlevat, kuid sõnadest ei saanud aru. Ema puhkes naerma ja tema naer kostis pimeduses usku-matult hellalt. «Hävitav,» mõtles Anissim, «kas isa ei ütle jälle emale, et ta Kravtsovi pool oli, ja luuletab mingist koosolekust?...» Korraks turgatas see talle pähe, siis pöördusid mõtted taas Rita juurde... Ta meenutas, kuidas Rita tühjal metsasihil tal äkki kaela ümbert kinni oli võtnud ja teda huultele suudelnud. Kuid millegipärast polnud meeldiv seda suudlust meelde tuletada.

Anissim otsis pimedas kobamisi väikesi, kuivi oksakesi, murdis need katki ja kui tuli vaibuma hakkas, pistis aegamööda, raaghaaval, lõkkesse.

Ta ei märganudki, millal jalgpallipubliku hõisked lõplikult lakkasid ning asulat täitis muusika... Esimene poolaeg oli lõppenud ja vahepeal näidati multifilme...

Anissim mõtles jälle, kui kummaline päev tal täna oli

olnud... Ta ei armastanud tülisid ega kaklusi, need olid talle alati vastumeelt olnud. Ometi oli toimunud see kaklus perekonnaseisuaaktide büroo juures... Vladik ja magnetofon, Oleg ja Marianna — nende linnakorteris ootamatus asukad... Homme eksam, mida ei tulegi. Ja jälle kaklus, seekord metsas...

Anissim hõõrus põletada saanud pihku vastu põlve. Väike lõke praksus jõudu kogudes õdusalt pimeduses. Äkki hakkas Udotškini suvila poolt hääli kostma. Alguses peatus Udotškini värava juures auto — selle laternate valgus tungis läbi põõsaste. Automootor tirtsitis ja jäi vaik. Mingituled kustusid. Siis hakkasid kostma meeste ja Udotškini tütre hääled. Kuid sõnadest polnud jälle võimalik aru saada. Anissim taipas ainult seda, et Udotškini tütre hääli oli erutatud. Mingid inimesed läksid pimedas kiiresti auto juurest suvila poole. Ja jälle valitses vaikus. Anissim jäi oma lõk-kega jälle üksipaini.

Rita oli teda kallistanud ja suudelnud. Tema käsi oli olnud võimukas ja jõhker. Ja suudluski oli luga otsustav ja jäme olnud. Siis aga oli Rita istunud pingil, suiste elastik-pükstega jalad välja sirutatud, ja Anissimit hindava pilguga uurinud. Ja seda pilku polnud samuti meeldiv meenutada...

Verandal kustutati tuli. Pöles ainult laualam, mille ääres vanaema Ustja trütses oma pasjanssi laduda ja konkus — isa suvilakabinetis — asuv lamp. Nähtavasti oli seal õhtusöök juba lõppenud ja igaüks tegeles oma asjadega: ema oli tubadesse läinud, isa raamatute ja käsikirjade taha istunud, vanaema Ustja aga ladus pasjanssi ja jätkab seda visalt ja väsimatult senikaua, kuni kõik on magama läinud. Miks vanaema Ustja alati viimasena magama heitis? Juhtus, et isa kaugelt üle südaöö raamatute taga istus või ema kuni kella kaheni majapidamisega tegeles. Vanaema Ustja aga muudkui istus väsimusest kahvatuna verandal, kuskile sigaretipitsi juuksenõelaga seest puhtaks, toppis värisevate sõrmedega uue sigareti sinna asemele ja ootas ikkagi, kuni kõik magama heitsid. Ja kui tema, Anissim, kuskile kauemaks jäi, nägi ta koju jõudes kaugelt vanaema Ustja lampi verandal põlemas. Nähtavasti pidi ta rahulikuks uneks veendumusele jõudma, et päev on tõesti juba lõppenud ja rohkem ei juhtu enam midagi, et kõik on korras, kõik on voodisse läinud, kõik magavad... Isa ja ema arutas see vanaema Ustja komme, kuid nad ei suutnud talle midagi selgeks teha. Nähtavasti poleks nad seda talle pahaks pan-

nud, kui nad oleksid aru saanud, miks vanaema Ustja selles asjas nii põikpäine oli. Kui Anissim pärast südaööd koju jõudis, oli tal alati meeldiv näha vanaema Ustja lampi verandal unetult põlemas.

Udotškinide krundilt kostis jälle hääli — mitu meeshäält ja üks naishäält. Naine hüüatas midagi, mehed pomisesid rahustavalt. Seal tassiti midagi rasket — seda oli tunda häälest, kõnelejate katkendlikust hingamisest. Udotškini tütar hüüatas jälle — midagi meeleheitlikku, ahastavat, ja jälle kostis meeshääte rahustavat pobinat.

Anissim tõusis ja vaatas üle tara. Kuid ei näinud midagi. Mehed ja Udotškini tütar olid jõudnud juba värava juurde. Ta nägi ainult valgustatud verandal ihuüksi seisvat peenekoivalist Ksjušat, Udotškini tütreütart. Ta seisis nagu valvel, käed külgedel, ja vaatas värava poole minejatele järele. Automootor hakkas jälle mürisema ja tuled süttisid.

«Midagi neil seal juhtus,» mõtles Anissim. Kuid vahetõttu vana Udotškiniga oli eriti pärast tänast päeva selline, et küsima minna ei saanud.

Auto sõitis minema, mootorimürin vaibus kauguses. Ja Anissimi mõtted pöördusid jälle Rita poole.

Ta mõtles: kõige juures, mis nende vahel täna juhtus, on tal millegipärast meeldiv mõelda üksnes sellest, kuidas nad läbi metsa läksid ja Rita ees kõndis, raja kohal kasvavaid oksid kätega kõrvale lükkas ning hoolitsevalt kinni hoidis, et need temale, Anissimile, näkku ei lööks, ja kuidas ta möödaviiksatavate okste ja lehtede vahelt Rita uut, talle seni tundmatut, leebet naeratust püüdis.

«Nähtavasti olen tõepoolest pisut napakas,» mõtles Anissim nukralt. Miks mul kõik justkui pahupidi välja tuleb? See, mis kurvastama peaks, ei kurvasta, see, mis rõõmustama peaks, ei rõõmusta... Instituut? Algusest peale polnud usku, et õnnestub sinna sisse saada. Seda tahtsid vanemad... Ise polnud ta veel otsustanud, mida ta tõeliselt tahaks teha. Vladik ja magnetofon? Muidugi, hinnaline ese oli läinud naise kätte, nagu öeldakse, asja ees, teist taga. Kõik on õige. Kuid tule ääres istudes ja meenutades kui hirmunult Vladik magnetofoniga ära minnes oli kiirustanud ja kuidas vana Udotškin oli närvelanud ja sebinud, kuni postid olid kohale veetud ja paigaldatud, mõtles ta selles, et ise ta poleks küll mingi hinna eest tahtnud ahnusest higestades võõral krundil masuudiseid poste maa sisse

taguda või haletsusväärselt ühele küljele kaldudes ja tagasikutsumist kartes võõra magnetofoniga putket teha.

Olgu tema pealegi veidrik ja nemad osavad, aga ausõna, ta ei tahaks nende asemel olla... Muide, emagi oli juba sellega leppinud, et Udotškin tara valmis tegi, ja isa meelepaha ei jätku tõesti kauemaks kui kõige rohkem tunniks ajaks.

Jälle hakkas asula igast nurgast kostma erutatud staadioni kõminat. Aga praegu kostis see suunatumalt kui varem — need, kes televisooride ees istusid, olid diktori palvet kuulda võtnud ja heli vaiksemaks keeranud.

«See, mis kurvastama peaks, ei kurvasta, see, mis rõõmustama peaks, ei rõõmusta,» mõtles Anissim jälle. Ja pähe turgatas imelik mõte: oleks parem olnud, kui Ritaga oleks kõik jäänud nii nagu seni — püüda eemalt ta pilke, vaadata pimedas tema suvila valgustatud aknaid, mõelda temast õhtuti tillukese, peopesasuuruse lõkke juures muust maailmast täiesti eraldatuna.

Siitsamast põõsastest kostis krabinat ja kolleegi vaoshoitud, kuid kiirenenud hingamist. Anissim tõusis ühe ropuga püsti ja läks põõsastesse.

Uue tara taga, kätega põiklatist kinni hoides, seisis Ksjuša — Udotškini tütreütart, Anissimit nähes klammerdus ta veel kõvemini tara külge, tema silmad hakkasid chmatusest pilkuma.

«Mis sa siit otsid?» sisistas Anissim ebasõbralikult. «Mis asja sa siin passid?»

«Ei,» vastas Ksjuša mullegipärast sosinal. «Ega ma ei passi.»

Ta tõusis kikivarvule ja vaatas lõket.

«Kas rohi põlema ei lähe?»

«Tee, ei sa minema saad!» ütles Anissim. «Ja kähku. Kas sul mujal kohta ei ole?»

Ksenia vaatas pelglikult alt üles Anissimi poole, tema ripsmed pilkusid kiiresti.

«Kas võib, ma seisan siin? Sina istu oma kohale, aga mina olen siin... Ma olen tasa... Ma kardan. Meie suvilas pole kedagi ja mul on üksinda hirm.»

Ta rääkis endiselt sosinal ja tema kõhn, inetu nägu oli siiralt kokkunud. Ta vaatas jälle eredasti valgustatud suvila poole (tuli põles nii verandal kui ka kõikides tubades) ning jäi siis oma lühikesi heledaid ripsmeid pilgutades uuesti Anissimile otsa vahtima. Ja Anissimi süda läks pehmeks, kuigi talle ei meeldinud, et tüdruk ta lõket nägi.

«Jäta see sosistamine,» ütles ta. «Kohutad iseennast oma sosinaga. Kas sa pole enne kunagi üksi olnud?»

«Olen küll,» ütles Ksenia.

Anissim märkas imestunult, et tüdruku kõhnad õlad võbl-
sesid vana kleidi all.

«Mis sa nüüd ometi,» ütles ta leebelt. «Ise niisugune vola-
kas ja kardad!»

«Olen alles üheteistkümneaastane,» ütles Ksenia süüd-
laslikult.

«Küllaltki küps iga,» muigas Anissim. Ta ei olnud enam
ärritatud. Tal hakkas kahju sellest pikakoivalisest kõhnast,
inetust plikast.

«Mis sa värised?» küsis ta. «Mis sinuga siin ikka juhtuda
võib? Umberringi on kõikides suvilates inimesed...»

«Ma tean,» ütles Ksenia. «Ma ei kartnud varem kunagi.
Aga täna... Vanaisa viidi praegu kiirabiga haiglasse. Ema
läks kaasa. Aga isa jäi täna linna ööbima...»

Anissimil oli ebameeldiv vaadata tema vabisevaid õlgu,
oli ebameeldiv tüdruku avalik, varjamatu hirm ja püüdes
teda rahustada, et ta enam ei väriseks ega nii kramplikult
tara külge ei klammerduks, lausus ta rõhutatult reipa hää-
lega:

«Ah vanaisa jäi haigeks? Pole viga, küll ta paraneb. Ta
on sul tugev. Niisugused elavad saja-aastaseks.»

«Ei,» ütles Ksenia vaikselt. «Ei parane. Ta on juba sur-
nud.»

«Kuidas surnud?» pomises Anissim jahmunult.

Ksenia kõhn nagu valendas pimeduses, hirmu täis sil-
mad vaatasid Anissimit ainiti, juba pilkumata.

«Tal lõhkes midagi südames,» sosistas Ksenia. «Ta sõi
õhtust ja istus televiisori ette jalgpalli vaatama. Siis aga
hakkas äkki tooli pealt maha vajuma. Ema jooksis tema
juurde ja kus pistis karjuma...»

Ksenia sosistas tõtlikult ja tema õlad vabisesid endiselt,
tara külge klammerdunud peenikesed käed olid täis
kramplikku pinget.

«Meil oli parajasti naabrinaine Jelena Grigorjevna külas.
Ta jooksis kohe jaama kiirabi kutsuma. Minu aga lükkas
ema tagatuppa. Nii et ma ei näinud midagi, ainult kuulsin.
Nad sõitsid siia ja ütlesid, et ongi kõik — juba surnud.»

«Sa ajad midagi segi,» arvas Anissim lootusrikkalt.
«Miks nad ta siis haiglasse viisid, kui ta surnud oli?»

«Lahkamisele,» ütles Ksenia. Ja Anissim imestas, et ta
lausus selle sõna, mida ta üldse poleks pidanud teadma,

ilma kokutamata. «Ütlesid, et nii on ette nähtud, kui keegi
kodus äkki ära sureb... Kas võib, ma seisan siin sinu
juures, kuni ema tagasi tuleb?»

«Seisa,» ütles Anissim vaikselt.

Ksenia sõnum ei tahtnud kuidagi pähe mahtuda

Meenus, kuidas Udotškin, tugev nagu valatud, seljas
kitsavõitu malevavorm, peod laialt harkis põlvedele toe-
tatud, oma kuuris taburetil istus ja Anissimit kavalate
helesiniste silmadega vahtis. Ja tema mõltnjal laabal pär-
lendasid higitilgad. See oli olnud veel päris hiljuti, alles
täna hommikul. Kuum augustipäev oli alanud ja kuur lõh-
nas masuudist nagu raudteejaam, teispool seina kokutasid
kanad, siblides tolmust maad oma krõksjate jalgadega.
Udotškin võdistas paksu, habemetüükaga kaetud põske ja
vaagis mõttes, kuidas Anissimit käepärasem oleks haneks
tõmmata. Ja tõmbaski... Poleks võinud arvatagi, et see
oli tema elu viimane hommik. Ta näis igavene — see toi-
mekas, ahne ja tugev vanamees. Ja nüüd teda polegi enam.
See oli nii hirmus, et seda oli võimatu uskuda

«Roni siia,» ütles Anissim Kseniale. «Mis sa seal üksi-
päini seisad.»

«Ma ei saa,» kurtis Ksenia haledalt. «Ma ei saa üle.»

Anissim kummardus üle tara ja haaras tal kaenla alt kinni,
tundes pihkudega läbi kleidi hapraid, peenikesi roideid.
Tüdruk oli kerge ja Anissim tõstis ta ilma vaevata üle tara.

«Istu tule juurde,» ütles ta. «Ja ära värise. Külma ju ei
ole.»

«Ega ma külma pärast,» sosistas Ksenia.

Anissim viskas oksa tulle ja märkas imestusega, et tal
endalgi värisid käed. Ta nägi jälle Udotškini kavalaid
helesiniseid naervaid silmi... Inimene pidas tuleviku-
plaane, inimene mõtles elada. Ta hingas, askeidas, tema lau-
bale tõusid elavad higitilgad. Ja nüüd oli kõik lõppenud.
Ei, see oli arusaamatu. Ja Anissim tundis äkki teravat kaas-
tunnet Udotškini vastu ning nägi jälle tema kavalaid hele-
siniseid silmi ja suuri käsi, mis vääramatu kindlusega
ümaratel, tugevatel põlvedel lebasid.

«Kõik vanad surevad. Sinu vanaema sureb samuti,» lau-
sus Ksenia kurvalt ja arupidavalt. «Tal oli täna palavaga
ka paha.»

«Ole vait,» ütles Anissim kurjalt. «Istu vaikselt...»

«Aga miks sa igal õhtul lõket teed?» päris Ksenia äkki.
Anissim vaatas tema imestunult.

«Kust sa tead?»

«Ma ei armasta õhtuti magada,» seletas Ksenia. «Mulle meeldib hommikuti. Aga siis ei saa: talvel tuleb kooli minna, suvel aetakse ka üles.»

Ta istus kühmus, peenikesed käsivarred põlvede ümber, pea õlgade vahel.

«Ema paneb mind õhtuti voodisse ja läheb ise ära. Aga mina ronin aknast välja ja kõnnin. Mulle hirmsasti meeldib. Peab ainult tasa olema, et nad tähele ei paneks. Põõsaste taga, varjus. Pärast ronin jälle aknast sisse tagasi... Sa teed lõket iga kord ise kohas. Ja istud siis ega liigutagi ennast. Ka-aual... Mispärast?»

«Sellepärast,» ühmas Anissim mornilt.

«Aga minul on alati hirm, et rohi võib põlema minna.»

Anissim murdis kuivanud oksa südametäiega tükkideks ja pistis lõkkesse. Tähendab, pole olnudki mingit omaette olemist, tähendab, igal õhtul oli teda pimedusest jälginud selle täiesti võõra tüdruku ehmunud ja huvitatud pilk.

«Nii ilus, kui lõke öösel põleb,» ütles Ksenia. Ja lisas kähku, nähtavasti tajudes Anissimi pahameelt. «Ma pole kellelegi midagi rääkinud.»

«Aitäh sellegi eest,» ühmas Anissim mornilt.

Ta tundis äkki, et tal on võigas seda pimeduses valendavat tara vaadata, ja mõtles, et nüüd on tal alati või vähemalt pikka aega võigas ja kole seda tara vaadata. Või lõhuks selle homme maha? Kuid see polnud enam võimalik: mees, kes selle tara tegi, oli äsja surnud. Ja tara oli ehmataval ja mingil Anissimi jaoks seletamatul kombel puutumatuks muutunud. Tähendab, jäi üle toimida nii, nagu ema oli öelnud: värvida tara roheliseks, et ta põõsaste taustal vähem välja paistaks... «Seisab nüüd alati silme ees nagu kalmistupiire,» mõtles Anissim. «Ja niisama puutumatu kui kalmistupiire...»

Ksenia tõusis, kohendas kleiti. Lõke valgustas ta villutallatud valgeid suvekingi ja peenikesi, suurte põlvedega jalga.

«Aita mul tagasi ronida,» palus ta. «Seisan parem sealpool küljes. Muidu saan ema käest riielda, et ma maja üksi jätsin.»

«Istu siis,» ütles Anissim. «Pole sul seal üksi midagi teha.»

Ta heitis pilgu verandale. Isa töönurk oli ikka veel valgustatud. Ka vanaema Ustja lamp põles veel... «Peaks neile Udotškini surmast rääkima,» mõtles Anissim. «Ei, vastu ööd ei maksa. Kuulevad sellest homme hommikul...»

Kuidas suhtub isa Udotškini surma? Aga ema? Ja vanaema Ustja?»

Asula igast nurgast kostis ikka veel kauge staadioni kõminat. Ja seegi oli kole: inimene istus jalgpallimatši vaatama, kukkus televiisori kõrvale maha ja suri, ta viidi minema, jalgpall aga käis edasi.

«Miks nad nii karjuvad?» küsis Veronika. «Nii palju emotsioone tühipalja nahkpalli pärast! Paarkümmend heas jõus logardit kihutavad seda siia-sinna ja ülejäänud kümme tuhat kõlupead karjuvad täiest kõrist...»

«Sa ei arvestanud neid kümneid miljoneid, kes praegu terves maailmas televiisorite ees istuvad,» ütles Dimov.

«Seda rumalam see on,» arvas Veronika.

Ta oli praegu hoopis teistsugune kui hommikul. Tema nagu oli helge, seda ei lumestanud mingid muremõtted. Ja korralikult soetud tukk helkis nooruslikult otsmikul.

Dimov märkas verandale astudes kohe Veronikas toimunud muutust. Märkas ka pidulikult kaetud lauda pruuni tordiga keskel ja veel mingite maustustega. Tõsi, tordist oli alles ainult pool ja otsustades selle järele, mis moodi teda oli lammutatud, oli seal mängus olnud Anissimi käsi. Kuid sellegipoolest nägi laud pidulik välja. Ja Veronika silmad sarasid vabanenult ning liigutused olid vabad ja kerged nagu varem. Aga nagu hommikulgi ei hakanud Dimov temalt midagi pärima. Ta teadis: omal ajal räägib Veronika talle ise kõigest.

Miski, mis nüüd oli möödas, üle läinud, oli Veronikat kaks nädalt vaevanud.

Ja peamine oli see, et nüüd oli see möödas. Aga mis nimelt möödas oli, see selgub ajapikku kindlasti. Dimov tundis Veronika iseloomu. Ent vanaema Ustja nägi halb välja. Ta põsed olid nagu pärgamendist, mustad silmad aga olid kaotanud sõjaka sära. Tõsi, ta istus sirgelt nagu alati ega suutnud hoiduda sõjakast märkusest:

«Oleksite ise ka seda matši vaadanud. Aga kokkuhoidlikkusest ostsite te kõlbmatu kasti: ekraan nagu paberossi-karp, ja heli asemel mõirgamine.»

«Ostsite niisuguse, ema, milleks meil raha jätkus,» ütles Veronika. «Moskvas aga on nii sinul kui ka meil suurepärased televiisorid.»

«Oleks võinud minu käest raha võtta,» teatas vanaema Ustja suursuguselt.

Veronika istus laua ääres, lõug väikestele rusikatele toe-

tatud, ja vaatas Dimovit. Ja Dimov tundis, et iga ta liigutus — harilik liigutus, millega teed rüübatakse ja torti suhu pannakse — teeb talle seletamatut rõõmu. Ta langetas pilgu...

Pärast operatsiooni toodi Dimov suvilasse. Ta tegi hommikul silmad lahti. Kõik oli nii nagu varem paljude aastate jooksul: pea kohal mitte nukra kollase lambiga valge haiglalagi, vaid armas, iga oksaauguni tuttav puulagi. Akna juures kaks korvtooli, laual klaaspurgis kimp põllulilli, mida Veronika nii armastas. Akna taga kevadine päike. «Heldeke, kui hea,» oli ta siis mõtelnud. See oli tema kodu ja kõik oli jälle nii nagu alati. Ja polnud vaja midagi muud... Veronika ja Anissim. Ja need seinad, mis olid kogunud endasse päikese lõhna. Ja need raamatud, mis teda lõõlajal ootasid...

Dimov lükkas teki kõrvale, pani jalad maha. Veronika oli juba tõusnud ja toimetas nurgas midagi väga vaikselt, et teda mitte äratada. Dimov kummardus susse võtma ja nägi oma jalgu: kahvatuid põidu puupõrandal, jõuetuid, kõhnunud sääremarju. Ja siis tuli talle pähe mõte: äkki pole miski enam kunagi nii nagu varem, äkki ei tule endine jõud enam kunagi tagasi ja võib-olla on juba aeg minna üle teise vanusekategoriasse... «Mis sul on? Kas pea hakkas ringi käima?» oli Veronika murelikult pärinud. Siis vaatas ta naise nägu, mis oli tema kohale kummardunud ja tema haiguse ajal samuti muutunud, ning selle muutumine üllatas teda valusasti. Veronika nägu oli nende nädalate jooksul kokku kuivanud, närbunud, huuled karmiks ja kahvatuks lainad, silmadesse oli tekkinud väsinud läige. «Kõik on korras,» ütles ta, püüdes naeratada. Susse jalga kobades oli ta siis mõtelnud, et see teravaninaline tukaga naine on vahest peamine, mis ta elult on saanud, ainus, mis talle on jäänud. Anissim on sündinud selleks, et elada endale, oma elu... Dimov oli pärast haiglas üleelatud veel üsna nõrk ja tundis, kuidas tal pisarad silma tulevad — nõrkuse, tänu ja heldimuse pisarad. Ja et keelele tõusevad mingid erilsed sõnad, milliseid ta kunagi varem Veronikale polnud öelnud. Ent ta nõjatus vaid väsinult seina najale ja sulges silmad, häbenedes Veronika ees oma jõuetut keha, oma uut kaitsetust...

Ent tabanud tookord Veronika näol esimesi närbumise tunnuseid, hakkas ta just sellest päevast peale neid üha sagedamini märkama. Ühine, koos väljateenitud vanadus lähenes ja nad pidid koos sellesse sukelduma ning teine-

teise hädadki vastu võtma. Ja kui paljude aastate kestel oli Veronika väikese, kuumade keha siredus temas õrnust tekitanud, siis nüüd aratasid temas õrnust ja valu just aja märgid naise välimuses. Ta mõtles, et seda naist ainsana maailmas ei tõuka temast eemale ei ta jõuetud jalad ega näiteks krampplik kõha keset ööd. Kõik ta valud — nii hingelised kui füüsilised — on naisele nagu enda omad. Aga siiras mure naise silmades, mis tekib isegi tema mingist kõige väiksemast tervisehäirest, ongi see, mida omandatakse kooselatud aastate hinnaga...

Tookord, haiguse ajal, oli Olja märkamatu peaaegu täiesti ta elust kadunud. Ta oli temalt mõnikord ainult lühikesi kirjakesi saanud. Neid toimetas Veronika äraolekul talle edasi alati üks ja seesama ümarapõskne, nipsninaline meditsiiniõde. Tollele meeldis neid kirjakesi edasi anda, meeldis olla pühendatud võõrasse saladusse... Muidugi polnud see Olja süü, et ta mingil muul moel oma tähelepanu näidata ei saanud. Kirjad olid armastusest. Ja need kirjad nõudsid ka temalt armastust... Dimovil oli tookord ainult üks eesmärk — ellu jääda. Olja aga tahtis, et ta talle oma armastusest kirjutaks. Valust ja hirmust vaevatud, ei suutnud Dimov kättki liigutada. Olja aga vajab lakkamatuid armutöötusi. Oli solvunud ja kannatamatu. Tema kirjad ei rõõmustanud Dimovit. Olja oli otsekui teisest maailmast, kus lihtsalt ei teatud, mis see tähendab, kui inimesel on üksainus eesmärk — ellu jääda. Ja nipsninaline meditsiiniõde oli samuti sellest teisest maailmast, ning tema noorte silmade vandeseltslaslik helk, kui ta neljaks kokkumurtud märkmikulehega nähtavale ilmus, näis Dimovile julm nagu need kirjadki, mis armastust nõudsid. Armastus on nende päralt, kes elavad või kavatsesid elu astuda. Selles maailmas, mis haiglaseinte taha jäi, ei mõistatud, et on hetki, kus inimene vajab lonksu vett või hapnikku, armastussõnad aga kõlavad pilkena. See, kes selle lonksu annab, ei tohi nimetada, et teeb seda armastusest. Raskel tunnil võivad ükskõik missugused sõnad mõjuda pühaduse rüvetusena...

... Dimov sonkis torditükki lusikaga, ta ei tahtnud süüa. «Sul pole õigus,» ütles ta Veronikale. «Praegu, tehnika ajastul, loevad inimesed ahnelt psühholoogia saladustest, hüpnoosist, inimloomuse omadustest. Tean seda kui kirjutaja. Inimene väsib masinatest, hakkab tundma kirglikku huvi iseenda vastu. Spordis aga tunnetab ta oma keha. Ja kui keegi masinate ajastul suudab hüpata üle kahe meetri,

on masinatest hullutatud inimkonnal õigus juubeldada ja tema üle uhkust tunda.»

Veronika ei püüdnudki eriti ta sõnade mõtet tabada. Ta lihtsalt vaatas mõnuga, kuidas mehe huuled liikusid.

«Kõik on õige,» ütles ta. «Aga milleks siiski niimoodi kisada?»

Dimov tonksis silmi tõstmata ikka veel torditükki. Ja nägi end äkki kolmeteistkümnendaastasena... Suurekõrvaline prillidega kasvueas poiss peene kaela ja kõhna, alatoitlusest kahvatu näoga istus väikese Baškiiria linna puumaja suures kütmata toas kulunud vahariidega kaetud laua taga. Seljas oli tal kulunud jänese nahkse kraega kalevist kasukas. Ning akna taga oli pimedus ja pakane ja kuskil tuhandete kilomeetrite taga käis sõda, ja tundus, et sellele ei tulegi lõppu. Laual oli tükk leiba ja taldrik kahe aurava mundry kartuliga, lahtikeeratud paberil aga roosatriibuline vähikaelakompvek...

Kui magus oli aur, mis neist kartuleist tõusis! Kui kordumatult magus oli sõja-aastate must leib!

Imelik, kuid Dimovi hinges liigutas end miski, mis sarnanes igatsusega nende kaugete, raskete aegade järele. «Kas võib tunda igatsust näljase lapsepõlve järele?» mõtles ta. Kuid meelde polnud jäänud mitte näljatunne, vaid nende aastate leiva maitse. Ja selles alatoitluse all kannatavas poisis olid peidus lõpmata suured jõuvarud ning ta oli kõige kiuste olnud õnnelik...

Veronika tõusis laua tagant, läks veranda ukse juurde ja vaatas pimedusse.

«Aska on jälle oma salajase lõkke süüdanud,» ütles ta. «Tulekummardaja... Külmetab enda magamiskotis palja maa peal lõpuks ära.»

Vanaema Ustja korjas kaardid kokku, vaadates ootavalt Dimovi poole. Jah, täna polnud ta niisugune kui harilikult. Tema pilk ei kutsunud lahingusse — ükskõik missugusesse lahingusse, ükskõik mis põhjusel. Nähtamatu tülitlind oli oma tumedad tiivad kokku pannud. Vanaema Ustja pilgus olid ainult ootus ja palve.

Dimov mõistis: vanaema tahtis temaga kaarte mängida. Ta teadis, et vanaema ise ei ütle oma soovi kunagi sõnades välja. Vanaema Ustja ei palunud üldse kunagi kelleltki midagi. Ta pigistas kulunud kaardipakki oma kahvatus, sinkjate soontega käes ja ootas. Ent Dimovi mõtted liikusid jälle hingevalule ohtlikult lähedal ning ta tahtis võimalikult kiiresti laua tagant minema pääseda ja üksi jääda.

«Mis temast küll saab?» ütles Veronika, vaadates ikka veel pimedusse, kus põles Anissimi lõke.

«Ta on sirgunud ausaks inimeseks. Seda ma tean,» kuulutas vanaema Ustja kindlalt. «Muu pole tähtis.»

«Andku jumal,» ütles Veronika. Ta pöördus ja läks verandalt tuppa. Kapiuks kriuksatas, midagi kukkus kolinal. Veronika ümises laulda ning tema hääli oli vaikne ja õnnelik.

«Mis teda küll vaevab need kaks nädalat?» mõtles Dimov. «Võib-olla oli see tõesti minuga seotud? Minu haigusega?»

Veronika laulis, nihutas toole, liigutas kapiust — toimetas. Ta tegi majapidamistöid alati kärarikalt.

Dimov tõusis. Ja vanaema Ustja pani oma kulunud kaardipaki pettunult lauale, võttis juuksenõela ja hakkas ükskõiksel ilmel suitsuotsa sigaretipitsist välja urgitsema.

Oma töönurka minnes tundis Dimov endal ta etteheitvat pilku. Talle näis, et vanaema Ustja oleks just täna meeleldi temaga kaarte mänginud, et millegipärast oli see talle täna eriti tähtis. Tal hakkas vanainimesest kahju, kuid valu hiielis jälle tema juurde tagasi ja lambi valgussõõr tema suvilakabineti töölaual näis ainukese pääsmisena.

Ta istus ja vajutas sõrmega laualambi lülitile. Seda oli ta teinud tuhandeid kordi elus. Ja lüliti kerge klõpsatus otsekui lõpetas järjekordse segase, raske või täiesti tavalise päeva. Magamaminekuni jäänud tunni või poolteise vältel võis elada oma tahtmist mööda.

Kuskile selle pika, igaveseks lõppenud ja juba minevikku kuuluva päeva keskele jäi Miša Pastuhhov, kes ootamatult tema ellu oli astunud ja sellest alatiseks lahkunud. Ja vana Udotškin, kes valge tara kindlalt püsti oli ajanud, murdmatu oma visas tahtmises maad tuhnida, endale tööga armu andmata... Homme aga tuleb Dimovil taas selles väikeses kohtusaalis otsustada kellegi saatust... «Jaksaks enda omagagi toime tulla,» mõtles Dimov kibedalt muia-tes.

Madriidi jalgpallihaigete hääli polnud enam kuulda, matš oli nähtavasti lõppenud. Ohtune tuul sahistas akna all põosastes. Ohukese seina tagant kostis Veronika kerge, muretu hääli. Avatud ukse vahelt nägi Dimov laua taga istuvat vanaema Ustjat, tema jõulise ninaga profiili. Vanaema ladus jälle üksipäini pasjanssi. Kõhn vanainimesekäsi joonistas nagu alati õhus aeglase kaare ja järjekordne

kaart langes lauale. Kuid praegu ei paistnud, nagu oleks vanaema kild-killult kellegi mõistatuslikku ja karmi saatuseahelat vorminud. Vanaema liigutustes polnud tava-pärast väarikat pidulikkust. Tema mõtted uitasid kuskil kaugel. «Mis seisab küll praegu ta mustade silmade tardu-nud, otsekui eemalviibiva pilgu ees?» mõtles Dimov. Nähta-vasti midagi neist ammu möödunud aegadest, mis praegu elavate ja tegutsevate inimeste jaoks juba legendiks on muutunud. «Mispärast inimese mälu vanaduses ammuste aegade juurde tagasi pöördub?» mõtles Dimov. Temagi mälu elustus üha sagedamini, mõnikord täiesti ebasobival hetkel, see, mis oli toimunud aastakümnete eest, hiljutine aga ununes.

Jah, selles kõhetus poisis, kes tookord laua taga istus, kaks külmavõõrutatud kartulit ja tükike nii kallist sõja-aastate leiba taldrikul, peitus suur jõud. Seda on jätkunud selleks, et elada veel üle kolmekümne aasta, palju kogeda ja nii mõndagi ära teha. Need sihid, mis tookord, nooruses, seati, osutusid küll liiga kõrgeteks. Kuid Kravtsovil on õigus: tuleb aeg, mil kõrvutad tehtut hindavalt sellega, mis sulle võimetekohane oleks olnud.

Jah, oli aeg, millal teda, Dimovit, köitsid auahnuse ja kuulsuse probleemid, karjäär ja raha. Ent mingil hetkel oli ta valiku teinud. Teda rahuldas äkki ta tagasihoidlik elu-järg, rahulik maailmatunnetus. Talle meeldis iseendaks jääda. Eakaaslased möödusid karjääriredelil temast, elasid jõukamalt, soetasid autosid, kooperatiivkortereid, akadeemilisi kraade — Dimov oli selle vastu ükskõikne. Teda võiks pidada hädavareseks. Ise ta end selleks ei arvanud. Talle meeldis töötada kirjastuses, meeldis osaleda tõsiste raamatute väljaandmises, olla kaasaegse teadusliku mõtte keskpunktis... Veronika auks tuleb öelda, et temagi ei arvanud, nagu oleks Dimovist mööda mindud. Ükskõik, mida ta selles osas ka poleks mõelnud, polnud ta mehele kordagi etteheiteid teinud ja Dimov oli talle selle eest tänu-lik. Veronika võttis teda sellisena, nagu ta oli. Võib-olla just see oligi peamine, mis neid pikkade aastate jooksul nii kindlalt oli teineteisega sidunud?

Akna taga olid tumedad puud ja põõsad ning linnamüü-ridest ahistamata ja juhtmerägastikust puutumata õhtu-taevas — igavene taevas igavese maa kohal. Suvila veran-dal ladus vanaema pasjanssi. Õnnelik paisehää laulis vaik-selt seina taga.

«Eales ei suuda ma Oljale öelda, millest ta mind ilma on

jätanud,» mõtles Dimov. Võõra vere hinnaga ei saanud endale õnne osta, vähemalt tema arusaamade kohaselt.

Dimovi käed hakkasid pooleldi alateadlikult lauda kor-rastama. Ta nihutas klaasist tuhatooši laua keskele pare-male, kohendas rasket raamatuvirna, mis lebas vasa-kul...

Tookord, pärast haiglat, oli Dimov endise jõu üsna kii-resti tagasi saanud. Ja Oljaga kohtudes polnud talle sõnagi rääkinud neist tundmustest, mis neljaks kokkumurtud märkmikulehed temas olid äratanud. Ta jäi ellu, elu tuli ta soontesse tagasi ja armastussõnad olid talle taas nii-sama vajalikud nagu Oljalegi...

Dimov avas kirjutuslaua alumise laeka, võttis sealt kor-ralikult kokkupandud flanell-lapi ja hakkas lauda päeva jooksul ladestunud tolmust puhtaks pühkima. Ta käed otsi-sid tegevust: kui tal raske oli, otsisid ta käed alati tege-vust. Ta pühkis laua puhtaks, paigutas ümber raamatute ja käsikirjade virna... Ja mõtles: vanadus on see, kui ini-mene hakkab elama sellest, mis on, aga mitte sellest, mis tuleb. Banaalne tõde. Aga mis temal siis on?

Jah, ta oli olnud uhke Olja armastusele. Mõtiskledes selle üle, miks Olja teda armastama oli hakanud, oli ta olnud valmis uskuma, et temas on midagi erilist, külgetõmbavat. Olja armastus oli talle andnud alust seda arvata. Ise ta endas neid jooni ei leidnud, kuid tema teadvuses hingitses mõte, et nähtavasti on need olemas. Praegu aga turgatas äkki pähe, et mis siis, kui Olja oli kõik need aastad vajanud tema armastust, mitte teda ennast. Võib-olla polnud see mitte tema ise, vaid tema armastus Olja vastu, mis Oljat tema külge köitis?

Tema hiline, keelatud, valulik, vanamoodne, kõikean-destav armastus oli see, mida Oljal vaja oli. Seepärast nõudis ta Dimovilt lakkamatult selle armastuse kinnitust — sõnu ja tegusid — sageli mehe enesearmastuse, huvide, hingerahu ja eneseväarikuse hinnaga... Oljal oli vaja, et Dimov talle oma armastusest räägiks, isegi neil hetkedel, kui sel oli ainult üks eesmärk — ellu jääda. Ning ta teadis, et Dimov tema juurest ise ära ei lähe. Läheb tema, kui nõnda on otsustanud.

Need olid jumalad mõtted. Ja nähtavasti ülekohtused. Kuid Dimov ei saanud sinna midagi parata. Ta mõtles: Olja otsis ta täna meelega üles, olles eelnevalt otsustanud lahku minna. Ta tahtis jätta endale viimase sõna. Ja kui tal Dimovi armastust enam vaja ei ole, toimib ta täna sel-

les neetud keldris, kuskil mõõtmatult suure Moskva maha-
jäetud nurgakeses, nagu ta paremaks peab.

Need mõtted lammutasid viimseni kõik, mis poolteist aastat oli nende vahel olnud.

Aga oli see olnud õnn või õnnetus, et Olja läbi ta elu oli läinud? Ja Dimov mõtles, et vist ikka õnn. Ja veel mõlles ta, et Oljal on õigus toimida nii, nagu ta tahab, sest Dimovi armastusel tema vastu polnud tulevikku — seda peamist, mille nimel kahekümne viie aastast elatakse...

Laud oli korda seatud ning kätel polnud enam midagi teha. Lambi tihke valgussõõr langes kulunud lauaplaadile ja raamatutele. Mida tähendas talle see tavapärane sõõr: lunastust või suletud ringi, millest enam iialgi välja ei pääse?

Vanaema Ustja ladus pasjanssi, Veronika ümises teisepool seina, tegeldes oma lõputute naiselike asjadega. Veronika elas sellest, mis tal oli. Tema armastus oma mehe vastu oli vääramatu ja elupäevade lõpuni kindel... Hämarates pöösastes aga istus poeg Anissim oma igaõhtuse salalõkke ääres. Tema mõtiskles loomulikult tulevikust. See seisis tal ees. Just nagu Oljalgi...

Täna päeval, kui ta kandilise pargitiigi juurde üksi jäi, oli Dimov mõtelnud: süüdlasi pole, on ainult kannatanud. Praegu mõtles ta, et kannatanuid ei tohi olla. Oli aeg anda Oljale tagasi tulevik, Veronikale aga olevik. Sirutanud käe selle järele, milleks tal enam õigust ei olnud, peab ta selle nüüd täiel mõõdul hingevaluga kinni maksma. Ja maksta tuleb veel kaua, võimalik, et kogu ülejäänud elu.

FJODOR KOLUNTSEV

on vene nõukogude kirjaniku Tadeos Barhudarjani varjunimi. Kirjanik sündis 8. oktoobril 1923. aastal Moskvas. Tema esimene ilukirjanduslik teos ilmus trükist 1947. aastal. Laiemalt tuntuks sai ta jutustuste kogumikuga «Teed kutsuvad» (1955), mis käsitleb nõukogude noorte elu (jutustused «Esimene armastus», «Nastenka», «Tuled» jt.).

Romaanides «Nikitski väravate juures» (1962) ja «Ootus» (1969) arendab autor eetilisi ja perekonnaelu probleeme, avades sügavuti eri generatsioonide mõtte- ja tundemaailma. Kirjaniku looming on tihedalt seotud Moskva ja moskvalastega. Romaan «Hommik, päev, õhtu», mis vene keeles ilmus 1978. aastal, on eesti lugejate esimeseks kokku-
puuteks F. Koluntsevi teostega.

Tõlkija.

Koluntsev, F.

K 63 Hommik, päev, õhtu. Tln.: Eesti Raamat, 1981, —
256 lk.

Tuntud vene nõukogude kirjanik Fjodor Koluntsev (sünd. 1923) kirjeldab
üht harilikku augustipäeva Moskvast ja Moskva-lähedases suvitusaualas,
päeva, mis ühe tavalise kaasaegse perekonna elus siiski mitmeti ebatava-
liseks ja tähendusrikkaks osutub.

K 70302—098 138—81 4702040200 84.3 V
M 901(16)—81

Федор Колунцев

УТРО, ДЕНЬ, ВЕЧЕР

Перевод с русского М. Лотт

Художник-оформитель М. Пярк

Таллин, изд-во «Ээсти раамат»

Toimetaja E. Puskar

Kunstiline toimetaja M. Vannas-Orupõld

Tehniline toimetaja A. Merirand

Korrektor K. Tamm

ИБ № 2878

Laduda antud 27. 11. 80. Trükkida antiud 26. 01. 81. Formaati 84×108/32. Trükipaber
nr. 1. Kirj: literaturnaja. Kõrgtrükk. Trükipoognaid 8,0. Tingtrükipoognaid 13,44.
Arvestuspoognaid 15,01. Trükiairv 24 000. Tellimus, nr. 1797. Hind rubl. 1.—. Kirjastus
«Eesti Raamat», 200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10. Trükikoda «Puhane Täht»,
200001, Tallinn, Pikk 58.